

DEBRECENI TALENTUM

*Jelentések a Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karon
működő tehetséggondozó műhelyek munkáiról*

I. évfolyam, 1. szám, 2011.

**DEBRECEN,
2011.**

Ez a kiadvány az Oktatásért Közalapítvány NTP-OKA-XXII „A felsőoktatási intézmények karain és tanszékein működő, tehetséggondozó műhelyek és a tudományos diákköri tevékenység keretében működő kutatóműhelyek támogatása” című pályázati program keretében készült.

Szerkesztette:

Dr. Dajnoki Krisztina
Dr. Szöllősi László

Lektorálták:

Dr. Bács Zoltán
Dr. Berde Csaba
Dr. Ertsey Imre
Dr. Nábrádi András
Dr. Popp József

ISSN 2062-8102

© DE GVK Tudományos Diákköri Tanács

Borítóterv:

Bács Bence

Kiadja a Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kara
Felelős kiadó:
A kar dékánja

Center-Print Nyomda, Debrecen
2011.

Tartalomjegyzék

TEHETSÉGGONDOZÁS A GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KARON.....	4
<i>Dajnoki Krisztina – Szöllősi László</i>	
BIRÓ JUDIT.....	12
<i>ONLINE MARKETING MEGTÉRÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA EGY EGÉSZSÉGTURISZTIKAI SZOLGÁLTATÓ PÉLDÁJÁN KERESZTÜL</i>	<i>13</i>
DRAHOS BEÁTA.....	22
<i>A BAYES STATISZTIKA ALKALMAZÁSA A PORTFÓLIÓ KEZELÉSBE ÉS OPTIMALIZÁLÁSÁBAN</i>	<i>23</i>
DURKÓ EMÍLIA	34
<i>BIOMASSZA-ALAPÚ LAKÁSFŰTÉS</i>	<i>35</i>
ÉKES FANNI.....	44
<i>VÁROSI ANYAGÁRAM-ELEMZÉS – DEBRECEN.....</i>	<i>45</i>
GABNAI ZOLTÁN	52
<i>A FAAPRÍTÉK-TERMELÉS ÉS AZ ÖNKORMÁNYZATI ENERGIA-GAZDÁLKODÁS RENDSZERSZEMLELETŰ GAZDASÁGI ELEMZÉSE ESETTANULMÁNY ALAPJÁN</i>	<i>53</i>
HUBERT KLÁRA	62
<i>SZÁNTÓFÖLDI NÖVÉNYTERMESZTÉS KÖRNYEZETI SZEMPONTÚ GAZDASÁGI VIZSGÁLATA</i>	<i>63</i>
KECZELI DÓRA ZSANETT	72
<i>HUMÁN ERŐFORRÁS GAZDÁLKODÁS SAJÁTOS SÁGAI A SZÁLLODÁKBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HR BRANDINGRE</i>	<i>73</i>
KIMÁS GABRIELLA	82
<i>A SZŐLŐ-BOR ÁGAZAT VILÁGGAZDASÁGI, EURÓPAI ÉS MAGYARORSZÁGI HELYZETE</i>	<i>83</i>
LADÁNYI KRISZTINA	92
<i>HAGYOMÁNYOS KÉZMŰVES CUKRÁSZAT KAPCSOLATA A KERESKEDELMI LÁNCOKKAL.....</i>	<i>93</i>
MIHÁLYKÖVI RÉKA	104
<i>A FIATALOK ÉLETMINŐSÉGÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA HAJDÚSZOBOSZLÓN ...</i>	<i>105</i>
NAGY KATALIN.....	112
<i>HAJDÚSÁMSON-MARTINKA HELYZETE ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI</i>	<i>113</i>
OLÁH KRISZTINA.....	118
<i>ÉLELMISZER-GAZDASÁGI VÁLLALATOK ONLINE FENNTARTHATÓSÁGI MARKETINGJE.....</i>	<i>119</i>
PÁL ENIKŐ	126
<i>A NÁDUDVARI TÖLTÖTT KÁPOSZTA PIACI BEVEZETÉSÉNEK MARKETING VIZSGÁLATA</i>	<i>127</i>
PAPP ORSOLYA	136
<i>TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI RENDSZER AZ ARRK HUNGARY KFT.- NÉL.....</i>	<i>137</i>
RÁCZ TÜNDE	146
<i>GYÜMÖLCS FOGYASZTÓI SZOKÁSOK VIZSGÁLATA</i>	<i>147</i>
RESZEGI KRISZTINA	156
<i>ANYAGÁRAMLÁSOK MAGYARORSZÁG VIDÉKI TÉRSÉGEIBEN.....</i>	<i>157</i>
SZABÓ ANETT.....	166
<i>A KONROLLING, MINT AZ ÚJ VEZETÉSI FILOZÓFIA</i>	<i>167</i>
TARSOLY PETRA	174
<i>A BIOGÁZ-ELŐÁLLÍTÁS GAZDASÁGI ÉRTÉKELÉSE EGY KISTELEPÜLÉSEN.....</i>	<i>175</i>
TORDAI GEORGINA.....	182
<i>ÉLELMISZER-GAZDASÁGI VÁLLALATOK TÁRSADALMI FELELŐSÉGVÁLLALÁSA</i>	<i>183</i>
VAJTA ANETT GYÖNGYI.....	190
<i>AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ EGÉSZSÉGTURISZTIKAI SZEMPONTÚ ELEMZÉSE.....</i>	<i>191</i>

TEHETSÉGGONDOZÁS A GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KARON

Dajnoki Krisztina¹ – Szöllősi László²

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Tudományos Diákköri Tanács

¹ adjunktus, TDT elnök

² adjunktus, TDT titkár

*„A nemzedékek összefogása az egyedül járható út az ország felemeléséhez.”
Dr. Szendrő Péter, az OTDT elnöke*

A Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kara a jogelőd Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar 2009-es átalakulásával jött létre. A Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar küldetése olyan minőségi- és felelősségteljes felsőoktatási-, kutató- és fejlesztő tevékenység kialakítása a régióban, amely kielégíti a nemzet, az agrárgazdaság, az európai integrációs folyamatok elvárásait, alkotó tevékenységével hozzájárul a nemzeti és nemzetközi eredmények gyarapításához.

1. A kar tehetséggondozó munkájának és eredményeinek bemutatása

A karon (DE GVK) a tehetséggondozás egyik legfontosabb, legjelentősebb megnyilvánulási formája az országosan is hosszú múltra visszatekintő tudományos diákköri (TDK) tevékenység. Az egyes tanszékekhez köthető tudományos diákkörökben folyó kutatómunka sajátos hallgató-oktató kapcsolattal jellemezhető, amelyben a hallgató lehetőséget kap tanulmányai mellett, meghatározott tudományterületen egyéni kutatómunka végzésére, tudományos témavezető irányításával. A DE GVK Tudományos Diákkör (TDK) 2003-ban kezdte meg működését, a jogelőd kar (Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar) megalakulását követő évben. A Tudományos Diákkör tevékenysége innentől folyamatos. Mivel a kari TDK konferencia, valamint az OTDK konferencia a diákkörben folyó munkák legfontosabb közzétételi fóruma, ezért a tudományos műhely eddigi tevékenységét leginkább a megrendezett TDK-k számával, az ott résztvevő hallgatók és általuk bemutatott pályamunkák számával, valamint az OTDK-ra delegált hallgatók eredményességével tudjuk legjobban prezentálni. Az elmúlt 7 év alatt összesen 10 kari TDK konferenciát szerveztünk és bonyolítottunk le, amelyen ez idáig mindösszesen 304 pályamunka került bemutatásra a tehetséggondozásba bevont hallgatók által. A megrendezett konferenciák száma azért is figyelemre méltó, mert általában azokban az években, amikor tavasszal OTDK van, nem jellemző a kari TDK konferencia szervezése. Azonban a karunkon folyó TDK tevékenység már túlmutat azon, hogy kizárólag OTDK-ra készítse fel a hallgatókat, ezért egyre inkább felmerült az igény az évente többszöri eredményközlésre. Az eddigi kari konferenciák statisztikája az *1. táblázatban* látható. Az adatokból kitűnik, hogy évről évre emelkedik a TDK tevékenységben résztvevők és magukat megmérettetők száma.

A TDK mozgalom a szakmai berkekben is elismerést élvez, olyannyira, hogy valamennyi konferencián képviseltetik magukat, egyrészt mint bíráló bizottsági tagok, másrészt mint komoly támogatók és díjfelajánlók. Sok munkáltatónál fontos szempont, prioritást élvez a felvételi eljárás során a TDK-s múlt.

1. táblázat

A Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Tudományos Diákköri Konferenciáinak statisztikája

Megnevezés	Bemutatott dolgozatok száma (db)	Tagozatok száma (db)
I. Kari TDK (2004.04.14)	37	5
II. Kari TDK (2004.11.30)	29	4
III. Kari TDK (2006.03.28)	37	4
IV. Kari TDK (2006.12.05)	46	5
V. Kari TDK (2007.12.07)	12	2
VI. Kari TDK (2008.03.27)	30	3
VII. Kari TDK (2008.12.16)	44	5
VIII. Kari TDK (2009.10.27)	30	4
IX. Kari TDK (2010.03.30)	19	3
X. Kari TDK (2010.10.26)	20	3
Összesen	304	38

Az egyes karokon folyó tehetséggondozás, TDK tevékenység színvonalának, a hallgatói kutatási tevékenység minőségének legjelentősebb mércéje a kétévente megrendezésre kerülő OTDK. OTDK részvételi jogot azon legkiválóbban teljesítő hallgatók nyerhetnek, akik a kari konferenciákon helyezést érnek el. Intézményünk önálló karként először a 2005-ben megrendezett OTDK-n képviseltette magát. Karunk 2005-től kezdődően 2 OTDK szekcióba delegálja eredményes diákköröseit, az Agrártudományi-, valamint a Közgazdaságtudományi Szekcióba. Karunk országos rendezvényeken való részvételét és azokon elért eredményeit az 2. táblázat összesíti.

Eredményeink közül ki kell emeljünk, hogy 2005-ben 1 fő hallgatónk, az OTDK 1. helyezésén felül Pro Scientia aranyérem kitüntetésben részesült, mely a legmagasabb elismerés, ugyanis nem csupán egy-egy konferencián bemutatott pályamunkát ismer el, hanem a hallgatói összteljesítmény alapján a kiemelkedő egyéniséget. Országosan, kétévente mindösszesen 45 érem kerül odaítélésre.

Az Országos Tudományos Diákköri Tanács 2011-ben összesen 16 szekcióban hirdette meg a XXX. Jubileumi OTDK-t. A kétévente szervezett konferenciasorozaton 4 470, az intézményekben szakemberek által előszűrített és ott kiválóan minősített pályamunka mintegy 5 000 szerzője mutatta be a kötelező tanulmányokon felüli munkájának eredményeit. A Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar hallgatói a korábbi évekhez hasonlóan két szekcióban voltak érdekelték.

A Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon való részvételének statisztikája

Megnevezés	A kari TDK-ról delegált dolgozatok száma (db)	Helyezést elért dolgozatok száma (db)				Különdíj (db)
		I. hely	II. hely	III. hely	Összesen	
XXVII. OTDK Agrártudományi Szekció (2005)	10	2	2	2	6	2
XXVII. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció (2005)	12	4	1	-	5	2
XXVIII. OTDK Agrártudományi Szekció (2007)	14	3	3	1	7	2
XXVIII. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció (2007)	19	-	1	5	6	1
XXIX. OTDK Agrártudományi Szekció (2009)	8	2	-	3	5	3
XXIX. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció (2009)	10	3	1	1	5	2
XXX. OTDK Agrártudományi Szekció (2011)	12	2	2	0	4	1
XXX. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció (2011)	18	2	1	2	5	2
Összesen	103	18	11	14	43	15

¹Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Intézetként megrendezett TDK-ról delegált hallgatók

2. A tehetséggondozó és kutató műhely tehetségfelismerő és gondozó munkája, módszertana

A karon folyó tudományos diákköri munka szervezését, irányítását kari szintű, önkormányzati elvek alapján működő testület – Kari Tudományos Diákköri Tanács (KTDT) –, valamint a tudományági diákkörök vezetői (elnök, titkár) látják el. A tehetséggondozó programba való bekerülés minden hallgató számára nyitott. A TDK-nak minden graduális, BSc és MSc képzésben résztvevő hallgató tagja lehet, aki kedvet érez képességeinek ilyen irányú fejlesztéséhez és elfogadja a Kar tudományos diákköri munkájára vonatkozó szabályait. A TDK munka alapja a hallgató(k) és konzulens(ek) között kialakult és egy adott tudományos témához, illetve tudományterülethez kötődő személyes kapcsolat. A kapcsolat kialakítása két módon történhet, egyéni jelentkezéssel és oktatói kiválasztás útján. *Egyéni jelentkezéssel*: a hallgató eldönti, hogy akar-e és milyen

témában a tanulmányai mellett kutatásokat végezni, és felkeresi adott téma oktatóját, aki arról dönt, hogy vállalja-e a hallgató konzultálását, tutorálását. *Oktatói kiválasztás útján:* az oktató, miután közelebbi kapcsolatba került a hallgatókkal – gyakorlatokon, szemináriumokon, vizsgákon – felajánlja a hallgató számára adott tématerületen való kutatás lehetőségét. A munka megkezdését követően, amint a hallgató publikálásra alkalmas eredményeket produkál, lehetősége nyílik az éppen aktuális kari TDK konferencia felhívásra jelentkezni, és beküldeni a követelményeket kielégítő pályamunkáját.

A tömegesedett és többciklusú felsőoktatásban bizonyos területeken egyre nehezebbé válik a tehetségek megtalálása, kiválasztása. Ennek legfőbb oka egyrészt, hogy a BSc képzés 3,5 éves időtartama rövid ahhoz, hogy a hallgató megtalálja a számára érdekes tématerület, amelyben esetleg elmélyedni kíván, másrészt az oktatók számára is egyre nehezebbé válik a kiválogatás, hisz a tömegoktatásban egyre kevésbé kerülnek közvetlen kapcsolatba a hallgatókkal. Ezt a problémát kívánja megoldani a Debreceni Egyetem a tehetséggondozó programjával (DETEP), amely igen nagy figyelmet fordít a kiválogatásra. Karunk számára is ez a fórum jelenti az egyik lehetőséget a tehetségek megtalálására. De nem elegendő megtalálni a tehetségeket, segíteni is szükséges az ő munkájukat, támogatni kell az ő megnyilvánulásukat. Ezt a támogatást nyújtja a szakkollégium és a Tudományos Diákkör. Ez utóbbi legfontosabb feladata a tehetségek közül a legjobbak kiválogatása, mely akkor válik igazán hatékonyá, ha nem csupán az oktatói-kutatói szférából kap visszacsatolást a hallgató, hanem a szakma gyakorlati oldaláról is. Ehhez elengedhetetlen a szakma gyakorlati képviselőinek megjelenése ezeken a fórumokon. A megjelenésen kívül pedig még fontosabb szerepük az a fajta kiválogatás, ami már a tehetséges hallgatók számára esetleges gyakornoki, vagy tényleges álláslehetőséget jelent. Ezzel próbálkozik a DE GVK már évek óta, több-kevesebb sikerrel, ezt a fajta kiválogatást kívánjuk a jövőben még hatékonyabbá, eredményesebbé tenni.

Az eredményes kiválasztást azáltal is javítani lehet, minél több megnyilvánulási lehetőséget biztosítunk tehetséges hallgatóink számára. Természetesen ez attól is függ, hogy milyen mértékben mutatkozik erre igény. Karunkon ez a fajta igény jelen van, ezért igyekszünk – lehetőségeinkhez mérten – szaporítani azon fórumok számát, ahol ezek a tehetséges hallgatók kutatási eredményeiket bemutathatják, és ezekre visszajelzést is kapnak.

3. A tehetséggondozó munkába bevont hallgatók jellemzése

Karunkon a tudományos diákkörök tanszékekhez, tanszékcsoporthoz, intézetekhez kapcsolódóan, azok szakmai irányításával végzik tevékenységüket, mely az alábbi 9 főbb tudományterületet foglalja magába:

- Üzemtan, vállalatgazdaságtan
- Kereskedelem-marketing
- Vidékfejlesztés, területfejlesztés
- Turizmus
- Pénzügy, számvitel
- Vezetés-szervezés, humán erőforrás menedzsment
- Gazdaságelemzés, módszertan
- Informatika
- Agrárgazdaságtan, elméleti gazdaságtan

A tehetséggondozó munkába bevont hallgatóknak a Tudományos Diákköri tevékenységen túl lehetőségük van más tehetséggondozó körökben, fórumokon is megjeleníteni, mely lehetőséget többnyire igénybe is veszik. TDK-s hallgatóink többsége tagja a DE Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma (AGTC) által fenntartott Tormay Béla Szakkollégiumnak és Kerpely Kálmán Szakkollégiumnak, illetve a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának (DETEP). Ez utóbbi fórum a legkiválóbb hallgatók számára – akik igazolható eredményeket tudnak felmutatni tevékenységük során – rendszeres ösztöndíjszerzési lehetőséget is biztosít.

A Tehetséggondozó és kutató műhely az *NTP-OKA-XXII „A felsőoktatási intézmények karain és tanszékein működő, tehetséggondozó műhelyek és a tudományos diákköri tevékenység keretében működő kutatóműhelyek támogatása”* című pályázati program keretében megvalósítani kívánt tevékenység célja, hogy új, tehetséges hallgatókat vonjon be az egyes tanszékekhez, intézetekhez köthető tudományos diákkörökben folyó kutatómunkába, valamint támogassa a tudományos munka eredményeinek publikálási lehetőségét. Ezen túl kiemelt célunk, hogy a programba bevont hallgatók számára nyújtandó szerény pályadíjakkal segítsük tehetséges hallgatóinkat részben hozzájárulva a kutatási tevékenységük során felmerülő költségeik finanszírozásához.

A program elsődleges *célcsoportját* olyan nappali tagozatos tehetséges hallgatók képezik, akik még most kezdik tudományos tevékenységüket, kutatómunkájukat. A program segítségével egy személyre szabott munkaterv megvalósításán keresztül a hallgatók eljutnak oda, hogy a soron következő kari Tudományos Diákköri Konferencián bemutathatják munkájuk eredményét. A program másodlagos *célcsoportját* azok a tudományos munka iránt elkötelezett tehetséges hallgatók alkotják, akik már folytattak korábban kutatómunkát, a kari tudományos diákköri konferencián részt vettek – akár helyezést is elértek – és a korábbi kutatási témájukhoz képest eltérő, mélyebb vagy új kutatási terület vizsgálatára vállalkoztak, vállalva a 2011/2012 tanév I., illetve II. félévében megrendezésre kerülő Kari Tudományos Diákköri Konferencián való részvételüket.

A célcsoportok közvetlen elérése érdekében és a program *megvalósítás helyszínének* megválasztásakor a kari szervezeti struktúrát vettük alapul és célul tűztük ki, hogy a karhoz tartozó valamennyi (összesen hat) intézetben folyó kutatómunkákhoz legalább egy új tehetséges hallgató kapcsolódjon be. Az egyes intézeti kutatómunkába bevont hallgatók megoszlását a *3. táblázat* mutatja.

3. táblázat

A Tehetséggondozó programban résztvevő hallgatók száma az egyes kari intézetekben

<i>Intézet neve</i>	<i>Hallgatók száma</i>
Gazdaságméleti Intézet	2 fő
Gazdaságelemzés-módszertani és Alkalmazott Informatikai Intézet	1 fő
Gazdálkodástudományi Intézet	7 fő
Számviteli és Pénzügyi Intézet	2 fő
Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet	2 fő
Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet	6 fő
Összesen:	20 fő

A 4. táblázat a programba bevont hallgatók adatait ismerteti.

4. táblázat

A Tehetséggondozó programban résztvevő hallgatók

	<i>Név</i>	<i>Szak</i>	<i>Évfolyam</i>
1.	Biró Judit	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
2.	Drahos Beáta	Számvitel MSc	I.
3.	Durkó Emília	Vállalkozásfejlesztés MSc	I.
4.	Ékes Fanni	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
5.	Gabnai Zoltán	Vállalkozásfejlesztési MSc	I.
6.	Hubert Klára	Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki BSc	III.
7.	Keczeli Dóra Zsanett	Turizmus-vendéglátás BSc	I.
8.	Kimás Gabriella	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
9.	Ladányi Krisztina	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
10.	Mihálykövi Réka	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
11.	Nagy Katalin	Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki BSc	III.
12.	Oláh Krisztina	Kereskedelem-marketing BSc	II.
13.	Pál Enikő	Kereskedelem-marketing BSc	III.
14.	Papp Orsolya	Emberi erőforrás tanácsadó MA	I.
15.	Rácz Tünde	Vállalkozásfejlesztési MSc	I.
16.	Reszegi Krisztina	Turizmus-vendéglátás BSc	II.
17.	Szabó Anett	Pénzügy és számvitel BA	III.
18.	Tarsoly Petra	Vidékfejlesztési agrármérnök MSc	I.
19.	Tordai Georgina	Kereskedelem-marketing BSc	II.
20.	Vajta Anett Gyöngyi	Turizmus-vendéglátás BSc	II.

A programba bevont hallgatók a pályázat megvalósításának ideje alatt végzett kutató munkájukról, illetve annak eredményeiről jelentés formájában adnak számot. Ezen jelentéseket tartalmazza jelen kiadványunk, a „*Debreceni Talentum – Jelentések a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karon működő tehetséggondozó műhelyek munkáiról*”.

4. A tehetséggondozást közvetlenül végző oktatók bemutatása

Karunkon a tehetséggondozásba számos oktató kolléga részt vesz felkészítő tanárként. Az oktatói gárda közel fele (mintegy 30 fő) vállal témavezetői szerepet rendszeresen, vagy időnként. A rendszeresen felkészítő tanári szerepet elvállaló oktatók száma 15 fő. Az 5. táblázat a programba bevont hallgatók tehetséggondozásában közvetlenül résztvevő oktatók adatait összesíti.

A Tehetséggondozó programban résztvevő oktatók

	<i>Név</i>	<i>Beosztás</i>	<i>Intézet</i>
1.	Dr. Bai Attila	egyetemi docens	Gazdálkodástudományi Intézet
2.	Dr. Balogh Péter	egyetemi adjunktus	Gazdaságelemzés-módszertani és Alkalmazott Informatikai Intézet
3.	Dr. Dajnoki Krisztina	adjunktus	Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet
4.	Dr. Felföldi János	egyetemi docens	Gazdaságelméleti Intézet
5.	Dr. Fenyves Veronika	adjunktus	Számviteli és Pénzügyi Intézet
6.	Dr. Kuti István	egyetemi docens	Gazdaságelméleti Intézet
7.	Dr. Nagy Géza	egyetemi tanár	Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet
8.	Dr. Odor Kinga	egyetemi tanársegéd	Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet
9.	Dr. Pető Károly	egyetemi docens	Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet
10.	Dr. Szöllősi László	adjunktus	Gazdaságelméleti Intézet
11.	Dr. Tarnóczy Tibor	egyetemi docens	Számviteli és Pénzügyi Intézet
12.	Sörös Anett	ügyvivő-szakértő	Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet

5. A tudományos diákköri tehetséggondozó és kutató műhelyben végzett munka, eredményének kommunikálása

A programba bevont hallgatóknak több lehetőséget is biztosítani kívánunk az általuk elvégzett munka és azok eredményeinek bemutatása, nyilvánosságra hozatala céljából. A bevont hallgatók a 2010/2011 tanév II. félévében végzett tevékenységükről és azok eredményeiről jelentés formájában adtak számot, amely jelentéseket a kari Tudományos Diákköri Tanács (TDT) elfogadását követően jelen kiadványban („*Debreceni Talentum – Jelentések a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karon működő tehetséggondozó műhelyek munkáiról*”) publikálunk. Ezt a kiadványt a program megvalósításának ideje alatt az egyik legfontosabb indikátorként kívánjuk felmutatni, hiszen azt elképzeléseink szerint jelen program keretében valósítjuk meg első alkalommal.

A 2011/2012 tanév I. félévében (2011. őszén) kívánjuk megrendezni a soron következő, XI. kari TDK konferenciát. Cél, hogy minden, a programba bevont hallgató részt vegyen ezen a konferencián, ahol a bíráló bizottságok tagjai és a konferencia hallgatósága előtt ismertetik munkájuk eredményeit. Ezen túl a fórumon részletesen be kívánunk számolni a kari TDT tehetséggondozó tevékenységéről, a pályázati program(ok)ról és annak (azok) eredményeiről, tapasztalatairól.

A kari TDK konferencián sikeresen szereplő hallgatóknak lehetőséget kívánunk adni arra, hogy munkájukat tudományos cikk formájában is publikálhassák a kari folyóirat („*Gazdálkodástudományi Közlemények – A Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és*

Vidékfejlesztési Kar tudományos diákköri tevékenységének eredményei” ISSN 2061-2443) soron következő számaiban.

A kari TDK konferencián eredményesen szerepelt (helyezést elért) tehetséges hallgatók jogot szereznek arra, hogy részt vegyenek a 2013-ban megrendezésre kerülő OTDK Agrártudományi- vagy Közgazdaságtudományi Szekcióiban, ahol szintén bemutatathatják kutatási tevékenységük eredményeit.

7. A fenntarthatóságra, a műhelyben résztvevők további pályakövetésére, segítésére vonatkozó tervek

A programba és ezzel párhuzamosan a kar tehetséggondozó munkájába bevont hallgatókat a pályázat megvalósításának idején túl is segíteni kívánjuk kutató tevékenységük folytatásában. A tehetséges hallgatók pályakövetése kiterjed a kari TDK rendezvény(ek)en és a soron következő OTDK konferencián való részvétel esetlegesen egyéb, intézményen kívüli konferencián való részvétel megszervezésében és koordinálásában, illetve a hallgatók tájékoztatásában. Ezen túl folyamatosan segíteni kívánjuk a hallgatóinkat munkájuk közzétételében, publikálásában, aminek egyik legfontosabb módja az előző fejezetben is említett kari folyóirat (*„Gazdálkodástudományi Közlemények – A Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Tudományos Diákköri tevékenységének eredményei”*) és a kutató munka közbenső, egyfajta előrehaladását ismertető jelen kiadvány (*„Debreceni Talentum – Jelentések a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karon működő tehetséggondozó műhelyek munkáiról”*) folyamatos fenntartása és megjelentetése. Mindemellett amennyiben lehetőségünk nyílik további pályázati források megszerzésére, élni kívánunk a lehetőséggel, hogy anyagilag is hozzájáruljunk tehetséges hallgatóink tudományos tevékenységével összefüggésben felmerülő kiadásaik részbeni finanszírozásához.

Biró Judit

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Biró Judit turizmus-vendéglátás szakos hallgató a rábízott feladatokat mindig ellátta és szakmai tudását számos esetben bizonyította. Jegyei is tükrözik, hogy mindig a legnagyobb szorgalommal tanult. Csatamunkára és egyéni feladatok ellátására egyaránt alkalmasnak találjuk. Judit kreatív, erősen individualista, amiben lehetőség rejlik. Maga felé szakmai téren komoly elvárásokat támaszt, és ebből a téma iránti erős motiváltsága tükröződik.

Turizmus szakos hallgatóként fontosnak érzi az idegen nyelvek tanulását is. Angolból üzleti középfokú nyelvvizsgát szerzett, a német nyelvet pedig szakmai középszinten szeretné beszélni. Korábbi tanulmányai során is nagy hangsúlyt fektetett az angol tanulásra, ezért részt vett a General Electric által támogatott másfél éves üzleti tanfolyamon. Bizik abban, hogy a nyelvismerete miatt szakmájában magabiztosan fog helytállni.

Habár tanulmányainak felét végezte még csak el, mégis már a jövője szempontjából fontos lépéseket szeretné megtenni.

Kapcsolatteremtő képessége kiváló, így nem fog problémát jelenteni számára a mélyinterjúk készítése és az elemző munka.

ONLINE MARKETING MEGTÉRÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA EGY EGÉSZSÉGTURISZTIKAI SZOLGÁLTATÓ PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

Biró Judit

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulensek: Dr. Pető Károly, egyetemi docens; Sörös Anett, ügyvivő szakértő

BEVEZETÉS

Talán nincs még egy olyan szó, amelyet annyiszor emlegetnénk, mint az egészség. A mindennapi beszélgetések közben, a köszöntések alkalmával igyekszünk mindenkinek jó egészséget kívánni. Ezért is kiemelkedő jelentőségű, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fordítsunk az egészségünk megőrzésére és megóvására.

Turisztikai közgazdász jelöltként még inkább késztetést érzek ennek részletes megismerésére, kutatására, amelyet az egészségturizmus területén szeretnék megvalósítani. Napjainkban, ahogyan az internet egyre nagyobb teret hódít, úgy a turizmus is egyre több ember életének részévé válik. A számítógép mindinkább behatol a gazdaság működésébe és az emberek életébe, hiszen ez, az információáramlás nélkülözhetetlen eszköze. Így fontos felismerni, hogy a mai versenyorientált világban az internet segítségével lehet hatékonyan felvenni a versenyt a gazdaság más szereplőivel. A tudatos marketingstratégia a mai vállalkozásoknál elengedhetetlen. A minőségi, a gyors szolgáltatások iránti kereslet lett a meghatározó, az egészségturizmus területén kiváltképp. Ez azért is fontos, mert a fogyasztók igényei folyamatosan változnak, ezért alkalmazkodniuk kell és minél gyorsabb ügyintézészt kell lehetővé tenni. Ez legfőképpen a turizmus résztvevőire érvényes, hiszen a 2008. év végén elindult világgazdasági válság okozta visszaesések egyik leginkább szembetűnő áldozatai ők voltak.

A fent említett okok miatt szeretném megismerni és feltárni a legmodernebb és leghatékonyabb marketingeszközöket, és megvizsgálni, hogy ezek használata hogyan és miképpen hat az egészségturisztikai szolgáltatások keresletének alakulására. Ezért a kutatásom célja, tanulmányozni, hogy milyen szerepet tölt be a marketingkommunikáció, illetve elsősorban az online marketing az egészségturizmusban, valamint bemutatni, hogy milyen módon térülnek meg a hirdetési befektetések. Az online marketing még új téma, de egyre nagyobb jelentőségű és az innovációk a területen egyre nagyobb számban jelennek meg. Segítségemül egy hajdúszoboszlói gyógy-és wellness hotel lesz, amely a válság okozta nehézségek megoldásaként a közelmúltban indította el a tudatos marketingtevékenységét. Fontosnak tartották az internetes reklám kihasználását, amely leginkább a szállásfoglalás területére fókuszál. A minél hatékonyabb cél elérése érdekében a szálloda a legismertebb és a legtöbbször által használt keresőprogram speciális nagyvállalati szintű szoftverét alkalmazza. Ezzel igyekeznek a legeredményesebb reklámanyagot elkészíteni, mivel a program részletesen figyeli a látogatók speciális tulajdonságait, illetve a webhely forgalmi adatait.

A turizmus iránti új és az eddiginél nagyobb mértékű kereslet kialakulása várható, illetve szakértői vélemények szerint a jövőben a turizmus soha nem látott fejlődési szakaszba fog lépni. Ezért is fontos az, hogy mind a turisztikai vállalkozások, mind pedig a kormány a lehető legjobb eszközökkel és módszerekkel használja ki e lehetőséget. A 2011-ben újra elinduló Széchenyi Terv programjában ezért is kapott meghatározó szerepet az

egészségturizmus. A versenyképes turisztikai szolgáltatások fejlesztése serkenti a gazdaságot, munkahelyeket teremt, hozzájárul a hazai GDP növekedéséhez, javítja a folyó fizetési mérleget illetve csökkenti a regionális egyenlőtlenségeket.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. A turizmus és az egészségturizmus fogalma

Az alapfogalmak megalkotása minden tudomány alapköve. A definiálás során körülírásra kerülnek azok az objektumok és a velük kapcsolatos jelenségek, amelyekkel nap, mint nap találkozhatunk. A definíció egyfajta egyetértést teremt ahhoz, hogy a gondolkodás és a cselekvés összhangban álljon. (MICHALKO, 2007)

A turizmus elnevezését az úgynevezett berlini iskola tevékenysége indította el az első világháború után. 1929-ben Glüksmann, az iskola egyik alapítója a turizmust a következőképpen definiálta a *Verkehr und Bäder* folyóiratban megjelent írásában: „személyek utazása egy olyan helyre ahol nem rendelkeznek állandó lakással”. A berlini iskola tagjai mellett más kutatók is foglalkoztak a turizmus meghatározásával. Norwal 1936-ban a következő definíciót fogalmazta meg: „a turista egy olyan személy, aki idegen országba látogat bármilyen más okból, semmint, hogy ott állandóan letelepedjen, vagy rendszeres üzleti tevékenységet folytasson, és az adott országban ideiglenes tartózkodása alatt máshol megkeresett jövedelmet költ el”. A történelem során sok más kutató publikált hasonló értelmezéseket a turizmusra, azonban ennek ma is széles körben használt fogalmát a svájci Hunziker és Krapf professzorok dolgozták ki 1942-ben. „A turizmus az emberek lakóhelyükön kívüli utazásból és tartózkodásából eredő kapcsolatok és jelenségek összessége, amennyiben az utazást és a tartózkodást nem letelepedési szándék, illetve jövedelmező tevékenység motiválta.” Mivel a turizmus, a világgazdaság egyik legjelentősebb szektora, fejlődése során felmerült az igény arra, hogy az egyes országok turisztikai teljesítménye mérhető és összehasonlítható legyen. Így 1963-ban a római ENSZ – konferencia a Nemzetközi utazásokról és a Turizmusról, a látogató és a turista fogalmának a következő meghatározását adta: „statisztikai célból a látogató fogalma jelöl minden olyan személyt, aki állandó lakhelyén kívül más országba látogat bármely célból, kivéve, hogy ott kereső foglalkozást végezzen”. A gondolkodók, kutatók mind más oldalról közelítették meg a turizmust. Voltak, akik új elemeket vezettek be, mások inkább új megközelítésből vizsgálták. Az idő előrehaladtával változtak az emberek szokásai, megnövekedett a diszkrécionális jövedelem és javult a családok életszínvonala is. Ezért ezek a megváltozott életkörülmények szükségessé tették egy még szabályozottabb, pontosabb megfogalmazást. Így 1989-ben a Turizmus Világszervezete (World Tourism Organisation) a Hágai Nyilatkozatban hozta nyilvánosságra a turizmus legújabb és legszélesebb körben elfogadott fogalmi célzatú definícióját. Eszerint a „turizmus magában foglalja a személyek lakó-és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat.” (LENGYEL, 2004) Egy magyar szakember, Michalkó Gábor 2001-ben megalkotott definíciója szerint pedig a turizmus a következőképpen hangzik: „a turizmus lényege a személyek élményszerzéssel párosuló környezetváltozása, amelynek során szolgáltatások igénybevételére kerül sor”. A teljesség igénye nélkül felsorolt értelmezések közül az utolsó két definíció hasznosítható a leginkább. A turizmus rendszerében, működésében szükség van, egy mindenki által ismert, nemzetközileg elfogadott meghatározásra, amelyet a WTO Hágai Nyilatkozata rögzített. Ez több fontos új mozzanatot is tartalmaz a megelőző

felfogásokkal szemben. Eszerint a turizmus dimenziói kiszélesednek, a gazdasági oldallal szemben előtérbe kerülnek a társadalmi, kulturális és életminőségbeli aspektusok, ugyanakkor a gazdasági jelentőség is fokozódik, illetve nyilvánvalóvá válik, hogy a turizmusnak minden nemzet életében jelentős szerepe van.

A Michalkó – féle fogalom pedig a turizmus kulcsfontosságú tényezőjét, az élményt helyezi középpontba, amelynek átélése, illetve annak reménye alapvető szerepet tölt be a turisztikai kereslet kialakulásában. Ez az értelmezés kevésbé ismert, kevésbé gazdasági szemléletű, de annál jobban kihangsúlyozza a turizmus pszichológiai voltát”. (MICHALKÓ, 2007)

Az egészségturizmus fogalma hazánkban igen elterjedt, és világviszonylatban a turisztikai ágazat egyik legjelentősebb területe. Meghatározása régóta és hosszan vitatott kérdés mind szakmai, mind pedig kutatói körben. Abban egyetértés mutatkozik, hogy az egészségturizmushoz többféle termék is tartozik, de ezek pontos köréről, illetve az egyes más kapcsolódó termékekkel való kapcsolat mértékéről azonban nincs egyetértés. (11) Az egészségturizmus olyan összetett fogalom, amelynek meghatározásával nem alakult ki egyetértés (konszenzus) sem turisztikai, sem pedig az egészségügyi szektorban. Tovább árnyalja a kérdést az is, hogy jelentős különbségek tapasztalhatóak a nemzetközi piacon az egyes országokban használt definíciókat illetően. A különböző meghatározások alapján elmondható, hogy az egészségturizmus a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja az egészségi állapotának javítása vagy megőrzése, tehát a gyógyulás vagy megelőzés (prevenció). Az egészségturizmus jóval többet takar, mint a különböző gyógy – vagy termálvizekhez kapcsolódó turizmus. (12) Az iránta megnyilvánuló kereslet a turizmus nemzetközi piacán nem új keletű, hiszen a természetgyógyászat eredményeinek újraélesztésével, különleges terápiák állnak rendelkezésre, illetve a wellness mozgalom, mint egészséget megőrző, a teljes életstílust átfogó terápia, nagy táborral rendelkezik a kereslet és a kínálat oldalán egyaránt. Az egészségturizmus szerepe a jövőben várhatóan tovább fokozódik, hiszen a növekvő civilizációs ártalmak és azok kísérő betegségei miatt, az emberek természetes gyógy módok iránti fogékonysága nő, ezáltal mára a prevenció a gondolkodás középpontjába került. A kialakuló új értékrend a magyar társadalmat is elérte.

Az egészségturizmuson belül elkülönítünk két alszektort: a wellness – és gyógyturizmust. Az egészségturizmusban végbement változások, átalakulások elengedhetetlenné teszik a fogalmak pontosítását. Az elterjedt nemzetközi szóhasználat nem különbözteti meg egyértelműen az egészség-és a gyógyturizmus fogalmát, illetve nem tisztázott a két fogalom rész-egész viszonya. A hagyományos gyógyturizmus szóhasználatot Magyarországon is felváltotta a korszerű, kiterjesztett értelemben vett egészségturizmus kifejezés, ugyanakkor ezt a kifejezést a használók egy része gyűjtőfogalomként használja, másik részük a primer prevencióra, rekreációra szűkítik. A fogalmak használata tehát közel sem konzekvens a különböző szegmensekben, de a következőképpen fogalmazható meg: a gyógyturizmus az egészségi állapot konkrét javítása (gyógyulás, panaszok csökkentése, állapot stabilizálása) céljából igénybevett, egészségügyi ellátásokra – ideértve a gyógyászati ellátásokat is – alapozódó egészségturizmus. (13) Más szakértői megfogalmazások szerint a gyógyturizmus nem más, mint a különböző gyógytényezők és/vagy gyógy módok igénybevételéhez kapcsolódó szolgáltatások. A gyógyturizmus célja alapvetően orvosi gyógy módok alkalmazásával valamilyen meglévő betegség gyógyítása. Ezt a célt szolgálják a gyógyturizmus létesítményei, amelyekben tehát egyaránt kínálnak a vendégeknek egészségügyi, orvosi illetve turisztikai szolgáltatásokat. Hagyományosan a gyógyturizmus legjelentősebb desztinációi valamilyen természetes gyógytényezőre alapulón épültek ki (pl.: gyógyvízre vagy gyógyhatású klímára).

Az egészségturizmus másik nagy típusát a wellness turizmus jelenti. A wellness, az átfogóan értelmezett (mentális, fizikai, biológiai) egészség összhangjának megteremtését célozza, és inkább kapcsolatos egy életstílus megváltoztatásával, mint egy konkrét betegség gyógyításával. Az egészségtudatos ember ugyanis életformájával, egészséges táplálkozásával, rendszeres testmozgásával járulhat hozzá egészsége megőrzéséhez, a betegségek megelőzéséhez. A wellness turizmus mindezen célokat szolgálja összetett szolgáltatásaival, amelyek egyszerre célozzák a fizikai állapotot és állóképesség javítását, valamint a szellemi frissesség megőrzését. A wellness fogalma viszonylag új keletű – mintegy 25 évvel ezelőtt került megfogalmazásra, a betegség („illness”) ellentétéként az Egyesült Államokban és Európában is viszonylag rövid múltra tekint vissza. A wellness elsősorban olyan életformát képvisel, amelyben a test, a lélek és a szellem harmonikus állapotára törekszenek. Fogalma négy alapelve épül: a rendszeres, de nem megerőltető testmozgásra, tudományos eredmények alapján összeállított egészséges táplálkozásra, pszichés állapotok javítására, valamint a környezettudatosságra, amely a mindennapi élet területére kiterjedően fogalmozik a környezetkárosító anyagok felhasználásának és az életvitel módosításának kérdéseivel. A wellness turizmus bevezetésére és elterjesztésére a fejlett világban élő társadalmak közismert betegségtudatának ellensúlyozása érdekében került sor. Ennek megfelelően, a wellness turizmus olyan, állandó lakóhelyen kívüli, ideiglenes tartózkodást jelent, amely során a turista célja az optimális egészségi állapot elérése, a testi, lelki és szellemi egyensúly megteremtése. A wellness szolgáltatások tehát komplex egészség-megőrzési, prevenciós programot kínálnak, lehetőséget nyújtanak az egészséggel kapcsolatos tudás megszerzésére, s mindezt vonzó környezetben, szórakoztató módon biztosítják a vendégek számára. A wellness ellentétben a gyógyturizmussal, csak a legkritikábban részesül állami vagy magánbiztosítói támogatásban, hiszen meglehetősen nehezen választhatóak szét az egészségmegőrzés módjai között azok, amelyek csak a pihenést, kikapcsolódást és így közvetve az egészség megőrzését szolgálják. Van azonban átmenet a gyógy és wellness turisták között. Vannak ugyanis olyan vendégek, akik ugyan önszántukból utaznak el egy gyógyhelyre vagy gyógyszolgáltatóhoz, de ott részt vesznek egy orvosi kivizsgáláson, majd pedig annak eredményeképpen vesznek igénybe bizonyos szolgáltatásokat, kúrákat. A külön említés oka az, hogy nem tisztázott e fogyasztói kör hovatarozása, hiszen lehet gyógy-és wellness turistának is tekinteni őket. (14)

Az egészségturizmus a turizmus legdinamikusabban fejlődő alágazata. A 90-es években az egészségturizmus új formái egyre népszerűbbek lettek Európában (pl.: wellness, fitness, egészség regeneráló kúrák). Mindezek a keresleti trendek arra ösztönözték a hagyományos gyógyfürdőket és gyógy-szállodákat Magyarországon, hogy kihasználva termál – és gyógyvíz adottságok nyújtotta lehetőségeket, alkalmazkodjanak az új keresleti igényekhez és korszerű egészségturisztikai szolgáltatásokat hozzanak létre. E kínálatfejlesztési koncepció megvalósításához nyújtott pénzügyi támogatást a kormány 2001-ben meghirdetett Széchenyi Terv egészségturisztikai programja. Az alprogram céljai között volt többek között a beruházások multiplikátorhatásának kihasználása, hozzájárulás a GDP-hez és a munkahelyteremtés. Az egészségturizmusban résztvevő turisták tartózkodási szintje és ideje, az igénybevett szolgáltatások mennyisége, minősége mind a gyógy-, mind a wellness turizmus területén meghaladja az átlagot. Az egészségturizmusban a szezonális gyakorlatilag kiküszöbölhető, ezért a kihasználtság, a jövedelmezőség viszonylag magas, igaz, a beruházások költségigénye is jelentős. Az egészségturizmus piaca mára jelentős mértékben kiszélesedett. Nem csak az idős, beteg emberek számára kínál környezetváltozással egybekötött gyógyulást, hanem minden korosztály megtalálja benne az élményszerű szabadidő eltöltés lehetőségét.

Az egészségturizmus Magyarország turizmusának kiemelkedő jelentőségű és nagy fejlődési lehetőséggel rendelkező területe. A WTO-nak is meggyőződése, hogy a turizmus alakulásában döntő a kormányok szerepe. Így a 2001-es beruházások pozitív eredményét látván, a magyar kormány ismét megragadta a WTO felismerését és újra meghirdette 2011-re a Széchenyi Tervet, amelyben az egészségturizmus kiemelkedő szerepet kapott. A fejlesztések mellett a legfontosabb érv az volt, hogy az egészségipar valamennyi nemzetgazdasági prioritásoknak megfelel: munkahelyeket teremt, erősíti a kis- és középvállalkozói szektort, jól képzett szakembereket igényel, és ezáltal élénkíti az oktatás-képzést, tartós gazdasági növekedést biztosít, valamint javítja az emberek egészségi állapotát, emellett jövőképet ad a morálisan szétesett egészségügyi ágazatnak.

A program sikeres megvalósulása esetén komoly növekedés érhető el az ország versenyképessége és foglalkoztatási szintje terén, amely végső soron Magyarország nemzeti össztermékének emelkedését eredményezi. (15)

2. A marketing fogalma és az online marketing

A marketing a XX. században jelent meg először az Egyesült Államokban, a piaci mechanizmusok gyors fejlődésének idején. A „market” angol szóból származik, melynek jelentése piacra vinni, vagy eladni, forgalmazni. (16) A marketing fogalmának megalkotására, mint minden tudományban többen is próbálkoztak. Ennek értelmében a marketing számos meghatározása ismert. Az Amerikai Marketing Társaság (AMA) szerint, a marketing ötletek, áruk és szolgáltatások tervezésének, megvalósításának a folyamata, amelynek célja az egyéni és szervezeti igényeket kielégítő csere létrehozása. Egy másik szakértő szerint, a marketing lényegét az alábbi definíció közelíti meg leginkább, miszerint a marketing a tranzakciók optimalizálása, a piac átalakítása és formálása, egyfajta keresletszabályozás és magatartás – befolyásolás, végül a piac és a vállalat érdekeinek az egyeztetése. Azonban a marketingfogalmak egyike sem adja vissza ennek a tevékenységnek az igazi jelentését, hiszen az idők folyamán szerepköre egyre tágabbnak, kiterjedtebbnek bizonyul. Meglátásom szerint azonban a fent említett meghatározások közül nyilvánvalóan leginkább az AMA definíciója tükrözi a marketing igazi jelentését, de valójában legtömörebben úgy fogalmazhatnánk meg, mint a piacteremtés – és befolyásolás leghatékonyabb eszköze. A régi megközelítésekkel szemben manapság a tudásra és a tapasztalatra épülő marketingre kell alapozni. A tudásnak sokoldalúnak kell lennie, ismerni kell a technikát, amellyel igazán versenyre lehet kelni, a vevőket és a technikának a versenykörnyezetét megváltoztató új forrásait. Fontos, hogy a vállalatok időt töltsenek el a vevőikkel, állandóan figyeljék versenytársaikat és mindezzel egyidejűleg együttműködjenek más cégekkel, hogy kölcsönösen előnyös rendszereket, megoldásokat alkossanak. Mindez olyan első kézből származó tapasztalatot jelent, amire nagy szükség van a piacfejlesztési beruházásokhoz és az előre számított kockázatvállaláshoz. Azonban a robbanásszerűen növekvő választék és az előre jelezhetetlen változások időszakában a helyes válasz az új marketingben rejlik. Az igazi megoldást, nem a több, hanem a jobb marketing jelenti, amely jó kapcsolatot teremt és tart fenn a vállalat és a vásárló között. Tehát manapság a marketing már nem egy konkrét feladat, hanem egy üzleti módszer. Így lesz a marketing mindenki munkájává, ezért lesz a marketing minden, és ezért válik minden munkakör a marketing részévé – minden marketinggé. (LENGYEL, 2004)

Ez az új marketing a XXI. században robbanásszerűen fejlődő eszközben a számítógépek és az internet világában rejlik. Az internet manapság egyre markánsabban jelenik meg az üzleti életben, a kereskedelemben és az élet minden területén. Elmondhatjuk, hogy mára

minden 2. magyar ember használja a világhálót, 48%-uknak pedig otthon is van valamilyen internetkapcsolata. A térségben végzett kutatások alapján megállapítható, hogy Szlovéniában, Ausztriában és a balti államokban interneteznek a legtöbben. A vizsgálatok alapján az is kitűnik, hogy az internet általános használatában a levelezés (78%), majd a keresőprogramok használata (65%), a dokumentumok és egyéb fájlok küldözgetése (47% és 44%), az online újságok olvasása (45%), valamint a különböző programok letöltése (41%). A világhálót használók között a fiatal korosztály képviselői rendkívül erőteljes túlsúlyban vannak. Az aktív netezők több, mint fele a 18 és 29 év közötti korosztályhoz tartozik (52%) és további nagy szegmensét pedig a 18 év alatti korcsoport teszi ki. A foglalkozási szerkezetből pedig úgy tűnik, hogy a szellemi munkát végzők jelentős hányada a rendszeres internethasználók közé sorolható. (ROBBIN és BRAD, 2000) Az említett adatokból is jól látszik, hogy az internet tette meg az elektronikus üzleti élet számára azt, amit Henry Ford az autógyártásban, vagyis kevesek luxusát átalakította egy viszonylag egyszerű és sokak számára elérhető eszközzé.

Az internet alkalmazása az üzleti életben egyre több változást idézett elő a marketing-eszköztárban, vagyis a kérdéssel foglalkozó szakemberek hamar rádöbbenek, hogy nem csupán egy új technikai újdonságról van szó. A világot átölelő háló és az ezt megvalósító kommunikációs technológia alapvetően megváltoztatja és kibővíti az eddig alkalmazott üzleti módszereket. Kezdetben az internet, mint új kommunikációs csatorna jelentkezik, lehetőséget nyújt az információk átvitelére és új információhordozó (weblap) alkalmazására. Majd számos óriási lépésen továbbhaladva, napjainkra az online csatorna nem csak kommunikációs célokat szolgál, hanem értékesítési (megrendelési, szállítási és fizetési) funkciókat is ellát. Mára azonban már az e-marketing korszakába értünk, amikor a világháló segítségével a gyártók és forgalmazók az egyéni vásárlóval teremthetnek közvetlen kapcsolatot, és tehetik személyessé szolgáltatásaikat az egyedi jellegű termékek piacán. Az internet hihetetlen mértékű fejlődésével a marketing hagyományos eszközeinek is legalább ilyen mértékben kell felvenni a versenyt, hogy meg tudja tartani szerepét és funkcióját. Ilyen szempontból az internet hatalmas lehetőséget jelent a marketing számára, hiszen egyre nagyobb figyelem hárul a költséghatékony és mérhető megoldásokra, amelyekkel befolyásolhatunk, illetve amelyekkel befolyásolhatnak bennünket. Belátható, hogy a XXI. századra beköszöntött az online marketing fénykora. Ha már az internetes promóció ennyire fontos szerepet játszik a modern ember életében, akkor feltehetjük a kérdést, hogy valójában mit is jelent az internetes reklámozás. A legmodernebb marketingforma (akárcsak a többi reklámforma) azon munkálkodik, hogy megfelelő helyre juttassa a reklámüzeneteket és így elősegítse a vevők és eladók közötti adásvétel létrejöttét. De ez különbözik a hagyományos médiától, hiszen itt a vevők és a reklámok között valódi kommunikáció bontakozhat ki. Amikor a szakértők az online marketing meghatározására törekedtek, belátták, hogy ebben az esetben nem lehet pontos definíciókat adni, hanem csak határterületekben kell gondolkodni. Így fogalmazva az internetes reklámozás a hagyományos reklámfelületek és a direkt marketing határmezsgyéjén helyezkedik el. Mégis vannak próbálkozások, amelyek közelítőleg visszaadják az online marketing valódi lényegét. Az AOL – American Online céges hálózat-és internetszolgáltató szerint, az internetes reklámozás három részterületből: a márképítésből, az információközlésből és az értékesítési tevékenységből tevődik össze. Más vélemények szerint az online marketing alatt az interaktív üzleti munkához kapcsolódó marketingtevékenység azon formáját értjük, amely hálózati információs rendszerekben és elektronikus közegben egyedekkel és tömegekkel sajátos módon kommunikál, és globális értékesítést támogat online és offline eszközökkel. Azonban megállapítható, hogy az internet nem szünteti meg az általunk ismert

és gyakorolt marketing módszereket, hanem mélyreható változást jelent a szemléletben, kibővíti az alkalmazható eszközök körét és adaptálódást jelent az új körülményekhez.

A webes reklámozásnak számos előnye vannak a hagyományos promóciókkal szemben. Az egyik legnagyobb haszna, hogy az online reklámozás merőben új pozicionálási lehetőségeket kínál. Nem beszélve a nyomon követhetőségéről, hiszen marketingszakemberek figyelik, hogy a felhasználók miként lépnek kapcsolatba az általuk képviselt márkákkal. A reklámozók mérhetik a reklám által kiváltott válaszok számát is, a reklámfelületre történő kattintások, illetve a vásárlások száma alapján. Ezzel ellentétben a hagyományos hirdetés esetében soha nem tudjuk meg, hogy hány emberrel sikerült kontaktust teremteni. Az online marketing nagy előnye még a biztos célba érés és rugalmasság. Az interneten minden reklám 24 órában, hétfőtől vasárnapig, az év 365 napján célba érhet. Ezen kívül bármikor el lehet indítani, megváltoztatni, vagy akár leállítani. Összefoglalva elmondható, hogy nincs más olyan médium, amely ilyen zökkenőmentesen juttatná el a fogyasztót az információszerzés szakaszától a vásárlói döntésig. A legmodernebb marketingeszköznek rövid múltja ellenére számos fajtája alakult ki. Megkülönböztetünk honlapon történő hirdetést, nyomógombos (buttons) és szalaghirdetéses reklámot, valamint direkt mailen, e-mailen, levelezőlistákon és hírleveleken keresztüli promóciót. Nyilvánvaló azonban, hogy a felsorolt hirdetési típusok nem azonos hatékonysággal működnek, vannak, amelyek nagyon hasznosak, de akadnak kevésbé eredményesek is.

Az interneten jelen lévő vállalatok újabb és újabb módszereket dolgoznak ki annak érdekében, hogy a böngészést folytató potenciális vásárlókból valódi vásárlók váljanak. (ROBBIN és BRAD, 2000) Ilyen új módszerként jelent meg az a program, amelyet a Google keresőprogram szakértői dolgoztak ki Google Analytics néven. Ez egy nagyvállalati szintű internetes elemzési megoldás, amely széles körű rálátást biztosít a webhely forgalmára és a marketinghatékonyságra. A rugalmas és könnyen használható funkciók segítségével teljesen új szempontból lehet megtekinteni és elemezni a forgalmi adatokat. A Google Analyticsnek köszönhetően célzottabb hirdetések szerkeszthetők, határozottabb marketing elképzelések fogalmazhatók meg és több konverziót eredményező webhelyek hozhatók létre. A program együttműködik az AdWords és az AdSense rendszerekkel. Az AdWords által létrehozott reklámokat költsékerettől függetlenül megjeleníthető a Google rendszerben és ennek hirdetési hálózatában. Nagy előnye, hogy csak abban az esetben kell fizetni, ha a hirdetésekre kattintanak. (17) Az AdSense pedig egy olyan ingyenes program, amellyel az online megjelenítők bevételre tehetnek szert oly módon, hogy releváns hirdetéseket jelenítenek meg különféle online tartalmakon. (18)

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A tanulmány teljességéhez szükséges kutatásban primer és szekunder módszereket alkalmazok. Hajdúszoboszlón egy turisztikai szolgáltató honlapjának tulajdonságait, jellemzőit vizsgálom majd a Google Analytics segítségével. Ezzel az új módszerrel megtudhatjuk, hogy az egyes tranzakciókat mely kampányok és kulcsszavak eredményezték, megállapíthatjuk a hűség és a lappangási mutatókat, illetve azonosíthatjuk a legjobb bevételi forrásokat. A program lehetőséget biztosít arra, hogy megismerhető legyen a vásárlói szándék és egyértelmű legyen, hogy mi az, amit az ügyfelek keresnek, ezáltal gyorsabban átalakíthatjuk a hirdetést, a versenyképesség és a hatékonyság érdekében. Az Analytics egy abszolút intelligens rendszernek tekinthető, figyeli a különböző jelentéseket és automatikusan figyelmezteti a tulajdonost az adatmintában

bekövetkező jelentős változásokra. Egyéni figyelmeztetésekre is képes, amelyek értesítik a hirdetőt a megadott küszöbértékek mérésakor. A jelentések és változások adataiból egy interaktív, kifinomult, több dimenziós elemzést készít. A grafikonokon és táblázatokból összesítve látható a különböző jelentésekből származó adatok. Az Analytics a kezdetektől fogva kizárólag belső cookie-kat használ, ezáltal megbízható követést nyújt és biztosítja a látogatók adatainak teljes védelmét. A megvásárolható program egy ágazatvezető hirdetési és elemzési eszközkészlet része, amely az online marketing leghatékonyabb és leggyorsabb eszközeivel jelzi a hirdetőnek a reklám eredményességének paramétereit. (I9) A program elsajátításában segítségemre lesz a szálloda vezetője, Istók Csaba, aki kiváló szakértője az online marketing eszközöknek.

A primer kutatás során mélyinterjút fogok készíteni a vezetőkkel és a szállodában dolgozókkal. A cél az, hogy a kérdőívben nyertnél mélyebb és nagyobb terjedelmű információkhoz jussak azáltal, hogy a válaszadó saját kifejezéseivel öntheti szavakba gondolatait, tapasztalatait. A szekunder kutatás során tanulmányoztam többek között könyveket, folyóiratokat, internetes oldalakat és a KSH adatai is nagyban segítségemre voltak.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A dolgozatomban megvizsgáltam, hogy az egyes szakértők milyen módon értelmezik a turizmus, az egészségturizmus, a marketing és az online reklámozás lényegét. Majd áttekintettem, hogy milyen típusú online marketing-módszerekkel találkozhatunk, de részletesen csak a kor legmodernebb internetes reklámprogramját tanulmányoztam.

A vizsgálódás közben számos megállapítás és következtetés fogalmazódott meg bennem. Azt hiszem, minden ember egyetért abban, hogy a XXI. század a technikai vívmányok fénykora. Szinte minden ember használ mobiltelefont, majdnem minden háztartásban van valamilyen internet hozzáférés és kevés kivétellel minden munkafolyamat automatikus gépekkel, számítógépes vezérléssel működik. De úgy gondolom, hogy az összes közül mégis a leghasznosabb és legtöbbször által használt találmány az internet.

A marketing hagyományos módszereit is villámcsapásszerűen érte el ez a változás, így ezen a területen is fel kell venni a versenyt, hogy a reklámozás meg tudja tartani eredeti funkcióját. Az internet és az online marketing használata természetesen egyre inkább észrevehető a turizmusban is, így például már felfedezhető, hogy a szállásfoglalások jelentős része weboldalakon keresztül, vagy azokon való információgyűjtés alapján történik. Egy újonnan kialakult online turisztikai marketing ágról beszélünk, melyet ugyanúgy tanulni kell, mint a vendégszervezés többi módját. Az online marketing hatalmas előnye, hogy egy kiválóan mérhető eszköz, így minden hirdetésre elköltött forint kiszámítható, ezáltal pedig mindig a megfelelő marketingstratégia választható ki.

A téma aktualitását mutatja, hogy idén ismét elindították a Széchenyi Terv pályázatát. A 2001-es egészségturizmus fejlesztési program Magyarország turisztikai kínálatának színvonalára és a turisztikai régiók fejlődésére egyaránt jelentős hatással volt. Az egészségturisztikai program legfontosabb feltételezett hatása az volt, hogy a beruházások növelik a települések idegenforgalmi vonzerejét és további fejlesztéseket ösztönöznek. A kínálatfejlesztés e formája csökkenti a turisztikai kereslet területi és időbeni koncentrációját, valamint hozzájárul a turizmus kedvező gazdasági hatásainak erősítéséhez. (I10) Az egészségturizmus fontossága manapság egyre több helyen megjelenik. Ez leginkább a Magyar Turizmus Zrt. döntésében látszik, hiszen a 2011-es évet az egészségturizmus évének szentelték. A hazai egészségturizmus a 2007-2013 közötti

időszakra szóló Nemzeti turizmusfejlesztési stratégiában is fontos szerepet kapott. Ezért is fontos, hogy a turizmust milyen módon reklámozzuk. Számos új módszer képviselteti magát a piacon, de azt hiszem a legnagyobb lehetőség az okos telefonban rejtezik. A multifunkcionális telefon a böngészés elsődleges csatornájává vált. Használóik különféle applikációkat töltenek le, így sokkal gyorsabban reagálnak az őket érő impulzusokra. (111) Végül következtetésként megállapítható, hogy a mai gazdasági nehézségek miatt a szolgáltatók között egy nagyon szoros verseny alakult ki a vevők „kegyeiért”. Ez a harc arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy a célt minél hatékonyabb eszközökkel és minimális ráfordítással ériék el. Természetesen a kulcs a kiváló minőségű szolgáltatásban és az átgondolt, megtervezett marketingstratégiában rejlik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest. 72-79., 427-432. p.
- Michalkó G. (2007): A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 28. p.
- Robbin Z. – Brad A. (2000): Reklám az interneten. Geomédia Szakkönyvek Marketing és Kommunikáció, Budapest. 15-28. p.
- I1: <http://itthon.hu/szakmai-oldalak/turisztikai-termekek/egtur-marketing>, Az egészségturizmus marketingkonceptiója, 2002. 04.30. (letöltve: 2011.02. 10.)
- I2: http://elib.kkf.hu/edip/D_10275.pdf, Az egészségturizmus jelene és jövője Magyarországon, 2003. (letöltve: 2011. 02. 10.)
- I3: <http://www.weborvos.hu/adat/files/2008/egsz3337.pdf>, A gyógyturizmus tendenciái a világban, 2009/5. (letöltve: 2011. 02.17.)
- I4: http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_12/Sz2.htm, Zennis és Lommi Lommi, avagy új trendek az egészségturizmusban (letöltve: 2011. 02. 18.)
- I5: <http://www.gazdasag.hu/index>
- I6: <http://www.econom.hu/a-marketing-fogalma>, A marketing fogalma (letöltve: 2011. 03. 05.)
- I7: <https://www.google.com/accounts/ServiceLogin?service=adwords&hl=hu<mpl=adwords&passive=false&if=false&alwf=true&continue=https://adwords.google.com/um/gaiaauth?apt%3DNone%26ugl%3Dtrue&error=newacct&sourceid=awo&subid=hu-hu-ha-bk>, Google AdWords (letöltve: 2011. 03. 12)
- I8: <https://www.google.com/accounts/ServiceLogin?service=adsense&rm=hide&fpui=3&nu=i15&alwf=true<mpl=adsense&passive=false&continue=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2Fadsense%2Fgaiaauth2&followup=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2Fadsense%2Fgaiaauth2&hl=hu>, Google AdSense (letöltve: 2011. 03.)
- I9: http://www.google.com/intl/hu/analytics/features.html#advertising_roi, Google Analytícs (letöltve: 2011. 03.12.)
- I10: http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/bulletin200503/5-turisztikai-2.pdf, A Széchenyi Terv egészségturisztikai beruházásainak gazdasági hatásai, 2005/3. szám (letöltve: 2011. 05. 02.)
- I11: http://www.turizmusonline.hu/aktualis/cikk/mobilalkalmazasok_a_turizmusmarketingben, Mobilalkalmazások a turizmusmarketingben, 2011. 05.05. (letöltve: 2011. 05. 08.)

Drahos Beáta

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Számvitel
MA szak
II. évfolyam

Drahos Beáta a 2009-ben a Debreceni Egyetem Közgazdasági és Gazdaságtudományi Kara gazdálkodás és menedzsment alapképzési szakának befektetések specializációján kiváló eredménnyel végzett. A szakdolgozatát üzleti tervezésből írta. Az alapképzés során a alapvetően a módszertani tárgyak, valamint a számvitel és a pénzügy érdekelték. Szakmai gyakorlatát a Hajdú Volán Zrt. Számviteli Osztályán töltötte, ahol megismerkedett a pénzügyi és vezetői számvitel gyakorlati alkalmazásával. Szakmai érdeklődési körének megfelelően, a tanulmányait a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karának Számvitel mesterszakának nappali tagozatán folytatta, illetve azzal párhuzamosan végzi a Közgazdasági és Gazdaságtudományi Kar Vezetés és szervezés mesterszakát levelező tagozaton, amelyeknek jelenleg is hallgatója. A tanulmányait a mesterképzésben is kiváló eredménnyel végzi, aminek eredményeképpen kiemelt ösztöndíjban részesül. A TDK dolgozati témáját úgy választotta, hogy abban az érdeklődési körének megfelelően, módszertani és pénzügyi részek egyaránt szerepeljenek. Angol nyelvből szakmai középfokú C típusú nyelvvizsgával rendelkezik. Idejét jól szervezi, és minden területen igyekszik az elvárható legnagyobb teljesítményt nyújtani.

A BAYES STATISZTIKA ALKALMAZÁSA A PORTFÓLIÓ KEZELÉSBEN ÉS OPTIMALIZÁLÁSÁBAN

Drahos Beáta

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Számvitel MA szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Tarnóczy Tibor, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Témámat – a Bayes statisztika alkalmazása a modern vállalati pénzügyekben - aktualitása és újdonságtartalma miatt választottam. Aktuális, mert magát a Bayes-tételt Thomas Bayes matematikus halála után 1763-ban publikálták, az arra épülő statisztikai módszertan mégis csak az utóbbi időben vált egyre népszerűbbé a közgazdasági, ökonometriai vizsgálatok, elemzések során. VÁRPALOTAI (2007) így fogalmaz: „Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy csak egyedül e szabály ismerete elegendő a Bayes-i elemzések elvégzéséhez, a többi már "csak" aritmetika.” A Bayes-tétel azonban csak az alapját képezi a kialakult új statisztikai irányzatnak, amely nagyon komoly matematikai eszköztárra épül. A Bayes-statisztika alapjai nagyon könnyen megérthetőek. A Bayes-paradigma lényege az adatokból történő tanulás. A módszer elterjedése egyenes arányban van a számítástechnika és az ehhez kapcsolódó szimulációs megoldások rohamos fejlődésével, ugyanis csak így vált lehetővé a kidolgozott módszertan megfelelő használata. Napjainkban a téma magyar szakirodalma még eléggé szegényesnek mondható, ezért nagyrészt a külföldi (angol nyelvű) szakirodalomra tudtam támaszkodni, ami a magyar nyelvűvel szemben igen széleskörűnek mondható.

Kutatásom során az elemzéseket magyar adatokra vonatkozóan végeztem, felhasználva a szakirodalomban található külföldi számításokat és módszertani megoldásokat. A dolgozatban bemutatott módszerekkel magyar adatokon elvégzett számítások újszerűeknek tekinthetők. A dolgozatban bemutatott számítások csak egy részét képezik a dolgozatnak, azok lényegében a további számítások megalapozását szolgálják.

A kutatómunka célkitűzése, hogy a Budapesti Értéktőzsde kiválasztott A és B részvényei és a BUX index adatai segítségével olyan számítások elvégzése, amelyek előrejelzést és iránymutatást adhatnak a jövőbeli portfóliók kezelésében és optimalizálásában, magyarországi viszonylatban. A dolgozatban egy olyan elemzési lehetőséget mutatok be a Bayes-statisztika alkalmazásával, ami megalapozza a későbbi előrejelzéseket és optimalizálásokat. elemzést és előrejelzést végzek a Bayes-statisztika regresszió számításban való alkalmazása segítségével. Az elvégzett számítások a hagyományos regressziószámítás szimulációval kiegészített módosításaira épülnek.

ANYAG ÉS MÓDSZER

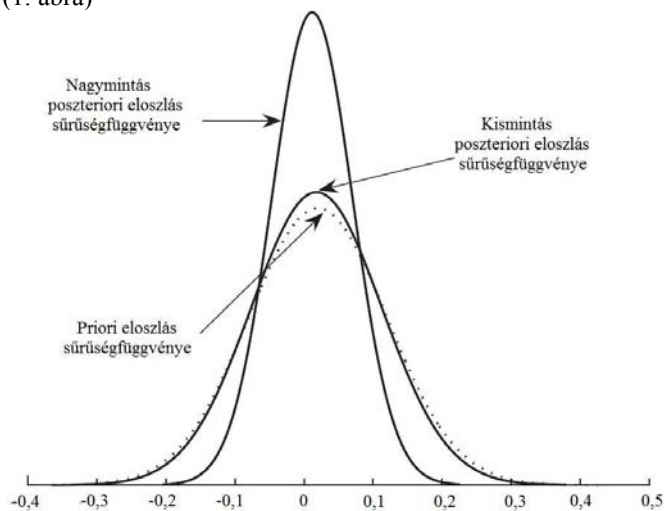
A bevezetésben említett budapesti tőzsdei adatok konkrétan 12 darab A kategóriájú és 4 darab B kategóriájú részvény havi adatait és a BUX indexek havi záró adatait jelentik, amelyeket a Budapesti Értéktőzsde hivatalos honlapjáról, a www.bet.hu internetes oldalról töltöttem le. Az adatok 1998 januárjától 2010 decemberével bezárólag, 12 éves időszakot fognak át, amely felhasználásával már hosszabb időtávra vonatkozóan is lehet

előrejelzéseket készíteni, illetve a szimulációt is nagyobb biztonsággal lehet végrehajtani. Terjedelmi korlátok miatt, az elvégzett számítások egy részét tudom csak bemutatni.

Az alkalmazott módszer, amellyel a számításokat végeztem, az egyre szélesebb körben elterjedő R statisztikai rendszer (2.11.1), illetve annak a Bayes-statisztikát alkalmazó moduljai. Az adatokat a tőzsde honlapjáról Excel-file-ban lehet letölteni, amiben az adatok csoportosítása és előfeldolgozása is elvégezhető. Mivel az Excel táblázatkezelő program az R statisztikai rendszerrel összekapcsolható (RExcel), ezért a különböző statisztikai számítások is levégezhetőek az Excelből program. (HEIBERGER - NEUWIRTH, 2009) Napjainkban az R statisztikai rendszert egyre több egyetem, kutatóintézet és vállalt használja.

A Bayes-statisztika mind valószínűségi jellege szerint, mind a paraméterek és következtetések jellege szerint eltér a hagyományos statisztikától, amely eltéréseket az 1. táblázat foglalja össze. Az 1. táblázatból következően mindenképpen említést kell tenni a szubjektivitásról, melyet HORVÁTHNÉ (2001) úgy közelít meg, hogy a bayesi statisztikában lehetővé válik a szubjektív vélemények egzakt kezelése a szubjektív valószínűségek használatával. A bayesi becslésben a becslni kívánt paraméter nem egy rögzített érték, hanem valószínűségi változó. A szubjektivitáshoz kapcsolódóan WICKMANN (1990) egy új fogalmat vezet be, amit interszubjektivitásnak nevez, aminek az lényege, hogy attól valami még nem lesz objektív, hogy sokan elfogadják, hanem a szubjektumok „ítélete” egybeesik. Ez alapján azt lehet mondani, hogy a tudományos kutatások interszubjektív egyetértésre törekednek.

A Bayes-i szemlélet szerint létezik egy kezdeti tudás, információ és az ehhez kapcsolódó valószínűségi eloszlás, ezt hívjuk priori eloszlásnak, mely során a kezdeti adatokkal, illetve korábbi ismeretek figyelembe vételével végezzük a számításokat. Ezt követően – ugyancsak valamilyen valószínűségi eloszlást feltételezve - az új adatokra vonatkozóan készítünk becslést. Végül az új adatokra, információkra kapott becsléseket kombinálva a korábbi eredményekke kapjuk meg a poszteriori eloszlást, melyben három számítás kombinálódik, első a priori, második az új adatokra vonatkozó becslés, és a harmadik ezek kombinálása. (1. ábra)

1. ábra: A mintanagyság hatása poszteriori eloszlás sűrűségfüggvényre

Forrás: RACHEV et al. (2008), 38.o.

A kombinálás módszerét adja meg a Bayes-tétel:

Legyen A és B két, pozitív valószínűségű esemény. A feltételes valószínűség definíciójából

$$P(B|A) = \frac{P(A|B)P(B)}{P(A)}$$

Ez a Bayes-formula.

Tétel: Legyen A egy esemény, B_1, B_2, \dots teljes eseményrendszer, $P(A) > 0$, $P(B_i) > 0$ ($i=1,2,\dots$). Ekkor

$$P(B_i|A) = \frac{P(A|B_i) \cdot P(B_i)}{\sum_j P(A|B_j) \cdot P(B_j)}$$

minden i -re.

A $P(B_i)$ valószínűségeket a B_i események priori valószínűségének nevezzük. Ezek az A esemény elvégzése előtti ismereteinket tükrözik. A $P(B_i|A)$ valószínűségeket a B_i események posteriori valószínűségének nevezzük. Ezek pedig az A elvégzése utáni ismereteinket tükrözik. (FAZEKAS, 2003).

1. táblázat

A hagyományos és Bayes statisztika összehasonlítása

Hagyományos statisztika	Bayes statisztika
Valószínűség jellege szerint	
Valószínűség egy korlátozó, hosszú távú gyakoriság	Valószínűségi változó a szubjektivitás egy mérőszáma
Csak azokra az eseményekre alkalmazható, melyek legalább elméletben, megismételhetők	Alkalmazható minden olyan eseményre, amelyben bizonytalanok vagyunk
Paraméterek jellege szerint	
Paraméterek nem megismételhetők vagy véletlenszerűek	Paraméterek nem ismertek.
Nem véletlenszerű változók, de rögzített (ismeretlen) mennyiségi ismérvek	Véletlenszerű változók.
Következtetés jellege szerint	
Nem tesz állításokat, feltételezéseket a paraméterről (még akkor sem, ha úgy látszik)	Valószínűség függvényében konkrét állításokat ad a paraméterekről
Hosszú távú ismétlések függvényében értelmezett	Megfigyelt adatokból származó bizonyítékként értelmezendő
Példák	
„5 %-os szignifikancia szinten elutasítjuk a null hipotézist”	„0,05 valószínűsége annak, hogy a hipotézis igaz”
A minta 5%-ában, ahol a hipotézis igaz, mégis elutasítjuk (de semmi egyebet nem állítunk a mintáról)	Az állítás az adott mintára vonatkozik

Forrás: LUCE-HAGAN (2003), 18.o.

A korábban említett Bayes-i szubjektivitás csak a priori oldalhoz kapcsolódik, amit a további számítások során nagymértékben csökkent a nagyszámú új adat megléte. Kismintás esetben a poszteriori eloszlás sűrűségfüggvénye közelebb van a priori eloszlás

sűrűségfüggvényéhez (szinte megegyezik vele). Nagymintás esetben a sűrűségfüggvény megnyúlik, távolabb kerül a priori eloszlásától, így csökkentve a szubjektivitást.

EREDMÉNYEK

Jelen dolgozat célja, hogy bemutassa a „gyakorisági statisztikában általában használt regressziós modell Bayes-i megközelítését. Terjedelmi korlátok miatt csak kétféle regressziószámítást mutatok be, amelyek közül az első egy kétváltozós regressziószámítás, ami felfogható a pénzügyi kockázatok számításában a β együttható meghatározásának is (ld. CAPM modell). A második egy többváltozós regresszió, amely során megvizsgálom, milyen hatással vannak a BUX index értékére a BÉT-en jegyzett nagyobb tőzsdei kapitalizációval rendelkező részvények.

A béta együttható, mint relatív kockázati mérőszám, elméletileg bármilyen értéket felvehet. Ha a β értéke:

- Pozitív, azt jelenti, hogy a befektetés hozama azonos irányban változik a piaci hozammal.
- Negatív, azt jelenti, hogy a befektetés várható hozama éppen ellentétes irányban változik.
- Nagyobb 1-nél, akkor a befektetés élénkebben reagál a piaci hozam mozgásaira, ezeket a befektetéseket „agresszívnek” nevezzük (amelyek kisebbek egynél azokat „defenzívnek”). A befektetők, akik a magasabb hozam realizálásában érdekeltek egyértelműen ilyen részvényt vásárolnak.
- 0 és 1 közé esik, akkor a befektetés tompítja a piac mozgásait.

A bétákat nem érdemes önmagukban vizsgálni, mivel a gazdasági körülmények vonatkozásában kell vizsgálni. Piaci (gazdasági fellendülés esetén az 1-nél nagyobb értékű bétát érdemes a befektetőknek választania, míg (várható) recesszió esetén az alacsonyabb bétájú értékpapírok a kedvezőbbek. (ILLÉSNÉ, 2002; BÉLYÁ CZ, 2007)

A számítás során a priori eloszlásból az R program szimulálja regressziós együttható β vektorát és a hiba varianciáját (σ^2), tehát meghatározza a σ^2 értékét ($g(\sigma^2 | y)$ sűrűséggel) és β ($g(\beta | \sigma^2, y)$ sűrűséggel). Mivel kétkomponensű az eloszlás (inverz gamma és többváltozós normál), így relatíve egyszerűen illeszthető rá egy algoritmus, amelyet az R „blinreg” funkciója segítségével lehet végrehajtani. Ez a funkció generálja a β együtthatókat úgy, hogy először szimulációval előállítja a (β, σ^2) értékeit adott y értékek mellett, majd a számított regressziós értékeket (\tilde{y} -t) a mintavételi eloszlásból generált, adott x vett β és σ^2 értékekből. Az \tilde{y} -ra fennáll: $\tilde{y} \sim N(x * \beta, \sigma)$. (ALBERT, 2007)

1. BUX index és MOL részvény vizsgálata

A vizsgálat során először normál – a gyakoriság statisztikában ismert – regressziószámítást végez a program, ez az eredeti regresszió, amely priori eloszlású. Az elvégzett szimuláció alapja az alábbi többváltozós regressziós modell:

$$E(y_i | \beta, X) = \beta_1 * x_{i1} + \dots + \beta_k * x_{ik}$$

$$i = 1, \dots, n$$

ahol

$E(y_i | \beta, X)$: y_i függő változó várható értéke

x_{i1}, \dots, x_{ik} : magyarázó változó/változók

β_1, \dots, β_k : ismeretlen regressziós paraméter

A lineáris regresszió során feltételezzük, hogy a variancia konstans, $\text{var}(y_i | \theta, X) = \sigma^2$, ahol $\theta = (\beta_1, \dots, \beta_k, \sigma^2)$.

Végezetül feltételezzük, hogy a hibák $\varepsilon_i = y_i - E(y_i | \beta, X)$ normál eloszlást követnek, 0 várható értékkel és σ^2 (konstans) varianciával. (ALBERT, 2007) Tehát az y_i függ a x_i magyarázó változóktól, azok véletlen ingadozásától (ε), valamint β_i regressziós paraméterektől.

Az általam vizsgált problémára megoldott regressziós modell:

$$E(\text{MOL}_i) = \beta_0 + \beta_1 * \text{BUX}_i$$

ahol az a kérdés, hogy a BUX index változása mennyiben magyarázza a MOL részvények árfolyamának változását. A hagyományos statisztikai módszerekkel kiszámított BUX indexre vonatkozó $\beta = 1,0424$, tehát a BUX index élénken reagál a piaci hozamának változására.

A regresszió további eredményeit ANOVA táblában foglalom össze (2. táblázat).

2. táblázat

A BUX index regressziójára vonatkozó variancia-analízis tábla

	Df	Sum Sq	Mean Sq (MSE)	F value	Pr(>F)
BUX	1	8707679440	8707679440	4963.7	< 2.2e-16 ***
Residuals	154	270160432	1754289		

Forrás: Saját számítás

A 2. táblázatban Df jelöli a szabadsági fokot, a Sum Sq az eltérésnégyzetösszeg, a Mean Sq az átlagos négyzetes eltérés (variancia), azaz a Sum Sq és Df hányadosa. A táblázatban a BUX jelenti az SSR-t (regresszió eltérés négyzetösszeget), azaz a becült y és y átlag különbségének a négyzetösszege, képletes formátumban $\text{SSR}(\text{BUX}) = \sum (\hat{y} - y)^2$. A Residuals nem más, mint az SSE (hiba eltérés négyzetösszeg), azaz a hibatenyező, amely az eredeti y és becült y értékek különbségének a négyzetösszege, képlettel megadva $\text{SSE} = \sum (y_i - \hat{y})^2$. Az SSR és SSE összegéből kapjuk meg az SST-t (teljes eltérés szórásnégyzet), tehát $\text{SST} = \sum (y_i - \bar{y})^2$.

Az F-próba segítségével (F-value) arra kapunk választ, hogy a modell elfogadható-e abban az értelemben, hogy a magyarázó változók kielégítően magyarázzák-e meg az eredményváltozót. Az F értéke = Mean Sq (BUX) / Sum Sq (Residual). Mivel $p < 0,05$, pontosabban $< 2.2e-16$, ez azt jelzi, hogy elvetjük a nullhipotézist, tehát a függő változó varianciája (változékonysága) magyarázható a független változó varianciájával (változékonyságával), *** pedig arra utal, hogy mindez 0,001 szignifikancia szinten állapítható meg.

A determinációs együttható (R^2) 0,9699 értéke a modell egészének magyarázó erejét mutatja, azt, hogy a teljes szórásnégyzetből mekkora tulajdonítható a regressziónak. A (minta nagyság számával) korrigált $R^2=0,9697$ értéke is a megbízhatóságra utal. Annál jobb a modellünk minél inkább közelít egymáshoz az R^2 és annak korrigált értéke. Ez a két érték a kapcsolat szorosságát is mutatja, így a MOL részvény árfolyamának alakulását 96,97%-ban magyarázza a BUX index alakulása.

A priori eloszlásból vett számításokat követően poszteriori elemzést végezzük el, ami formailag hasonlít a normál mintavételi modellhez. Azt követően, hogy lefutott a regresszió, új adatokat generálva (az eredeti adatokat felhasználva, az eredetiben leképezett függvényből) 5000 futtatást hajt végre (ez a program paraméterezésével állítható). Az 5000 futtatás során megpróbálja a program megtartani az eredeti σ értéket.

A program ezt követően új, gamma eloszlást követő σ -t generál, ekkor a σ^2 (poszteriori eloszlása) inverz gamma eloszlású, $((n-k)/2, S/2)$ paraméterekkel, ahol

n = megfigyelések száma

k = magyarázó változók száma

$S = (y - X \hat{\beta})'(y - X \hat{\beta})$. (ALBERT, 2007).

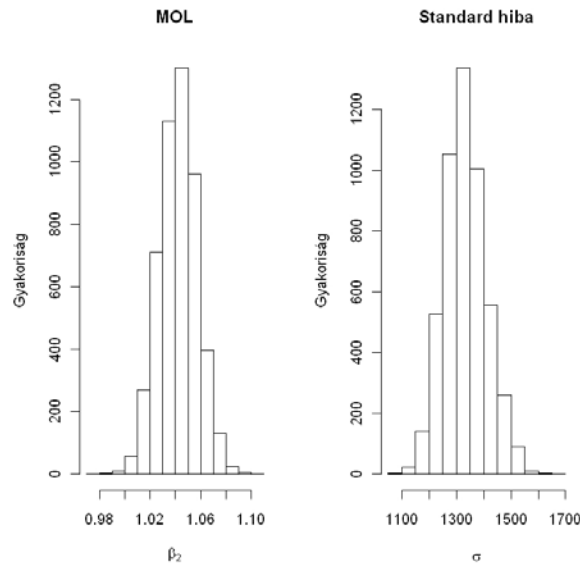
Az előző számításoknak a végső β együtthatók meghatározásában van szerepe. Az eredeti eloszlásból kihagyva a szabadságfokot végezzük el a szimulációt úgy, hogy β legyen az átlag többváltozós normál eloszlást követve. A poszteriori eloszlásban a β vektor hiba varianciája σ^2 , $g(\beta|y, \sigma^2)$ többváltozós és normál eloszlást követő becslt $\hat{\beta}$ értékkel és $V_{\beta}\sigma^2$ variancia-kovariancia mátrixszal, ahol

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1}X'y$$

$$V_{\beta} = (X'X)^{-1}$$

Tehát a meglévő, eredeti variancia-kovariancia mátrix segítségével, az új σ^2 -tel és kovariancia segítségével határozzuk meg az új $\hat{\beta}$ értékeket. A BUX index esetén a $\hat{\beta} = 1,05353$, amely az eredeti $\beta = 1,0424$ értéknél magasabb, ami azt jelzi, hogy a becslt érték még élénkebben reagál a piaci hozam mozgásaira.

A Bayes-statisztika poszteriori eloszlásához kapcsolódó számításokat a 2. ábrán láthatjuk. Az 5000 futás során a MOL részvények β együtthatóinak legnagyobb része 1,02 és 1,06 közé, míg a standard hiba (szórás) legnagyobb része 1200 és 1500 Ft közé esik.

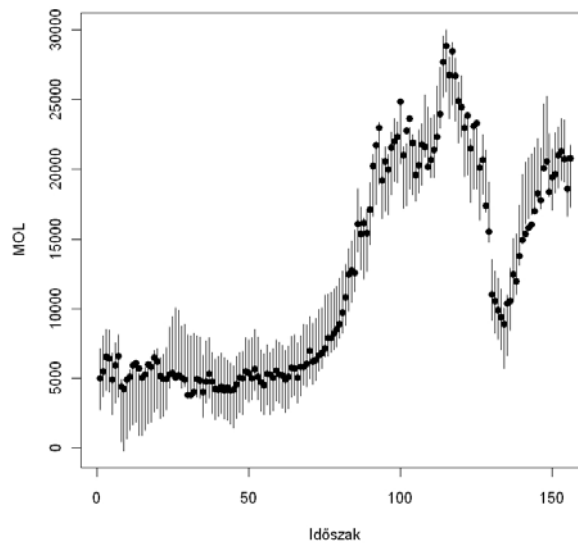

2. ábra: A MOL részvény β együtthatójának eloszlása és standard hibája

Forrás: Saját számítás

A 3. ábra a Bayes-módszer által előállított regressziós paraméter intervallumokkal végzett számítás mutatja be. Az így kapott „intervallum sereg” azt szemlélteti, hogy 95 %-os valószínűséggel mi az a sáv, ahová az eredeti értékek esnek. A 3. ábrából látható, hogy a vizsgálatba bevont adatok (pontok) intervallumon belül mozognak, vagy az alsó határánál, vagy közepén, vagy akár a felső határánál, és néhány kivételtől eltekintve az intervallumon

belül maradnak. Az így kapott „intervallum-függvény” jól felhasználható lesz majd a későbbi előrejelzések elvégzéséhez.

3. ábra: A Bayes statisztikával becsült intervallum a MOL részvényre vonatkozóan
Forrás: Saját számítás

2. BUX index és a kiválasztott részvények közötti kapcsolat vizsgálata

A BUX index és a 7 részvény (MOL, OTP, MTELEOM, EGIS, RICHTER, FOTEX, ZWACK) vizsgálata során ugyanazt a modellt alkalmazom, mint az előző alfejezetben, így a módszertanát nem írom le újra. A modell: $E(BUX_i) = \beta_0 + \beta_1 * MOL_i + \beta_2 * OTP_i + \beta_3 * MTELEKOM_i + \beta_4 * EGIS_i + \beta_5 * RICHTER_i + \beta_6 * FOTEX_i + \beta_7 * ZWACK_i$, ahol az a kérdés, hogy a 7 kiválasztott részvény árfolyamának alakulása mennyiben magyarázza a BUX index változását.

3. táblázat

A kiválasztott 7 részvény regressziójára vonatkozó variancia-analízis tábla

	Df	Sum Sq	Mean Sq	F value	Pr(>F)
MOL	1	7772281000	7772281000	11302.1086	< 2.2e-16 ***
OTP	1	140628	140628	0.2045	0.65178
MTELEKOM	1	2646172	2646172	3.8479	0.05168 .
EGIS	1	20094319	20094319	29.2203	2.531e-07 ***
RICHTER	1	80995390	80995390	117.7799	< 2.2e-16 ***
FOTEX	1	14162069	14162069	20.5939	1.167e-05 ***
ZWACK	1	21323361	21323361	31.0075	1.177e-07 ***
Residuals	148	101777255	687684		

Forrás: Saját számítás

A determinációs együttható (R^2) 0,9873 értéke, valamint a korrigált R^2 0,9867 értéke is a megbízhatóságra utal, tehát a BUX index alakulását 98,73%-ban magyarázza a kiválasztott részvények alakulása. A 3. táblázatban szereplő legkisebb négyzetösszegű részvény, amely az egyetlen a 7 számításba vett részvény közül, amelynél nem tudjuk a nullhipotézist elvetni, így elfogadjuk, hogy a magyarázó változó sokasági együtthatója 0 ($\beta=0$).

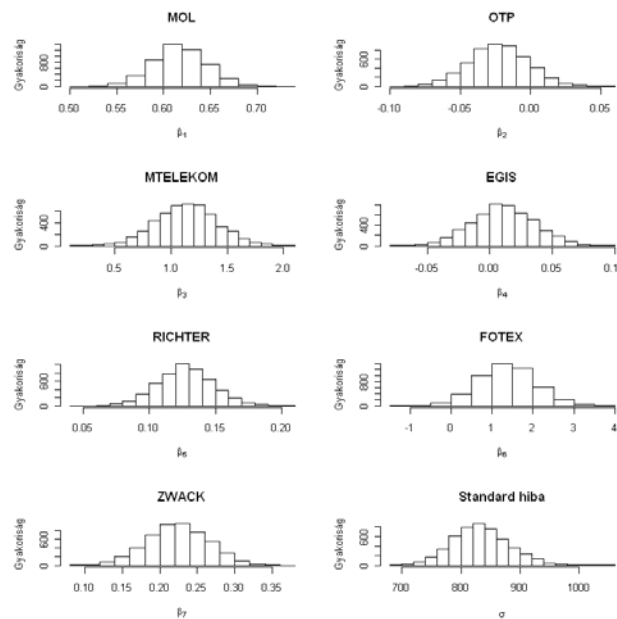
A β értékekből rögtön szembetűnik, hogy az OTP, amelyik nem 0, hanem negatív értéket vesz fel mind a priori, mind a posztteriori eloszlásból számítva. Ebből az következik, hogy az OTP részvénybe való befektetés hozama éppen ellentétesen mozog a piaci hozamhoz viszonyítva. (4. táblázat)

4. táblázat

A kiválasztott 7 részvény eredeti bétáinak és becült bétáinak összehasonlítása

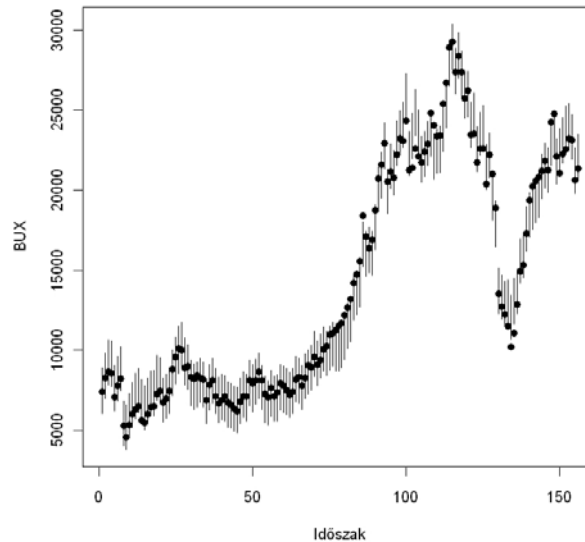
Részvények	β_i	$\hat{\beta}$
MOL	0.61677	0.6057012
OTP	-0.02309	-0.03832447
MTELEKOM	1.14629	1.355004
EGIS	0.01115	0.02228290
RICHTER	0.12725	0.1209929
FOTEX	1.37084	0.8427459
ZWACK	0.22342	0.2725592

Forrás: Saját számítás

4. ábra: A kiválasztott 7 részvény β_i együtthatóinak eloszlása és standard hibája

Forrás: Saját számítás

5. ábra: A Bayes statisztikával becsült intervallum a BUX indexre vonatkozóan

Forrás: Saját számítás

Az új β értékekkel számolt eloszlásokat az egyes részvénytípusok esetében a 4. ábra szemlélteti. Az ábrából látható, hogy a standard hiba 700 és 1000 Ft között értéket vesz fel az elvégzett szimuláció eredményeinek a felhasználásával számolva.

Az 5. ábrán látható, hogy az eredeti adatok értékei (hasonlóan a 3. ábra értékeihez) egy eset kivételével az intervallumon belül helyezkednek el, ami a 156 adatra vonatkozóan megbízhatónak tekinthető.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A dolgozatban bemutatott két példa bizonyítja, hogy a Bayes-statisztika, a hagyományos gyakorisági statisztika eredményeit is felhasználva, jól felhasználható a két és többváltozós regressziószámítás paramétereinek megalapozottabb becslésére. A becslés során alkalmazott szimulációs eljárás eredményeire alapozva lehetőség nyílik olyan számított érték intervallumok meghatározására, amelyek az adott valószínűségi szintnek megfelelően tartalmazzák az eredeti adatokat. Az így kapott együttható intervallumok felhasználhatók lesznek a későbbiekben előrejelzések készítésére.

A Bayes-módszer alkalmazása a regressziószámításnak egy újfajta megközelítést adja, lehetővé téve a hagyományos regresszió eredményeinek és az ahhoz kapcsolódó szimuláció eredményének olyan kombinálását, amely hozzájárul az eredmények javításához, jobbá tételéhez.

A bemutatott számítások is alátámasztják azt a megállapítást, hogy a Bayes-statisztika ma már messze többet jelent a névadója által kidolgozott tételnél, noha az annak fontos része. Az is belátható, hogy a VÁRPALOTAI (2007) által jelzett „a többi már csak aritmetika” kijelentéshez kapcsolódóan, a hangsúly éppen ezen az aritmetikán, ami esetenként elég bonyolult matematikai összefüggéseket tartalmaz.

A Bayes-statisztikának, mint bármely más módszernek vannak előnyei és hátrányai is. A Bayes-statisztika előnyei a hagyományos statisztikával szemben:

- Hasznosabb és természetesebb következtetéseket nyújt
- Több rendelkezésre álló információt képes hasznosítani, ezáltal a kapott eredmények is megbízhatóbbak
- Alkalmasabb komplexebb problémák kezelésére is
- Döntéshozatali problémák megoldására is jobban alkalmazható, hiszen a hagyományos módszerek olyan statisztikai elemzésre korlátozódnak, amelyek a döntéshozatalt csak közvetetten segítik
- Következtetések, konzekvenciák levonásának tekintetében áttekinthetőbb

A Bayes-módszer hátrányai között lehet megemlíteni:

- Szubjektivitást von be a számításokba, ami egyáltalán nem szerepel a hagyományos módszerekben
- Azok az extra információk, amelyeket a Bayes-i módszer biztosít a gyakorlatban nehezen meghatározhatóak
- Sokkal bonyolultabbak, mint a hagyományosak és az ehhez szükséges szoftveres programok nehezebben hozzáférhetőek (LUCE - HAGAN, 2003)

Felhasznált irodalom

- Albert, J. (2007): Bayesian Computation with R. Springer Science+Business Media, LLC, New York, 187-210.p
- Bélyácz I. (2007): A vállalati pénzügyek alapjai. Aula Kiadó, Budapest, 257-279 p.
- Fazekas I. (2003): Valószínűségszámítás. Oktatási segédanyag. Debreceni Egyetem
- Heiberger R. M. – Neuwirth E. (2009): R Through Excel. A Spreadsheet Interface for Statistics, Data Analysis, and Graphics, Springer, 323-330 p.
- Horváth J.-né (2001): A Bayes statisztika és alkalmazása. Tudományos Évkönyv, BGF, Perfekt, Budapest, 218-226. p.
- Illés I.-né (2002): Társaságok pénzügyei. SALDO Kiadó, Budapest, 101-151 p..
- Luce, B. R. - O' Hagan, A. (2003): A primer on Bayesian Statistics. In Health Economics and Outcomes Research. MEDTAP International, Inc., Bethesda, 1-22.p.
- Rachev, S. T.- Hsu, J. S. J - Bagasheva, B.S - Fabozzi, F. J. (2008): Bayesian methods in finance. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 22-42.p.
- Várpalotai V. (2007): Modern Bayes-i ökonometrián alapuló idősormodellek és empirikus elemzések. Corvinus Egyetem Közgazdasági Doktori Iskola, Budapest, 6-11.p.
- Wickmann, D. (1990): Bayes statisztika. Betekintést nyerni és dönteni bizonytalan helyzetben. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, IVX-XX

Durkó Emília

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak
I. évfolyam

Durkó Emília 2009 februárja óta tagja a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának, amelybe jeles illetve kitűnő tanulmányi eredményének köszönhetően került be. Akkori témavezetője, Dr. Odor Kinga egyetemi tanársegéd javaslatára kezdte el vizsgálni az egyetemisták környezettudatosságát, ami a későbbiekben a kari Tudományos Diákköri Konferencián bemutatott pályamunka alapját képezte. 2010. december 4-én vette át kiváló minősítésű gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök végzettséget adó diplomáját angol – és német nyelvből középfokú „C” típusú nyelvvizsga birtokában. A köztársasági ösztöndíjas hallgató 2011 februárjától tanulmányait vállalkozásfejlesztés mesterképzésen kezdte meg, kiegészítve az angol-magyar agrár szakfordító képzéssel. A 2009/2010-es tanév őszi félévében a prágai Ceska Zemedelska egyetemen tanult angol nyelven, elsősorban agrárgazdasági téren. Hazaérkezése után az egyetem szakmai és közéleti tevékenységében is szerepet vállalt, a Kerpely Kálmán Szakkollégium diáktitkáraként, valamint a Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Gazdaságelméleti Intézeténél demonstrátorként mikroökonómia gyakorlatot tartott. A 2010. október 26-án megrendezett DE GVK kari Tudományos Diákköri Konferencián a Gazdálkodás és Alkalmazott Informatika tagozatban elnyerte a Dékáni Kiemelt Díjat – amely magasabb rangú díj, mint az első helyezés – és a Kerpely Kálmán Szakkollégium Különdíját. A 2011. évi Országos Tudományos Diákköri Konferencia Közgazdaságtudományi Szekciójában „Az egyetemisták környezettudatos magatartásának vizsgálata a prágai és a debreceni agráregyetem hallgatói körében” című dolgozatával III. helyezést ért el. 2011 januárjától elsősorban Dr. habil Bai Attila egyetemi docens támogatásával kezdett el bioenergetikával foglalkozni, és elmélyíteni ismereteit ezen a területen is.

BIOMASSZA-ALAPÚ LAKÁSFŰTÉS

Durkó Emília

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak I. évfolyam
Konzulens: Dr. habil Bai Attila, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Hazai energia-felhasználásunknak meghatározó része a hőenergia, melynek részaránya a lakossági szektorban eléri a 60-70 %-ot is. A hazai hőenergia előállításában jelenleg a földgáz a meghatározó (a hazai éves gázfogyasztás 13 milliárd m³ körüli, évente körülbelül 11-12 milliárd m³ földgázt importálunk, mintegy 1000 milliárd Ft értékben (SZILÁGYI, 2008)), még mindig 900-950 ezerre becsülhető a kiskapacitású, biomasszával működtetett lakossági berendezések (kandallók, kályhák, tűzhelyek) száma. Ezek kihasználása és technikai színvonala igen változó, szerepük azonban jelentős: évente mintegy 18-20 PJ energiát állítanak elő, mely az összes megújuló energia mintegy harmadát teszi ki.

Fűtőanyagként ma elsősorban a tűzifát és a háztartási hulladékokat használják fel, melyekből – bár beszerzésük a legolcsóbb – magas nedvességtartalmuk miatt nem biztos, hogy leggazdaságosabban állítható elő az energia. A vegyes tüzelésű kazánokban a szénfelváltja is tüzelnek biomasszával, viszont hatásfokuk gyenge. Korszerű kazánokkal és tüzelőanyagokkal akár 25-30%-kal kedvezőbb hatásfokot érhetnénk el, jóval kényelmesebb körülmények között. Ilyen tüzelőanyag lehet a biobrikett és a tűzipellet (BAI et al, 2002).

Hazánk teljes biomassza készlete hozzávetőleg 350-360 millió tonna, amelyből az évente újratermelődő elsődleges biomassza tömege eléri a 100 millió tonnát. Ennek a mennyiségnek a bruttó energiataralma mintegy 1185 PJ, amely meghaladja hazánk egész éves energiafelhasználását (BAI et al, 2002). A biomassza alkalmazása a kapcsolt, vagy közvetlen hőtermelésben helyben, kényelmesen, környezetbarát módon és a jövőben – a földgázáraknál várhatóan jóval olcsóbban elégíti ki a lakossági igényeket, egyben – a folyamat viszonylagos egyszerűsége révén – energetikailag a leghatékonyabb és fajtálagosan a legolcsóbb a biomassza-energetikai eljárások közül (BAI - KORMÁNYOS, 2006). Az új lehetőségek megkeresését és kihasználását még inkább indokoltá teszik a folyamatos energiaár-emelések, valamint az ellátás körüli bizonytalanságok. A mezőgazdasági eredetű biomassza termelésnek kulcsfontosságú szerepe lehet a tüzelési célú biomassza-hasznosítás alapanyag ellátásának biztosításában, valamint a hazai megújuló energia felhasználás részarányának növelésében.

A gázfűtés alternatíváiként kínálkozó fűtési módok (szalmatüzelés, pellet-tüzelés, vagy brikett-tüzelés) versenyképes megoldást jelenthetnek a háztartások hőenergia-ellátására. Véleményem szerint egy-egy korszerű megoldás hasonlóan komfortos, akárcsak a gázfűtés, alacsonyabb költségigény mellett. Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy az említett tüzelési módok közül melyek jelentik a leggazdaságosabb választást egy átlagos családi házat alapul véve, legyen szó egyedi-, vagy távfűtésről.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Vizsgálataim alapjául egy 100m²-es átlagos családi ház szolgál, melynek fűtési energia felhasználása átlagos időjárási körülmények között 64,8 GJ/év (Uth, 2007), rosszabb szigetelési viszonyok mellett 100 GJ/év. Ennek biztosítására többféle tüzelési mód közül választhatunk, amelyek közül a legismertebb és legerjedtebb a gázkazán. Hazai szakirodalmakra támaszkodva a gázfűtés alternatíváiként megjelenő fűtési módok rövid ismertetése után részletesen kifejtem a biomassza-hasznosítási módok beruházási – és fenntartási költségeit is, ami a bio-tüzelőanyagok megítélésének rendkívül jelentős eleme, hiszen a költségek meghatározásával lehetővé válik a gazdaságos alkalmazási területek kijelölése.

A fogyasztók döntéseit az üzemeltetési költségek mellett nagymértékben befolyásolja a beruházás mértékének nagysága, az ehhez igényelhető támogatások, valamint az egyes berendezések automatizáltságának foka. A biomassza energetikai célú hasznosításának gazdaságosságát a beruházási költségek mellett döntően két tényező befolyásolja: a hagyományos energiahordozók árának és a felhasználás határfokának alakulása, valamint a bioenergia-hordozók hasznosításának költségei. Mindezek figyelembe vételével végeztem számításokat a felsorolt energiaforrások, valamint a földgáz-alapú egyéni- és távfűtés költségeinek meghatározása céljából, majd összehasonlító elemzéseket az ár és a komfortosság szempontjából.

Ezen felül ismertetni szeretnék egy új, hazánkban még egyáltalán nem elterjedt tüzelőanyagot – és előállítási módját, avagy a torrefied pelletben (TP) rejlő potenciálokat és bemutatni egy hazai viszonylatban egyedülálló falufűtési rendszert.

EREDMÉNYEK

A hőenergia-ellátásban régóta használt lehetőség a szalmabálák felhasználása, ám egyben ez a legkevésbé komfortos megoldás is. A keletkező szalmamennyiség csak kisebb hányada hasznosul hőenergiaként, nagyobb részét a mezőgazdaságban, az állattenyésztésben alomként kerül felhasználásra. A szalma fűtési célú kazánok már egy ideje működnek hazánkban – pontosabban olyan vegyes tüzelésű kazánok, amelyekben szalma is égethető, bár nem kifejezetten e céllal készültek. Ezeket többnyire házi módszerekkel alakították át a szalmabálák, kockára vágott szalmatéglák fogadására.

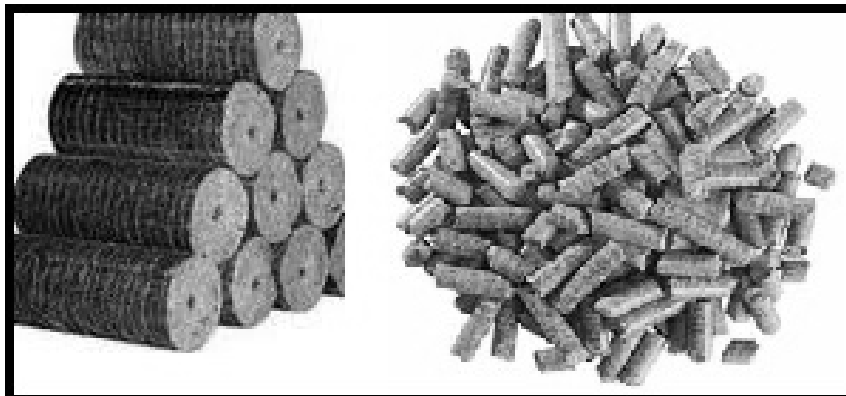
A biobrikett egy korszerű, környezetbarát tüzelőanyag, amely használatakor a környezetvédelem érdekei, a hulladék újrahasznosítás elvei és a kényelmi szempontok egyidejűleg érvényesíthetők. A tűzifa, a szén, a kokszt és a szénbrikett helyettesítésére ajánlott környezetbarát energiahordozó legfontosabb tulajdonságai a következők:

- nagy fűtőértékű: 18-18,5 MJ/kg
- kis nedvességtartalmú: 8-14%
- kis hamutartalmú: 0,8-7,5%
- közepes árfekvésű: 1000 Ft/GJ

A biobrikett sokoldalúságát az adja, hogy alkalmazható minden fa és széntüzelésre alkalmas tüzelőberendezésben, pl. kályha, kazán, kandalló. A pelletálás tulajdonképpen apró szemcsés hulladékanyagoknak préseléses eljárással történő homogenizálása, vagyis olyan anyagok felhasználása energia előállítására, amelyeket kidobunk, vagy hagyunk elrothadni (GYURICZA, 2010). A fűrészpor –és egyéb faipari melléktermékek már önmagukban is alkalmasak lennének hőenergia előállítására, vagyis közvetlen tüzelésre, ám

a pelletalással kedvezően változik a hatásfok, a fűtőérték, könnyen adagolhatóvá válik mérete és formája miatt.

A pellet felfogható a biobrikett speciális formájaként, a megjelenésbeli különbségeket jól szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra: Biobrikett és tűzipellet

Forrás: www.okogaz.hu

Régebben főként takarmányozási céllal állították elő, de kedvező méretei (automatizálhatósága) miatt az utóbbi időben elterjedt a tűzipelletként való alkalmazása. A tűzipellet tehát gyakorlatilag kisméretű biobrikett, ezáltal rendelkezik a biobrikett összes energetikailag előnyös tulajdonságával, valamint kisebb méreténél fogva lakossági méretekben könnyebben kezelhető.

EMPIRIKUS EREDMÉNYEK

1. Egyedi fűtés

A fűtési rendszerek kiválasztásakor nemcsak azt kell eldöntenünk, hogy fosszilis- vagy megújuló energiahordozóval működtethető kazánt válasszunk, hanem az egyes megújuló energiaforrásokat hasznosító megoldások között is. A gázfűtés alternatíváiként kínákozó fűtési módok (szalmatüzelés, pellet-tüzelés, vagy brikett-tüzelés) versenyképes megoldást jelenthet a háztartások hőenergia-ellátására. Véleményem szerint egy-egy korszerű megoldás hasonlóan komfortos, akárcsak a gázfűtés, alacsonyabb költségek mellett. Ezen megállapításumat kívánom alátámasztani saját számításokkal (1. táblázat).

Az említettek közül a szalmával való tüzelés a legolcsóbb, azonban a legkevésbé komfortos is. Érdeemes megemlíteni a faelgázosító kazánt, mivel éves fűtőanyag költségét tekintve bár duplája a szalmakazánhoz képest, de ezt követve gazdaságossági szempontból a legkedvezőbb fűtési mód. Egyéb költségei, például az egy évre elegendő hasított fa (kb. 11 m³) kiszállítása 18.559 Ft, amihez, ha hozzávesszük a felhasznált villamos energia árát és a karbantartási költségeket, éves szinten több mint 26 000 Ft ráfordítást igényel. A számításaimat az 1. táblázat szemlélteti. Az összes éves költségre vonatkozóan megállapítottam, hogy az amortizációs költségeknek köszönhetően a pellettel való

hőenergia előállítás a legdrágább. Az éves fűtőanyag költség nagyságának tekintetében azonban a legdrágább fűtési módnak a magas fajlagos költségnek köszönhetően a gázfűtés bizonyult, noha fenntartási költségei alacsonyak.

1. táblázat

Egyes fűtési módok éves költségei

FŰTÉSI MÓD	Gázkazán	Faelgázosító kazán	Szalmakazán	Pelletkazán	Brikettkazán
Fűtőanyag	földgáz	hasított fa	szalma	pellet	brikett
Berendezés hatásfoka (%)	90%	90%	75%	90%	90%
Tüzelőanyag mennyiség (m ³ /év, t/év)	2118	11	7,2	4,1	3,8
Tüzelőanyag bruttó ára ^a (Ft/m ³ Ft/t)	140	17 000	13 000	65 000	50 000
Fűtőanyag energiatartalma (MJ/m ³ , GJ/t)	34	6 700	12	17,5	19
Energia fajlagos költsége (Ft/me)	4 118	2 537	1 083	3 714	2 632
ÉVES FŰTŐANYAG KÖLTSÉG (Ft/év)	296 471	182 687	93 600	267 429	189 474
Egyéb költség ^b (ft/év)	12 640	26 877	8 998	20 730	18 923
Amortizáció ^c (ft/év)	13 333	40 000	20 000	75 000	50 000
ÉVES KÖLTSÉG (ft/év)	309 804	222 687	122 598	342 429	239 474

a./ szállítási költségekkel együtt; b./ forrás: Németh, 2011; c./ lineáris, évenként azonos összegű értékcsökkenés elszámolásával. A berendezések élettartama 15 év

Forrás: NÉMETH, 2011 alapján saját kalkuláció

Érdekesnek találtam megvizsgálni, hogyan alakulnak a fűtési költségek, ha egy régebbi építésű házat veszek alapul, rosszabb szigetelési viszonyok mellett. Ezen túl a gázárak további emelkedését feltételezve – az előző évek tendenciáira alapozva – végeztem a következő érzékenységi vizsgálatot, amelyet a 2. táblázatban foglaltam össze. Ez esetben a fűtési energia felhasználás elérheti a 100 GJ/év értéket, azaz csaknem másfélszeres energiát kell biztosítani az adott lakás befűtéséhez. A gázárak 15%-os emelkedésével kalkuláltam, a megváltozott adatokat vastag betűvel emeltem ki a táblázatban az áttekinthetőség érdekében.

A felhasznált tüzelőanyag mennyiségében bekövetkező növekedés jól látható a 2. táblázatban: ennek eredményeként a bio-energiaforrásokkal elérhető megtakarítás jelentősen nő, a földgázfűtés pedig a legdrágább módnak bizonyul.

2. táblázat

Egyes fűtési módok éves költségei megváltozott költségek és szigetelési viszonyok mellett

FŰTÉSI MÓD	Gázkazán	Faelgázosító kazán	Szalmakazán	Pelletkazán	Brikettkazán
Fűtőanyag	földgáz	hasított fa	szalma	pellet	brikett
Tüzelőanyag mennyiség (m ³ /év, t/év)	3268	17	11,1	6,3	5,8
Tüzelőanyag bruttó ára ^a (Ft/m ³ Ft/t)	161	17 000	13 000	65 000	50 000
Energia fajlagos költsége (Ft/me)	4 735	2 537	1 083	3 714	2 632
ÉVES FŰTŐANYAG KÖLTSÉG (Ft/év)	526 144	281 924	144 444	412 698	292 398
Egyéb költség ^b (ft/év)	12 640	26 877	20 734	20 730	18 923
Amortizáció ^c (ft/év)	13 333	40 000	20 000	75 000	50 000
ÉVES KÖLTSÉG (ft/év)	539 477	321 924	185 178	487 698	342 398

a./ szállítási költségekkel együtt; b./ forrás: Németh, 2011; c./ lineáris, évenként azonos összegű értékcsökkenés elszámolásával. A berendezések élettartama 15 év

Forrás: saját számítás

Az alacsony fenntartási költségek ellenére is éves szinten kiemelkedően magas a költségigénye a gázfűtésnek, kedvezőbbnek mondható a másfélszer kevesebbe kerülő faelgázosító kazán. A brikettkazán komfortban és gazdaságossági szempontokat is figyelembe véve a földgáz- és a faelgázosító kazán között helyezkedik el.

2. Távfűtés

A távhőszolgáltatás az épületek hőellátásának korszerű módja, amit az egész világon elterjedten használnak. A központi fűtéstől abban különbözik, hogy a tüzelőanyag elégetése nem az épületekben, hanem attól távolabb történik. Ez jelenti egyben legnagyobb előnyét: nem szennyezi a közvetlen lakókörnyezetet az égéstermékekkel. Napjainkban ismét előtérbe kerül a távfűtés alkalmazása részben a környezetvédelmi szempontok alapján, részben pedig azért mert a kogenerációs fejlesztésekkel (kapcsolt energiatermelés), illetve a megújuló energiahordozók alkalmazásával a gazdaságosság javítható (INTERNET 1).

Magyarországon a távfűtésbe bekapcsolt lakások száma 643 262 db volt 2010-ben, mint a 3. táblázat is mutatja. Összesen átlagosan egy magyar háztartásnak 2009. 12.01. és 2010. 07.01. között 178 446 Ft-ba került évente a távhőszolgáltatás, amely az említett időszakban 2,29 %-os áremelkedést is magába foglalt. A távhő kifizetésének szociális támogatásáról a 289/2007. (X.31.) Kormányrendeletet foglalkozik, mely alapján azon jövedelmi kategóriába esők támogathatók, akik jövedelme havonta nem haladja meg a nyugdíjminimum kétszeresét (a 2011. évi nyugdíjminimum összege: 28.500,-Ft) (INTERNET 2).

3. táblázat

Távhő-díjak Magyarországon 2010-ben

Kategóriák	Al-kategóriák	Átlaglakás			Változás	Fűtéssel ellátott lakások száma
		2009.12.01	2010.04.01	2010.07.01		
		Ft/év	Ft/év	Ft/év	%	db
A	A	171 031	182 915	176 923	3,44	479 439
B	B	177 316	189 517	177 657	0,19	95 097
C	C1	191 476	201 596	186 280	-2,71	46 683
	C2	192 638	206 697	184 429	-4,26	3 665
D	D1	200 790	215 790	190 425	-5,16	5 855
	D2	196 099	208 789	201 094	2,55	2 836
K	K	124 282	122 505	125 574	1,04	9 687
	Országos:	173 244	184 886	177 210	2,29	643 262

Forrás: saját szerkesztés

A nyugat-magyarországi határ menti 384 lelkes településén, Pornóapátiban 2005 végén adták át azt a 360 millió forint értékű társfinanszírozott beruházást, amely helyben

előállított biomassza elégetésével képes ellátni Pornóapáti fűtési energia igényét. Ez volt az első ilyen falutűtőmű az országban. Az akkori polgármester, Purker Walter szerint a jelenleg működő fűtőrendszer 97 fogyasztóra kiszámolt megtakarítása összesen évente 30 millió forintot jelent a falunak. Ez azonban nem kézzel fogható pénzösszeg, hanem a közvetett hatásokon keresztül érezhető. A polgármester kiemelte, hogy ilyen hatás például az, hogy nem importálnak szenet, vagy gázt, hanem a környező területekről hozzák be a szükséges alapanyagokat (INTERNET 3). A projekt munkaerőpiaci hatásai a konkrét számokat tekintve alacsony, hiszen csupán 1,2 munkahelyet teremtett, bár a beruházásnak bevételnövelő hatása van, hiszen az erdőgazdálkodók, mezőgazdák, építőipari vállalkozók értékesíteni tudják hulladékaikat.

A 4. táblázat mutatja a falutűtőmű fogyasztók számára érdekesebb paramétereit, többek között azt, hogy egy háztartás éves távhő-költsége nem érte el a 95 000 Ft-ot 2009-ben (Nem tartalmazza a beruházás amortizációját.) A 3. táblázattal összevetve az adatokat megállapítható, hogy a pornóapátiak számára fele annyi költséggel jár a melegvíz – és a fűtés biztosítása lakásaikban, mint egy átlagos távhővel ellátott lakás tulajdonosának.

4. táblázat

Pornóapáti fűtőüzemének főbb paramétereit 2009-ben

Fűtőanyag	Mértékegység	Faapríték
Berendezés hatásfoka	%	85%
Csatlakozók száma	db	68
Tüzelőanyag mennyisége	t/év	377
Tüzelőanyag fajlagos mennyisége	t/lakás	5,5
Tüzelőanyag bruttó ára	Ft/t	17 000
Tüzelőanyag fajlagos bruttó ára	Ft/lakás/év	93 500

Forrás: NÉMETH, 2009 alapján saját szerkesztés

A helyi és környékbeli fafeldolgozó üzemek hulladékai, az üzemi aprítékok a fűtőműben felhasználható faanyag kb. kétharmadát adják. A községhez tartozó erdőbirtokosság kezelésében lévő 111 ha erdő művelése során is keletkezik erdei apríték előállítás céljára alkalmas választék. A vizsgált időszakban a helyszínre szállított jobb minőségű, homogén apríték beszerzésének ára nettó 9-13 ezer Ft/t (nedves anyag) volt (Németh, 2009).

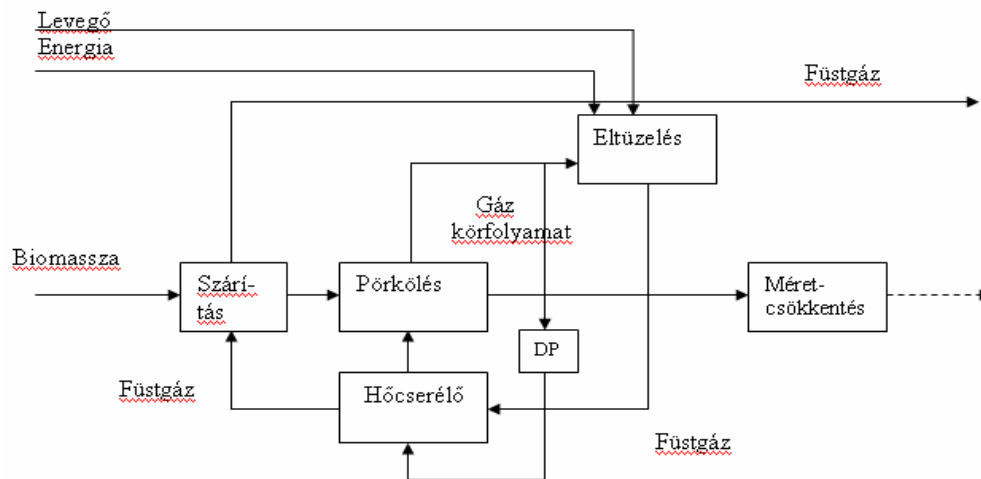
Számításaim igazolják, hogy a kezdeti magas beruházási költségek ellenére is érdemes biomassza-alapú távfűtésben gondolkodni, egyrészt azért, mert a támogatások 80%-ban fedezték a beruházási költségeket, másrészt az évente esedékes távhő-díja sokkal kedvezőbb, nem beszélve arról, hogy ez egy környezetbarátabb módszer, mint a fosszilis energiahordozókkal való tüzelés. A bio-fűtőművek és bio-hőerőművek legfőbb előnyei a következőkben összegezhetők az önkormányzatok, valamint az adott településen élők számára (Bai és Kormányos, 2006):

- Magas technológiai szintet képviselő, kényelmes, életminőséget növelő szolgáltatás létrejötte, mely nagymértékben független a külső energiaárak változásától.
- Olyan befektetői tőke számára is vonzóvá válhat a térség, amely egyébként nem jelenne meg – ennek előnye a pótlólagos munkahely-teremtésben jelentkezik.

- Önkormányzati tulajdon esetén lehetőség van arra, hogy a közösség befolyásolni tudja a rendszer teljes folyamatát az alapanyag-beszerzéstől a szolgáltatás díjáig.
- A fűtésre és melegvíz-ellátásra befizetett lakossági díjak helyben maradnak, a helyi kis- és mezőgazdasági vállalkozások részére növelik a keresletet és az árbevételt, ezáltal segítik a helyi foglalkoztatást is.
- Nagymértékben segítik környezetünk védelmét, mely nemcsak a tisztább, egészségesebb környezetben, hanem a növekvő ingatlanárakban, valamint a környezetvédelmi előírások jobb betartásában is jelentkezik.
- A bio-hőerőművek esetén – technológiától függő mértékben – de lehetővé válik a villamos energia és a földgáz árárányának változásához való gyors alkalmazkodás.

3. A torrefied pellet, mint alternatíva a hőenergia előállításában

A pörkölés (torrefication) egy olyan biomassza-átalakítási folyamat, mely egyéb pirolitikus eljárásoktól jóval alacsonyabb (200-400 C) hőmérsékleten, közel atmoszférikus nyomáson és oxigénmentes környezetben játszódik le, amelyet a 2. ábra mutat. A folyamat az egyéb pirolitikus eljárásoktól jóval olcsóbb, a végtermék (a „torrefied pellet”, a későbbiekben TP) az egyéb pelletektől jóval praktikusabban felhasználható anyag. A köztestermék energiatartalmát az előállítási folyamat hossza, az alkalmazott hőmérséklet és a felhasznált biomassza-féleség befolyásolja, sűrűsége azonban alacsony, így tömörítéssel (TP-ként) tehető gazdaságossá a szállítása és tárolása, vagyis a piaci értékesítése (KIEL, 2007).

2. ábra: A TP előállításának folyamatábrája

Forrás: KIEL, 2007

A kereskedelemben még nem kapható, jelenleg Hollandiában kísérleti fázisban van a fűtőanyag. Az ott előállított TP fűtőértéke (19-22 GJ/t) jóval meghaladja a fapelletét, hidrofób tulajdonságának köszönhetően hosszú időn keresztül tárolható a levegőn. Nemcsak a lakossági szférában, hanem - a szén helyettesítése révén – az ipari szinten is hasznosítható. Hőenergia-felhasználás céljából történő előállítása nem veszélyezteti az

élelmiszer-ellátást, a végtermék nagy potenciállal bír, ugyanakkor a technológia még napjainkban is fejlesztés alatt áll, hazánkban pedig szinte teljesen ismeretlen.

A technológia munkafolyamatai a következők (BOERRIGTER et al, 2006):

- Input: biomassa (erdészeti termékek, energia-növények, növényi és ipari melléktermékek)
- Szárítás
- Pörkölés
- Méret-csökkentés
- Tömörítés
- Hűtés
- Végtermék: TP

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A fűtési mód kiválasztásakor számolni kell a beruházásigény és a működtetési költségek nagyságával, és esetenként választani is ezek, valamint a kényelmes felhasználás között. Azok a berendezések, amelyek jó hatásfokkal és kisebb alapanyag-költséggel komfortos ellátást biztosítanak, jóval drágábbak a korszerűtlen berendezésektől. Használatuk csak évek múlva és nagyobb energiaigény esetén térül meg, ezért lakossági használatuk lassabban terjed, mint azon közintézmények esetében, amelyek élnek az állami támogatások és EU-s források adta lehetőségekkel. Úgy gondolom azoknak, akik mezőgazdasági tevékenységgel foglalkoznak, és van lehetőségük energetikai célra hasznosítania a szalmát, mindenképpen megfontolandó, hiszen ez a fűtési mód a legolcsóbb valamennyi közül. Egy tényezőben viszont alul marad „versenytársaitól”, mégpedig a komfort szempontjából, különösen a gázfűtéssel szemben. Kényelem tekintetében megegyeznek a földgázzal a pellettel működő kazánok, viszont ezek fenntartása napjainkban eléri, vagy meghaladhatja a gázfűtésűekét.

Azok számára, akik városi távhő-rendszerbe vannak kapcsolva, összefogás és kellő kezdőtőke megléte révén megvalósítható egy hasonló, biomassa-alapú rendszer. A választék széleskörű, egyéni igényeinknek és lehetőségeinknek megfelelően kell választani, és eldönteni, mennyit vagyunk hajlandók a kényelmünkre áldozni. Ideális megoldás, amely egyszerre kényelmes, olcsó, környezetbarát és alacsony beruházással megvalósítható, sajnos nincs még a gyakorlatban. Olcsóság szempontjából a szalmatüzelés, kényelem szempontjából rövid távon a földgáz, középtávon pedig a pellet-tüzelés jelentheti az ideális megoldást, az elgázosítás egyfajta kompromisszum lehet a kényelem és az olcsóság között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bai A. – Lakner Z. – Marosvölgyi B. – Nábrádi A. (2002): A biomassa felhasználása. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 195-200. p.
- Bai A. – Kormányos Sz.: Bio-távfűtőmű, vagy bio-hőerőmű? „Az alternatív energiaforrások hasznosításának gazdasági kérdései" Nemzetközi Konferencia. Sopron, 2006. november 8-9.
- Boerrigter, H. – Keel, J. – Bergman, P (2006): Biomass pre-treatment by torrefaction. Third ThermalNet Meeting, 3-5 April, Lille, France, <http://www.ecn.nl/nl/>
- Büki G. (2010): Megújuló energiák hasznosítása, Köztestületi Stratégiai Programok, csúcstalálkozó - XV. Vezérigazgató találkozó, Röjtökmuzsaj, 2008. április 23-25.

- Kiel, J. (2007): IEA Bioenergy Task 32 Workshop „Fuel storage, handling and preparation and system analysis for biomass combustion technologies. Berlin, <http://www.ecn.nl/nl/> Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 15-16. p. Nachwachsende Rohstoffe, Gülzow, 10. p.
- Németh K. (2011): Dendromassza-hasznosításon alapuló decentralizált hőenergia- termelés és felhasználás komplex elemzése. Doktori Ph.D. értekezés, Pannon Egyetem Georgikon Kar, Keszthely. 54-93. p.
- Szilágyi Zs., (2008): Néhány szó a földgázpiacról, Konferencia előadás anyag.
- Uth J. (2007): Marktübersicht, Scheitholz-Pellet-Kombinationskessel, Fachagentur Nachwachsende Rohstoffe. Gülzow, 10. p.
- I1: <http://www.fotav-komfort.hu/webset32.cgi?FOTAV-Komfort@@HU@@10@@GOOGLEBOT> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I2: <http://www.fotav.hu/lakossagi-ugyfelek/tavho-artamogatas/> (letöltve: 2011. 05. 11.)
- I3: <http://www.euractiv.hu/regionalispolitika/hirek/pornoapati-002909> (letöltve: 2011. 05. 11.)

Ékes Fanni

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

A hallgató a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában és Diákotthonában végezte középiskolai tanulmányait. Jelenleg a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar II. éves hallgatója Turizmus-vendéglátás szakon, Bsc képzésben.

Tanulmányait később az intézmény mesterképzésén szeretné folytatni. Nyelvismerete: angol (melyből középfokú nyelvvizsgával rendelkezik) és a német, valamint tanul oroszul és lengyelül. Emellett részt vesz az egyetem gazdasági szaknyelvi kommunikációs képzésében, ahol most kezdi második félévét.

Lelkiismeretes, szorgalmas hallgató, érdeklődési köre rendkívül tág. A gazdasági kérdéseken túl a nyelvészet és az irodalom is érdekli. Ezt jól mutatja, hogy 2010 őszén megkezdte tanulmányait a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán is, mint elsőéves szlavisztika szakos hallgató, valamint részt vesz az egyetem gazdasági szaknyelvi kommunikátor képzésén is.

VÁROSI ANYAGÁRAM-ELEMZÉS – DEBRECEN

Ékes Fanni

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Kuti István, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Az elmúlt 10-15 évben a Föld környezeti állapota egyre inkább romló tendenciát mutat. Egyre többet hallani az ennek következtében végbemenő környezeti változásokról például a globális felmelegedésről, az ózonréteg elvékonyodásáról, a biológiai változás rohamos csökkenéséről. Ezek mára már megkérdőjelezhetetlen tények, melyek súlyos következménnyel járnak, melyek már tapasztalhatók az ökoszférában.

Az emberi tevékenységek fenntarthatóságának vagy épp fenntarthatatlanságának kimutatására egy új kutatási módszert dolgoztak ki a világ számos kutatóintézetében. Ez az anyagáram-elemzés módszere (Material Flow Analysis – MFA). Az anyagáram-elemzés lehetővé teszi, hogy átfogó képet alkossunk az erőforrás-gazdálkodásról, melynek célja, hogy hangsúlyozza a mozgást, hogy a folyamatvégi megoldások elérésének érdekében egy folyamatláncon kell végighaladni, mely magába foglalja a hulladék keletkezésének megakadályozását, és az anyagok- és erőforrások felhasználásának minimalizálását (BROWN et al., 2011).

Az MFA eszközrendszere politikai jelentőségre is szert tett. 2004-ben az OECD Tanácsa elfogadott egy „Tanácsi ajánlás az anyagáramokra és az erőforrás-termelékenységre” című dokumentumot, melyben arra kéri az OECD országokat, hogy az ismeretek és információk javítása érdekében közösen dolgozzanak ki egy új módszertant és mérési rendszert, nagy hangsúlyt fektetve azokra a területekre, melyeken összehasonlítható és megvalósítható mutatók határozhatók meg (OECD, 2004). Részben ennek hatására, másrészt a kutatók kezdeményezésére számos elméleti-módszertani írás és gyakorlati esettanulmány született, melyek főként az országok anyagáramlását vizsgálják. A módszer kidolgozói körében azonban kezdettől fogva egyértelmű volt, hogy ez az eszköz települések anyagcseréjének vizsgálatára is eredményesen alkalmazható.

Az utóbbi években számos városi MFA készült, melyeket egyrészt az OECD, másrészt neves kutatók készítettek el. Egészen pontosan 19 város/régió MFA-ja készült el, köztük Budapesté is. A városi MFA-k jelentősége ma már nem vonható kétségbe. Mára a Föld lakóinak fele városokban él. Ez okból kifolyólag a városok területe növekszik az egyéb területeké (erdők, mezők, szántók) csökken. A városi MFA segítséget nyújt a városok vezetőségének, hogy felmérjék rendelkezésükre álló erőforrás készleteket (KENNEDY et al., 2007).

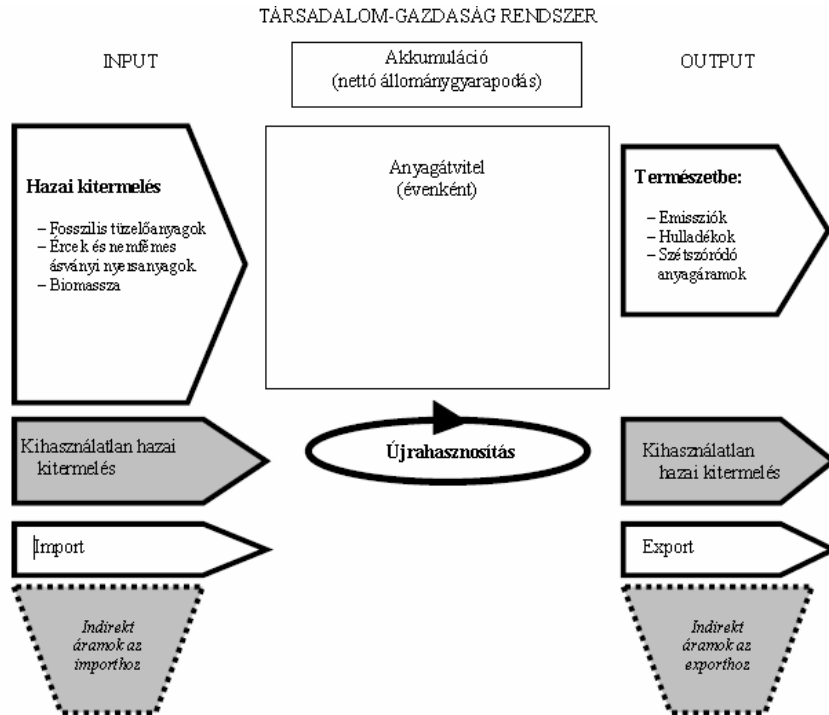
Dolgozatom fő célja, hogy a nagyvárosokra alkalmazott anyagáram-elemzési módszereket alaposan tanulmányozzam később pedig Debrecenre is alkalmazzam a megismert módszereket. Úgy vélem a városi anyagáram-elemzéseknek egyre nagyobb szerepük lesz, ugyanis napjainkban a Föld népességének majdnem fele városokban él. Nem elhanyagolható az sem, hogy az MFA „segíthet megérteni jóval általánosabb kérdésköröket, egyebek mellett világosabbá teheti magának a fenntarthatóságnak a

koncepcióját, így hozzájárulhat a szemlélet kedvező változásához”. (KARCAGI-KOVÁTS, 2009)

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

Anyagáram-elemzés:

Az anyagáram-elemzésnek számos fogalmi meghatározása létezik. A bevezetésben említettem egy meghatározást, azonban egy másik meghatározás szerint az MFA „célja, hogy kövesse és számszerűsítse az anyagok áramlását egy meghatározott helyzetben és egy meghatározott idő alatt” (BARETT et al., 2002). Ahhoz, hogy ez a számszerűsítés megtörténjen, számba kell venni az input (felhasznált természeti erőforrások, a társadalomban és a gazdaságban felhasznált termékek) és az output (természetbe visszajuttatott hulladékok) oldalak tartalmát (1. ábra).

1. ábra: Teljes anyagáramlási számlák az Eurostat módszertana szerint

Forrás: EUROSTAT (2001)

Bezég András szerint az ipari ökológiai rendszereket úgy kellene kiépíteni, hogy azok hasonlítsanak a természetes ökoszisztémához, mert azzal egyértelműen lenne, hogy a környezetet semmiféle felesleges hulladék nem terheli (ilyen rendszer épült ki Kalundborg városa körül). (BEZEGH, 2006)

Az MFA -alkalmazásának több csoportosítási lehetősége van (KARCAGI-KOVÁTS és KUTI, 2008). Így például a földrajzi szint szerinti csoportosítás. Ez lehet kisebb, vagy nagyobb terület, egy ipari park, egy régió, vagy akár egy város is. A másik csoportosítási

lehetőség az aggregátsági szint szerinti csoportosítás, a harmadik pedig a tevékenységi területei szerinti. Ez utóbbi horizontálisan egymás mellett elhelyezkedő területeket jelöl (pl.: közlekedés/szállítás, mezőgazdaság, stb.).

Városi MFA-k:

Ahogy azt fentebb említettem, az elmúlt 10-15 év alatt 19 város/régió MFA-ja készült el. Dolgozatom legfontosabb forrásaként Pomázi István és Szabó Elemér *Urban Resource Efficiency: The Case of Budapest*, valamint John Barrett, Harry Vallack, Andrew Jones és Gary Haq *A Material Flow Analysis and ecological Footprint of York* című tanulmányokat jelöltem ki.

Pomázi és Szabó (2008) az általuk elkészített tanulmányban Budapest anyagáramlásait vizsgálták. Ehhez először is felmérték a főbb gazdasági, társadalmi és környezeti trendeket. Megvizsgálták Budapest lakásállományának változását az 1960-as évektől a 2006-ig, majd a személygépkocsi állományt, melyből kiderül, hogy az 1965-ös 39 ezer gépkocsi 2005-re 596 ezerre bővült, ami tizenháromszoros növekedést jelent. Ez azonban még mindig csak alig haladja meg az OECD átlag felét. A buszállományban 3,5-szörös, a tehergépkocsi-állományban pedig 3-szoros növekedés volt tapasztalható.

A tartós fogyasztási cikkek állományának vizsgálatából az derült ki, hogy az egy főre jutó szilárd hulladéktermelés 2005-ös adatok szerint a fővárosban 630 kg, míg az országos átlag 460 kg, az OECD átlag pedig 560 kg.

A levegőbe kibocsátott káros anyagok mennyisége azonban mind Budapesten, mind országos szinten jóval az OECD átlag alatt van a nitrogén-oxidok és a szén-dioxid esetében. Pomázi és Szabó Budapest teljes forrás-fogyasztásról szóló, 1965 és 2005 közötti időszakot felölelő kutatásából kiderül, hogy 1965-ben az egy főre eső teljes forrás-fogyasztás (a vízfogyasztással együtt) 114,5 tonna volt, víz nélkül ez 0,88 tonna volt. Tehát a vízfogyasztás 130-szor több mint más erőforrásé. 2005-ben ez az indikátor pár 88 és 1,8 tonna/fő volt, tehát az egy főre jutó vízfogyasztás csökkenése és a többi anyag felhasználásának növekedése a szorzót 50-re csökkentette az eltelt 40 év alatt.

A tanulmányból látszik, hogy a vízfogyasztás mennyiségét tekintve a legjelentősebb. Ezt nem csupán ez a vizsgálat, hanem számos másik elemzés is igazolja. Bár az MFA modell a levegő- és vízárámokat is tartalmazza, azonban egyfelől ez a két anyagáram egy nemzetgazdaság esetében az összes anyagáramlásnak körülbelül 95 százalékát teszik ki, ezért minden más áramlás „eltörpülne” mellettük. (DRAHOS et al., 2007)

Pomázi és társa tanulmánya megállapítja, hogy a települési szilárd hulladéktermelés 5-szörösére emelkedett 1965 és 2005 között, ami minden kétséget kizáróan az „eldobó” fogyasztói társadalmat jellemzi. Ezt jól mutatja, hogy a műanyag hulladék részesedése 5% volt az 1990-es évek elején, azonban 2005-re ez már 17%-ra növekedett. (1. táblázat)

Pomáziék kutatásuk nyomán a következő következtetésekre jutottak:

- A hiányzó adatok az idősorokból és módszertani változások miatt az összesített anyagáramlás-mutatók könnyen félrevezetőek lehetnek.
- Alacsonyabb aggregátsági szinten az anyagáram elemzés sokkal több információt nyújt a politikai döntéshozók számára.
- A városi metabolizmus/hatékonyság elemzése nagyban hozzájárul a fenntartható városi tervezéshez, valamint segít felkészülni a költséghatékony politikák és intézkedések kialakításában.

Barett et. al. által elkészített yorki tanulmány már 2002-ben megíródott. Barett és társai elsősorban York ökológiai lábnyomát vizsgálták és ennek kapcsán párhuzamosan vizsgálták a város anyagáramlását.

1. táblázat

A települési szilárd hulladék összetétele Budapesten, 1990-2005 (%)

Év	Papír	Műanyag	Mű- anyag papírral	Textil	Lebomló szerves anyagok	Üveg	Fém	Veszélyes hulladék	Egyéb szervetlen és finom részek	Korhási hulladék
1990	19,6	4,6		6,8	32,3	5,3	6	..	25,4	
1991	17,9	4,6		3,1	38,3	3,4	4,3	..	28,4	
1992	18,5	4,4		4,3	38,9	4,8	4,4	..	24,7	
1993	17,5	5,6		6,5	34,6	5,0	4,8	..	26,4	
1994	18,2	5,7		5,3	33,4	4,7	4	..	28,7	
1995	17,0	3,5		4,3	35,1	3,1	4,2	..	32,8	..
1996	19,0	4,5		3,4	32,4	3,0	3,8	1,1	32,8	
1997	19,2	3,5	8,0	5,8	28,4	2,8	2,2	0,8	29,3	
1998	18,3	9,3		6,4	31,4	4,7	3,9	1,0	22,0	3,0
1999	20,2	12,3		5,0	30,7	4,3	3,1	0,6	20,7	3,0
2000	13,7	9,8		3,5	40,7	2,5	1,8	0,2	26,5	1,3
2001	16,0	13,0		2,5	40,4	2,2	1,6	0,3	22,0	2,0
2002	16,3	15,9		3,0	30,7	2,4	1,8	0,4	27,2	2,3
2003	15,6	14,9		3,0	29,7	2,5	1,9	0,5	29,4	2,5
2004	15,2	15,4		2,9	30,6	2,3	1,9	0,6	28,9	2,2
2005	14,6	16,7		3,0	29,4	2,2	1,8	0,5	29,4	2,4

Forrás: KSH 2006

A tanulmány elsőként a háztartási szektor MFA-jával és ökológiai lábnyomával foglalkozik. Ezen belül foglalkozik az élelmiszerekkel, a csomagolással, a belföldi szilárd hulladékok áramtalanításával és a hulladéklerakók metán kibocsátásával, a háztartások energia és vízfelhasználásával, a személyszállítás, utasforgalommal valamint az elektromos berendezésekkel és kellékekkel.

A következő lépésben az infrastruktúrát, a kereskedelmi és közszolgáltatásokat vizsgálták meg alaposan. Ez a fejezet kitér arra, hogy a város számára szükséges infrastruktúra kiépítésének, milyen hatásai vannak valamint az elemzés értékeli a kereskedelmi szektor hatásait is.

Barett és társai York teljes anyagáram-elemzése után a következő megállapításokat tették:

- 2000-ben átlagosan minden yorki lakos 18,8 tonna anyagot igényelt. Ennek mindössze a fele volt olyan anyag, amely belépett a városba, a fennmaradó részt az energiahordozók és egyéb rejtett áramok jelentették.

- York anyag-állományának növekedése átlépte az 1 millió tonnát (a legtöbb – mintegy 67% - az utak és a épületek építése miatt).

- A tanulmány a regionális módszert alkalmazza, és a nemzeti anyagáram számlákat összehasonlítja a York MFA-jával. Ennek eredményei hasonlóságokat mutatnak egy főre eső bontásban (2. táblázat). Az anyagok közti fogyasztási különbség az Egyesült Királyság és York között mintegy 5%. Ez arra utal, hogy a regionális módszer alkalmazása ebben a tanulmányban sikeres volt a yorki lakosok fogyasztásának felmérésére.

2. táblázat

Összehasonlító elemzés York MFA-ja és a nemzeti számlák között

	Egyesült Királyság	York
	tonna/fő	
Anyagfelhasználás	8,29	8,77
Fosszilis energiahordozók	4,6	3,22
Rejtett áramok	10,65	6,84
Összesen	23,53	18,84

Forrás: BARETT et. al (2002)

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

Az anyagáram-elemzés gyarapodó szakirodalmának köszönhetően megállapíthatók az MFA leggyakrabban használt mutatói. Ezek a mutatók elhelyezhetők az anyagmérlegben, és segítségével fel tudjuk mérni, hogy az egyes emberi tevékenységek mekkora terhet jelentenek a környezetre nézve (3. táblázat). (POMÁZI és SZABÓ, 2006a)

3. táblázat

Társadalmi-gazdasági makrorendszerek anyagmérlege és mutatói

Inputok	Outputok
Hazai kitermelés	Kibocsátások és hulladékok
Fosszilis fűtőanyagok (szén, olaj ...) Ásványok (érc, homok ...) Biomassza (fa, gabona ...) Behozatal	Kibocsátások a levegőbe Lerakott hulladékok Kibocsátások a természetes vizekbe Szétszóródó áramlások és veszteségek (Trágyák, magvak, rozsdák, ...)
DMI – direct material inputs Közvetlen anyagbevitel	DPO – domestic processed output to nature: Hazai feldolgozásból származó kibocsátás
Nem hasznosított kitermelés Bányából/kőfejtőből Biomassza betakarításából Talajművelés	Nem hasznosított kitermelés eltávolítása Bányából/kőfejtőből Biomassza betakarításából Talajművelés
TMI – total material input: Összes hazai bevitel	TDO – total domestic output to nature: Összes hazai kibocsátás a természetbe Kivitel
Importhoz kapcsolódó közvetett anyagáramok	TMO – total material output: Összes hazai kibocsátás
TMR – total material requirements: Teljes anyagszükséglet	NAS – net additions to stock: A készletek nettó állományváltozása Infrastrukturák, épületek Egyéb (gépek, tartós javak stb.)
	Az exporthoz társuló közvetett áramok

Forrás: EC (2001)

Pomázi István és Szabó Elemér Statisztikai Szemlében megjelent cikke alapján két fő megközelítést ismerünk az anyagáramok becslésére. Az egyik az LCA (Life-cycle Assessment), mely az egyes termékek, termékcsoportok életciklus elemzésén alapul. A másik módszer az IOA (Input – Output Assessment). Ez a módszer alkalmasabb városi MFA készítésére, hiszen ez „egy földrajzi egység (nemzet, állam, megye, stb) gazdasági adataira építkezik” (MILLER és BLAIR, 1985). Az IOA egyik legfontosabb alkalmazási területe a végső felhasználási egységre jutó összes beviteli igény kiszámítása. Az erőforrás-szükséglet input-output számításai 2 táblán történhetnek. Két változata ismeretes, az egyik a MIOT (Monetary Input-Output Table) a másik pedig a PIOT (Physical Input-Output Table).

Egyes tanulmányok szerint a PIOT alkalmasabb közvetett erőforrásigény számolására mivel a végső szükséglet különféle osztályaiba történő közvetlen és közvetett erőforrás-bevitel követi a gazdaság fizikai szerkezetét, amely lényegesen eltér a pénzügyi szerkezettől. Az input–output táblák módszerén alapuló számítás előnye, szemben az életciklus-elemzésen alapulóval az, hogy az adott területnek csak az anyagbevitelét, valamint a fizikai behozatalát kell ismerni és a pénzügyi input–output táblákhoz kapcsolni a gazdasági rendszer valamennyi ágazata (beleértve a szolgáltató ágazatokat is) közvetlen és közvetett anyagbevitelének és erőforrás-termelékenységének kiszámításához. (POMÁZI és SZABÓ, 2006 b)

Pomáziék azonban megfogalmazzák két kritikát is ezekkel a módszerekkel kapcsolatban. Az egyik az, hogy a legnagyobb anyagáramlások befolyásolják a mutatókat és ennek következtében félrevezethető eredmények szülehetnek. A másik pedig, hogy ezek a mutatók önmagukban nem sokat árulnak el a környezeti hatásokról.

Kutatásomhoz rengeteg adattal szolgál a város önkormányzatának megbízásából készült környezetvédelmi program, mely részletesen vizsgálja Debrecen vízgazdálkodását (magába foglalva a vízszennyezést, valamint a lakosság ivóvízellátását) energiafelhasználását, a közlekedést, valamint a levegőszennyezést.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az eddig elkészített települési MFA-k alapján a következők mondhatók el:

- Az anyagáram-elemzésnek (MFA) jelentős szerepe abban, hogy a városok a fenntartható fejlődés iránya mozduljanak el. Felmérjük az általunk igényelt anyagok mennyiségét és a rendelkezésükre álló erőforrás-készleteket.
- Fontos, hogy ne csak a nagyobb városok MFA-ja készüljön el, hanem a kisebbeké is.
- Az MFA-nak egyre gyarapodik a szakirodalma, azonban egységes módszertant nem lehet bennük felfedezni.
- A kiválasztott módszernél fontos figyelni arra, hogy a nagyobb anyagáramok befolyásolhatják a mutatókat, így az eredményeket is, valamint a mutatók nem árulkodnak a környezeti hatásokról.

Debrecenre eddig nem készült helyi fenntarthatósági stratégia, a települési szintű anyagáram-elemzés jó alapot nyújtana egy ilyen stratégia kidolgozásához, melynek segítségével lehetnek idősoros adatok, melyekből Debrecen anyagáramainak alakulásáról kaphatunk képet. (KARCAGI-KOVÁTS, 2009)

Debrecen anyagáram-elemzésének kutatásába fontos bevonni az önkormányzatot, hiszen Debrecen Hajdú-Bihar megye székhelye, az Észak-alföldi régió központja. A gazdasági,

oktatási, kereskedelmi, kulturális és egészségügyi hálózatban betöltött szerepe igen jelentős, és túlmutat az ország határain. (BADALAY et al., 2009) Tehát Debrecen jelentősége igen nagy, ezáltal a városvezetőségnek a felelőssége is nagyobb. Az anyagáramok ismeretében azonban jobban megalapozott döntéseket hozhatnak a fenntarthatóság érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Badalay E. – Kello B. – Kiss A. – Plank E. – Szőke B. (2009): Debrecen fenntartható városi közlekedés-fejlesztési terve (tanulmányterv) COWI Magyarország Kft., 2009, p. 165
- Barrett, J. – Vallack, H. – Jones, A – Haq, G. (2002): A Material Flow Analysis and Ecological Footprint of York (Technical report), Stockholm Environment Institute, Stockholm, 27. p.
- Bezegh A. (2006): Az ötéves tervek és az ipari ökológia, In: Környezeti nézőpontok, Aula Kiadó, Budapest, 163-170.
- Brown, D – O’Regan, B. – Moles, R. (2011): Material Flow Accounting in an Irish City Region 1992-2002, Journal of Cleaner Production (to be published)
- Debrecen MJV Önkormányzata (2009): Debrecen Megyei Jogú Város települési környezetvédelmi programja 2009 – 2014, Plánnum 97 Kft., 2009, 208 p.
- Drahos, E. – Herczeg, M. – Szilágyi, G. (2007): Nemzetgazdasági szintű anyagáramlás-számlák Magyarországon, Statisztikai Szemle, 85. 9. 821-843.
- EC (2001): Economy-wide material flow accounts and derived indicators – A methodological guide, European Communities, Luxembourg, 92 p.
- Eurostat [2001]: Economy-wide material flow accounts and derived indicators. A methodological guide. Luxembourg
- Gazley, I. – Bhuvanendran, D. (2005): Trends in UK material flows between 1970 and 2003. Economic Trends 619. June 2005, 39.p.
- Karcagi-Kováts A. (2009): Az MFA mutatók alkalmazásának lehetőségei a települési fenntarthatóság jellemzésében, Agrártudományi Közlemények 2009/34, 107. p
- Karcagi-Kováts A. – Kuti I. (2008): Az anyagáram elemzés indikátorai és alkalmazásuk lehetőségei az agrár- és fenntarthatósági stratégiákban, 50. Georgikon Napok Tudományos Konferencia, Pannon Egyetem Georgikon Kar, Keszthely, 2008. szeptember 25-26., 7. CD-kiadvány
- Kennedy, C. – Cuddihy, J. – Engel-Yan, J. (2007): The Changing Metabolism of Cities, Journal of Industrial Ecology, Volume 11, Number 2, 43-59.
- KSH (2006): Környezetstatisztikai évkönyv 2005, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Miller, R. E. – Blair, P. D. (1985): Input-output analysis: Foundations and extensions. Prentice- Hall. Englewood Cliffs, New Jersey.
- OECD (2004): Council Recommendation on Material Flows and Resource Productivity, OECD. Paris, 20 April 2004.
- Pomázi I. – Szabó E. (2008): Urban Resource Efficiency: The Case of Budapest, Középmagyarországi Mozaik, 2009. Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 3. (szerk.: Szabó Sz.). Trefort Kiadó. Budapest. p. 103-117.
- Pomázi I – Szabó E (2006a, b.): Az anyagáram-elemzés (statisztikai) módszertani kérdései I-II., Statisztikai Szemle, 84. évf. 3-4. szám, 2006. március és április, 271-283. és 401-416.

Gabnai Zoltán

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak
I. évfolyam

A tehetséggondozási programban részt vevő hallgató Gabnai Zoltán. Középfokú tanulmányait a debreceni Tóth Árpád Gimnáziumban végezte.

Tanulmányait a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karán folytatta, ahol a 2010-es évben sikeres államvizsgát tett Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki BSc szakon, jeles minősítéssel.

2009-től kezdve DETEP tag és a 2009/2010. tanévre Köztársasági Ösztöndíjat nyert el. A 2010. október 26-án megrendezett kari TDK-n 1. helyezést-, majd 2011 áprilisában a gödöllői Szent István Egyetemen megrendezett Országos Tudományos Diákköri Konferencia Közgazdaságtudományi Szekciójának „Ágazati gazdaságtan” Tagozatában 1. helyezést ért el.

Az alapképzés megszerzése után 2011 februárjától a DE GVK Vállalkozásfejlesztés MSc szakos hallgatója, ahol tanszéki kutatómunkában is részt vesz. Egyetemi tanulmányai mellett a 2009-es évtől „Erdésztechnikus” OKJ-s levelező képzésre jár Szegeden, illetve részt vesz az erdészeti szolgáltatásokat nyújtó családi vállalkozásukban.

Kutatási témája a bioenergetika és az energiagazdálkodás, ezen belül a fás szárú energiaültetvények. Szakdolgozatában a nemesnyár fafajú, rövid vágásfordulójú energiaültetvények gazdasági értékelésével foglalkozott. Érdeklődik a doktori képzés iránt. Eddigi munkájában folyamatos iránymutatást konzulense, Dr. Bai Attila egyetemi docens adott.

A FAAPRÍTÉK-TERMELÉS ÉS AZ ÖNKORMÁNYZATI ENERGIA- GAZDÁLKODÁS RENDSZERSZEMLELETŰ GAZDASÁGI ELEMZÉSE ESETTANULMÁNY ALAPJÁN

Gabnai Zoltán

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak I. évfolyam
Konzulens: Dr. Bai Attila, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Napjainkban az önkormányzatok igen nehéz helyzetben vannak, igaz ez a kisebb falvak és a nagyobb városok esetében is. Általános jellemző az eladósodottság és a forráshiány. A kedvezőtlen helyzetből való fokozatos kilábalás egyik lehetséges lépéseként tartom számon az önkormányzatok gyakran igen elavult és kevésbé hatékony energetikai ellátó rendszerének korszerűsítését vagy átalakítását, és hatásfokuk javítását, ezáltal akár már rövidtávon is elérhető költségcsökkentés. Jelenleg ezt jelentős mértékben befolyásolja a gazdasági válság és annak negatív következményei és hatásai, amelyek pillanatnyi határt szabhatnak az említett törekvések, beruházások végrehajtásának, annak ellenére, hogy igen kedvező pályázati lehetőségek állnak rendelkezésre hasonló tevékenységekre.

Az önkormányzatok és a lakossági fogyasztók költségvetésének jelentős részét teszik ki a hőenergia-költségek. A hazai fűtési rendszerek javarészt felújításra, esetleg cserére szorulnak, amely megvalósulhat faapríték-tüzelő kazánokkal is. A beruházások, energetikai fejlesztések során figyelembe kell venni az adott önkormányzat és település esetében jelen lévő potenciális nyersanyagbázist és a konkrét gazdasági-társadalmi-környezeti adottságokat, majd ezek függvényében szükséges meghatározni a fejlesztések irányát.

Véleményem szerint az energiatakarékossággal és a hatékonyság javításával szükséges kezdeni a fejlesztéseket. Ez sok esetben egybe esik a környezeti adottságokhoz igazodó, kisebb hálózatokba szervezett helyi energiatermelési rendszerek kialakításával, amely témában az utóbbi időszakban jelentős kezdeményezések és törekvések indultak.

Kutatásom során célom olyan adatbázis létrehozása egy konkrét esettanulmány, település – amely számításaimban egy Hajdú-Bihar megyei falu, Bagamér – önkormányzatának adatai alapján, amelynek segítségével olyan modellt/modelleket tudok kialakítani, amiket felhasználva más önkormányzatok adataira alapozva el tudom végezni a szükséges elemzéseket, gazdasági számításokat. Majd pedig ezen elemzések segítségével reményeim szerint lehetőségem lesz javaslatot tenni arra, hogy hasonló, biomassza-tüzelésen alapuló hőenergia-ellátás milyen paraméterekkel jelenhetne meg az adott önkormányzat esetében – kitérve itt a település mezőgazdasági termelőinek munkáltatására is, valamint a nem hasznosított területeken történő termelés beindítására – és az milyen hatással lenne az önkormányzatra, gondolok itt például a hőenergia egységárának- valamint a munkanélküliség csökkentésére.

Az alapanyag-termelők és az önkormányzat érdekeinek harmonizálása, annak rendszerszemléletű elemzése mindenképpen indokoltnak tekinthető.

Bagamér település aktuális településfejlesztési koncepciójában (ORVOS és MARKOVITS, 2010) megfogalmazottak szerint a településen a hagyományos energiaforrások mellett

tervbe van véve a megújuló energiaforrások felhasználásának térnyerése, ide tartozik a napelem, a napkollektor és a biomassa (apríték) tüzelésű kazánoknak a beszerzése és üzemeltetése. Az előállított biomassa minél hatékonyabb energetikai felhasználásának érdekében szükséges lehet az együttműködés a környező településekkel.

A nagyobb, több tízezres településeken, ahol már működik, és ki van építve a gáz alapú távfűtés, ott érdemes megfontolni a biomasszára, mint alapanyagra történő áttérést. Ez azonban a jelenlegi kedvezőtlen, igen nehéz anyagi helyzetben a kisebb települések önkormányzatai számára nem megvalósítható, főleg akkor, ha a településen már ki van építve a gázhálózat, viszont távfűtés még nem működik. Ezekben az esetekben véleményem szerint az önkormányzatnak a hőenergia egységárának csökkentésére és új munkahelyek teremtésére akkor lenne lehetősége, ha biomassa alapú hőközpontos fűtéssel oldaná meg például a közintézmények hőellátását. E hőközpontok megvalósítási költsége is jóval alacsonyabb, mint a fűtőműé.

Bagaméron a munkanélküliségi ráta 13,7 százalék, amelynek csökkentése véleményem szerint a fás szárú energetikai ültetvények telepítése és üzemeltetése által az egyik jelentős kedvező hatás lehetne a településre nézve. A mezőgazdaságban a szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó lakosság legnagyobb számban torma- (Bagamér a népnyelv szerint a „torma fővárosa”), illetve gabonafélék termesztésével foglalkozik.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A dolgozatban először áttekintő jelleggel mutatom be a magyarországi-, majd az Észak-alföldi települések önkormányzatainak helyzetét. Ezt követően kitérek arra, hogy az önkormányzatok kiadásaiból átlagosan milyen arányúak a fűtési, hőenergia célú kiadások.

A következő pontban az önkormányzatok esetében jelenleg alkalmazott fűtési módokat tárgyalom, az egyes módok előnyeiről és hátrányairól is szót ejtve, összehasonlítva a jelenleg leginkább elterjedt gázfűtést a biomassa-alapú fűtéssel.

A saját részben a számítások alapjául szolgáló adatokat egyrészt Bagamér település önkormányzatával való kapcsolattartásom során szerzem be. Ezen adatok közé tartoznak többek között a bagaméri önkormányzat hőközpontos intézményfűtésével kapcsolatos adatok, mint a kazánok felhasznált gázmennyisége, életkora, állapota és hatásfoka, illetve teljesítménye. Elemzésemhez szükséges az olyan aktuális adatok beszerzése is, mint az önkormányzat kezelése alatt álló földterületek-, és az azokon jelenleg előállított növények és az esetlegesen rekultiválandó, használaton kívüli és kedvezőtlen adottságú területek nagysága és mennyisége, a lehető legpontosabb tüzelési célú alapanyag-potenciál meghatározásához.

A bagaméri önkormányzat alkalmazottjának elmondása alapján a településen a hőközpontos intézményfűtés esetében – amely intézményeket és azok fűtését a tárgyalt esettanulmányban majd részletezem – akár már a közeljövőben szóba jöhet a biomassa-tüzeléshez való visszatérésre a gáztüzelésről, az önkormányzati kiadások csökkentésének – így a település javát is szolgálva, a megtakarított összegből más fejlesztések, beruházások, vagy az önkormányzat adósságállomány-csökkentésének – elérése érdekében. E fejlesztés, beruházás létjogosultságára és ésszerűségére vet fényt az a tény, miszerint a jelenleg működtetett kazánok elavultak, hatásfokuk kedvezőtlen.

Elsősorban a közepes vagy gyengébb minőségű, illetve a kedvezőtlen adottságú területeken az önkormányzat számára a biomasszaféleségek közül véleményem szerint szóba jöhet fás szárú energetikai ültetvények telepítése. Ezek előnye, hogy a biomasszaféleségek közül

kedvező a fűtőértékük, és eltüzelésük technológiája jelenleg is kiforrott, valamint folyamatos és megbízható alapanyag-termelő képességük van, amelyre hosszabb távon is lehet tervezni, az eddigi tapasztalatokra alapozva.

A fásszárú energetikai ültetvények potenciáljának, az aprítéktüzelés lehetőségének felmérése terén a területi adatokat figyelembe véve saját korábbi, „Rövid vágásfordulójú nemesnyár energiaültetvények gazdasági értékelése Hajdú-Bihar megyében” című szakdolgozatom egyes adatait és módszereit is felhasználom. Szakdolgozatomban megállapítottam, hogy a fás szárú energetikai ültetvények telepítése és üzemeltetése Hajdú-Bihar megyei viszonyok között közepesnek számító adottságú termőterülettel rendelkező gazdaság számára sok esetben a szántóföldi növénytermesztésnél jövedelmezőbb alternatíva lehet. Ennek fényében szeretném meghatározni, hogy milyen gazdaságossággal lehet ezt megvalósítani önkormányzati szinten, ahol adódhatnak különböző lehetőségek, amelyek a felhasználást még gazdaságosabbá tehetik, ilyen lehet a saját felhasználás és így önköltségi áron történő alapanyag-felhasználás, vagy a munkanélküliség csökkentésének lehetősége, amely szintén kedvező kihatással lehet az önkormányzat és a település helyzetére.

Ezeket túl vizsgálatomban felhasználom a témában aktuális és elérhető tanulmányokat, dolgozatokat és publikációkat.

Vizsgálataimban a különböző tények és jellemzők figyelembe vételével összehasonlítom a jelenlegi földgáz-alapú fűtési rendszerek gazdaságosságát és egyéb jellemzőit az aprítéktüzeléses kazánokkal. Kitérek a különböző hőenergia-előállítási módok egyes társadalmi- és környezeti hatásaira is.

Céлом, hogy az összehasonlítás után meghatározzam, hogy a biomassza- vagy aprítéktüzelésre való áttéréssel milyen irányba mozdul el az előállított hőenergia egységára, és hogy mekkora területre lenne szükség ahhoz, hogy az önkormányzat a jelenlegi intézményfűtést gond nélkül, fenntartható módon meg tudja oldani, fás szárú energetikai ültetvényekből származó alapanyagból.

Az aprítéktüzelés esetében kiindulásként azt veszem alapul, hogy az önkormányzat saját területen, önköltségi áron termeli meg az aprítékot saját felhasználásra. Emellett szükségesnek vélem azt is meghatározni, hogy hogyan alakulna az előállított hőenergia egységára akkor, ha az önkormányzat a szükséges hőmennyiség előállításához szükséges alapanyagot a lakosságtól szerezné be, szintén apríték formájában. Utóbbi megoldást jelenthet a térségben, így a faluban is igen nagy méreteket öltő munkanélküliség csökkentésére. Kedvező, hogy ebben az esetben az ebből származó bevétel a térségen belül maradna, nem úgy, mint földgáz-alapú hőellátás esetén.

Számításaimba belekalkulálom a gázárak- és az apríték árának várható változását is.

A hiteles számítások elvégzéséhez tájékozódok a kazánok, berendezések jelenleg elérhető támogatási lehetőségeiről, illetve felderítem a piacon elérhető, az intézményfűtés esetében általában alkalmazott kisebb és közepes teljesítményű kazánok típusait és piaci beszerzési árát, valamint egyéb, fontosabb jellemzőit.

A 2010-ben bemutatott szakdolgozatomban eredményül azt kaptam, hogy a közepes és attól gyengébb minőségű területeken a fás energetikai ültetvények telepítése és termesztése jövedelmező lehet, annak a szakolyi bioerőműben való felhasználása esetén. Ha a megtermelt alapanyagot minimális – legfeljebb néhány kilométeres – szállítással helyben használjuk fel és nem áram-előállítás, hanem hőenergia előállításának céljából, akkor a tevékenység határfoka és gazdaságossága minden bizonnyal még kedvezőbb lesz. Saját, önkormányzati területeken történő termelés esetén még tovább csökkenthető az önköltség.

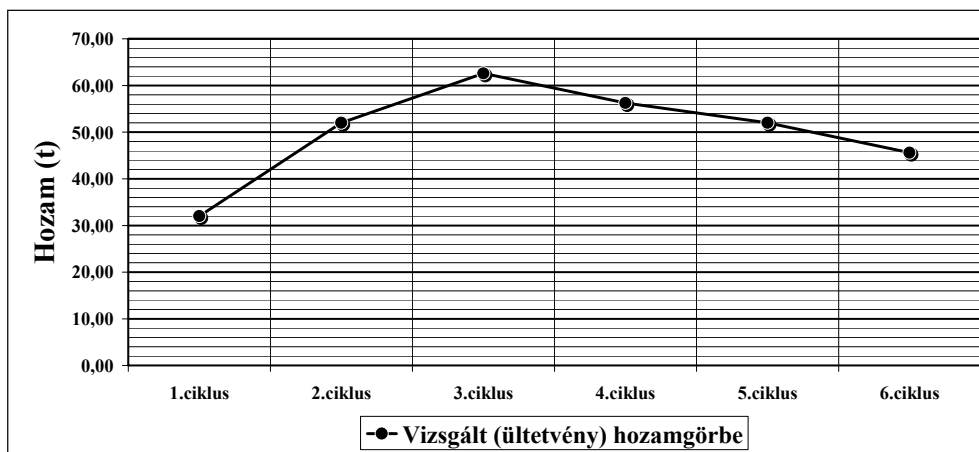
Amennyiben azonban a lakosság termeli meg a fűtési alapanyag egy részét vagy egészét, akkor kedvező munkahelyteremtő hatása is lehet a hasonló ültetvények üzemeltetésének.

EREDMÉNYEK

Véleményem szerint, illetve kapcsolattartóm elmondása alapján a Bagamért körülvevő földterületek talajadottságai megközelítik, illetve más részeken meg is haladják az általam a szakdolgozatban vizsgált terület talajadottságait. Így az energetikai ültetvény hozamainak becslésére vonatkozó számítások, kalkulációk egy részét átvihetőnek tekintem jelen elemzéshez is, természetesen az adatok aktualizálása mellett.

Bagamér talajadottságaira jellemző, hogy a település egy gyengébb minőségű homoki rész, illetve a jobb minőségű csernozjom talajtípus határán fekszik.

Tekintve azt, hogy a fás szárú energiaültetvények szaporítóanyagául szolgáló nemesnyár-, illetve fűz fajokkal folyamatos (és eredményes) a kísérletezési, nemesítési tevékenység, emellett a művelés technológiája egészen a telepítéstől az ápoláson keresztül a betakarításig folyamatosan fejlődik, így a következő, 1. ábrán látható, elvárt hozamok reálisak lehetnek.

1. ábra: Az energiaültetvény feltételezett hozamai, 2 éves vágásforduló mellett

Forrás: Saját számítások

A hozamgörbét egy Hajdú-Bihar megyei ültetvény konkrét betakarítási eredményeit alapul véve határoztam meg, egy, az Erdészeti Tudományos Intézet főigazgatója által publikált ültetvény hozamgörbe-alakulását és a saját konkrét betakarítási eredményeket figyelembe véve. A számítások alapjául szolgáló ültetvélynél a talaj minősége közepestől valamivel gyengébb, szikfoltokkal tarkított. A 2011-es év februárjában megtörtént a második betakarítás (az ültetvény négy éves gyökérrel rendelkezik, és két éves vágásfordulójú, tehát minden betakarításnál a két éves hajtásrészeket vágják le). A fenti hozamgörbét az újabb betakarítás eredményével kalkuláltam.

1. Lehetséges területek a fás szárú alapanyag megtermelésére

A Debreceni Körzeti Földhivatalnak a „Bagamér Önkormányzat tulajdonában nyilvántartott ingatlanok” nyilvántartása alapján elvégzett statisztikám szerint, a település önkormányzatának tulajdonában különböző művelési ágú termőterületek (szántó, erdő, gyepek (legelő), gyepek (rét), kert és szőlő) összes területe 91,5 hektár. Ebből körülbelül 21,5 hektár erdő, amin egész biztosan nem lehet fás szárú energetikai ültetvényeket telepíteni, a vonatkozó rendelet és törvényi szabályozás szerint.

Maradt tehát 70 hektár, aminek nagyobbik része (kb. 55%) zártkert, kisebbik része (kb. 45%) külterület. Jelentős a szőlő művelési ágú területek aránya, amelyek nem minden esetben vannak művelve. A parcellák igen kis méretűek, nagy az 1 hektár alatti parcellák aránya mind a külterületen és a zártkertek esetében, az viszont kedvező, hogy azok általában csoportosan helyezkednek el, így akár az összevonásuk, így egységesebb művelésük megoldható lehet.

2. A hőenergia felhasználása Bagamér település közigazgatási területén

Önkormányzati adatgyűjtésem alapján, a település közigazgatási területén összesített energiafelhasználásának jellemzőit foglalja magába a 1. táblázat.

1. táblázat

Bagamér közigazgatási területén a fűtés jellemzői a 2010-es évben

Jellemző	Mértékegység	Tényadat
Mennyiség (földgáz)	m ³	93 000
Fűtőérték	GJ	3 230
Energiaköltség ÁFA nélkül	Ft	11 660 000

Forrás: Saját adatgyűjtés

Bagaméren a közigazgatási terület fűtésének legnagyobb része hőközpontos intézményfűtés, míg van olyan középület, amelynek hőellátása jelenleg konvektorral van ellátva. Utóbbinak határfoka jóval alacsonyabb, bár a kis fűtési szükséglet miatt gáz- vagy biomassza kazán beruházásának szükségessége megkérdőjelezhető. (Véleményem szerint a kisebb alapterületű és fűtési igényű épületek fűtésére a kis méret miatt inkább a napkollektoros megoldás jöhetne szóba.)

A hőközpontos fűtésű közigazgatási területben a karbantartó elmondása alapján az épületek és épületrészeként a fűtési igényeknek megfelelően változó, 24 és 55 kW névleges teljesítményű gázkazánok körülbelül tizenöt éve üzemelnek, azoknak értékcsökkenési leírása már megtörtént, így az esetleges új gáz- vagy biomassza kazánok üzemelésénél nem jön szóba maradvány amortizációs költség.

3. A biomassza-kazánal elérhető hőenergia költségek Bagamér településen

Amennyiben azt feltételezem, hogy az önkormányzat a tulajdonában lévő összes területen meg tudná valósítani – természetesen a megfelelő szakmai segítséggel és a természetvédelem ismertetésével és biztosításával, amelyet a szaporítóanyag-termelők és forgalmazók nyújtanak – a fás szárú energetikai ültetvényeket, akkor a következők szerint alakulna az előállított apríték mennyisége, és ennek fűtőértéke.

Egy évre vonatkoztatva, átlagos területi adottságok mellett, az energetikai ültetvény élettartamára vonatkozó átlagos éves hozam, szárazanyagra vonatkoztatva az 1. ábra átlaghozamait figyelembe véve 11,6 atrotonna/év.

Ha 1 tonna légszár az apríték fűtőértékét a 2. számú táblázat szerint vesszük alapul, akkor összesen a 70 hektáron 15 022 GJ (70 hektár terület x 11,6 atrotonna/év aprítékmenyiség x 18,5 GJ/atrotonna fűtőérték) fűtőértéknek megfelelő hőmennyiség megtermelésére lenne lehetőség.

2. táblázat

Biomassza-féleségek fűtőértéke

Biomassza típus	Fűtőérték (MJ/kg,GJ/t)
Nyár (rövid vágásforduló)	18,5
Fűz (rövid vágásforduló)	18,4

Forrás: ELTROP et al., 2007 In: NÉMETH, 2011

Mivel azonban még a jó hatásfokú kazánok esetében is jelentkezik kb. 25-30 százalék veszteség a bemenő- és kimenő fűtőértékeket illetően, így ez a mennyiség 10 900 GJ hőmennyiség körül alakulna (Nagy, 2011 elmondása alapján).

Ez a hőmennyiség több mint háromszorosa a 2010-es évben Bagaméron a hőenergia-felhasználásnak, így lehetőség adódik az erre alkalmasabb területek kiválasztására.

Ha az önkormányzat a faaprítékot, tüzelési célú alapanyagot saját területein, a közmunkaprogram kereteiben termeli meg, akkor egész biztosan alacsonyabb lesz az apríték fajlagos előállítás egységára, mintha a szükséges alapanyagot az önkormányzat a település lakosai által üzemeltetett ültetvényekről szerezné be. Ezért, ha az utóbbi esetet (tüzelőanyag megvásárlása termelőktől) alapul véve a beruházás megtérül és kedvezőbbnek bizonyul a földgáz-alapú fűtésnél, akkor a saját előállítás alapanyag felhasználásával a költségek minden bizonnyal még tovább faraghatók, így először a vásárolt apríték esetére végzünk számításokat.

Jelenleg az faaprítéknak az erőművek és fűtőművek által felvásárlási ára – atrotonnára, vagyis légszár anyagra számolva – húszezer forint körül alakul, vagyis a termelők az önkormányzatnak az általuk megtermelt faaprítékot ilyen egységáron minden bizonnyal továbbadnák. Ebben az esetben, ha a teljesen száraz apríték fűtőértéke 18,5 GJ/t, akkor az 1 GJ-ra jutó egységár, az újonnan megvalósítandó apríték-tüzelésű kazánok egy évre jutó amortizációja nélkül 20 000 Ft/ 18,5 GJ, vagyis 1 100 Ft-ot megközelítő összeg. Az 1. számú táblázatban látható, hogy a közintézmények által felhasznált hőenergia mennyisége fűtőértékre vonatkoztatva 3 230 GJ, tehát az előbb meghatározott 1 100 Ft/GJ egységár esetén az összes szükséges hőmennyiség ÁFA nélküli értéke – az amortizációt még figyelmen kívül hagyva – 3 millió 553 ezer Ft. Mivel az apríték-tüzelő kazánoknál és a gáztüzelésű kazánoknál is általánosságban jelentkező hatásfok miatti veszteség a kimenő fűtőértékre vetítve kb. 70 százalék, így az előbbi 3 553 000 Ft reális értékeként 5 076 000 Ft körüli érték várható.

Újonnan vásárolt apríték-tüzelésű kazánok üzembe állítása esetén, az önkormányzati kapcsolattartóm elmondása alapján, az egyes közintézményekbe – polgármesteri hivatal, iskola, óvoda, művelődési ház, művészeti telephely – összesen körülbelül 12 db kazánt kellene beszerezni, ezek közül legtöbb (jelenleg gázkazánok is) 55 kW névleges teljesítményűek, illetve üzemel néhány kisebb gázkazán. Ennek megfelelően, a pénzügyi kimenetelt figyelembe véve, biztosan nem több mint 12 db 55 kW-os apríték-tüzelésű kazánt kellene beszerezni. A hasonló teljesítményű biomassza-kazánok beszerzési árai átlagosan

körülbelül egymillió forint (+ÁFA) körül alakulnak (www.biomassza-kemeny.hu). Így, 12 db kazánt körülbelül 12 millió forintos nettó értéken tudnánk beszerezni. Ezt alapul véve az amortizációt lineáris leírás alapján, 15 évre számolva az egy évre jutó amortizáció 800 000 Ft.

Az amortizációt is belekalkulálva, a szükséges hőmennyiséget aprítéktüzelésű kazánokkal előállítva, 5 800 000 forintot alig meghaladó ÁFA nélküli energiaköltség adódik. Ez, a szükséges karbantartási munkálatokkal együtt biztosan 7 millió Ft alatt marad, így elmondható, hogy az adott körülmények és feltételek teljesülése esetén az ÁFA nélküli energiaköltség több mint 4 millió forinttal kedvezőbben alakulna a jelenlegi, 11 660 000 Ft-os ÁFA nélküli energiaköltségtől. A megtakarított összeget az önkormányzat több módon is felhasználhatná, például újabb beruházások megvalósítására, a megtakarítást visszaforgatva és újabb kedvező eredményeket elérve, amelyekről további kutatásaimban részletesebben említést kívánok tenni.

4. Pályázati lehetőségek biomassza-kazánokra

Jelenleg – az Új Széchenyi Terv Zöldgazdaság-fejlesztési Programjának keretei között – van kiírás aprítéktüzelésű kazánokra is (KEOP-2011-4.2.0.-A), igen kedvező feltételekkel, a költségvetési szervek esetében – pl. önkormányzatok – 85 százalékos vissza nem térítendő támogatási intenzitással (DIBÁCZI, 2011). Ezen pályázati lehetőség kihasználása még előnyösebbé teheti a biomassza-, vagy aprítéktüzelésű kazánok megtérülését és gazdaságosságát.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Ha az önkormányzat az ültetvényeknek akár a telepítését, ápolását és betakarítását közmunka program keretei között végeztetné a munkaerővel, akkor ez jelentősen csökkenthetné a költségeket, hiszen körülbelül 30%-kal alacsonyabb ez esetben az előállított faapríték önköltsége.

Mivel minimális a szállítási távolság, ezért azzal – pontos adatok hiánya miatt – a későbbiekben tervezek számolni.

Úgy gondolom, a termelőket a felvásárlás biztonsága végett biztosítani kellene az önkormányzati felhasználásról, legalább a létesítendő ültetvények élettartamának végéig, amely körülbelül 12 évet jelent. Ha esetlegesen keletkezik felhasználásra nem kerülő apríték-mennyiség, vagy felesleg, abban az esetben az önkormányzat (vagy akár a termelők, bár nekik valószínűleg kisebb lenne az érdekérvényesítő képességük) ezt a megtermelt alapanyagot betelepülő beruházóknak vagy ipartelepeknek értékesíthetnék, vagy kedvezőtlenebb esetben lehetőség lenne erőműveknek vagy fűtőműveknek való továbbadásra.

A folyamatos tüzelési alapanyag biztosításához az önkormányzatnak szüksége lenne olyan ingatlanra, ahol a nagy mennyiségű alapanyagot fedett körülmények között tárolni lehet. A tárolóhely szükséges továbbá azért, mert az apríték eltüzelésének megfelelő hatásfokát az optimális nedvességtartalomra (kb. 20%) való szárítással lehet elérni, ehhez pedig az aprítékot prizmázni kell, vagyis halmokban tárolni.

Lehetőséget látok továbbá a hűtési igények kielégítésére a nyári időszakban a megfelelő berendezésekkel, valamint akár mezőgazdasági szárítókat és hasonló, nagy hőenergia-szükségletű beruházásokat is el lehetne látni hővel.

Fontosnak tartom az aktuális támogatási rendszer, jelenleg az Új Széchenyi Terv Zöldgazdaság-fejlesztési Programjának kiírásaira való pályázatok benyújtását és a lehetőségekhez mért felhasználását.

A kutatás folytatásaként terveim között szerepel többek között annak kiszámítása, hogy milyen társadalmi és környezeti hatásai lennének a beruházásnak a településen, valamint, hogy hogyan alakulna a beruházás gazdaságossága és a hőenergia egységára akkor, ha az aprítékot az önkormányzat a saját területein és saját erőforrásaival állítani elő. Emellett céлом felderíteni, hogy jelenleg milyen kazántípusok állnak rendelkezésre hasonló tevékenységre, és hogy milyen lehetőségei adódnának az önkormányzatnak, ha a gázkazánokat, így az import földgáz felhasználását felváltaná a tárgyalt aprítéktüzelésű kazánokra, ezek beüzemelése által.

Szükségesnek látom felmérni és folyamatosan aktualizálni a fás szárú energiaültetvények telepítési anyagául szolgáló erdészeti fafajok hozam-alakulását, illetve kiszámítani, hogy milyen minimális hozamok mellett maradna még kedvezőbb a biomassza-fűtés a gázfűtésnél.

Az aprítéktüzelő kazánokkal várhatóan a jövőben még inkább gazdaságos hőenergia-termelést lehet elérni, tekintettel arra, hogy a földgáz egységárának fokozatos növekedése várható, emellett az ellátásbiztonság is megkérdőjelezhető, a közelmúlt történéseiből kiindulva.

Mindezek alapján, véleményem szerint a hőközpontos intézményfűtés hőszükségletének aprítéktüzelésű kazánokkal való megvalósításában igen kedvező lehetőségek rejlenek, ezt bizonyítja a hasonló berendezésekre elérhető jelentős állami támogatás is. A lokálisan megtermelt tüzelőanyag megtermelésének kedvező hatásai pedig többek között a hőenergia egységárának csökkentésében, a munkanélküliségi ráta csökkentésében, valamint az esetlegesen nem használt, felhagyott vagy kedvezőtlen adottságú termőterületek hasznosításában rejlenek, a folyamat igen kedvező hatással lehet az adott térségre, településre.

További kutatásaimban céлом egy olyan számítási modell megalkotása, amely segítségével első sorban a kisebb, nehéz anyagi helyzetben lévő önkormányzatok esetében meg lehet határozni, hogy a földgáz alapú fűtés biomasszára történő felváltása milyen mérhető hatással lenne a település, illetve annak önkormányzatának helyzetére, életére. Érzékenység-vizsgálat segítségével tervezem meghatározni a számításokban alapul vett változók különböző kimenetele, és határértéke esetén azoknak a gazdaságosságra kifejtett hatását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dibácsi Z. (2011): Új Széchenyi Terv Zöldgazdaság-fejlesztési Programjához kapcsolódó megújuló energiaforrást támogató pályázati lehetőségek az Észak-Alföldi régióban. Energia Központ Nonprofit Kft. Előadás anyag (ppt).
- Gabnai Z. (2010): Rövid vágásfordulójú nemesnyár energiaültetvények gazdasági értékelése Hajdú-Bihar megyében. Szakdolgozat. DE AGTC GVK, Debrecen, 47-74.p.
- Markovits M. – Orvos M. (2010): Településfejlesztési program, 2010-2014. Munkaanyag. 7-15. p.
- Németh K. (2011): Dendromassza-hasznosításon alapuló decentralizált hőenergia-termelés és felhasználás komplex elemzése. Doktori Ph.D. értekezés, Pannon Egyetem, Állat-és Agrárkörnyezet-tudományi Doktori Iskola, Keszthely. 30-78. p.
- II: <http://www.biokazan-kemeny.hu> (letöltve: 2011.05.11.)

Hubert Klára

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdasági és Vidékfejlesztési Agrármérnök BSc
szak
III. évfolyam

Hubert Klára tanulmányait harmadik éve a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Gazdasági és Vidékfejlesztési Agrármérnök BSc szakán folytatja, végzős hallgatóként a gazdasági szakirány felé orientálódott. Gazdasági érdeklődésének háttérében áll, hogy szülei mezőgazdasági tevékenységet folytatnak.

2009. szeptembertől aktív tagja a Tormay Béla Szakkollégiumnak, melynek keretében alkalma nyílt nyelv ismeretének bővítésére, valamint számos ismeretanyag elsajátítására érdeklődési területét illetően.

2009 őszén részt vett a Debreceni Egyetem által megrendezett Tudományos Diákköri Konferencián. Kutatási témája keretében a környezetkímélő növényi tápanyaghasználat gazdasági kérdéseivel foglalkozott. Dolgozatában arra kereste a választ, hogy milyen költség van input oldalon a hagyományosan használt műtrágyák és a biotrágyák felhasználása között. Egy olyan mezőgazdasági vállalkozás input-output viszonyait elemezte, ami egyaránt használ hagyományos műtrágyákat és nagy területen alkalmazza a biotrágyát is. Ennek célja az volt, hogy tisztázhassa az eltérő tápanyag utánpótlási formák és a terméseredmények kapcsolatát.

A négy fontosabb szántóföldi növényfaj (őszi búza, őszi káposztarepce, napraforgó, kukorica) termelési folyamatát, valamint a tápanyag gazdálkodásban megvalósított fejlesztés termesztéstechnológiára gyakorolt hatását mutatta be. A termesztéstechnológiára gyakorolt hatásokat, illetve a rendelkezésére álló adatokat számszerűsítette és a számszerűsítés révén a vizsgált termék, Phylazonit biotrágya termelési költség igénycsökkentő hatását támasztotta alá.

Jövőbeli célja, hogy kutatási témáját több vállalat esetében mélyebb tagolásban és részletezettséggel végezze, valamint hogy az agráriumhoz kapcsolódó mesterképzésen folytassa tanulmányait.

SZÁNTÓFÖLDI NÖVÉNYTERMESZTÉS KÖRNYEZETI SZEMPONTÚ GAZDASÁGI VIZSGÁLATA

Hubert Klára

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdasági és Vidékfejlesztési Agrármérnök BSc szak III. évfolyam
Konzulensek: Dr. Felföldi János, egyetemi docens; Dr. Lévai László, egyetemi docens

BEVEZETÉS

A fenntartható mezőgazdaság egyik kulcskérdése jelenleg és várhatóan a jövőben is: rendelkezünk-e olyan technológiákkal, amelyek alkalmazásával csökkenteni tudjuk a kémiai szerek felhasználását?

Talajaink elsavanyodásának oka a túlzott műtrágya felhasználás, melynek savasító hatása közismert. A talajt savasító műtrágyák hatására számos fém felvétele fokozódik, melynek következtében a növények nem jutnak elegendő tápanyaghoz. Bár a műtrágya felhasználás csökkent az elmúlt időszakban, aminek elsősorban gazdasági okai voltak, és nem átgondolt környezetvédelmi elgondolások mentén valósult meg.

Azok az eljárások, amelyek a természetes adottságok kihasználásával biztosítják egy területen a fenntartható növénytermesztést, megkülönböztetett jelentőséggel bírnak. Ezek közé tartoznak a baktérium alapú biotrágyák.

A biotrágyák felértékelődésének több oka van. A leglényegesebb az, hogy a hagyományos műtrágyák jelentősen megdrágultak, az állatállomány drasztikusan csökkenése miatt kevesebb a szerves trágya, miközben megnőtt az igény az egészségesebb táplálkozás iránt.

A humán-egészségügyi szempontok egyre fontosabbak. A minőségbiztosító rendszerek által támasztott szigorú követelmények az élelmiszer vertikum egészét átfogják, a termeléstől a feldolgozáson keresztül az áruházak polcáig. Ezért fontosnak ítéljük a kémiai anyagok és műtrágyák helyett bio vagy organikus alapanyagot tartalmazó készítmények használatát.

Az alábbi célkitűzéseket fogalmaztam meg:

A négy fontosabb szántóföldi növényfaj (őszi búza, kukorica, napraforgó, őszi káposztarepce) termelési folyamatát bemutassam.

A tápanyag - gazdálkodásban megvalósított fejlesztés termeléstehnológiára gyakorolt hatását feltárjam.

A termeléstehnológiára gyakorolt hatásokat, a rendelkezésemre álló adatokat számszerűsítsem és a számszerűsítés révén a vizsgált termék termelési költség igénycsökkentő hatását alátámasszam vagy elvessem.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. Mezőgazdaság

A mezőgazdaság bruttó termelésének volumene az utóbbi években erősen ingadozott. A 2004. év kiugró teljesítményét követő 3 évben folyamatosan, összességében 21%-kal csökkent, majd a 2008. évi 28%-os növekedés után a magas bázishoz képest 2009-ben 10%-kal visszaesett a termelés.

Az ágazat bruttó hozzáadott értékének 2008. évi – a többi ágazathoz képest – rendkívüli, mintegy másfélszeres bővülését tavaly 17,5%-os csökkenés követte, és ezáltal aránya az ország termelésében az eddigi legalacsonyabb szintre, 3,0%-ra süllyedt.

A mezőgazdasági termelés ingadozását elsősorban a szántóföldi növények hozamai befolyásolják. Az utóbbi évek szélsőséges időjárása következtében korábban nem tapasztalt mértékű termésingadozások fordultak elő. 2008-ban a bőséges gabonatermés eredményeként 45%-kal emelkedett a növényi termékek termelési értéke, 2009-ben ehhez a magas bázishoz képest – nagyrészt a tavaszi szárazság és az ország egy részét sújtó nyári aszály következtében – 14%-os csökkenés következett be, főként a gabonafélék 20, az ipari növények 12, illetve a zöldségfélék 9%-os volumencsökkenése miatt. Az állattenyésztés bruttó termelési értéke 2000 óta fokozatosan csökken. A mérséklődés üteme 2004 kivételével kismértékű, volumene 2009-ben 2,2%-kal maradt el az előző évitől.

Gabonából 2009-ben 2%-kal kisebb területről egyötöddel kevesebbet, 13,5 millió tonnát takarítottak be, ami 8,6%-kal elmaradt a 2004–2008. évek átlagától, míg az évtizedre jellemző átlagos mennyiséggel közel azonos volt. Az összes gabonaféle termésátlaga csökkent az előző évhez képest, közülük a búzáé 23, a kukoricáé 14%-kal.

A gabonatermesztést az utóbbi években a korábbinál fokozottabb termés- és áringadozás jellemezte Európa-szerte. Az EU 27 tagállamában az előzetes adatok szerint a 2008. évinél 3%-kal kisebb területen 296 millió tonna gabona termett 2009-ben, 6%-kal kevesebb, mint a megelőző évben. A termelés a tagállamok többségében csökkent, kivéve az északi országokat. A hazánkéhoz hasonló mértékű visszaesés Bulgáriában, Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban és Szlovákiában fordult elő. 2009-ben Magyarországon az EU gabonatermésének – az előző évhez hasonlóan – közel 5%-a termett. Kukoricából 13, napraforgóból 19%-ot tett ki ez az arány.

1. táblázat

A fontosabb növények termés mennyisége (Me.: ezer tonna)

<i>Növény</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>
Búza	3978	5631	4396
Kukorica	4027	8897	7542
Árpa	1018	1467	1033
Cukorrépa	1693	573	692
Napraforgó	1060	1468	1259
Repce	496	655	581
Burgonya	563	684	541
Zöldség	1760	1818	1600
Gyümölcs	360	840	932
Szőlő	540	571	609

Forrás: KSH, 2009

Magyarországon az ipari növények közül 2008–2009-ben a cukorrépa betakarított területe jelentősen, mintegy kétharmadával csökkent az EU cukortermelést szabályozó reformja következtében. 2009-ben az előző évhez képest ugyan nőtt a betakarított mennyiség, de a 692 ezer tonnás termés így is alig harmada volt a megelőző öt év átlagának. Olajos

magvakból 2009-ben az egy évvel korábbival azonos nagyságú területről 13%-kal kevesebbet takarítottak be a termelők.

Közülük napraforgóból 1,3 millió tonna termett, ami 14%-kal maradt el az előző évi bőterméstől.

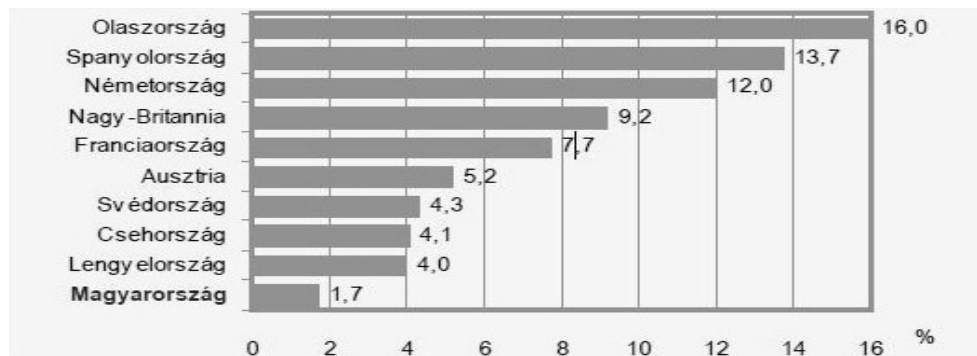
A repce betakarított területe egy év alatt 5,7%-kal, a 2004–2008. évek átlagához képest 55%-kal nőtt, termésmennyisége (581 ezer tonna) a kedvezőtlen időjárás következtében 11%-kal csökkent 2009-ben, de még így is 41%-kal meghaladta az előző öt év átlagát. (KSH, 2009)

2. A magyar biotermelés helyzete

A biogazdálkodás, más néven ökológiai gazdálkodás a mezőgazdaságnak olyan válfaja, amely során környezetkímélő, tradicionális biológiai, illetve mechanikai módszereket alkalmaznak, korlátozzák a környezetre és az egészségre veszélyes anyagok, technológiák (növényvédőszer, műtrágya, génmódosítás) használatát.

Magyarországon a biogazdálkodásba bevont területek nagysága 1996-ban még csak 12,5 ezer hektár volt, azóta megtízszereződött. 2005-ben megtorpant a növekedés a gazdálkodóknak nyújtott támogatások csökkenésével, melynek következtében kevesebben vállalták a mezőgazdasági termelést, viszont nőtt az egyéb tevékenységből (kereskedelemből, feldolgozásból) élők száma. Az átállási időszak több évet vesz igénybe, ezalatt kisebb a jövedelmezőség. 2007-ben az ellenőrzött terület 12%-átartozott ebbe a kategóriába.

Magyarországon ellenőrzött biogazdálkodással 1993–1994 óta foglalkoznak, jelenleg két hivatalos ellenőrző szervezet működik, a biogazdálkodást folytató vállalkozások 95%-át felügyelő Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. és a Hungária Öko Garancia Kft. Az előállított biotermékek az ország különböző pontjain megtalálható, mintegy 15 biopiacon, illetve az élelmiszer-áruházak biorészlegében vásárolhatók meg. A hazai növekvő kereslet ellenére a biotermékek 90%-a exportra kerül. (KSH, 2009)

1. ábra: A biogazdálkodásba bevont területek aránya, EU-27=100 (Me.: %)

Forrás: KSH, 2009

Az ökológiai gazdálkodásra való áttérést megvalósító üzemek eredményei és fejlődése tekintetében jelentős különbségek alakultak ki. Az ökológiai gazdálkodásra való áttérést elsősorban azon üzemek választották, amelyek kedvezőtlen adottságokkal rendelkeznek és emiatt a hagyományos agrártermelésben kevés esélyt láttak a megmaradásra.

Az első években tapasztalható a hozamok csökkenése. A későbbiekben, amikor az egészséges talaj- növény kölcsönhatás kialakul, érvényesül a vetésforgó, a szervesstrágyázás, a szakszerű talajművelés, a preparátumok gyógyító ereje, akkor biztonsággal lehet számítani jó közepes termésre.

Az ökológiai agrártermelés az üzem vezetésével, annak kvalifikáltságával szemben lényegesen magasabb követelményeket támaszt, mint a hagyományos mezőgazdaság. Ez fokozottan érvényes a termelési technika alakítására és az értékesítés megszervezésére.

A magyar ökológiai mezőgazdaságban a kilencvenes években kisebb megtorpanásokkal tarkított rendkívül dinamikus fejlődés ment végbe. Az 1991 és 1998 közötti időszakban, az ökológiai mezőgazdasággal foglalkozó üzemek száma közel hatszorosára és az általuk ökológiai módon megművelt terület mértéke több mint hét és félszeresére nőtt.

A legfontosabb hazai biotermékek a gabonafélék. Emellett jelentős területen termesztnek olajtököt, napraforgót, kukoricát, zöldségeket, gyümölcsöt és gyógy-, illetve fűszernövényeket.

A hazai ökológiai mezőgazdaságok többsége exportra termel. A Magyarországon megtermelt minősített biotermékek megközelítőleg 95%-a a nyugat-európai országokba kerül.(11)

3. Integrált termesztés

A mezőgazdasági tevékenység során alkalmazott termesztési módszerek időről időre szükségszerű változásokon mennek keresztül annak hatására, ahogy a meglévő hibák egyre inkább felszínre kerülnek.

Így vált időszerűvé a régi környezetkímélő eljárások megújítása is. A termőföld-terület szűkösége, az iparosodás, a modernizáció és a népesség számának növekedése arra kényszeríti a mezőgazdaságban tevékenykedőket, hogy egyre nagyobb terméseredményeket érjenek el, ami – több más káros következmény mellett – esetleg túlzott mértékű növényvédőszer-felhasználáshoz is vezethet. Ennek kiküszöbölésére új növénytermesztési eljárások alakultak ki, ilyen például a biológiai és az integrált növénytermesztés.

Az integrált termesztés, integrált növényvédelem fogalma alatt olyan környezetkímélő módszert értünk, amelynek során a tápanyag visszapótlása, illetve a növényvédelem pontosan előírt, ellenőrzött módon történik. A természetes erőforrások (inputok) és a szabályozó mechanizmusok segítségével kiváló minőségű termékek állíthatók elő (outputok), úgy, hogy a szennyező anyagok, növényvédő szerek bevitel csökken. Mindezek során fontos a biológiai, műszaki és kémiai módszerek egyensúlya, a környezet védelme, a jövedelmezőség és a szociális igények teljesülése.

Az integrált növényvédelem a védekezést összehangolja a károsítók természetes ellenségeinek védelmével, kiemelésével, betelepítésük elősegítésével. (M. NÁRCISZ – CSER, 2004)

4. A tápanyag-gazdálkodás

A növényi termékek előállítását több sajátosság jellemzi. Többek között a különféle eszközök, gépek, többféle növény termesztésére alkalmasak, ugyanakkor jelentős tőkeigényt generálnak. PFAU (2001)

PUPOS (2001) alapján a tápanyag-gazdálkodás szervezéséről és ökonómiájáról az alábbiak foglalhatók össze. Különös aktualitást ad a tápanyag-gazdálkodás vizsgálatának a jelenlegi gazdasági változás, előrevetítve a közeljövőben megoldandó feladatokat. Az ágazat versenyképessége érdekében számos kapcsolódó kérdést újra kell gondolni. Hangsúlyozza a rendszerszemléletű közelítésmód szükségességét, kiemelve, hogy ezt a tápanyag-gazdálkodás fogalma magában hordozza. Kemenesi Ernőt idézi, miszerint „A tápanyag-gazdálkodás nem egyéb, mint a biológia üzemtana.” Rámutat, hogy a tápanyag-gazdálkodás fogalmán nem értelmezhető csak a szűkebb értelemben vett mű- és szerves trágyázás. A gazdálkodás feltételrendszerében bekövetkezett sikeres alkalmazkodás feltétele az ágazati versenyképesség fokozása. Ennek megalapozása a termelési folyamatban, a termelési technológia korszerűsítésében van, nagy hangsúlyt helyezve az ökológiai környezeti hatásokra is. A műtrágyázás színvonalával kapcsolatosan.

PUPOS (2001) leszögezi, hogy a piaci versenyképesség biztosítása a mezőgazdasági termelés volumenének fokozása során a műtrágyázás a jövőben is meghatározó eleme kell, hogy legyen a természetstechnológiáknak, természetesen a környezetvédelmi szempontok érvényesítése eközben nem szenvedhet csorbát. A hozamok fokozásában fontos szerepe van a műtrágya hatékonyabb, műszakilag megalapozott felhasználásának. Ehhez elengedhetetlennek tartja a kötelező talajvizsgálatokat, a szaktanácsadást és az erre épülő trágyázási gyakorlatot.

MORÓ (1976) ez egyes termék előállító rendszerek elemeiként az alábbiakat jelöli meg. Kémiai elemek, biológiai elemek, humán elemek, technikai elemek és fizikai elemek. Ezek együttes megjelenésével kimetszett közös terület a termék előállítás rendszer technológiája. A termék előállítás gyakorlatilag egy termelési folyamat és ezek elemeinek kölcsönhatásaiban keresendő a tápanyag-gazdálkodás rendszerszemléletű értelmezése, az egyes trágyázási technológiák versenyképességének komplex vizsgálata. (PUPOS, 2001)

PFAU (2001) a szántóföldi növénytermesztés tökeshiányának kifejtésekor kiemeli, hogy a forgóeszköz jellegű fejlesztések - vetőmag, műtrágya növényvédőszer stb. – a legjobb eszközei a hatékonyság növelésének. A termelés költségeivel kapcsolatban rámutat, hogy a közvetlen költségek nagysága az illető ágazat technológia költségek kiválasztásával dől el. Ezeknek a költségeknek a kombinálásával, variálásával a tevékenység eredményét javítani lehet. Leszögezi, hogy ha a növénytermesztési ágazatok eredményeit akarjuk vizsgálni, akkor elsősorban a közvetlen költségeit elemezzük, illetve a termelési érték és a közvetlen költségek különbségét, arányát értékeljük. Egy-egy ágazat növény költségvizsgálatának elemzésekor elsősorban a közvetlen költségek költségnemenkénti elemzésének van jelentősége, mivel egy-egy növény előállításakor a vállalkozó főként ezeket a költségeket tudja befolyásolni. A szántóföldi növénytermesztés jellemzésére költségnemenkénti költségszerkezetet illetve ezeknek további bontású költségszerkezetét adja meg. Az anyagköltségek között a tápanyag költség elérheti a 30%-ot is, és várhatóan a jövőben is a legnagyobb költségtényező lesz.

BUZÁS (2001) a gabonatermesztés üzemgazdasági sajátosságait taglalva rámutat a gabonatermelés, un. „hozamérzékenységre”. A gabonatermelés költségeinek értékeléséhez költségnemenkénti és munkanemenkénti költségeket közöl. Eszerint az anyagköltségen belül őszi búza és kukorica esetében a műtrágya költség 15-25 %közé tehető. A hozamok befolyásolása több tényező együttes hatásaként jut érvényre. A növények tápanyagellátásának hatását vizsgálva SZABÓ et al. (2005) biotrágyák hatásáról megállapították, hogy intenzívebb növényi növekedés érhető el, ha a tápanyagellátást biotrágya kiegészítéssel valósítják meg. Ezt támasztják alá MAROZSÁN et al. (2006), miszerint cukorrépa, kukorica és burgonya esetében egyértelmű hozamnövekedést indukált

a biotrágya alkalmazása. LÉVAI et al. (2006) felhívják a figyelmet, hogy nagyobb odafigyeléssel kellene hozzáállni és megvalósítani a műtrágyák kiváltását. Cukorrépa esetében kimutatták a Phylazonit használat hozamnövelő hatását, ami mintegy 23% körüli volt. Ezzel alátámasztva, hogy a biológiailag aktív anyaggal való műtrágya kiváltás egy valós és környezetbarát alternatíva.

SALAMON (2001) a napraforgó termesztés és az őszi káposztarepce kapcsán szintén költségnemenkénti és munkaműveletenkénti költségeket közöl. Napraforgó esetében az összes anyagköltség 38-46%-os arányát adja meg a közvetlen költség szerkezetben. A repcetermesztés esetében ugyanez a tétel 34-38%-os arányban részesedik.

5. A gazdasági értékelés eszközei

Mai napig meghatározó gazdálkodási szemléletet teremtett GÖNCZI et. al. (1967) munkája, ami az üzemgazdasági vizsgálatok módszerében és összefüggésrendszerében teremtette meg az alapokat.

KAY ÉS EDWARDS (1994) nagyszerű munkájában kiemeli a gazdálkodási szemlélet fontosságát és kiváló vezérfonalat adnak a különböző menedzsment képességek és ismeretek alkalmazhatóságának elsajátításához. Ezek között a nyilvántartások, a tervek és kimutatások számos példáját hozzák, felvázolva a napjainkra valósággá vált menedzsment technikák alkalmazását. Hasonló utat jár be FELFÖLDI (2007), aki más szerzőkhöz hasonlóan rendszerszemléletű gazdálkodást szorgalmaz és ehhez kézzel fogható eszközöket ad.

Az alapvető gazdálkodási kategóriák, érték és költségcsoportosítások, továbbá a hatékonyság témakörének kifejtését adja NÁBRÁDI ÉS FELFÖLDI (2007) a gazdálkodás eredményességének a vizsgálatához.

A fenti szerzők munkáiban egyaránt kiemelt szerepet kap a ráfordítások és költségek nyilvántartása, a technológiai folyamat mentén való követése. A költségek esetében egyértelmű csoportosításokat mutatnak be és az elemzéseket lehetővé tevő kimutatásokat, metodikákat ismertetnek. Ezek közé tartoznak a közvetlen és közvetett költségcsoportosítások, a műveletenkénti és költség-nemenkénti kimutatások, költség szerkezetek, továbbá a hatékonyság mutatóinak képzése.

A vállalkozások tevékenységének gazdasági elemzését tárgyalják SÁNDOR et. al. (1993), akik részletesen ismertetik a gazdasági elemzés célját, tárgyát és eszközeit. Egyaránt tárgyalják a fejlesztési tevékenység elemzését, de a mezőgazdasági tevékenység alakulásának átfogó elemzésében külön és terjedelmes fejezetet kap a növénytermesztés termelési feltételeinek elemzése.

A szántóföldi növénytermesztés eredményjavításának alapvetően két lehetősége van, a hozamnövelés, amin keresztül a termelési értéket növeljük, illetve ha a költségeket mérsékeljük. (PFAU, 2001). Ezek hangsúlyozásával együtt, mintegy harmadik lehetőségként említi FELFÖLDI (2007) is az olyan mértékű ráfordítás és ezen keresztül költségnövelést, ami ezt a mértéket meghaladó eredményt produkál.

A gazdasági elemzés és a fejlesztés összhangjának szükségességét hangsúlyozva UDOVE CZ et. al. (2009) rámutatnak, hogy a gazdasági versenyben való helytálláshoz szükség van az adott termékpálya szereplőinek önkritikus diagnózisára. A szántóföldi növénytermelést illetően kiemelik a fajták szerepét és az agrotechnika alkalmazásának milyenségét. Továbbá azt, hogy tartósan alacsony felvásárlási árak esetén a gazdák nem képesek intenzív gazdálkodásra, mert a ráfordításokat nem lehet az árakban érvényesíteni.

A fejlesztések szerepét értékelve a vállalkozók is a gyenge innovációs készséget jelölték meg az egyik visszahúzó erőnek.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A relevánsnak tekinthető témák irodalmából egy rövid áttekintést készítettem. A kapcsolatot eddig 15 adatszolgáltató vállalattal vettem fel, azonban az adatszolgáltatás a vállalkozások részéről különböző mértékű, ennek következtében előreláthatólag 10 vállalat adatairól készítem el az ágazati elemzéseket.

Az ágazati elemzés gazdálkodás eredményeinek vizsgálatára és értékelésére irányuló tevékenység, eszköze a gazdasági döntések megalapozásának. Az elemzés célkitűzései a gazdálkodás jövedelmének növelése, valamint a gazdálkodás hatékonyságának fokozása.

A növénytermesztés ökonómiai elemzésének felépítése során a következő szempontokat veszem figyelembe az adott adatszolgáltató vállalatok esetében:

- A vállalkozás általános gazdasági megítélése a növénytermesztés szempontjából
- Növénytermesztés eszközellátottságának, szerkezetének elemzése
- Hozamok elemzése
- Ráfordítások, költségek elemzése
- Jövedelem elemzése

Az alábbi kimutatásokat áll szándékomban elvégezni:

- Műveletenkénti költségek
- Költség nemenkénti költségszerkezet
- Anyagjellegű költségek összetétele
- Gépüzemeltetési költségek összetétele
- Hozam-költség-jövedelem

Tanulmányoztam a két fő gabonanövényt, vagyis az őszi búzát és a kukoricát, továbbá a két olajos növényt, vagyis a napraforgót és az őszi káposztarepcét, illetve ezek termeléstekológiáját. Alkalmazni kívánt módszereim között szerepel, hogy személyes megfigyelés, helyszíni bejárások és a termelésért felelős szakemberekkel folytatott mélyinterjúk alapján elkészítem a négy növény technológiai folyamat ábrázolását. A technológiai folyamatokat munkaműveletenkénti tagolásban írom le, minden egyes művelethez megadva az aktuális gépkapcsolatot és anyagfelhasználást és mindezt fajlagos adatokként szerepeltetem.

Ezeket a technológiai műveletsorokat kiegészítem a vállalkozás által megadott pénzbeli adatokkal. A pénzbeli értékekkel kiegészített technológiai folyamatokat minden vizsgált növény – őszi búza, kukorica, napraforgó, őszi káposztarepce – esetében elkészítem a fejlesztés célját jelentő termékhasználat nélküli és az azzal történő változatra is.

A technológia változatok ráfordítás igényének költségvonzatát 1 ha-ra vetítve adom meg, majd kiszámolom mind a 8 változatra a közvetlen költségszerkezetet.

Ezek után a termék alkalmazásának praktikus módjai és input helyettesítési lehetőségét figyelembe véve tagolom a növényi termékek előállításának folyamatait.

Mind a négy vizsgált növényfajt egy-egy különálló fejezetben dolgozom fel, bemutatva a kezeletlen és a kezelt változatok folyamatait. Elkészítem a munkaműveletenkénti költségszerkezetet, továbbá bemutatom a gépköltség költségszerkezetét és az anyaköltség költségszerkezetét. Elvégezem a növényfajonként kapott eredmények összevetését illetve ezek összesítését.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Olyan mezőgazdasági vállalkozások input-output viszonyait elemzem, ami egyaránt használ hagyományos műtrágyákat és nagy területen alkalmaz biotrágyát is. Ebből kifolyólag azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az általam vizsgált gabona- és olajos növények esetében a költségek között jelentős különbségek vannak, amely különbség feltárásához részletes hozam, illetve ráfordítás elemzését kell elkészítenem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buzás Gy. (2001): A gabonatermesztés szervezése, ökonómiája. In: Pfau E.- Buzás Gy (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p.
- Felföldi J.(2007): Gazdasági jellemzők, költség és jövedelemviszonyok a szántóföldi zöldségtermesztésben In: Hodossi S. (szerk.): Piaci ismereteken alapuló versenyképes zöldségtermesztés (Szántóföldi zöldségtermesztés). 2007., Pixelgraf Bt., Kecskemét, ISBN 978-963-9773-10-3, 1-140.p.
- Felföldi J. (szerk.)(2007): Farmmenedzsment ismeretek. Agrárképzés a Dél-Alföldön. 2007., Pixelgraf Bt., Kecskemét, ISBN 978-963-9773-02-8 1-100 p.
- Felföldi J.- Deák L. (2007): A gabonatermesztés szervezése és ökonómiája. In: Nábrádi A.- Pupos T. - Takácsné György K.(szerk.) (2007): Üzemtan II. HEFOP elektronikus Tankönyvek 2007. Debreceni Egyetem AMTC AVK kiadó, Debrecen ISBN 978-963-9732-79-7
- Gönczi I. - Kádár L. - Vadász L. (1967): Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1-551.p.
- Kay, R. D. - Edwards, W. M.(1994): Farm management. 1994. 3. edition, ISBN 0-07-113426-3, 1-458.p.
- Lévai L. - Veres Sz. - Makleit P. - Marozsán M. - Szabó B. (2006): New trend sin plant nutrition. 41st Croatian and 1st International Symposium on Agriculture, Opatija, Croatia, pp 435, ISBN 953-6331-39-X
- Marozsán M. - Szabó B. - Veres Sz. - Makleit P. - Lévai L. (2006): Effects of bacteria containing bio-fertilizer on Al-tolerance. 41st Croatian and 1st International Symposium on Agriculture, Opatija, Croatia, pp 449, ISBN 953-6331-39-X
- Móro K. (1976): Mezőgazdasági nagyüzemek rendszerszemléletű modelljének főbb elvi kérdései. MÉM-Stagek, Budapest, 1976
- Nábrádi A. - Felföldi J. (2007): A mezőgazdasági vállalkozások eredményének mérése. In: Nábrádi, A.-Pupos, T.- Takácsné György, K. (szerk.) (2007): Üzemtan I. HEFOP elektronikus tankönyvek 2007. Debreceni Egyetem AMTC AVK kiadó, Debrecen ISBN 978-963-9732-79-7
- Pfau E. (2001a): A növénytermesztés általános gazdasági kérdései. In: Pfau E. - Buzás Gy (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p.
- Pfau E. (2001b): A szántóföldi növénytermesztés általános szervezési, ökonómiai kérdései. In: Pfau E. - Buzás Gy. (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p.
- Pupos T. (2001): Tápanyag-gazdálkodás szervezése, ökonómiája. In: Pfau E. - Buzás Gy (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p

- Pupos T. (2007): A tápanyag-gazdálkodás ökonómiája. In: Nábrádi A. - Pupos T.- Takácsné György, K. (szerk.) (2007): Üzemtan II. HEFOP elektronikus tankönyvek 2007. Debreceni Egyetem AMTC AVK kiadó, Debrecen ISBN 978-963-9732-79-7
- Salamon L. (2001a): A napraforgó termesztés szervezése, ökonómiája. In: Pfau E. - Buzás Gy. (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p.
- Salamon L. (2001b): Az őszi káposztarepce termesztés szervezése, ökonómiája. In: Pfau E. - Buzás Gy. (szerk.): Mezőgazdasági üzemtan II., 2001., Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 325 9, 1-509.p.
- Salamon, L. (2007): Az ipari növények termesztésének szervezése és ökonómiája. In: Nábrádi A. - Pupos T.- Takácsné György K. (szerk.) (2007): Üzemtan II. HEFOP elektronikus tankönyvek 2007. Debreceni Egyetem AMTC AVK kiadó, Debrecen ISBN 978-963-9732-79-7
- Sándor L.- Sztanó I. - Bíró T. (1993): A vállalkozások tevékenységének gazdasági elemzése I. Perfect Kiadó, 1-420 p. ISBN 963 394 018 4
- Szabó B. - Pokol N. - Marozsán M. - Lukács A. (2005): Effects of microorganisms containing biofertilizers on early growth of sugar beet. XL. Croatia Symposium on Agriculture, Opatija, Croatia, pp 501, ISBN 953-6331-31-4
- Udovecz G. - Popp J. - Potori N. (2009): A magyar agrárgazdaság versenyesélyei és stratégiai dilemmái. Gazdálkodás 2009.1. 53. évf. 2-15 p.
- KSH (2009) Központi Statisztikai Hivatal, Magyarország 2009., Dr. Belyó Pár Kiadó, Budapest ISSN: 1416-2768
- Központi Statisztikai Hivatal, Statisztikai Tükör 2009., III. évfolyam 67. szám
- I1: http://www.akii.hu/KUTATAS/INTEZETI_KIADVANYOK/Magyar/AKII_TANULMANYOSSZEFOGLALOK/2002-2Bársony_Okogazkodás.htm
- I2: <http://mezohir.hu/mezohir/2004/03/meteorologiai-elorejelzo-rendszerek-alkalmazasa-a-szolo-novenyvedelmeben/>

Keceli Dóra Zsanett

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
I. évfolyam

Keceli Dóra Zsanett a Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Turizmus-vendéglátás szakos I. éves hallgató saját bevallása szerint, nagyon sok területre szeretné kiterjeszteni tudását, mégis mikor odakerült a sor ezt a szakot választotta. Ennek oka, hogy nagyon szeret emberekkel kommunikálni, világot látni és utazgatni. Véleménye szerint lényeges, hogy az ember képezze magát s a saját maga által felállított akadályokat leküzdje ezzel, mint sem fényt derítsen hiányosságaira, melyeket javítva képes lesz a fejlődésre, s az eredményesebb munka elérésére.

Jövőbeni tervei között szerepel a 2012 tavaszán megrendezésre kerülő Kari Tudományos Diákköri Konferencián való részvétel, valamint hogy a BSc diplomája megszerzését követően mesterképzésen folytassa tanulmányait.

Hosszabb távú terveiben szerepel egy svájci turizmus-vendéglátással foglalkozó iskola elvégzése. Elhivatottságát alátámasztja, hogy anyanyelvén kívül két nyelvet beszél társalgási szinten, s idén nyáron elvégz egy francia nyelvi kurzust Svájcban. Elmondása szerint nagyon szeret nyelveket tanulni, s ez abból is látszik, hogy a közeljövőben el szeretné sajátítani a fent említett nyelveken kívül még a román, a spanyol, az arab, s a szerb nyelveket is.

HUMÁN ERŐFORRÁS GAZDÁLKODÁS SAJÁTOSSÁGAI A SZÁLLODÁKBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HR BRANDINGRE

Keczeli Dóra Zsanett

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak I. évfolyam
Konzulens: Dr. Dajnoki Krisztina, adjunktus

BEVEZETÉS

A siker kulcsa „az emberi tényező” BAKACSI (1996) megállapítása szerint. Az emberi tényező felértékelődött a stratégiai kezdeményezésekben, a versenyelőny megszerzésében és megtartásában. A tudás, a tapasztalat, a szakismeret a tőke egyik formája, a szervezeti vagyon része, szervezeti stratégiai erőforrás. Fejlesztése, működtetése költséges, és jelentős befektetéseket igényel mind a személy, mind a szervezet részéről. A fogyasztói-szolgáltató társadalom létrejötte jelentősen növelte az emberi erőforrások szerepét a természeti erőforrásokkal szemben. Egy vállalatban, illetve vállalkozáson belül négy erőforrással kell számolnia a vezetésnek: a pénzügyi eszközökkel, a piaccal, a termelési (gyártási) módszerekkel és az emberi erőforrásokkal. Ma már a vállalat sikeressége szempontjából az emberi erőforrások legalább olyan fontosak, mint a másik három tényező. Az agrárágazat jelenlegi helyzetében az emberi erőforrás hatékony felhasználása egyik kitörési pont lehet a jövőben.

Turizmus szakos hallgatóként olyan témát akartam választani, amelynek nincs kidolgozott szakirodalma és jellemileg is fejlődik. A témám a HR-branding köré épül. Az Egyesült Államokban alakult ki a HR-branding, vagyis az emberi erőforrás munkában hasznosított imázs építés technikája, melynek során a szervezetek felhasználják azt a már létező képet, amely a fogyasztókban a szállodáról kialakult.

A kutatásom során célul tűztem ki, hogy megvizsgáljam azt, hogy általánosságban a szállodák, mennyire tartják fontosnak a HR-branding szerepét és mennyire alkalmazzák azt. Véleményem szerint a HR-branding azért jelentős funkció, mert egy szálloda vezetésénél lényeges, hogy kifelé is egy kellemes képet adjon a potenciális szállóvendégek irányába.

A képzett szakemberek és menedzserek válogathatnak a munkaadók között, szükség van olyan kommunikációra, amellyel egy potenciális pályázónak be lehet mutatni, hogy miért érdemes éppen azt az adott szállodát választania. Nem könnyű ugyanakkor megtartani sem a dolgozókat, különösen a 20-30 év közötti, felsőfokú végzettséggel rendelkezők lépnek könnyen tovább egy-egy munkahelyről. Így még egy indok, miért nem szabad elsiklani e fölött.

Egy szálloda esetében különösen fontos az, hogy a kifelé sugározott értékrend a szervezeten belül is érzékelhető legyen, vagyis az ott dolgozók számára presztízs értékű legyen, hogy éppen annál a szállodánál kapott állást. A HR menedzsment segít a szálloda előtt felfedni azt, hogy mit kell tennie ahhoz, hogy akarjanak abban a légkörben dolgozni az álláskereső. Ebben nagy szerepe van a HR vezetőjének, mivel a nagymennyiségű jelentkezések helyes szűrése felelősségteljes feladat, ugyanúgy, mint a megfelelő személy kiválasztása is. Ennél az értékelési, kiválasztási, döntési eljárásnál nem beszélhetünk egy egységes foratókönyvről. Az eljárást és az alkalmazandó eszközöket ugyanis az adott munkakörtől, a vállalati-munkahelyi szituációtól függően kell megválasztani.

A saját vizsgálatok hipotéziseként az alábbiakat fogalmaztam meg:

- a kevés és kiforratlan irodalom ellenére nagyon fontos egy szálloda esetében a HR-brandingre fektetett nyomatékos hangsúly,
- a kisebb szállodákban nem alkalmaznak külön humán erőforrás szakembert,
- a szállodák kevesebbet fordítanak HR-branding tevékenységre, pedig a munkaadói márka következetes megvalósítása segít abban, hogy az állást keresők figyelembe vegyék a szállodát, mint lehetséges munkaadót.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

„A munkatársak a legdrágább és legkiszolgáltatottabb erőforrás”, vallja LINE (1994). Az emberi erőforrásnak van a legnagyobb szerepe a szervezetek életében, hiába a szép épület, a jó munkaszervezés, a kiművelt emberfő hiánya vagy kiszolgáltatottsága megpecsételi a szervezetek sorsát. A tudományos vezetés képviselői közül többen is foglalkoztak ezzel (TAYLOR, 1983; GILBERTRH, 1911). A tudományos vezetés erősségei közé tartoznak az ún. munkamódszer kidolgozására írt tanulmányok (HAJÓS, 1999). Hittek abban, hogy ha a szisztémát pontosan meghatározzák, szabályozzák a munkafolyamatokat, a munkatársak pontosabb és hatékonyabb munkát tudnak végezni. Az agrárágazat jelenlegi helyzetében az emberi erőforrás hatékony felhasználása egyik kitörési pont lehet a jövőben. Az emberi erőforrás menedzselés nemcsak egy vezetési funkció, hanem a szállodák, illetve más vendéglátó ipari egységek versenyképességének legalapvetőbb eleme. Az elkövetkező időszak lehetőségeinek kihasználása, a szálloda szervezeti hatékonyságának növelése. Ez azonban elsősorban azon a humán tőke bázison múlik, amely képes arra a szemlélet- és magatartásváltásra, ami a piaci mechanizmusok meghonosodása, gyakorlatba való integrációja szempontjából elsődleges jelentőséggel bír. A szállodát irányító elsőszámú vezető(k) kulcsszerepet játszanak, hiszen az ő szemléletmódjuk határozza meg elsősorban a modern irányítási technikák, emberi erőforrás menedzsment ismeretek gyakorlatban való alkalmazását. A személyzeti/emberi erőforrás menedzsment fogalmának definiálására számos kísérlet született. Néhány ezek közül: PENSON (1986) szerint „a humán erőforrásokat a termőfölddel és a tőkével együttesen a javak előállítására és a szolgáltatások végzése érdekében használt munkaerő és menedzsment jelentik”. SCHULTZ (1983) szerint a „Human Capital” nem más, mint az emberi tényezőbe fektetett beruházás, amely mennyiségileg éppúgy mérhető, mint a fizikai tőke állománya és ennek a beruházott tőkének (tudás) a nagysága azonos mértékű a fizikai tőkével. „A személyzeti/emberi erőforrás menedzsment a személyes és a szervezeti célok egyidejű maximalizálására tervezett programok, funkciók, tevékenységek összessége.” CARELL et al., (1999), DE VRIES (1996) és DRUCKER (1993) hasonló tartalommal definiálják a fogalmat. Az emberi erőforrás megnevezést, mint terminológiát elfogadták a szakirodalomban, mely magyarázható azzal, hogy a szervezetek vezetői felismerték az emberi erőforrások stratégiai fontosságát (GOMEZ-MEJIA et al., 1998). Látható, hogy nagyon nehéz egy olyan definíciót alkotni, amellyel minden szakember egyetért.

CHIKÁN (1997) szerint a szállodák irányításának az egyik legérzékenyebb területe a humán erőforrás-gazdálkodás. Az emberi erőforrás gazdálkodás (EEG) a szállodai politika fontos alkotóeleme a munkaerővel való hatékony gazdálkodás. Az emberi erőforrás gazdálkodás a humánpolitikai tervben foglalt célok megvalósítására irányuló tevékenység. Középpontjában a szálloda leggazdaságosabb és legbiztonságosabb munkaerő-ellátottságának megszervezése, illetve a rendelkezésre álló munkaerő-állomány hatékony

felhasználása áll. A szállodai munkaerő-gazdálkodás egyik fontos feladata, hogy a belső és külső munkaerőforrásokról folyamatosan megbízható információkkal rendelkezzen.

HOVÁNYI (1998) szerint a stratégiai döntések mérlegelésekor, illetve azok meghozatala esetén a szálloda vezetőinek mindinkább figyelembe kell venniük az alábbi következményeket a humán erőforrásokkal történő gazdálkodásban is: időtényező, élesedő verseny, üzleti kockázat, üzleti krízisek, pályaváltás, innováció, felgyorsult kihívások. Mindebből következik, hogy napjainkban a versenyképes szálloda egyik legértékesebb erőforrása a humán tőke. NEMES (1998) a személyzeti folyamat alatt az alábbiakat érti: emberi erőforrás-tervezés (munkakörelemzés, munkaerő-kereslet, -kínálat előrejelzése), az emberi erőforrás kiválasztása (toborzás, kiválasztás, tájékoztatás), képzés és továbbképzés, teljesítményértékelés, bérezés és juttatás, munkaügyi kapcsolatok.

NEMESKÉRI (2005) alapján az emberi erőforrás menedzsment tevékenység célja minden szervezetben a stratégiai célkitűzések megvalósítási folyamatában a hatékonyság biztosítása. Az emberi erőforrás menedzsment feladatok:

- emberi erőforrások biztosítása,
- emberi erőforrások fejlesztése,
- a kompenzáció és a motiváció menedzselése,
- a munkafeladatok kialakítása,
- emberi kapcsolatok menedzselése,
- munkafeltételek biztosítása,
- a szervezet fejlesztése,
- stratégia kidolgozása,
- munkaügyi adminisztráció.

1. ábra: A humán erőforrás menedzsment tevékenységterületei

Forrás: DAJNOKI, 2011.

Az 1. ábra alapján DAJNOKI (2011) az emberi erőforrás tervezést, a munkakörelemzést, -tervezést, -értékelést, a munkaerő-ellátást, az ösztönzésmenedzsmentet, a teljesítményértékelést, az emberi erőforrás fejlesztést (ezen belül a tudás- és karriermenedzsmentet), a munkaügyi kapcsolatokat, a munkavédelmet, valamint az ezek áttekinthetőségét, értelmezhetőségét és hatékony ellátását elősegítő személyzeti információs rendszert definiálja az emberi erőforrás menedzsment területeiként. 2006-tól a felsorolt tevékenységterületeket kiegészítette az esélyegyenlőségi emberi erőforrás menedzsmenttel (4EM), illetve a fentiek mellett a tehetségmenedzsment, a HR branding és a HR controlling funkciókat is az emberi erőforrás menedzsment (rész)területeiként definiálja.

ANGYAL (1999) megítélése szerint az emberi erőforrás-gazdálkodásnak vannak olyan részei, amelyek minden szállodánál fellelhetőek, akár tudatos az emberi erőforrás-gazdálkodás, akár nem: új emberek felvétele, a kiválasztási, alkalmazási követelmények, az érdekeltség, a befolyásolás, a díjazás, a juttatások, a teljesítménykövetelmények, a döntési, hatásköri és felelősségi keretek meghatározása, a fegyelmezés, a jutalmazás, a büntetés, az érdekérvényesítés.

Az emberekkel való foglalkozás más összetevői nem általánosak, például a képzés támogatása, a közösségi élet tervezése, az összetartozás erősítése, a karriergondozás, a perspektívaépítés, a munkahelyi környezet alakítása, az időbeosztás szervezése, a kölcsönös respekt megállapítása, a szociális ellátás, a munkahelyen kívüli viszonyok befolyásolása, az etikai, viselkedési normák kidolgozása. Az emberi erőforrás-gazdálkodás néhány tekintetben függ a szervezet külső környezetétől, mint például a társadalom általános gazdasági lehetőségeitől, a közellátástól, az infrastruktúrától, a szociális rendszerektől, a jogrendszerrel, a jogalkalmazási szokásoktól, a munka- és dolgozónak. Bizonyított tény, hogy azoknál a szállodáknál, amelyek a fenti problémákra ügyelnek, az emberek nagyobb teljesítményekre vállalkoznak (I1, I2, I3).

MCKENNA – BEECH (1998) úgy látják, hogy bizonyos méretű szervezeteken belül már feltételezhető a személyzeti szakterület megléte, ahogy a pénzügyi vagy marketingterület esetében is. Egy kisebb szervezetben nem mindig egyértelmű az ilyen mértékű specializáció, és előfordul, hogy a személyzeti kérdésekkel, egy egyéb feladatokkal is megbízott vezető foglalkozik. Hiszen egy kisebb méretű szállodának nem feltétlenül fér bele a költségvetésébe, hogy külön szakképzett személyeket alkalmazzon bizonyos feladatokra. A nagyon kis szervezeteknél az is előfordul, hogy az összes vezető ellát személyzeti feladatokat. Még olyan szervezetek esetében is, ahol a személyügy szakértői feladatnak minősül, előfordul, hogy azt egy másik szakterület vezetője látja el, mivel a személyzeti munka mennyisége nem teszi szükségessé szakember alkalmazását. Ezzel ellentétben az emberi erőforrás menedzsment koncepciójának egyik részét az képezi, hogy a szervezet méretétől függetlenül minden vezetőt be kell vonni a személyzeti munkába.

A munkaerő-gazdálkodás gazdasági hatásainak felértékelődésénél hangsúlyozni kell, hogy nem szabad megállni a racionalizálás lehetőségeinél. A munkahelyteremtés, létszámnövelés feladatait is megfelelő gazdálkodói szemlélettel célszerű végrehajtani. Egy szálloda munkaerő-szükséglete alapvetően kétféle forrásból elégíthető ki: belső forrásokból, amikor a szóban forgó munkahelyeket a vállalatoknál dolgozó munkatársak ideiglenes vagy végleges átcsoportosításával töltik be; illetve külső forrásokból, amikor a betöltetlen munkahelyekre a munkaerőpiacról, a pályakezdekők közül vagy a más vállalatnál dolgozók közül vesznek fel dolgozókat. Mindkét lehetséges forrás felhasználásának vannak előnyei és hátrányai. A belső források igénybevétele elsősorban azért csábító, mert ez esetben egyszerre két gondot is meg lehet oldani. Lényegében megtakaríthatók a létszámleépítés és

az azzal járó költségek, továbbá, hogy az átcsoportosításra kerülő munkavállalókat a vezetés már többé-kevésbé ismeri, tudja, hogy mi várható tőlük. Hátrányos viszont, hogy kisebb a válogatási lehetőség, mint a külső források igénybevételekor, és az átszervezéseknek is vannak költségei. A külső források igénybevételének előnyei között a nagyobb válogatási lehetőségen kívül fennáll a vállalati munkaerő-állomány felfrissítésének a lehetősége, és az, hogy velük esetleg olcsóbban is meg lehet állapodni, mint a belső forrásból származó munkavállalókkal. Ugyancsak előny a pályakezdők vagy a tartósan munkanélküliek felvétele, amikor valószínűleg igénybe vehetők a foglalkoztatási törvényben ilyen esetekre meghatározott állami kedvezmények. Az összehasonlítás mindössze utalás arra, hogy a szállodának célszerű alaposan megfontolni, melyik forrásnak ad elsőbbséget. A valóságban elképzelhető, hogy a két lehetőség kombinált alkalmazására kerül sor, hiszen számos olyan eset is létezik, amikor az átcsoportosított dolgozók helyére keresnek másokat a külső munkaerőpiacról. Ennek azt az előnyét érdemes megemlíteni, hogy ez alkalmas lehet a munkavállalók szállodán belüli perspektívájának biztosítására. Így szeretném azt is alátámasztani, hogy mennyire fontos a szálloda vagy szervezet számára az, hogy foglalkozzon ezzel a területtel is. Hiszen a szállodai munkaerő-gazdálkodás egyik fontos feladata, hogy a belső és külső munkaerő-forrásokról folyamatosan megbízható információkkal rendelkezzen. (14, 15).

Megemlítenék még egy fontos sajátosságot, amely egy szállodán belül nem elhanyagolható tényező. Még pedig a szállodán belüli meghatározott célok elérését szolgáló felelőségek hierarchiája és a munkamegosztás. A munkamegosztáson egy nagyobb feladatkomplexum részfeladatokra bontását és ezek szállodai egységekhez való telepítését értjük. A szállodák tagolásának ezen munkamegosztás az alapja. A szálloda egységeiben a további munkamegosztás révén újabb részterületeket különítenek el, egészen a munkakörökig. A különböző szállodai egységek, a szálloda egész feladatrendszeréből rájuk lebontott feladatokat úgy tudják ellátni, ha ahhoz megfelelő hatáskörrel rendelkeznek. A hatáskörök szabályozása teszi egyértelművé a hierarchiában elhelyezkedő szervezeti egységek hatásköri illetékességét. A vezetés feladata pedig a részegységek összefogása a közös szervezeti cél megvalósítása érdekében. Ezen vezetői funkciót koordinációnak nevezzük. A koordináció megvalósítását segítik azon eszközök, amelyek egységes irányt szabnak a szállodai részterületek tevékenységének, s egyben a szállodák szabályozottságának különbözőségét is eredményezik. (16, 17, 18).

A *HR-branding* olyan kérdésekre ad választ, mint milyen szállodáról van szó, melyek a legfontosabb munkaadói tulajdonságai, mit tud nyújtani alkalmazottainak. A munkaadói arculat kialakítása stratégiai folyamat, a személyzeti marketing és toborzás kiindulópontja. Minél nehezebb a képzett munkavállalók megszerzése és megtalálása, annál fontosabb a munkaadói arculat kialakítása, illetve minél nagyobb szállodáról van szó, annál jobban nő a *HR-branding* jelentősége. A munkáltatói márka folyamatában kidolgozott munkaadói értékeket, előnyöket, arculatot és stílust következetesen és átfogóan kell alkalmazni a szállodai kommunikációs politikában. Mivel stratégiai jelentőségű, a *HR-brandingért* felelős vezető felelősségi körébe tartozik. (19).

A fentiek alátámasztják állításonkat, miszerint egy szállodának jól felfogott üzleti érdeke, hogy sajátos, jól körülhatárolt, önálló "személyiséggel" rendelkezzen, ami alkalmas arra, hogy megkülönböztesse őket a konkurenciától, és a dolgozókat magához vonzza.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

Az eltérő iparágakban működő vállalatok közötti markáns különbségek miatt leszűkítem a vizsgálat alá vont területet a magas emberi erőforrás igényű szállodaiparra. Három globális szállodaláncban egyes emberi erőforrás menedzsment tevékenységeket – a toborzást, kiválasztást, és fejlesztést – vizsgálva keresem a legjobb gyakorlatokat a tehetségeért folytatott globális háborúban.

A jól pozicionált munkaadói márka szerepét egyre fontosabbnak tartják a szállodák is, amit jól mutat a német Kienbaum tanácsadó vállalat felmérése is, amely szerint a HR-branding a megkérdezett HR szakemberek 83 százaléka számára közepesen vagy nagyon fontos a téma. A szállodák nyilvánossággal kapcsolatos munkájának egyre fontosabb részét tehát nem véletlenül alkotja az a feladat, hogy a cég (szálloda) érdekes és vonzó legyen az álláskeresők szemében (I10).

Hipotézisem alátámasztását három pillérré építem. Egyrészt szakirodalmi áttekintéssel szeretném igazolni állításomat, s mintegy bizonyítani mind a szállodákon belüli humán erőforrás menedzsment meglétének fontosságát, mind a ráfektetett megfelelő hangsúly lényegességét.

Másrészt főleg szakemberek megkérdezésével szeretném alátámasztani feltételezéseimet. *Mélyinterjút* készítek egy szálloda személyzeti vezetőjével. A mélyinterjú célja, hogy a kutató az írásbeli megkérdezésnél mélyebb, alaposabb információkhoz jusson, hiszen a mélyinterjú során a megkérdezettek saját szavaikkal fejezhetik ki gondolataikat, fogalmazhatják meg értékítéletüket, attitűdjeiket, érzéseiket. A mélyinterjú kvalitatív („minőségi”) kutatási eljárás, ebből kifolyólag nem reprezentatív eredményeket ad, és azok nem statisztikai jellegűek, hanem a miértekre világít rá. Éppen ezért választottam ezt a módszert. A megkérdezettek beszédkészségéhez, stílusához igazodva, ezzel mintsem megteremtve azt a bizalmas légkört, aminek köszönhetően az interjúalanyok a lehető legmélyebb, legsokrétűbb választ adják. (I11). A kérdéseket nyitott formában kell megfogalmazni, és úgy kell feltenni, hogy a kérdezett szóhasználatához, gondolkodásához alkalmazkodjon (HOFFMANN, 2006). Ezen felül, kontroll pontként több más szakemberekkel is szándékozok interjút készíteni, illetve *kérdőívet* kitölteni egy-egy tisztázatlan kérdés kapcsán, akik vegyesen a szálloda mind magasabb, mind alacsonyabb poszton lévő alkalmazottjai közül kerülnének ki, azaz különböző munkakörökben dolgoznak. A kérdőíves vizsgálati módszert azért választottam, mert sokféle helyzetben alkalmazható, a válaszok strukturáltak és viszonylag könnyen feldolgozhatóak. KERÜLŐ (2003) szerint akkor használjuk, amikor egy kutatást elkezdünk, egy probléma megoldására törekszünk. A kérdőíves vizsgálat mellett döntünk, ha nagy elemszámú a mintánk, ha a válaszokat torzíthatja a megkérdezés, vagy ha sok kérdést teszünk fel a kutatandó problémáról. Miután döntöttünk arról, hogy a kérdőíves módszert használjuk, elkészítjük a kérdőívet, megcsináljuk hozzá a kódolást. Ha pedig kitöltöttük a kérdőíveket, el is tudjuk végezni az adatok számítógépbe való bevitelét és az elemzéseket, értékeléseket. A *szervezeti viselkedés* vizsgálatának az a célja, hogy segítse a vezetőt a helyzetelemzésben, segítse felismerni a befolyásoló tényezőket, amelyek akár az emberre, akár a szervezetre hatással bírnak. A szervezeti viselkedés, mint tudomány megjelenésével a magatartástudománynak is meghatározó szerep jutott.

Mindezekén túl megvizsgálom a szálloda webes megjelenését, honlapját, és a rajta található esetleges publikációkat, álláshirdetéseket. A webes felület modernségét,

kivitelezését, kezelhetőségét illetve áttekinthetőségét és a rajta lévő információk hasznosságát.

A *szállodai imázst* három tényező mentén érdemes vizsgálni. Az első, kik ismerik a céget (szállodát), a második, hogy mit gondolnak róla, milyen asszociációkat és érzelmeket kapcsolnak hozzá, a harmadik pedig, hogy ez miként befolyásolja magatartásukat: növeli-e elégedettségüket, lojalitásukat, vagy ellenkezőleg, inkább a versenytársakhoz pártolnak. E három dimenzió mentén rajzolódik ki egy szálloda imázsa - ami ideális esetben egyezik a felső vezetők elképzeléseivel, bár ez nem feltétlenül van így. Hiába költ egy cég milliókat reklámra, hogy meghódítsa például az egyetemistákat, ha az eladókisasszonyok összevihnak egy-egy tornacipős vevő mögött.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A globalizáció az élet szinte minden területére kiterjedően jelenti az országhatárok „elmosódását”. Ezen folyamat alól az emberi erőforrás menedzsment sem jelent kivételt, amely az emberekkel, mint a szervezet alapvető, stratégiai erőforrásával foglalkozik. A „nemzetköziesedés” során a megfelelő minőségű és mennyiségű munkaerő biztosítása elengedhetetlen a sikeres működés érdekében, a legjobbakért akár éles küzdelemre sarkallva a vállalatokat.

A kreatív tehetség megoldásoknak nevezett új paradigma megjelenése kihívást jelent a tehetségeért folytatott háborúról alkotott eddigi, domináns megközelítésekkel szemben, azonban lehetséges, hogy kiküszöböli a korábbi sikertelenségeket.

A szállodának úgyszintén érdekében áll az, hogy sajátos és összetéveszthetetlen munkaadói arculatot vagy hírnevet alakítson ki. Ennek meggyőzőereje az egyértelműsége és a nyújtott előnyökön, illetve a hitelességen, lojalitáson, vonzerőn és bizalmon alapul, és fontos vonása, hogy a célcsoport változásai szerint folyamatosan módosítható. Minél jobban sikerül egy szállodának meghatározni a munkaadói márkáját, annál nagyobb valószínűséggel találja meg a számára a megfelelő munkavállalókat.

A szállodáról alkotott összbemutató részét az ott dolgozó munkatársak, a beszállítók, az állami felügyeleti szervek, az újságírók vagy a helyi civil szervezetek véleménye is. Hiába az emberközpontság, megbízhatóság és precizitás hirdetése, ha a kollégáknak naponta másfél ember munkáját kell elvégezniük, és hiába szponzoráljuk a közeli gimnázium tájfutó szakosztályát, ha közben milliós környezetvédelmi bírságot szab ki ránk az illetékes hatóság.

A HR-branding jelentősége tehát egyre nagyobb, mert még a kiváló munkaadói márka sem szerez önmagában képzett szakembereket a szállodának. A cég külső ismertségét a HR-branding révén kell megteremteni, de szükség van belső kommunikációra is, mert a legjobb arculathordozók mindig a szálloda saját dolgozói.

A szervezet olyan rendszer, amelynek működése emberi cselekvéseken keresztül valósul meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Angyal Á. (1999): A vezetés mesterfogásai. Kossuth Kiadó, Budapest. 220-221. p.
Bakacsi Gy. (1996): Szervezeti magatartás és vezetés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
Chikán A. (1999): Vállalatgazdaságtan. Aula Kiadó, Budapest. 254-255.

- Carell, M. – N. Elbert – R. Hatfield (1999): *Human Resource Management. Strategies for Managing in a Diverse Workforce*. 6th Edition. New York. Dryden Press.
- Dajnoki K. (2011): Az emberi erőforrás gazdálkodás funkciói, fejlődése, kihívásai. Emberi erőforrás tervezés, kiválasztás c. tantárgy ppt. előadás anyaga Emberi erőforrás tanácsadó MA képzés számára, DE AGTC GVK Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, Debrecen. https://moodle.agr.unideb.hu/file.php/95/1_EEG_funkcio_fejlodes_2011.pdf
- De Vries, M.K. (1996): Leaders who makes a different. *European Management Journal*. 14/5. 486-493. p.
- Drucker, F. (1993): Die Zukunft managen. *Office Management*. 11. 44-46. p.
- Gilberth, F.B. (1911): *Motion Study*. D. Van Nostrand, New York.
- Gomez -Mejia, R.L. – Balkin, D.B. – Cardy, L. (1998): *Managing Human Resources*. Prentice Hall. 2. p.
- Hajós L. (1999): Munkaszervezés. GATE GTK HEM, Gödöllő. 131. p.
- Hoffmann M. (2006): A kvalitatív kutatás módszerei. In: *Bevezetés a piackutatásba*. (Szerk. Veres Z. – Hoffmann M. – Kozák Á.) Debreceni Akadémia Kiadó, Budapest, 122.p.
- Hoványi G. (1998): Menedzsment koncepciók, menedzsment módszerek, JPTE, Pécs.
- Kerülő J. (2003): A kérdőív készítés metodikája, vagy mikor merjünk belefogni kérdőíves megkérdezésbe. In: *Bevezetés az alkalmazott kutatásmódszertanba*. (Szerk. Fónai M. - Kerülő J. – Takács P.) Pro Education Alapítvány, Nyíregyháza, 55-66.p.
- Line, M.B. (1994): How to demotivate staff; a brief guide. In: *Library Management*. 13.
- McKenna, E. – Beech, N. (1998): *Emberi erőforrás menedzsment*. Panem Kft., Budapest. 13-19p.
- Nemes F. (1998): *Vezetési ismeretek és módszerek*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vezetőképző Intézet, Budapest. 164-178. p.
- Nemeskéri Gy.: 2005. A humán erőforrás-menedzsment céljai, feladatai. *Munkaügyi Szemle*. December, 24-25.p.
- Penson, J. (1986): *Introduction to Agricultural Economics*. Prentice – Hall Englewood Cliffs, NJ. 440. p.
- Schultz, T.W. (1983): *Beruházás az emberi tőkébe*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 13-19. p.
- Taylor, F.W. (1983): *Üzemvezetés. A tudományos vezetés alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 184-265. p.
- I1: <http://www.humanmenedzsment.hu/> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I2: <http://www.humanmenedzsment.hu/tanulmany.htm> (letöltve: 2011. 05. 11.)
- I3: <http://www.hrportal.hu/hr/igy-erosithetjuk-a-dolgozok-belso-motivaciojat-20110510.html> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I4: <http://www.hrportal.hu/hr/a-folyamatos-kepzes-elengedhetetlen-a-szallodaiiparban-20110127.html> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I5: <http://www.hrportal.hu/index.phtml?page=kommunikacio> (letöltve: 2011. 05. 9.)
- I6: <http://www.hrportal.hu/hr/a-hr-hatekonysaganak-titka-a-kontrolling-20100602.html> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I7: <http://www.hrportal.hu/hr/human-kontrolling-a-gyakorlatban-20101005.html> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I6: <http://www.hrportal.hu/hr/teljesitmenyertekeles-szamonkeres-vagy-osztonzes-20110419.html> (letöltve: 2011. 05. 11.)
- I9: <http://www.hrportal.hu/hr/employer-branding-ami-vonzza-a-tehetseget-20090422.html> (letöltve: 2011. 05. 10.)

I10: <http://www.hrportal.hu/index.phtml?page=article&id=77093> (letöltve: 2011. 05. 5.)

I10: <http://www.ipsos.hu/site/egyeni-melyinterju-szakertoi-interju> (letöltve: 2011. 05. 7.)

Kimás Gabriella

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Kimás Gabriella 1990.06.06.-án született Debrecenben. Születése óta Mikepércsen él a szüleivel. Általános iskolai tanulmányait a helyi, Hunyadi János Általános Iskolában végezte, ahol 5. évfolyamtól aktívan részt vett az intézmény Diákönkormányzatának tevékenységében, kezdetben elnökhelyettesként majd elnökként. 2005-től, a debreceni Irinyi János Gimnázium, Szakközép- és Szakiskola, Vendéglátás - Idegenforgalom szakos tanulója volt. Itt is DÖK tag, az utolsó évben pedig elnök. 2007-ben eredményes általános, angol középfokú C típusú vizsgát tett az ORIGO/Kétnyelvű vizsgarendszerben. A 2009. április 6-8. között rendezett SZÉTV (Szakmacsoportos szakmai előkészítő érettségi tantárgyak versenye) 18. Vendéglátó-idegenforgalmi alapismeretek tantárgy döntőjén 9. helyezést ért el. Ugyanezen évben, Vendéglátó-idegenforgalmi alapismeretek tantárgyból emeltszinten jeles érettségit tett. A szakma iránti érdeklődése, részben az elért eredmények és elsajátított ismeretek miatt, tovább fokozódott, s 2009-ben jelentkezett és felvételt nyert a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karára, Turizmus-vendéglátás szakra, ahol jelenleg is eredményesen folytatja tanulmányait. Az egyetemi éveinek megkezdésével párhuzamosan kapcsolatba került a borászattal, s ezen szakma iránt is egyre nagyobb érdeklődést mutat. A 3. félévben, Borok és Régiók című előadások alkalmával számos neves borással sikerült megismerkednie és némi betekintést nyert a borászat világába. 2011. január óta a kari tudományos diákkör (TDK) keretein belül a kötelező tanulmányokon felül tudományos tevékenységet folytat. Elkötelezett az iránt, hogy tudományos kutató munkát folytasson a borászati ágazatban. Versenyszelleme és kitartó-, küzdő egyénisége alkalmassá teszi elkezdett munkájának sikeres befejezésére. Szereti a kihívásokat, megmérettetéseket és úgy gondolja, ez egy jó lehetőség arra, hogy képességeit és eddig megszerezett ismereteit felhasználva és bővítve, munkájának eredményeit bemutassa TDK konferencia keretében. A jövőben, MSc képzésen szeretné folytatni tanulmányait, szintén a turizmushoz és vendéglátáshoz kapcsolódó szakterületen. Szabadidejét aktívan és tartalmasan tölti el. Közel 6 éve hastáncol, aerobicozik, illetve ha teheti, minél több időt szentel a családjára és barátaira.

A SZŐLŐ-BOR ÁGAZAT VILÁGGAZDASÁGI, EURÓPAI ÉS MAGYARORSZÁGI HELYZETE

Kimás Gabriella

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Szöllösi László, adjunktus

BEVEZETÉS

Egyetemi tanulmányaim 3. félévében, a Borok és Régiók elnevezésű fakultatív tantárgy keretében betekintést nyertem a szőlészet-borászat világába. Számos neves borász mutatta be a gazdaságát és az általuk készített borokat. Az érdekes előadások és az élvezetes borok sarkalltak arra, hogy az addig megszerzett ismereteimet még szélesebb körben bővítsen és tudományos kutató munkát végezzek az ágazaton belül.

Napjainkban minden a brand-ekről, márkákról szól. Elhalványultak a területi egyediségek, mindent a globális ízek, divatok uralnak. Ez alól a borok világa sem kivétel.

A szőlő-bor ágazat unió szerte túltermelési válsággal küzd, ezért a szőlészet-borászat jövedelmezősége nem kedvező. Hazánkban a jövedelmezőség messze nem kielégítő, egyre nő az import, miközben az export jó esetben is csak stagnál, de inkább visszaesik. A jövedelmezőségi gondokon túl az ágazat számos problémával küzd. A minőség helyett a mennyiség dominál a piacon.

Fő célkitűzésem, hogy egy alapos, átfogó képet alkossak a magyar borászat jelenlegi gazdasági helyzetéről. A kutatómunkámmal szeretném meghatározni a versenyképességet is nagyban befolyásoló értéktermelést a szőlő-bor ágazatban. Ennek eléréséhez szükség van az ágazat egyes tevékenységeinek költség-haszon elemzésére. A munka megvalósítása magában foglalja a szőlő-bor termékpálya egészét, a szőlőtermesztéstől a kereskedelemig. Az elvégzendő vizsgálatok elsősorban az ágazatban megvalósuló értéktermelésre és az ágazat szereplői közötti kapcsolatokra koncentrálnak.

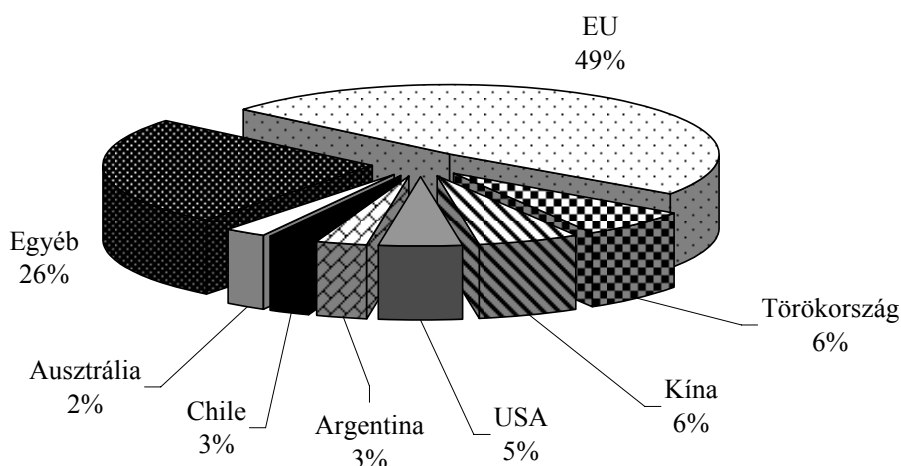
Kutató munkám első szakaszában szekunder források feldolgozásával kívánom elhelyezni a szőlészetet és borászatot mind világgazdasági-, európai-, s mind magyarországi viszonylatban, illetve bemutatom, hogyan alakult át a szőlészet-borászat az elmúlt évek folyamán. Ezután primer adatgyűjtéssel, esettanulmányon alapuló vizsgálatot folytatok le, egy adott vállalkozásnál, amely érintett a szőlőtermesztéstől a feldolgozásig egyaránt.

A KUTATÓ MUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. Szőlészet és borászat világgazdasági helyzete

A bortermelés, borkészítés, nagy múltú hagyományokkal rendelkező ágazat, mely az élelmiszeriparon belül, míg a szőlőtermesztés a mezőgazdasági szektorban helyezkedik el.

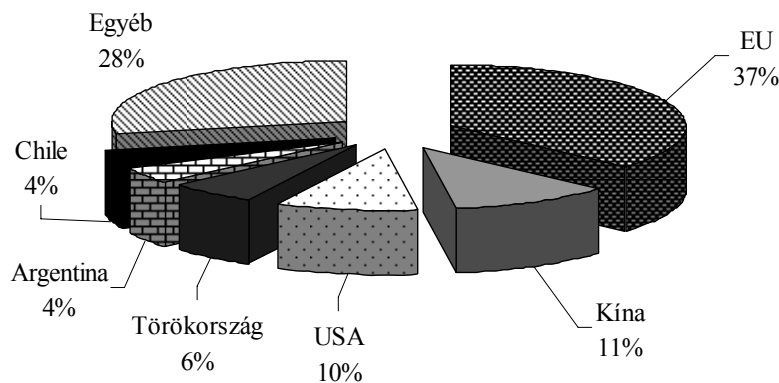
A világ szőlőterülete az elmúlt 70 évben csaknem megduplázódott, s mára már több, mint 10 millió hektáron termelnek szőlőt. Az utóbbi években a világ bortermelése meghaladta a 310 millió hektolitert, s ez azért fontos, mert ezt a mennyiséget egyedül az 1979. évi 368 millió hektoliteres produktum előzi meg (NAGY, 2008).

1. ábra: A világ szőlőterületeinek megoszlása (2009)

Forrás: FAO, 2011

A világ szőlőterületeinek közel 49%-a Európában található (1. ábra). Az is jól látható, hogy Törökország és Kína – a második helyen – közel azonos nagyságú szőlőterülettel rendelkezik, ennek ellenére Kínában jobban kihasználják a termőhely nyújtotta lehetőségeket és több szőlőt termelnek (2. ábra). A világ szőlőterületeiből az USA csupán 5%-ot birtokol, de a megtermelt szőlőmennyiséget tekintve 10%-kal járul hozzá a világ szőlőtermeléséhez. Argentína és Chile 3-3%-os területbirtoklással jelenik meg világviszonylatban és a szőlőtermelésben is közel azonos tendenciákat mutatnak. Ausztrália 2%-kal járul hozzá a világ szőlőterületeihez, s kis mennyiségű szőlőtermelése ellenére, a világ bortermelésének 4%-át teszi ki, ami igen jelentős. Ez is azt igazolja, hogy az ausztrál borászok nem a mennyiségre, hanem a minőségre helyezik a hangsúlyt

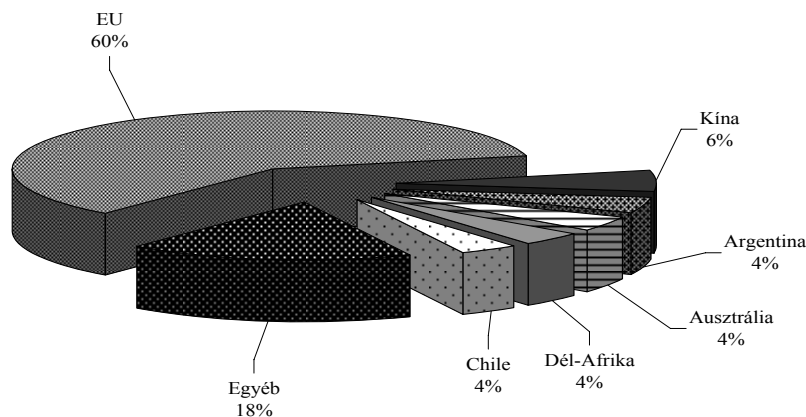
2. ábra: A világ szőlőtermelésének megoszlása (2009)

Forrás: FAO, 2011

Ha alaposan megfigyeljük a 3. ábrát, az új bortermelő területek, azaz Argentína, Chile, Ausztrália és Dél-Afrika közel azonos mennyiséggel versenyeznek a borpiacon a

fogyasztókért, de egyelőre még mindig a tradicionális, európai borvidékeken állítják elő a világ bortermelésének 60%-át.

„A Nemzetközi Szőlészeti és Borászati Hivatal (OIV) összesen 43 bortermelő országot tart számon, de számottevő borkészítés csupán csak 26 országban folyik” (NAGY, 2008). Ahogy a világgazdaság egészében, így a szőlő- és borágazatban is érvényesül a globalizációs tendencia. Néhány évtizeddel ezelőtt még az európai borok vitték a prímet, mára azonban már a tengerentúli országok is elfoglalták helyüket a nemzetközi borpiacon. Rengeteg pénzzel, befektetésekkel és lelkesedéssel jelentős fejlődést értek el ezek az országok a minőségben. A klasszikus – főként európai – bortermelő vidékek évszázados hagyományai ütköznek a viszonylag új bortermelő országok egyszerűségével.

3. ábra: A világ bortermelésének megoszlása (2009)

Forrás: FAO, 2011

Az új bortermelő területek jellemzői:

- Nagy borászatok határozzák meg a piacot;
- Meghatározott stílusú borokat állítanak elő, nagy mennyiségben;
- Európából nagy mennyiségű szőlőt vásárolnak fel, saját termelésük kiegészítésére;
- Csak néhány, nemzetközileg elismert szőlőfajtát termesztnek;
- Márkás borokat állítanak elő, azonnali fogyasztásra;
- A viszonylag stabil éghajlat miatt kisebb az évjáratok közötti különbség;
- A legmodernebb pincészeti technikákat és új termelési eljárásokat alkalmaznak;
- Nem utolsó sorban a termelési költségek igen kedvezőek.

A tradicionális, európai borvidékek jellemzői:

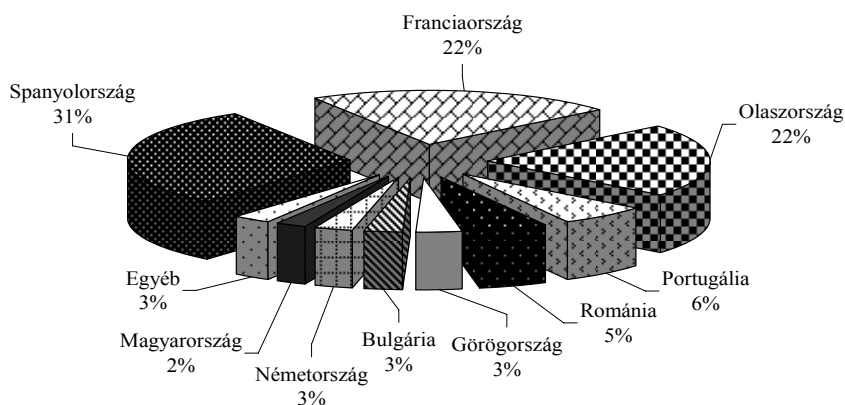
- Egyedi jelenség az évszázados hagyomány és tapasztalat a termőhelyről;
- Elsősorban kisebb magánborászatok találhatóak ezen a területen, saját szőlőtermesztéssel;
- Széleskörű választék;
- Boraik hosszabb ideig tárolhatóak, hagyományos ászkolás fa- és barrique-hordókban;
- Az időjárás miatt a borok évjártai eltérő minőségűek;
- Magas szintű minőség szabályozás és osztályzás.

Ez az új helyzet egy sokszínű és sokrétű borvilágot nyit meg a fogyasztók előtt (FISCHER, 2003). „A minőségi borfogyasztás egyre divatosabb, a borok ismerete lassan az általános műveltség részévé válik” (NAGY, 2008).

2007-ben Harsányi Gábor a fogyasztási szokásokat, illetve a borfogyasztás megoszlását vizsgálta az általam is alkalmazott FAO adatbázis segítségével, s értekezése bevezető szakaszában megfogalmazta azt a kulcsmondatot, hogy a borágazat a világon erőteljesen túlkínálatos piacon működik (HARSÁNYI, 2007). Grafikonjaim is ezt igazolják.

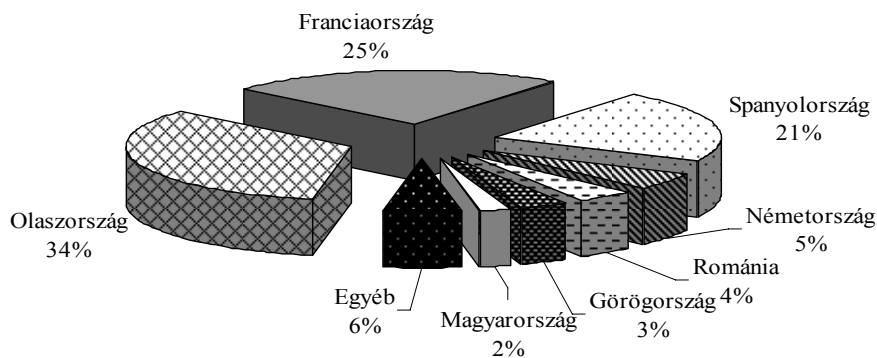
2. Az Európai Unió szőlő-bor ágazata

Az Európai Unió szőlőterületeinek megoszlását vizsgálva a 4. ábráról leolvashatjuk, hogy Spanyolország 1,1 millió hektáros szőlőterületével az Európai Unión belül a legnagyobb ország. A termelés évi mennyisége alapján (5. ábra) azonban Olaszország és Franciaország után a harmadik helyre szorul, mivel a száraz éghajlat miatt itt fajlagosan – egységnyi területre vetítve – kevesebb szőlő terem (FISCHER, 2003).

4. ábra: Európa szőlőterületeinek megoszlása (2009)

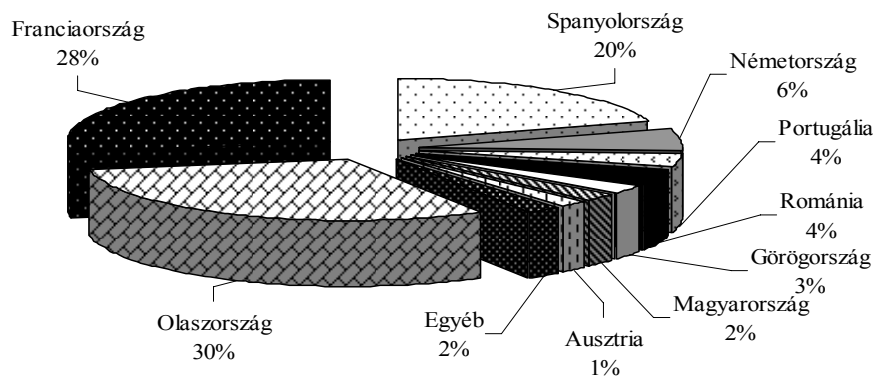
Forrás: FAO, 2011

5. ábra: Európa szőlőtermelésének megoszlása (2009)

Forrás: FAO, 2011

Franciaországban és Olaszországban közel azonos nagyságú területen termesztnek szőlőt, ezt igazolja a 22-22%-os részesedés az Unió szőlőültetvényeiből. Olaszországban viszont több szőlőt termesztnek, s a 6. ábra azt bizonyítja, hogy az Európai Unió bortermelésének jelentős (30%) része innen ered. Számos neves borász úgy tartja, hogy az olasz borkínálat olyan sokrétű és minőségben is annyira eltérő, mint maga az ország és az ott élő emberek. Egyetlen más országban sincs annyiféle szőlő, talaj, mikroklíma, mint Olaszországban és a hozzá tartozó szigeteken (FISCHER, 2003). Franciaország 25%-át adja az Unió szőlőtermelésének. A francia borok évszázadokig vezették a világ borainak ranglistáját, s mára már történelmet írtak. Burgundia és Bordeaux mérce a világ borászatában, s a kiváló minőséget szimbolizálják. Fontos megemlítenünk, hogy a déli borvidékeken a cuvée-k a domináns produktumok, ezzel szemben északon a borok zöme egyetlen szőlőfajtából készül. Nem szabad azonban szemet hunyni a felett, hogy a csúcsmínőségű francia borok a világ bortermelésének pusztán 5%-t teszik ki. Épp emiatt csupán 2%-kal előzi meg Olaszország termelése a francia bortermelést.

6. ábra: Európa bortermelésének megoszlása (2009)

Forrás: FAO, 2011

A 4. ábráról leolvashatjuk azt is, hogy a három neves európai borvidéket nagy arányú különbséggel, 6%-os részesedéssel Portugália, majd 5%-al Románia követi. Ezen országok hasonló arányban, 4-4%-kal járulnak hozzá az Unió bortermeléséhez is. Bulgária, Németország és Görögország közel azonos nagyságú szőlőültetvénnyel rendelkezik és a szőlőtermelés megoszlásában sem figyelhetünk meg jelentős eltérést. De a 6. ábrán megfigyelhetjük, hogy a Németország a 6%-al, míg Görögország csupán 3%-kal járul hozzá az európai borkészítéshez.

Az Európai Unió jelentős borfelesleggel küzd, mely főként az asztali borok piacán jelentkezik, s emiatt támogatja az EU az úgynevezett krízislepárlást. Ez azt jelenti, hogy a megtermelt borokból ipari alkoholt állítanak elő.

Az Újvilág termékei miatt is erőteljes nyomás nehezedik az EU borpiacára. Az export és az értékesítés folyamatosan csökken, s emiatt az Európai Bizottság 2007-ben elindította az európai bortermelés reformját. A reform legfőbb eleme az ültetvény-kivágási program. Ez azt jelenti, hogy a programban résztvevő termelők amennyiben szőlőültetvényeiket kivágják, és nem telepítik újra, támogatásban részesülnek. A reform célja a hatékony, nagy

gazdaságok kialakítása a legjobb termő területeken, a felesleg megszüntetése és a piaci részesedés növelése. A Bizottság folyamatosan dolgozik a reform módosításain (NAGY, 2008).

3. Magyarország borpiaci helyzete

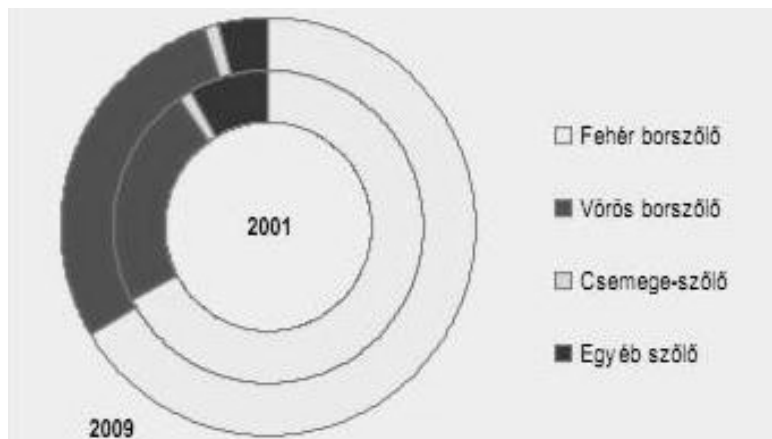
Magyarország szőlészete és borászata megközelítőleg 2000 éves múltra tekint vissza. Világviszonylatban a magyar szőlőterület hozzávetőlegesen 1,0%-ot képvisel és a bortermelés 1,2%-át adja, ez alapján úgy fogalmazhatunk, hogy kis bortermelő ország vagyunk. Az Európai Unión belül alig 2,1%-os a részesedésünk a szőlőültetvények megoszlásának viszonylatában, s a szőlőtermeléshez való hozzájárulásunk is 2,2%-os. Bortermelésünk, a tradicionális európai bortermelő országok között felállított ranglistán a 8. helyen áll, a bormennyiség 2,0%-át teszi ki.

A magyar borok legfőbb piaca az Európai Unió. Évente csaknem 600 ezer hektolitert kínálunk külföldi eladásra, melyből közel 500 ezer hektoliter az EU piacára kerül, ezen belül is Németország az egyik legfontosabb célpiacunk, mivel teljes exportunk közel 28%-a oda irányul.

A szőlő, mint intenzív kertészeti kultúra kifejezetten alkalmas mezőgazdasági munkahelyteremtésre. Ugyanakkor az elmúlt 4 évben csak a támogatott kivágás keretében 8 771 hektárral csökkent a szőlő ültetvény terület egy olyan országban, ahol a szőlő őshonos növény, és az első osztályú szőlőművelésre potenciálisan alkalmas kataszterben regisztrált területek aránya 2,5-szerese a tényleges ültetvényfelületnek. Az ágazat teljes hazai önellátásra alkalmas ennek ellenére a választék bővítést és kereskedelmi viszonyosságot meghaladó, piaci zavart okozó borbehozattal küzd (II). A borszőlő értékesítési átlagárát a 2007. évi pozitív változás óta negatív tendencia jellemzi mivel 2009-ben 46%-os visszaesést mutatott (BÉLÁDI és KERTÉSZ, 2010).

2009-ben a szőlőültetvények által elfoglalt terület közel 83 ezer hektárra tehető. Ez az összterület a 22 borvidékeken található, 76 ezer hektáros hegyközségi, és a 7 ezer hektárt meghaladó, borvidéken kívüli szőlőterületekből tevődik össze. Országosan mintegy 9%-os területcsökkenés mutatható ki a 2001. év eredményeihez képest. Az ültetvények száma a borvidéken kívüli területek esetében nagymértékben visszaesett: a 2001. évinek csaknem kétharmadára. Ezzel szemben a borvidéki/hegyközségi területeken közel 20%-os ültetvényszám-növekedés mutatható ki. Az ültetvények területnagyság szerinti megoszlása tekintetében 2001 óta jelentősen csökkent a kisméretű (0,05–0,09 hektár) és a nagyméretű (30 hektár és nagyobb) ültetvények összterületének aránya (KSH, 2010).

„A szőlőültetvények fajtacsoport szerinti megoszlásában nem történt jelentős változás a 2001-es felvételt követően. Még mindig a fehérborszőlő-fajták termesztése a meghatározó; országosan a szőlőterület kétharmadát teszik ki. A vörösborszőlő-fajták területe nőtt, területi arányuk 23%-ról mintegy 29%-ra emelkedett. A Tokaj-Hegyaljai, a Somlói és a Móri borvidékek területén közel 100 százalékban fehérborszőlő-fajtákat termesztnek. A vörös borszőlők tekintetében a Soproni és a Szekszárdi borvidékek a meghatározóak, itt a vörösborszőlő-fajtákkal telepített terület aránya több mint 80%. Az egyéb szőlők területe kevesebb, mint a felére csökkent 2001 óta, országosan nem érte el a 4%-ot 2009-ben” (KSH, 2010) (7. ábra).

7. ábra: Szőlőültetvények megoszlása fajtacsoportok szerint (2001; 2009)

Forrás: KSH (2009)

A szőlő- és borszektornemcsak gazdaságilag fontos, hanem jelentős kulturális és társadalmi szerepet is betölt. Az ültetvények jelentős értéket, nemzeti vagyont képviselnek. A telepítéshez szükséges beruházások költségei, valamint a földterület hasznosításának legalább 25-35 éves meghatározottsága miatt az ültetvények a föld értékén felül jelentős hozzáadott értéket teremtenek.

Hazánk szőlőtermő területei a domborzati és a talajadottságok tekintetében két csoportra oszthatók: síkvidéki homok és kötött talajú dombvidéki ültetvényekre. A dombvidéki területek hazánk történelmi borvidékei (NAGY,2008). A 8. ábrán hazánk borvidégeinek területi elhelyezkedése figyelhető meg.

8. ábra: Magyarország borvidékei

Forrás: I2

4. Az Egri Borvidék rövid bemutatása

Ahogy már a korábbiakban megfogalmaztam, célom, hogy átfogó képet alkossak a magyar borászat jelen gazdasági helyzetéről. Ahhoz, hogy ezen célkitűzésemet megvalósítsam a továbbiakban esettanulmányon alapuló adatgyűjtést végzek az Egri Borvidéken működő ST.Andrea Szőlőbirtokon és Pincészetben egyaránt.

Választásom azért esett a ST.Andrea-ra, mivel az elmúlt évben sikerült személyesen is megismerkednem a szőlőbirtok egyik tulajdonosával, Dr. Lőrincz Györggyel, akit 2009-ben az év borászának választottak. Az általa tartott előadás és a pincészet borai azonnal felkeltették az érdeklődésemet.

Eger városától északkeletre fekvő, kelet-nyugat irányban hosszan elnyúló Eged-hegy kitűnő déli fekvésű lejtőket biztosít a szőlőtermesztőknek. A vidék kiváló domborzati adottságának köszönhetően a hegyek és a dombok déli, dél-nyugati lejtőire, az úgynevezett „verőkre” telepíthették a vincerékek a szőlőket.

A borvidék mikroklímája is igen alkalmas borszőlő termesztésére, hiszen Eger környéke minden évszakban melegebb annál, mint amit földrajzi fekvéséből adódóan várhatnánk. A kedvező hőmérséklet főként a nyári időszakban jelentős, ezen belül is leginkább augusztusban, mikor fontos, hogy gazdag termést hozzanak a növények.

Az Egri Borvidék az egyik legrégebbi bortermő tájunk, így nagy szőlőtermesztő múlttal rendelkezik. Az évszázadok során a vidékre jellemző szőlők fajtaösszetétele több változáson ment keresztül. A középkorban Eger és térsége a felvidéki fehérbortermő szőlőterülethez tartozott, majd a törökhódoltság kezdetétől a XIX. század végéig fokozatosan teret hódítottak a kék szőlők is. A kék szőlők közt a legmeghatározóbb fajta hosszú évekig a Kadarka volt, mely egykor a Bikavér alapjául is szolgált, de ma már csupán csak nyomokban található a borvidéken. A filoxeravész utáni szőlőrekonstrukcióval a fehérszőlőfajták ismét széles körben elterjedtek a térségben. Napjainkban az egri borvidéken megközelítőleg fele-fele arányban termesztenek fehér- és vörösbort adó fajtákat (HARASZTI, 2003).

IRODALOMJEGYZÉK

- Béládi K. – Kertész R. (2010): Főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a tesztüzemek adatai alapján 2009-ben, Agrárgazdasági Információk 2010. 10. szám. 48. p.
- Fischer, C. (2003): A borok világa. A külföld borai. M-érték kiadó Kft., Budapest, 87-140. p.
- Haraszi Gy. (2003): Egri borok. Kossuth Kiadó Rt., Budapest, 26- 32. p.
- Harsányi G. (2007): A hazai borágazat versenyképessége a nemzetközi piacokon, különös tekintettel az Európai Unióra. PhD-értekezés. BCE. Budapest, 24. p.
- KSH (2010): Szőlőültetvények összeírása, 2009. Statisztikai tükör. IV. évfolyam 73. szám, 2010. június 24. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/stattukor/szoloultetvenyek09.pdf> (Letöltve: 2011.05.12)
- Nagy A. Sz. (2008): A szőlészeti-borászat szervezése és ökonómiája. In: Üzemtan II. (Szerk: Nábrádi A. – Pupos T. – Takácsné Gy.K.) Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 150-155. p.
- I1: A szőlő bor ágazat időszerű feladatai, tekintettel az ágazati stratégiai célokra és a megújuló kormányzati agrárpolitikára. 2010. június 30. <http://www.hnt.hu/doc/feladatok20100630.pdf> (Letöltve: 2011.05.17)
- I2: Magyarország borvidékei. <http://www.borrend.hu/borrend3.htm> (Letöltve: 2011.05.17)

Ladányi Krisztina

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Ladányi Krisztina Szeghalmon született 1990.06.05-én. Születése óta itt él szüleivel és testvérével. Általános iskolai tanulmányait a helyi Általános és Alapfokú Művészeti Iskolában végezte. Több iskolai versenyen szerepelt, szép eredményeket ért el prózamondó, történelem és angol kategóriákban. Középiskolás tanulmányait 2005-ben kezdte meg a Péter András Gimnáziumban, szintén Szeghalmon. A diákelet aktív résztvevőjeként a diákönkormányzat tagja volt az első két évben, majd 2007-ben elnökké választották. Gimnáziumi éve alatt szerzett középfokú C típusú nyelvvizsgát angol és német nyelvből, majd angoltól 2008-ban középszintű előrehozott érettségit tett. Tagja volt egy szlovák cserediák programnak, amely a német nyelv gyakorlására irányult. Érettségi után jelentkezett és felvételt nyert a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karára, Turizmus – Vendéglátás szakra. Az első félévet 3,67-es, a második félévet 3,55-ös, a harmadikat pedig 3,83-as tanulmányi átlaggal zárta. A harmadik félévtől kezdve tagja a HÖÖK Mentorprogram Felsőoktatási Mentorhálózatának, mint mentor. Az idén márciusban részt vett a Budapesten megrendezett két napos országos mentortalálkózón. A vendéglátás iránti érdeklődése a családi vállalkozásukból is adódik, hiszen édesapja 25 éve cukrász mester, van egy családi vállalkozásuk a Ladányi Cukrászda. Két nyáron keresztül fagyaltozót vezetett a füzesgyarmati strandon, de többször besegített a szeghalmi cukrászdában is. 2007. óta a várossal közösen szervezik a városi gyermeknapot, melynek tevékeny szereplője. Gyakorlatát külföldön szeretné eltölteni, egy szállodában. Diploma után MSc képzésen szeretné folytatni tanulmányait. Későbbi tervei között szerepel egy esküvőszervezői tanfolyam, majd egy protokoll szaktanácsadó és rendezvényszervező iskola elvégzése. 2011. január óta a kari tudományos diákkör (TDK) keretein belül a kötelező tanulmányokon felül tudományos tevékenységet folytat. Érdeklődése a vendéglátás és cukrászipar napjainkban tapasztalható problémái felé tekint. Célja e tevékenység eredményeként megvalósuló munka eredményeinek TDK konferencián és egyéb fórumon történő bemutatása. Optimista, kommunikatív és kitartó személyiség. Szabadidejében több éven keresztül balettozott és mazsorettezett, ideje nagy részét családjával és barátaival tölti.

HAGYOMÁNYOS KÉZMŰVES CUKRÁSZAT KAPCSOLATA A KERESKEDELMI LÁNCOKKAL

Ladányi Krisztina

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Szöllösi László, adjunktus

*„Nincs hazánkban még egy olyan iparág, amelynek múltja, illetve múltjának bizonyos szakasza annyira misztikus, titokzatos lenne, mint a magyar cukrászaté.”
Zsemley Oszkár, 1940*

BEVEZETÉS

A század elején az édességkészítő ipar anyagilag és szakmailag egyaránt megerősödött, keresett és jól menő szakmának bizonyult. Majd a világháború, később pedig az államosítás visszább vett lendületéből. Ezekben az években az ÁFÉSZ-ek és vendéglátó vállalatok vették át a cukrászatokat. A fellendült vendéglátóipar – beleértve a cukrászipart is – a szakma egy korszakának véget vetett. Az összehasonlító törekvések hatására, eleinte csak a termelőműhelyek nagysága változott, korszerűsítés nélkül. Több emberrel egy helyen, régi technikákkal, szakmai fejlődés nélkül folytatódott a termelés. A változásra egészen az 1980-as évek végéig kellett várni, ekkor újra elkezdtek kialakulni a magáncukrászatok. Sorra nyitották meg a különböző típusú vendéglátóhelyeket. A szakma ismét fejlődésnek indult, kezdett újjáéledni. 1995-től ismét akadály gördült a cukrászok elé, a multinacionális cégek térnyerése évről évre nehezíti helyzetüket. Ehhez az eddig sem felhőtlen állapothoz 2008-ban csatlakozott még a gazdasági válság is. A sötétnek látszó kép ellenére cukrászaink nem teljesen pesszimisták, bíznak a helyzet javulásában.

Az utóbbi években egyre több kereskedelmi lánc jelent meg országunkban. Az élelmiszerkereskedelem és élelmiszeripar kapcsolata szélsőségesen megváltozott a láncok térnyerésével. Az általuk forgalmazott áruk iránt nagy a kereslet, főként széles termékkálájuk és olcsó áraik miatt. Ezek a multinacionális cégek kedvezőbb áron kínálják a helyben készített, illetve az előrecsomagolt, fagyasztott, pék- és cukrásztermékeiket. Ezáltal a hagyományos kézműves cukrászok háttérbe szorulnak a piacon, mivel ők minőségi alapanyagokból állítanak elő kiváló termékeket, amelyek árban nem tudják felvenni a versenyt. A cukrászaink nap, mint nap, országszerte szembesülnek ezzel a problémával. Ezekre a bonyodalmakra keresik a megoldási lehetőségeket, hogy a piaci versenybe ők is be tudjanak kapcsolódni és talpon tudjanak maradni.

A probléma nagyon összetett, fogyasztóként mi magunk is felelősek vagyunk a kereskedelmi láncok térnyeréséért. Az emberek döntő többsége háttérbe szorítja a minőséget, az itthon gyártott magyar termékeket, az egyetlen és elsődleges szempont az ár. Mindemelllett a magyar cukrászipar is küzd különböző nehézségekkel, mint a szakképzés, szakemberek képzettsége, felkészültsége, alapanyag használat. Előtérbe kerülnek a mesterséges anyagok és félkész termékek használata. A technológiai fejlődés az egyszerűbb, szakmai ismereteket nem igénylő folyamatok felé halad.

Kutatómunkám fő célkitűzése a Magyarországi hagyományos kézműves cukrászati tevékenység helyzetének és az azt befolyásoló legfontosabb tényezőknek a feltárása,

különös tekintettel, annak kiskereskedelmi láncokkal való viszonyára. Ezzel együtt egy összefoglaló képet kívánok adni a cukrászat múltjáról, jelenéről és jövőéről.

KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. A kézműves cukrászipar fejlődése, kialakulása Magyarországon

Az édességkészítés első nyomait hazánkban közvetlenül az államalakítás utáni időkből találjuk. Az édes ételek készítésének színhelyei a királyi, főúri, főpapi konyhák voltak. A kolostorokban, egyházi birtokokon alakult ki először a méhészet, eleinte méz begyűjtésével, később pedig termelésével foglalkoztak. Fontos foglalkozássá vált a méhviasz és viaszgyertya termelése, ebből következett a méz más irányú felhasználása, kialakult a mézeskalács készítés (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997; CSORDÁS, 1998).

Az első édességkészítők Magyarországon a mézeskalácsosok voltak, viaszgyertya öntése mellett kolostorokban, egyházi szervezetekben, királyi, főúri, és egyházi birtokokon készítették a mézédés finomságokat. Az egyház irányítása alól csak egy-kétszáz év múlva kerültek ki és fokozatosan váltak árutermelő iparosokká. Ők alapították az első édességeket készítő céheket. Kimondott cukrász céhből nagyon kevés volt, mert vándoriparosok alkották az első önálló édességkészítőket. Számukra nem volt kötelező a céh alapítása.

A mézeskalácsosok addig élvezték a monopolhelyzetet az édességkészítésben, amíg csak a méz volt ismert édesítőszerként. A XV. század vége felé kezdődött el az édes mandulás sütemények sütése, a nádcukor használata mindennapossá vált, később a répacukor is elterjedt. A XV-XVII. században az édességeket a mézeskalácsosok, finom sütők és gyógyszerészek készítették. A cukrászat szerepét a XVII. század végéig a gyógyszerházak töltötték be, a nagy udvartartások részére a cukrot illetve a belőle készített csemegéket a gyógyszerészek szállították. Nyilvános cukrászdák még nem voltak, főurak, főpapok házi szakácsai készítették remekműveiket.

A XVIII. század Európájában az édességkészítő ipar kialakulását és fejlődését három, egész Európára kiható tényező is befolyásolta.

- 1766-ban politikai okokból, Velencéből több száz édességkészítőt utasították ki, akik közép-európával megismertették az Olaszországban kialakult édességkészítési és -fogyasztási kultúrát.
- 1798-ban olcsóbb cukor került a piacra az első répacukorgyár felépítésével.
- Fokozatosan ismertté és elterjedté vált a csokoládé, mint édesipari alapanyag.

Az újkori édességkészítő ipar kialakulása a XIX. században indult meg hazánkban az előbb említett hatások miatt. A hazai kézműves cukrászok műhelyeiben készítettek cukorkát, tartós csokoládés-árukat, kandírozott gyümölcsöket, sütöttek ostyákat, teasüteményeket, cukorból, marcipánból díszeket, figurákat formáztak (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997). Ebben az időszakban alakult ki a maihoz hasonló cukrász kézműipar. Több Svájcból érkező cukrász vándorolt be az országba, akik újszerű technológiákkal, új készítményeket honosítottak meg, ezzel meggyorsították az ipar fejlődését. A legtöbb cukrászműhelyben a cukrásztevékenység több ágazatát is művelték. A fejlődés következtében egyre jobban kezdett elkülönülni a csokoládé, drasztikus és a lisztesáru, vagyis azoknak a termékeknek az előállítását, amelyek termelése gépesíthető (11).

A század elején, Pesten és Budán 12 cukrász és 1 csokoládékészítő dolgozott. 1847-ig a két városban összesen 49 cukrászt és csokoládékészítőt tartottak számon. Összetételükre az is jellemző, hogy közülük, csak 5-en születtek Magyarországon. Az új fővárosban,

Budapesten az 1870-es években 20-22 cukrásznak volt utcára nyíló üzlete, és 8-10 édességkészítő rendelkezett csak műhellyel (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997).

A századforduló tájékán a lisztes édességek gyártása felé terjeszkedtek a cukrásziparosok és édességkészítő gyáriparosok egyaránt. Nagy részük bővítette üzemét, bevezette vagy növelte a lisztesárak termelését. Előtérbe került a keksz, teasütemény és kétszersült gyártása (II).

Az első világháború végére teljesen megszűnt az ipar anyagbázisa. 1920-ban következett be a termelés mélypontja. A cukor és tüzelőanyagok hiánya teljessé vált. Lassú fejlődés következett, egy évvel később indult meg a cukor és egyéb édesipari alapanyagok behozatala és a cukor hazai gyártása. A fellendülés hatására a két háború között növekedett az édesipari üzemek száma. 150-200-ra tehető azoknak a száma, melyek ez időben alakultak vagy növekedtek kisüzemből középüzem nagyságúvá. Magyarországon lehetővé tették a fellendülő tőkeerős édesipari vállalkozások a késztermékek behozatalnak csökkentését, kialakult az édesipari termékek exportja. Néhányan, mint például Gerbeaud, vagy Lukács komoly exportot bonyolítottak le nyugat felé. Késztermékek helyett egyre inkább a nyersanyagok behozatala került előtérbe. A két háború között a különböző állami megszorítások némileg visszább vették a vállalkozói kedvet. 1920-ban bevezették a cukoradót és a fényüzési-forgalmiadót. Előbbi minden olyan vállalkozót sújtott, aki cukrot használt fel ipari célból, utóbbi rendelet pedig az ülfogyasztásra berendezkedett kézműipari cukrászokat érintette. Ezek a plusz adók az édesipari termékek árának 50%-át is kitették (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997; CSORDÁS, 1998).

Az anyagilag és szakmailag megerősödő édességkészítő iparra, a II. világháború után a teljes megsemmisülés veszélye várt. Az I. világháború utáni helyzetnél is rosszabbat teremtett az energia és nyersanyag hiánya. Ezek hatására többen akarták temetni az édességkészítő ipart, mint megmenteni. Kialakult egy olyan szemlélet, mely szerint nem illik bele a népelemezésbe az édességfogyasztás. Fölösleges luxusnak tekintettek rá, luxusiparnak minősítették és nem látták szükségét újraéledésének.

1946-ban bevezették a kötött gazdálkodást ebben az iparban is, vagyis szabályozták az ipar anyagellátását, így részleteiben ugyan, de beindult az édesipari termelés. Az inflációt is megfékeztek a stabil pénz bevezetésével, eleinte szűkösen, de biztosították a gyártáshoz szükséges anyagellátást. Az édességkészítő ipar csak részlegesen pusztult el, életben maradt, azonban a megmaradt vállalkozások termelése csak szerény mértékű volt. 1951-ben a nagy gyáruk után a kis cukrászdákat is államosították.

Az újjáéledésig egészen a nyolcvanas évekig kellett várni, ekkor magántulajdon formájában a cukrász kézműiparban fejlődésnek indult. Működésüket azonban korlátozták, a középüzemmé válás lehetősége fel sem merülhetett. 1990 után az 1948-50 között államosított tulajdonokat kellett megváltoztatni, ismét magánkézbe adni. Az újonnan alakult és már meglévő kis-, illetve középüzemek száma növekedett a privatizáció hatására. Újak nyíltak vagy régebbi kisüzemek fejlődtek fel közép és gyáripari színvonalra. Budapesten és a vidéki településeken egyaránt nyíltak és szaporodtak szép, elegáns cukrászdák. Régi édességkészítő családok sarjai tértek vissza nagyapáik foglalkozásához, új vállalkozásokat indítottak vagy folytatták a már megkezdett utat.

A fellendülőben lévő cukrász kézműipar a szakmában új munkamegosztást alakított ki. A cukrász munka egyszerűsítésére olyan kiszolgáló vállalkozások alakultak, amelyek kisüzemek részére néhány szolgáltatást nyújtanak. Kialakultak azok a szolgáltatók is, akik a félkész alapanyagok szállítása mellett segédanyagokat, berendezéseket és szerszámokat is szállítanak a termelőknek (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997).

Szép cukrászdákban korszerű édességeket kínáltak. Napjainkban a fejlődés együtt jár a korszerű táplálkozást szolgáló készítmények megismerésével és megjelenésével.

2005-ös adatok szerint a cukrászok és szakácsok száma hazánkban összesen 30 000 fő körül mozog, a cukrászok száma ezen belül körülbelül 6 000 fő. A cukrászok indíthatnak saját vállalkozást, vagy dolgozhatnak alkalmazottként is. Dolgozhatnak kis- és magánvállalkozásokban, ahol jellemzően 3-4 főt alkalmaznak, általában a tulajdonos mellett 1 vagy 2 szakképzetlen kisegítő van. Saját cukrásszal rendelkeznek a nagyobb szállodák, itt 10-15 főt foglalkoztatnak. A harmadik típusú munkahely a cukrászüzem, ahol 20 főnél is több dolgozónak biztosítanak munkát. Ez utóbbiból viszonylag kevés van az országban.

A kereskedelmi és vendéglátó-ipari ágazatban foglalkoztatottak száma kiemelkedik Budapesten és Pest megyében. A szakácsok és a cukrászok iránti kereslet az összes többi megyében is megjelenik, kiemelten a turisztikailag jelentős országrészekben és nagyobb városokban. A cukrászok iránti keresletet nagyban befolyásolja a turizmus és vendéglátó ipar növekedése. Az újonnan épülő, nagy vendégforgalmat bonyolító, magas színvonalú ellátást biztosító szállodák sok cukrásznak kínálnak elhelyezkedési lehetőséget. Szintén sok cukrászt foglalkoztatnak a turisztikai helyekre és városokra jellemző nagyszámú, kisméretű cukrászdák és fagyaltozók (SÍKI és TÓTH-ZSIGA, 1997).

A kézműves cukrászat jelenlegi helyzetéről megoszlanak a vélemények. A legnagyobb problémaként többen a szakképzési rendszert említik. Több korosztály fejezi be úgy tanulmányait, hogy egyetlen egyszer sem dolgozik magas színvonalú alapanyagokkal, sosem látnak, vagy használnak valódi csokoládét vagy minőségi vaját. Kijelenthető, hogy a szakma nem tud továbblépni szakoktatás nélkül.

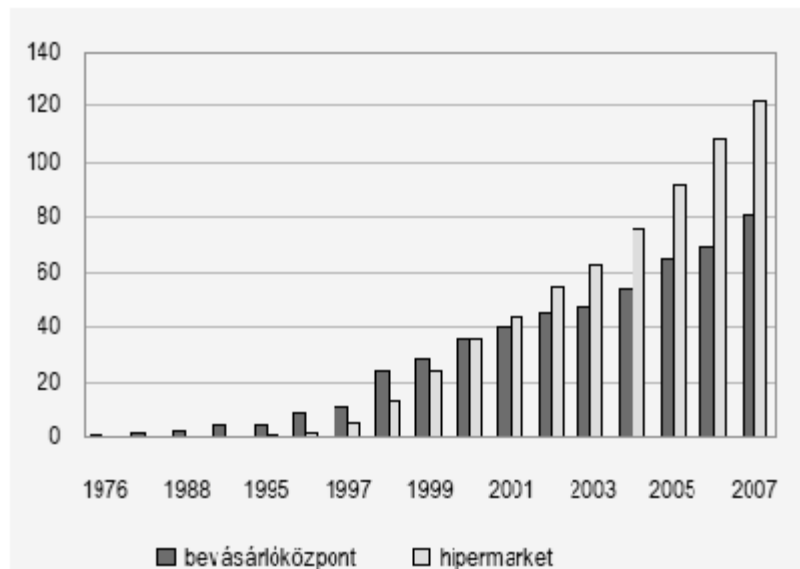
A napokban került sor egy szakmai konferenciára Cegléden, ahol a szakma nagyjai, szakoktatók és tanulók tartottak tanácskozást a cukrászat jelenéről és jövőjéről. A diákoknak lehetősége volt találkozni a szakma kiválóságaival, beszélgetni, kérdezni, tapasztalatot cserélni. Pataki János, a Nemzetközi Cukrász Szövetség elnöke bemutatta a hazai helyzetet és kitért a hamarosan megváltozó szak- és szakmunkásképzésre is, ami minden bizonnyal hatással lesz a cukrászoktatásra is (I2).

Több szakmabeli a fogyasztókat is felelőssé teszi a gyenge színvonalért. A magyar vásárlók első és legfontosabb szempontja az ár, háttérbe szorul a minőség és a magyar márka. Ilyen feltételek mellett viszont egy minőségi cukrászdába való befektetés pénzügyileg nem kimondottan vonzó, hiszen a megtérülés elhúzódik.

A sötétnek látszó kép ellenére a cukrászok próbálnak optimisták maradni. Úgy vélik, legrosszabb esetben 10 évet kell várni a valódi minőséget kereső fizetőképes kereslet kialakulására (I3; I4; I5).

2. Bevásárlóközpontok és hipermarketek hazánkban

Magyarországon az elmúlt években egyre nagyobb mértékben terjeszkedtek a hipermarketek és bevásárlóközpontok, így a kiskereskedelem lényeges és kihagyhatatlan tényezőivé váltak. Ahogy az *1. ábra* is jól mutatja, a bevásárlóközpontok száma évről évre változik, 1997-től ugrásszerűen megnövekedtek. A cukrászipar szempontjából is számtalan lehetőség és akadály rejlik bennük. Gondoljunk elsősorban a bevásárlóközpontokra, általában minden plázában megtalálható egy kávézó, mely kis választékban, de kínál süteményeket és fagyaltokat. Cukrászdák számára igen jó lehetőség itt üzletet létesíteni, mivel nagy a látogatottságuk. A legnagyobb hátrányuk viszont a magas bérletidő, kezdő vállalkozás számára szinte lehetetlen ezt megfizetni.

1. ábra: A bevásárlóközpontok és hipermarketek alakulása, 1976-2007

Forrás: KSH, 2008

1976-ban nyílt meg az első bevásárlóközpont Budapesten, „mindent egy helyen” elv alapján, széles áruválasztékkal, megszokott áruházi jelleggel próbálta megnyerni magának a vásárlókat. Közel 20 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az új típusú több tízezer négyzetméteres bevásárlóközpontok megkezdjék hódító útjukat. A felépülő bevásárlóközpontok már kettős szerepet tölthettek be, igyekeztek megfelelni az elvárásoknak és az új kihívásoknak, az állandóan változó vásárlási és szórakozási szokásoknak, valamint a szabadidő-eltöltési lehetőségek széles skálájával a vásárlási körülményeket még inkább vonzóbbá tenni. 1996 végéig mindössze 9 bevásárlóközpontot tartottak számon, ebből 1 működött a fővároson kívül, de számuk az elkövetkezendő 4 évben megnégyszereződött.

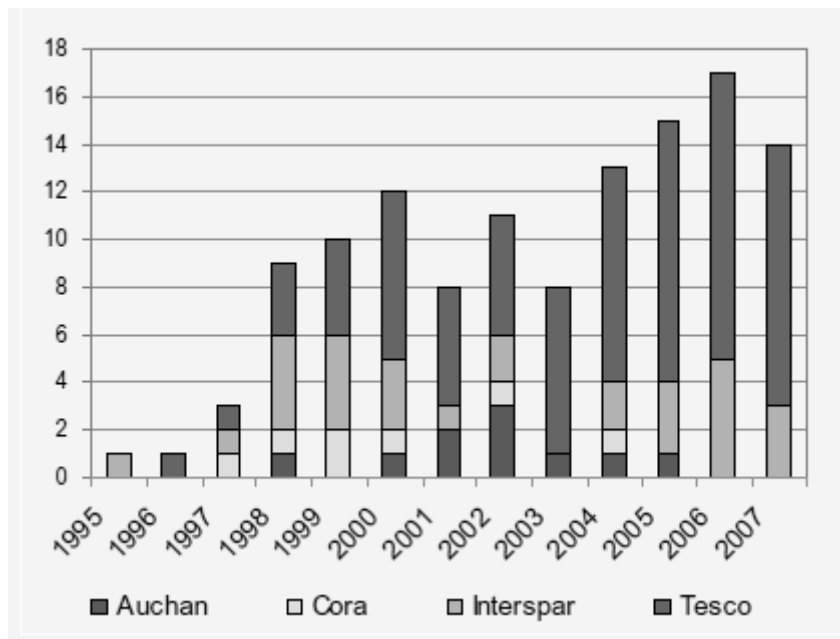
A budapesti beruházások mellett, folyamatosan épültek az ország különböző pontjain ilyen komplexumok, ezekkel együtt 2000 végére közel annyi pláza működött Budapesten (19), mint a fővároson kívül (17). A következő 6 évben számuk mellett új értékesítési formával is gyarapodtak a bevásárlóközpontok. Ekkor nyíltak meg az első outletcenterek (GL Outlet, Premier Outlet Center, Buy-Way) strip mall-ok (Stop.Shop-bevásárlóközpontok, Family Centerek) és szakosodott bevásárlóközpontok, melyek szintén otthont adhatnak egy-egy cukrászdának vagy kávézónak (Material Center Építő és Design Center, Max City, Home Center). 2007-ben ismét több nagy alapterületű komplexummal bővült a hazai kiskereskedelem, ebben az évben 11 nyílt, így számuk az év végére 81-re emelkedett (KSH, 2008).

1995-től számítjuk a hipermarketek megjelenését, ekkor nyílt meg Győrben az első Interspar. Ugrásszerűen bővült állományuk a következő 5 évben. 2000 végére számuk megegyezett a bevásárlóközpontokéval (36), de területi elhelyezkedésük kiegyenlítettebb képet mutatott. Közép-Magyarországra összpontosult a hipermarketek több mint egyharmada, de a többi régió is átlagosan 4 egységgel részesedett. A hipermarketek

terjeszkedése 2001-2005 között is folytatódott, számuk 91-re emelkedett, 2007-re elérte a 122-t.

Koncentráció jegyei itt is megfigyelhetők, a legtöbb hipermarket Budapest (18) és Pest megyében (17) volt 2007-ben. Ezzel szemben voltak olyan megyék az országban (Nógrád, Heves és Somogy) ahol csupán 1-2 hipermarket állt a vásárlók rendelkezésére. 2007-ben 17 olyan hipermarket nyitotta meg kapuit mely valamilyen bevásárlóközpontban volt megtalálható, ezek közül 8 működött Budapesten.

A hipermarketek legintenzívebb térhódítása 2006-ban volt megfigyelhető, ekkor összesen 17 új egység nyílt meg, ez a lendület 2007-ben is kitarzott, ismét nagyfokú terjeszkedés indult, 14 új hipermarketekkel bővült a hazai piac (2. ábra). 2007 végére a legtöbb áruházal a Tesco és Interspar rendelkezett (KSH, 2008).

2. ábra: Az újonnan megnyitott hipermarketek számának alakulása évenként, 1995-2007

Forrás: KSH/2008: Statisztikai tükör, Budapest

A cukrászvállalkozóknak lehetőségük van a hipermarketekbe beszállítani, de ennek jelentős feltételei vannak. A beszállítóknak a következőket kell teljesíteniük: széles termékskálát kell összeállítani, amiből ők csak kevesebb terméket választanak ki, rendelkezni kell a megfelelő dokumentációkkal, mint HACCP, gyártmánylapok, akkreditált labori termékvizsgálat, banki igazolások, szállítási feltételek biztosítása. Általában a helyi vállalkozókat részesítik előnybe, ami egy kis létszámú településen a beszállítónak hátrányos. A vállalkozó által meghatározott árakat felülvizsgálják, nem minden esetben fogadják el, alacsonyabb árat ajánlanak, amit a beszállító kénytelen elfogadni. A vállalkozókra terhelik továbbá a belistázási díjat, polcpénzt, reklámköltség-hozzájárulást, ez kb. a havi forgalom 10%-a. Továbbá ha az adott termék szavatossági ideje lejár és nem

fogy el, akkor a vállalkozó köteles visszavenni azt. Így nagyon sok cukrász nem tudja vállalni a beszállítást ilyen feltételek mellett.

3. A magyar élelmiszerkereskedelem múltja és jelene

Most pedig térjünk át a magyar élelmiszerkereskedelem komplexebb vizsgálatára. Az ezredfordulón a szakemberek újabb külföldi cégek betörését várták a piacra, mint például az Ahold, Aldi, Wal-Mart, Carrefour-Promodés. Ezen túl növekedést vártak a kereskedelmi márkák szerepében is, ami az iparra nagyobb nyomást eredményez. Ez kedvezőtlenül hat a termelőkre, főként az alacsony árak miatt. Úgy gondolták, hogy az elkövetkezendő években kiemelt szerepet kap a logisztika. Láncreakciószerűen indul el az élelmiszerkereskedelmi logisztika fejlődése a multinacionális láncok magyarországi megjelenésével (STAUDER, 2000). 2000-ben az élelmiszerkereskedelem struktúráját az alábbiak szerint képzelték el:

- 1) Nagy nemzetközi élelmiszerláncok
- 2) Regionális magyar láncok
- 3) Beszerzési társulások
- 4) Önálló közepes és nagy élelmiszerboltok
- 5) Cash&Carry boltok
- 6) Továbbá:
 - a. Speciális boltláncok, például illatszer profillal
 - b. Kényelmi boltok, például benzinkút-shopok
 - c. Kioszk láncok

Az akkori elképzelések többsége napjainkra megvalósult. Jelenleg (2009) négy nagy nemzetközi cég képviselteti magát hazánkban az FMCG-kiskereskedelmi piacon: Tesco, Interspar, Auchan, Cora. „Fast Moving Consumer Goods” vagyis magyarra fordítva a gyorsan forgó fogyasztási cikkek kiskereskedelme. Olyan termékek találhatók meg kínálatukban melyek szavatossági ideje rövid, és készletértékük naponta változik. Főként élelmiszerek, élvezeti cikkek és dohányárúk tartoznak ide. A Tesco rendelkezik a legtöbb üzlettel és legnagyobb forgalommal. 1996-ban nyitotta meg kapuit Budapesten, jelenleg 89 üzletet üzemeltet és a magyarországi hipermarketek 65%-át ő birtokolja. Az Interspar üzletszámát tekintve a második helyen szerepel, első üzletét 1995-ben nyitotta, mára 29 hipermarketet tartozik hozzá. A harmadik legtöbb üzlettel rendelkező és második legnagyobb forgalmat lebonyolító lánc az Auchan. Első üzletét 1998-ban nyitotta, jelenleg 11 hipermarketet üzemeltet. Utóbbi időben a forgalomnövelésre koncentrált új áruházak nyitása helyett. 2009 elején a Cora volt a legkisebb a magyar kiskereskedelmi piacon. 1997-ben nyitotta meg első üzletét, manapság 7 üzlettel rendelkezik. Üzleteinek száma nem változott 2004 óta, 3 üzlete van Budapesten és 4 az ország keleti részében (I6). A magyar FMCG-kiskereskedelem összetételét mutatja a 2. ábra.

4. Kereskedelem és beszállítók kapcsolatának változásai

Az utóbbi években, a magyar élelmiszerkereskedelemben, rendkívüli mértékű növekedést mutatott a kereskedelmi láncok piaci részesedése, ezen belül főként a külföldi tulajdonú láncoké. A láncok közvetlen és központi beszerzés, raktározás és disztribúció miatt „kikapcsolták” az élelmiszer nagykereskedelmet; ezek az eltolódások alapjaiban változtatták meg a régi rendszert.

Az élelmiszeripar és élelmiszerkereskedelem kapcsolata radikálisan megváltozott a láncok térnyerésével. Többnyire nem egyenrangú partnerként állnak egymással szemben a

kereskedelmi láncok és élelmiszertermelők, az egyik fél általában domináns pozícióban van. A kereskedelmi láncok főként az adott termék kategória forgalmazásában érdekeltek, a márkák, minőség és származás háttérbe szorulnak. Élelmiszertermékek nagy része egymással helyettesíthető, ezáltal a kereskedelmi láncok diktáló pozíciója jut a leggyakrabban érvényre. A nagy multinacionális kereskedelmi láncok beszállítói körükből főként a szétaprózódott termék választékuk miatt esnek ki a kisebb hazai vállalkozók (STAUDER, 2000).

Ahogy már feljebb is említettem, a változások miatt az élelmiszeripar felé irányuló elvárások fokozatosan nőttek, az élelmiszeriparnak teljesen új gondolkodásmóddal, fogalmakkal, feladatokkal kell szembenéznie. Addig ismeretlen fogalmakon – belistázási díj, polcpénz, reklám költség-hozzájárulás – túl a beszállítók elé igen magasra állítják a mércét a szállítások ütemezésével, pontosságával, megbízhatóságával, áruk minőségével, kereskedelemnek megfelelő csomagolásával illetően. Ezzel párhuzamosan a láncok mindent megtesznek erőpozíciójuk kihasználása érdekében az árak, az értékesítési kondíciók és fizetési feltételek terén.

Az élelmiszeripari termelők között sajátos, új típusú verseny alakult ki. Olyan tényezőkre is figyelmet kell fordítani, mint polcfezetet, áruk forgási sebessége a polcokon, stb. Az élelmiszertermelők körében ezek az újítások kezdetben sokkoló hatást váltottak ki. A multinacionális cégek terjedésével rá kellett jönnie a hazai élelmiszeriparnak, hogy ezek a láncok olyan elemei a hazai piacnak, melyekkel meg kell találniuk az együttműködés lehetőségeit, partnerként tekintve ezeket a szerveződéseket. Pozitívum, hogy a kezdeti évekhez képest enyhültek a beszállítókkal szembeni elvárások, hiszen nekik sem volt érdekük a termelők ellehetetlenítése (STAUDER, 2000).

A KUTATÓMUNKA SORÁN ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A cukrászattal kapcsolatos szakirodalmak többsége tankönyvszerű, technológiai szakkönyvek. Ez nehezíti a történeti kutatásokat, elsősorban az édes-, sütő- és tésztaipari írások állnak rendelkezésünkre. A mai helyzet felmérése még nehezebb feladat. Hiányoznak a szakmai szervezetek, melyek adatokkal szolgálhatnának. Főként szaklapokból, szakdolgozatokból, interjúkból kapunk képet a cukrászipar jelenlegi helyzetéről. A multinacionális cégek feltérképezése már könnyebb feladat, itt számos irodalom, statisztikai adat áll a rendelkezésünkre. A kézműves cukrászat és a kereskedelmi láncok problémája már régóta fennáll, de eddig senki nem készített róla tanulmányt, összegzést. A legtöbb és leghitelesebb adatot interjúk során lehet megszerezni, ahogy azt a HVG munkatársai is tették (I3, I4, I5): elismert szakembereket kérdeztek, akik őszintén elmondták nézeteiket a témával kapcsolatban. Kutatásomat én is hasonló megközelítésben kívánom folytatni, jelenleg a szakma által legelismertebb cukrászokat személyesen felkeresni, az általuk megfogalmazott problémák alapján elemzést készíteni, majd ezekre megoldási javaslatokat tenni. Mindehhez szükség van célirányos kérdőívek összeállítására és mélyinterjúk készítésére.

A sokféle helyzetfeltáró módszer közül leggyakrabban a SWOT analízist használják. Első lépésben számba kell venni a vizsgált terület, vagyis a cukrászipar legfontosabb jellemzőit – erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek kategóriába csoportosítjuk. Erősségként a rendelkezésre álló erőforrások és kedvező belső feltételek jelennek meg, gyengeségként, pedig az ellentétek. Lehetőségeként olyan kedvező feltételek kerülnek előtérbe, melyek pozitív irányba befolyásolhatják az adott terület helyzetét. Kedvezőtlen külső feltételrendszerrel jellemezhetőek a veszélyek. Ezután az egyes kategóriákba tartozó

információkat elhelyezzük egy koordinátarendszerhez hasonló táblázatban, így feltárulnak a stratégia meghatározásához nélkülözhetetlen pontok. Offenzív jellegű stratégiát akkor érdemes tervezni, ha megvannak az erőforrásaink és a kedvező külső körülmények. Csak jól meghatározott preferencia sorrend alapján lehet változásokat tenni a lehetőségek és gyengeségek találkozásánál. A gyengeségek és a kedvezőtlen külső körülmények által meghatározott területen az a legjobb stratégia, ha nem vesztegetünk erőforrásokat e terület fejlesztésére, a leépítés a legcélszerűbb. Nagy körütekintést igényel a veszélyek és erősségek közös területére eső fejlesztések, akkor érdemes ezekkel a területekkel foglalkozni, ha az offenzív stratégiát igénylő területek nem léteznek. A SWOT elemzésből levezethető stratégiákat mérlegelni kell kockázati tényezők alapján is, ami elengedhetetlen része a helyzetelemzésnek (NAGY és SZŰCS, 2004).

A helyzetértékelés második szakaszában el kell végezni a probléma feltárását és elemzését, így részletes képet kaphatunk a vizsgált terület aktuális problémáiról és az azok között lévő ok-okozati kapcsolatról. Itt elsősorban a veszélyeket és hátrányokat kell mérlegelni (NAGY és SZŰCS, 2004). Ezután következik a problémafa elkészítése, itt az egymással logikai kapcsolatban álló elemek, alulról felfelé mutatják a köztük lévő ok-okozati kapcsolatokat. Összeállításához első lépésben az előzőekben alapján feltárjuk a vizsgált területhez kapcsolódó vélt illetve valós problémákat. Második lépésben az egyes problémák között lévő ok-okozati kapcsolatokat kell feltárni, majd ezeket egy rendszer szerint csoportosítani, így kapjuk meg a problémafát. Ez egy ágakra bomló fastruktúra, amely megmutatja a területen mutatkozó ok-okozati összefüggéseket, rávilágít arra, hogy a részproblémák hogyan függnek össze a fő-, központi problémával, így az elemzések során világos és egyértelmű képet kaphatunk a cukrászipar legfőbb és legaktuálisabb problémáiról (GRASSELLI és SZŰCS, 2007).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csordás L. (1998): 180 éves a debreceni cukrászat, Szakdolgozat, Debrecen. 5-20. p.
- Grasselli N. – Szűcs I. (2007): A projektmenedzsment elmélete és gyakorlata. Budapest. Szaktudás Kiadó Ház Rt. 58-70.
- KSH (2008): Statisztikai tükör, 1-2. p.
- Nagy L. – Szűcs I. (szerk.) (2004): Gyakorlati alkalmazások, az üzleti tervezés gyakorlata, Debrecen. 18-20. p.
- Síki J. – Tóth-Zsiga I. (1997): A magyar élelmiszeripar története, Mezőgazda kiadó, Budapest. 161-228. p.
- Stauder M. (2000): Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest. 17-27. p.
- Stauder M. (2003): Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest. 19-31. p.
- I1: <http://www.kfki.hu/chemonet/hun/food/iptort/iptort2.html>, Az élelmiszeripar fejlődése a kiegyezéstől a 20. század elejéig, (letöltve: 2011.04.20.)
- I2: <http://www.trademagazin.hu/esemenyek/cegleden-talalkoznak-az-orosz-cukraszai.html> Cegléden gyülekeznek a cukrászok, 2011.03.25 (letöltve: 2011.05.01.)
- I3: http://hvg.hu/gasztronomia/20100812_magyar_cukraszat, Hol tart a magyar cukrászat 1.?, 2010.08.12. (letöltve: 2011.05.01)

- I4: http://hvg.hu/gasztronomia/20100917_magyar_cukraszat_mihalyi_laszlo, Hol tart a magyar cukrászat 2.?, 2010.09.17. (letöltve: 2011.05.01.)
- I5: http://hvg.hu/gasztronomia/20101105_magyar_cukraszat_szamos, Hol tart a magyar cukrászat 5.?, 2010.11.05. (letöltve: 2011.05.01.)
- I6: <http://www.maipiac.hu/index.php/2009-januar-februar/2810-a-hipermarketek-piaca>, A hipermarketek piaca, 2009.02.18 (letöltve: 2011.05.01.)

Mihálykövi Réka

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Mihálykövi Réka turizmus-vendéglátás szakos hallgató nagyon ambiciózus. Habár tanulmányainak felét végezte még csak el, mégis előre gondolkodik és szeretné szakmai tudását mélyíteni. Úgy érzi, hogy a jelenlegi terhelés mellett még képes új kihívásokkal megküzdeni. Az egyetem mellett fontosnak tartja a gyakorlati tudás elsajátítását is, ezért jelenleg Hajdúszoboszlón dolgozik egy szállodában, mint értékesítési munkatárs, így az ott megszerzett tapasztalatokat hasznosítani tudja a vizsgálat során is. A továbbtanulása és a jövőbeni tervei miatt is fontosnak tartja a Tudományos Diákköri Konferencián való részvételt. Mindenképp szeretné folytatni tanulmányait mester szakon is.

A hallgató tanulmányait folyamatosan végzi. Minden tantárgyat eddig teljesített, tanulmányi eredménye alapján ösztöndíjra jogosult. Az előadásokat és gyakorlatokat rendszeres látogatja. A kutatásban segítségére lesznek eddigi tanulmányai. Réka kiváló kommunikációs képességekkel rendelkezik, így nem fog számára problémát jelenteni a kérdőívek kitöltése.

A FIATALOK ÉLETMINŐSÉGÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA HAJDÚSZOBOSZLÓN

Mihálykövi Réka

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulensek: Sörös Anett, ügyvivő-szakértő; Dr. Pető Károly, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Témám egy konkrét korosztály, a 18 és 30 év közötti fiatalok életminőségét befolyásoló tényezők vizsgálata, valamint az, hogy a kiválasztott település, Hajdúszoboszló kiemelkedő egészségturizmusa, milyen hatással van a népesség ezen szegmensére. Kimutatható-e jelentős párhuzam a lakosság életszemlélete és a turizmus ezen ága között? Az itt élők a keresleti vagy a kínálati oldalra képezik magukat, inkább, mint fogyasztó, vagy mint munkavállaló vesznek részt a helyi turizmusban? Milyen hatással van egészségükre, életvitelükre, hogy az általuk lakott város világszerte ismert, jótékony hatású természeti adottságokkal rendelkezik? Ezekre a kérdésekre keresem a választ, hiszen az életminőség kutatása a jelen korban prioritást élvez, ezenkívül az egészséges életmód és a turizmus, azon belül is a gyógy- és wellness- turizmus kapcsolata, egymásra hatása napjaink egyik preferált témája. Az Európai Unióban 2009-ben végzett „Eurobarométer 72” felmérés szerint a magyar megkérdezettek többsége az ország gazdasági és munkaerőpiaci helyzete mellett a saját életével kapcsolatban sem fejezett ki pozitív érzéseket. Hazánkban 58% nyilatkozta 2009 őszén, hogy nem elégedett életével. A borúlátók aránya 2% ponttal nőtt a fél évvel korábbi felmérés óta, ezzel párhuzamosan az életükkel kimondottan elégedett magyarok aránya 42%-ra csökkent. Nemzetközi összehasonlításban így csak Bulgária előzi meg hazánkat elégedetlenségben, ott mindössze 38% az életükkel kapcsolatban elégedettséget kifejezők aránya. Magyarországon legnagyobb arányban a 15 és 24 év közöttiek érzik jól magukat (67%) jelenlegi helyzetükben. Legkevésbé a 40 és 54 év közötti korosztály boldog, 70%-uk közel sem tekinti ideálisnak jelenlegi körülményeit. (I2) 2009. július 23-án a Magyar Turizmus Zrt. Igazgatósága döntött a 2011-es év tematikájáról. A tavalyi Fesztiválok Éve után, idén az Egészségturizmus Évét hirdette meg. 2011-ben Magyarország az Európai Unió soros elnöke. Elnökségünk során a tervek szerint egy, a turizmus életminőségben játszott szerepéről, illetve a turizmus fenntarthatóságáról szóló konferenciát is rendez Magyarország, így az egészségturizmus elnökségünk egyik kiemelt témája lesz. A témaválasztás aktualitását mi sem támasztja jobban alá, mint hogy hasonló kutatásokat csak az utóbbi pár évben kezdtek, másrészt az NTF. II. (ROP), 2007-2013-as ciklusra megfogalmaz irányvonalakat hazánk fejlesztésében és kiemelten kezeli a turizmus fejlesztését, melyben stratégiai célként fogalmazza meg a turizmusfejlesztést az életminőség javítása érdekében. Amennyiben az Észak-alföldi régió Turizmusfejlesztési Stratégiáját tekintjük át, hasonlóan megfigyelhetjük, hogy stratégiai szinten megfogalmazódik a vonzerő- és attrakciófejlesztés, melyben a gyógy- és wellness turizmus (egészségturizmus) fejlesztése az első helyen szerepel. A szakirodalom alapos vizsgálata után, a kutatómunka veszi majd kezdetét, melynek célja a jelenlegi, valós helyzet felmérése, egy átfogó kép megalkotása, amely után le lehet vonni a következtetést az elméleti és gyakorlati síkon felfedezhető egyezőségekről vagy éppen különbözőségekről.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

Az emberiség egyik legősibb kérdése, hogy mi teszi az életet értelmessé, boldoggá, mi a jó, a teljes élet titka. Egészen a XX. század közepéig ez a kérdéskör elsősorban a filozófusokat foglalkoztatta. Az emberi létezés alapvető célja az ember funkcióinak lehető legteljesebb gyakorlása. Arisztotelész szerint az emberi lény funkciói az erények, amelyek megkülönböztetik az állattól. Annál magasabb szintű egy erény, minél inkább csak az emberre jellemző. A felvilágosodás eszméinek hatására a tudományos, gazdasági fejlődést célként tűzték ki, és azt feltételezték, hogy a fokozódó „jólét” a „jóllét” (well-being) jelentős javulásával fog együtt járni. A XX. század során a gazdasági, ipari, anyagi fejlődés soha nem látott eredményeket ért el, és ma már olyan anyagi helyzetet tesz lehetővé az ún. „fejlett” társadalmak többsége számára, ami korábban elképzelhetetlen lett volna. A nemzetgazdaság egy bizonyos szintjéig valóban javult az emberek „jólléte”, azonban afölött már egyáltalán nem javult sem az Amerikai Egyesült Államok, sem Nyugat-Európa lakosainak elégedettsége, sőt az utóbbi évtizedekben az adaptáció zavaraiából eredő mentális tünetek és panaszok a civilizált világ országaiban egyre gyakoribbá váltak, és ez az életminőség rosszabbodását eredményezte, főleg a társadalom viszonylag rosszabb helyzetű rétegeiben (PIKO, 2002). A kutatók számára sok érdekesebb dolog létezik, mint hogy mi teszi az embereket boldoggá. Habár több érdekességet rejtenek a demográfiai és szociális-gazdasági változók, azonban arról sem szabad megfeledkezni, hogy feltehetően a személyiség az, ami miatt az egyik ember boldogabb, mint a másik. (HAYES és JOSEPH, 2003)

„Ahány ember, annyi életminőség- meghatározás.” (UTASI, 2006) Ez a fogalom egyike azoknak, mely számtalan módon írható körül. Ezekből néhány példa: „Az életminőség egyaránt objektív és szubjektív. Ez a két dimenzió különböző területeket foglal magába, melyek együttesen határozzák meg az egész konstrukciót. Az objektív területeket a jólét mutatóival mérjük, a szubjektív területeket pedig az elégedettségre vonatkozó kérdésekkel.” (II) „Életminőségen (...) először is jó életfeltételeket értünk, amelyek összefüggnek a pozitív szubjektív közérzettel. Egy általánosabb definíció szerint az egyének és csoportok életminőségét az egyes életfeltételek és a szubjektív közérzet komponenseinek összessége (szint, szórás, korreláció) határozza meg. Életfeltételek alatt a megfigyelhető, érzékelhető életkörülményeket értjük: jövedelem, lakáskörülmények, munkakörülmények, családi kapcsolatok és szociális kapcsolatok, egészség társadalmi és politikai részvétel. Szubjektív jó közérzet alatt az érintett saját értékelését értjük specifikus életkörülményekkel, vagy általában az élettel kapcsolatban. Elsősorban az elégedettség tartozik ide, de olyan általános kognitív és emocionális tartalmak is, mint a remény és szorongás, boldogság és magányosság, elvárások és igények, kompetenciák és bizonytalanságok, észlelt konfliktusok és prioritások. Mindezek együttesen az életminőség vagy az egyéni jólét összetevői.” (GLATZER és ZAPF, 1984) „Az életminőség fogalomnak jelenleg két jelentése van: azon feltételek megléte, amelyeket szükségesnek tartunk a jó élethez és a jó élet, mint olyan gyakorlata.” (VEENHOVEN, 1996) „Az életminőség egy többdimenziós koncepció, amely egyaránt átfogja a materiális és immateriális, objektív és szubjektív, egyéni és kollektív jóléti komponenseket, és a 'jobb'- at hangsúlyozza a 'több'- el szemben.” (SCHAFER et al, 2003)

Bár mint tömegszerű jelenség a turizmus új keletű, mégis változatos és gazdag a története. A korai turizmus fő formái a hivatással járó, az üzleti és a vallási célzatú utazások voltak. A vallási ünnepeken, zarándoklatokon való részvétel végig kísérte valamennyi nép

történelmét. Más utazási formák is viszonylag korán kialakultak, így a Kr. e. 776 óta több mint 1000 éven át megrendezett olimpiai játékokra a görögök szabályosan szervezték a közönséget. Hippokratész a vizek gyógyhatását is felhasználta munkájában, és ajánlotta azt kortársainak is. A középkor feudális társadalmára a helyhez kötöttség lévén a jellemző, az utazás ebben az időben ugyancsak sporadikus volt. A legnagyobb tömegeket a zarándoklások mozgatták meg. A vallási ünnepek szolgálták keretül a helyi közösségek számára a látástól vakulásig tartó, fárasztó mindennapi munka egyhangúságának a megtörésére. Szabadidő az ünnepektől eltekintve a középkorban nem létezett: a munka és a szabadidő nem a termelési folyamat, hanem a társadalmi hovatartozás szerint vált külön. A nagy utazásokkal meginduló felfedezések kora a tömegek számára egy időre nem hozott az utazások szempontjából változást. A polgárosodás kifejlődésével új közönség és a turizmus új formái jelentek meg. Ezt leginkább a társadalmi- gazdasági fejlődésben e korszakban élenjáró Anglia példáján lehet nyomon követni. Az első nagy divatot a gyógyfürdők jelentették. Bathról már 1572-ben említést tesz a Poor Law Act, de igazi népszerűségét a „fürdőzés” csak a XVII. században érte el. A következő században már inkább a tengervíz és levegő egészségügyi előnyeinek hódolnak az angolok. A két világháború közötti időszakban már a kormányok is kezdtek a turizmusra felfigyelni. Egymás után születtek meg a turisztikai kormányzati szervek alapvetően a nemzeti propaganda tevékenység ellátására és a statisztikai számbavétel gondozására. 1924-ben alakult meg a Hivatalos Turista Propaganda Szervezetek Nemzetközi Szövetsége. Ez a szervezet a második világháború után alakult újjá és emelkedett kormány szintre 1975-ben a Turizmus Világszervezete. Nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi turizmus fejlődése nem csak mindenki számára előnyös pozitív gazdasági hatásokkal jár, hanem negatív hatásokat is gyakorolhat a fogadó területek természeti és kulturális környezetére, nem beszélve bizonyos kedvezőtlen gazdasági hatásokról, mint a szezonális okozta kapacitás-kihasználatlanság, a külföldi tőkének való kiszolgáltatottság, stb. Kiderült, hogy a turizmus fejlesztését komolyabban kell venni, ahhoz elengedhetetlen az integrált tervezés, a magasabb szintű professzionalizmus, a szakember képzés, ami felveti a kormányok fokozottabb felelősségét is. Annál is inkább, mert a javuló statisztikák időközben tudatosították, hogy nem csak nemzetközi turizmus létezik. A teljes turizmus- a belföldi és nemzetközi együtt- kiterjed az egész földre, jelentősége pedig sokkal több, mint csupán gazdasági. Napjainkban a turizmus gazdasági jelentősége különösen fontos az Európai Unió további növekedése és foglalkoztatottsági helyzete szempontjából. Az Unió munkaszervezetében a Vállalkozási Főigazgatóság Turizmus Egysége foglalkozik a turizmussal. Mint fő küldő- és fogadóterület, az Európai Unió őrzi vezető szerepét a világturizmusban. A turizmus és a turista ma már általánosan használt kifejezések, csaknem minden nyelv átvette azokat. A magyarban eléggé elterjedt még az idegenforgalom használata, amely a német Fremdenverkehr szó szerinti fordítása. Ellene szól azonban a benne lévő idegen szó: a turizmus szemléletével teljesen ellentétes, hogy a turistában idegent lássunk. A turistára egyébként sincs „magyarabb” szavunk, nyugodtan használhatjuk tehát a turizmus szót is, amelyet a világon mindenki megért. A két kifejezés szinonimaként használható. Ezen kifejezések meghatározásai: „A turizmus magában foglalja a személyek lakó-és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat.” (a WTO és az Interparlamentáris Unió 1989-ben elfogadott Hágai Nyilatkozatából) „A turizmus lényege a személyek élményszerzéssel párosuló környezetváltozása, amelynek során szolgáltatások igénybevételére kerül sor.” (MICHALKÓ, 2010)

A turizmus lényege az állandó környezetből való kiszakadás, a rövidebb, vagy hosszabb távú helyváltoztatás. Ez történhet szabadidőben vagy munkaidőben egyaránt. A „szabadidő” azonban nem vehető teljes egészében figyelembe, mert kiesik belőle az alvásra, étkezésre, testápolásra fordított új, biológiai idő, valamint a kényszerű idő, ami például a munkahelyre történő bejárás. Az alapvető életvitelhez kapcsolódó (munka, biológiai, kényszerű) időn kívül fennmaradó szűkebb értelemben vett szabadidő a turizmus természetes kerete. Így átfogóan vizsgálva az ember időfelhasználását teljesen indokoltnak tűnik, hogy a turizmus időalapjának a szűkített szabadidő egészét tekintsük. (LENGYEL, 2004)

A Magyar Turizmus Rt. 2001-ben megjelent egészségturizmus kiadványában elhelyezett kérdőívek eredményei szerint a lakosság körében a hagyományos gyógyüdülések a legkedveltebbek, jelentős azonban a wellness (a válaszadók 59%-a említette) és a fitnessz (21%) ajánlatok iránti érdeklődés is. A magyarországi gyógyüdülést tervezők többsége, 65,3%-a partnerével szándékozik útra kelni, ezt követi a két- (30,5%), illetve a háromgenerációs család (9,3%). Az egészségturisztikai szolgáltatások mellett az üdülők elsősorban városnéző programok, kulturális rendezvények, természetjárás és gasztronómiai rendezvények iránt érdeklődnek.

A magyarországi egészségturizmus fejlesztésében a szakembereknek számos tényezőt kell figyelembe venniük. A gyógy- és termálturizmus létesítményeinek és szolgáltatásainak fejlesztését össze kell hangolni az új egészségturisztikai trendeknek megfelelő szolgáltatások kialakításával. A fürdőhelyeken és azon belül az egyes gyógykomplexumokban az egészséges, szórakozásra és kikapcsolódásra vágyó vendégek, valamint az egészségügyi problémákkal küzdő vendégek igényeit is az elvárt színvonalon kell kielégíteni. Az egészségturizmus új formái a hagyományos gyógyturizmusnál nagyobb mértékben fejlődnek a következő években, ami a két ágazat közötti verseny erősödéséhez vezet. Az egészségbiztosítók már nemcsak a hagyományos gyógykezeléseket, hanem az egészségmegőrző utazásokat is támogatják, ami a hagyományos fürdők piaci pozícióját tovább rontja. (KISS és TÖRÖK, 2009) Életünk és boldogságunk alapvető feltétele az egészség. Legyen szó feltöltődésről vagy gyógyulásról, Magyarország tökéletes helyszín a test és lélek kényeztetésére. Gyógy és wellness szolgáltatások tömkelege tárul a gyógyulni, felfrissülni vágyók elé. Több mint 350 létesítmény szolgál gyógy, illetve wellness célokat. Gyógyfürdők, szanatóriumok, gyógybarlangok, strandok, magas színvonalú wellness hotelék, gyógyszállodák nyújtanak széleskörű szolgáltatásokat a regenerálódáshoz, pihenéshez. Természetes gyógymódok számtalan variációjával éledhet újjá az ember, akár a termálvizek, gyógyvizek, gyógyiszapok alkalmazása, vagy barlang-, szén-dioxid-, illetve klímaterápia segíthet a felépülésben, felüdülésben.(13). A turizmus, az egyén élményszerzéssel együtt járó környezetváltozása hatással van az életminőségére, akár az utazás résztvevőjeként, akár a célterület társadalmi környezetének tagjaként válik a jelenség érintettjévé valaki (COSKUN, 2003). A fokozódó érdeklődés következtében az egészségturizmus által hasznosított természeti és ember alkotta vonzerők sérülékennyé, veszélyeztetetté válnak, amely folyamat gátolja a fenntartható fejlődés elvének érvényre jutását (SÁRVÁRY, 1992). Mivel az egészségorientált mobilitás motivációi és ennek következtében színhelyei a korábbiakban nem tapasztalt mértékben bővülnek, a jelenség társadalmi, gazdasági és környezeti aspektusai Magyarországon is megkövetelik a földrajztudományi, a probléma területi összefüggéseit szem előtt tartó szintézisének elkészítését. Az alap hipotézis az, hogy a magyar társadalom életminőségében mutatkozó területi differenciákat jelentős mértékben módosíthatják az egészségturisztikai vonzerővel

rendelkező településeken élők, illetve a szolgáltatásokat az átlagot meghaladó mértékben igénybevevők vonatkozó mutatói. (MICHALKÓ, 2007-2009)

Az egészséggel összefüggő életminőséget a következők szerint definiálhatjuk: azt vizsgálja, hogy a személy hogyan értékeli és mennyire elégedett jelenlegi funkcióival (tevékenységeivel és életvezetésével), ahhoz viszonyítva, hogy mit tart lehetségesnek vagy ideálisnak.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A téma feldolgozásának első lépése a szakirodalom megismerése, ezért a szekunder kutatás során könyveket, folyóiratokat, internetes honlapokat, vagyis „másodkézből” szerzett információkat dolgoztam fel. Ezt követi majd a megfelelő kutatás vagy felmérés. Esetemben a primer kutatás egy kérdőíves megkérdezést jelent, amelyet a helyszínen, Hajdúszoboszlón fogok elvégezni. A kérdőív kérdései a válaszadók életminőségére, életvitelére vonatkoznak, és arra, hogy mennyire figyelhető meg a hatás, amelyet a város, amelyben élnek gyakorol rájuk. A 18 és 30 év közötti korosztály életében meghatározó lehet, hogy már a munka tölti ki a mindennapjaikat vagy pedig még tanulmányokat folytatnak. Az előbbinél esetleg már adott egy a turizmushoz köthető munkahely vagy foglalkozási kör, ebben az esetben milyen öket érő hatás figyelhető meg, vagy más területen dolgoznak, de szeretnék magukat kipróbálni az idegenforgalom ezen területén. Ha az utóbbi eset áll fenn, hogy a megkérdezett még diák, folytat-e esetleg a témával kapcsolatos tanulmányokat, vagy el tudja-e képzelni, hogy a jövőben, ilyen területen helyezkedjen el. Ilyen és ehhez hasonló felvetésekre várom a választ, majd az adatok SPSS (Statistical Package for Social Science) program segítségével kerülnek értékelésre.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az egészségnek napjainkra sikerült felzárkóznia a magyar nyelv azon fogalmai közé, amelyeknek a valóságra vonatkozó kiterjedése jelentősen átlépte az eredeti értelmezés határát. A biztonsághoz vagy éppen a turizmushoz hasonlóan az élet számos szegmensét megfeleltették már az egészséggel, így a tudományos szakirodalomban is bevett a gazdasági egészség (NEMES NAGY, 1995) vagy a környezet-egészségtan (DÉSI, 2003) szerepeltetése. Mindeközben össztársadalmi szinten egyre nagyobb fontosságra tesznek szert az egészség originális megközelítései, vagyis a fogalom humán aspektusai. A társadalom egyes demográfiai jellemzői – különösen Európában, azon belül pedig Magyarországon – vészjóslóan romlanak, amely folyamat egyik felelősenek az egyén egészségi állapotában tetten érhető, nem egy esetben tragikus kimenetelű negatív jelenségeket, azaz a betegségeket tartják (VIZI, 2001). Ezek megelőzése azonban nem csupán az orvostudomány, hanem az egész társadalom felelőssége, mivel hosszú távon a populáció fennmaradása múlik rajta (MEADOWS, 2000). Ennek megfelelően egyre szélesebb körben nyer felismerést, hogy a betegségek eredete nem feltétlenül a kórokozók terjedésében, sokkal inkább az egyén életminőségében keresendő (KOPP és KOVÁCS, 2006). A hivatás- és a szabadidős turizmus számos olyan, az egészségi állapotra leginkább kedvező hatást gyakorló tényezővel rendelkezik, amelyek az emberi szükségletek kielégítése során aktivizálódnak (MASLOW, 2003). A legelterjedtebb turisztikai tevékenység során például a fiziológiai szükségletekkel összefüggő táplálkozás és pihenés vagy éppen a munkavégzéssel szimbiózisban álló megbecsülés jelentkezik. Amennyiben valaki olyan településen él, ahol a vendégforgalom sikeres lebonyolításához, a turisták

költésének ösztönzéséhez magas szintű alap és idegenforgalmi infrastruktúrát hoztak létre, ott ez a környezet a helyi lakosság életminőségét is kedvezően befolyásolhatja, de előfordulhatnak olyan esetek is, ahol a teherbíró képesség átlépése már az életminőség romlásához vezet. Az egészségturizmus az idegenforgalom azon terméke, amellyel a betegségek kialakulásának megelőzése, gyógyítása, utógondozása, valamint az emberi szervezet kondíciójának fenntartása révén az egyén életminőségének mutatóira a lehető leghatékonyabb módon lehet befolyást gyakorolni (CLIFT, 1996). A biztonságot mindenki keresi, ez az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet. Ez azonban nemcsak fizikai, hanem biológiai biztonságot is jelent, amely azonnal sérül, ha az egyénnek egészségügyi problémái vannak. Általános az a feltételezés, hogy az emberek, ha az adott gyógyymód, gyógytényező vagy személy hozzá tud járulni egészségügyi problémájuk javításához, akkor hajlandóak sokat (időt, energiát, pénzt) áldozni a gyógytényező felkeresésére. Mindezekből következően a gyógyturizmus motivációs alapjai igen szilárdak és szinte mindenki potenciális fogyasztó lehet. Ezt a teoretikusan óriási létszámú piacot rendkívül leszűkíti azonban a specializált egészségügyi szolgáltatások magas ára, illetve a természetes gyógyymódok nem ismerete vagy elutasítása. Nem véletlen, hogy az egészségügyi szolgáltatásokra szinte minden országban külön biztosítás létezik, így is megosztva a kezelések finanszírozásának kockázatait. A wellness turizmus szolgáltatásai sokkal magasabb szintű igények kielégítését célozzák. Azok az emberek képesek és hajlandóak is egyedi igényeikkel foglalkozni és azokra áldozni, akik sikeresek (megbecsülés igénye), szerteágazó társadalmi/családi kapcsolataik vannak (szeretet/valahová tartozás igénye), anyagi és fizikai biztonságban élnek és nincsenek jelentős ki nem elégített fiziológiai szükségleteik sem. Ezek az emberek hajlandóak egyre többet törődni saját magukkal, szellemi és fizikai állapotukkal, illetve specializált (például wellness) szolgáltatásokat is igénybe venni. Természetesen betegségek megléte esetén őik is fogyasztói a gyógyyszolgáltatásoknak, de számukra inkább a megelőzés, a szellemi és fizikai állapot megőrzése a fontos.

Az egészségturizmus kínálatának fejlesztése, az adottságok figyelembevételével, mind nemzeti, mind pedig helyi szinten fontos feladat. A fejlesztési irányok megfogalmazásában azonban más és más kérdések merőlnnek fel nemzeti és helyi szinten. Összefoglalásként elmondható, hogy az egészségturizmus a turizmus rendszerének minden elemét érinti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Clift, S.- Page, S. (eds.) (1996): Health and the international tourist. London. 288.p.
- Coskun Samli, A.- Rahtz, D.- Sirgy, J. (eds.) (2003): Advances in Quality-of-Life Theory and Research. Kluwer Academy Publisher. Dordrecht. 249.p.
- Dési I. (szerk.) (2003): Környezet-egészségtan, JGYF Kiadó. Szeged. 287.p.
- Glatzer, W.- Zapf, W. (hg) (1984): Lebensqualität in der Bundesrepublik. Objektive Lebensbedingungen und subjektives wohlbefinden. Campus Frankfurt/New York.
- Hayes, N.- Joseph, S. (2003): Big 5 correlates of three measures of subjective well-being. In.: Personality and Individual Differences 34. 723-727.
- Kiss K.- Török P. (2009): Az egészségturizmus nemzetközi keresleti és kínálati trendjei. In.: Turizmus Bulletin V. évfolyam 3. szám
- Kopp M.- Kovács M. (szerk.) (2006): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis Kiadó. Budapest. 552.p.
- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete. Dr. Lengyel Márton és a Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája. Budapest. 23-40.p. 51-80.p.

- Maslow, A. (2003): A lét pszichológiája felé. Ursis Libris. Budapest. 376.p.
- Meadows, D.- Meadows, D. (2000): A fenntartható társadalom. In.: Lányi A. (szerk.) Természet és szabadság: humánökológiai olvasókönyv. Osiris Kiadó. Budapest. 271-277.p.
- Michalkó G. (2010): Boldogító utazás, a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Michalkó G. (2007-2009): Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: az egészségorientált mobilitás társadalmi, gazdasági és környezeti problematikájának földrajztudományi szintézise, OTKA kutatási terv
- Nemes Nagy J. (1995): A „gazdasági egészség” földrajzi képe Magyarországon. Földrajztanítás 3-4.p. 4-11.p.
- Pikó B. (2002): A depresszió társadalom- lélektana: kórtünet vagy kortünet? Valóság, 45:53-62.p.
- Sárváry I. (1992): A budapesti termál-karsztvízkészlet veszélyes túlfogyasztása. Hidrológiai Közlöny. 222-203.p.
- Schäfer, M.- Nölting, B.- Illge, L.(2003): Zukunftsfähiger Wohlstand- Analyserahmen zur Evaluation nachhaltiger Wohlstandseffekte einer regionalen Branche. Discussion paper, Nr. 10/03. Zentrum Technik und Gesellschaft, Technische Universität. Berlin.
- Utasi Á. (szerk.) (2006): A szubjektív életminőség forrásai. Biztonság és kapcsolatok. MTA Politikai Tudományok Intézete. Budapest. 1-29.277-286.p.
- Veenhoven, R. (1996): The study of life satisfaction. In.: Saris, W.E.- Veenhoven, R.- Scherpenzeel, A.C.- Bunting, B. (eds): A comparative study of satisfaction with life in Europe.
- Vizi E. Sz. (2001): Az életminőség tényezői Magyarországon (kutatási beszámoló 1997-1999). In.: Glatz F. (szerk.) Egészségügy Magyarországon. (Stratégiai Kutatások a Magyar Tudományos Akadémián). MTA. Budapest. 349-363.p.
- I1: <http://acqol.deakin.edu.au/> ,Australian Centre Quality of Life, (letöltve: 2011.03.28.)
- I2: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_hu_hu_nat.pdf, Eurobaromé ter 72 Közvéleménykutatás az Európai Unióban, (letöltve: 2011.04.25.)
- I3: <http://itthon.hu/r/gyogy-wellness> (letöltve: 2011.04.30.)

Nagy Katalin

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök BSc
szak
III. évfolyam

Nagy Katalin Debreceni születésű és Debrecenben felnőtt hallgató vagyok aki Vidékfejlesztési szakra jelentkezett és érdeklődik a szakterület iránt. Tanulmányaim során inkább a vidékhez kötődő tárgyakat tanultam szívesebben. Vidékfejlesztési előadások után jelentkeztem diplomatémában, melyben a városmellékterületek (pl.:társközség) vidéki helyzetével, életminőségével szeretnék foglalkozni. Közös konzultáció során döntöttem el, hogy Hajdúsámson-Martinka településrész fejlesztésével szeretnék foglalkozni.

HAJDÚSÁMSON-MARTINKA HELYZETE ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Nagy Katalin

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki BSc szak III. évfolyam
Konzulens: Dr. Nagy Géza, egyetemi tanár

BEVEZETÉS

Kutatásomat jelenünk és jövőnk egyik igen kiemelkedő súlyú és gyakoriságú problémájával kívánok a kutatásaimban, dolgozatomban foglalkozni, mely nem más mint a kistelepülések illetve a vidékfejlesztés helyzete Magyarországon a múlt, jelen és jövő képein keresztül bemutatva.

Napjaink fontos kérdésévé vált, hogy a mai számos és napról napra változó jogszabályok mellett hogyan is tud működni a gyakorlatban ténylegesen a kistelepülés, illetve milyen gazdasági strukturális fejlesztési lehetőségei vannak természetesen a természeti adottságokat is figyelembe véve.

Azok a problémák, amelyek az előzetes informális tájokozódásom alapján felszínre kerültek, mind általánosságban a vidékfejlesztés kapcsán mind a település fejlesztés kapcsán.

Nem pusztán egyszeri időszakosan felmerülő problémák, amikre a dolgozatomban is ki kívánok térni, amiket akár egyetlen szabállyal vagy módosítással meg lehetne oldani, hanem az államnak mint gazdasági szabályozó funkciót betöltő szervnek kellene egyfajta „aranyközép utat” találni a szabályozó eszközök segítségével, hogy a viszonylag kisebb lélekszámú települések infrastrukturálisan, társadalmilag és gazdaságilag is megfelelő mértékben és ütemben fejlődni tudjanak.

Dolgozatomon belül tehát részletesebben szeretnék foglalkozni:

- Vidékfejlesztés, területfejlesztés kapcsolatával, azok részletes szabályaival, összevetéseikkel
- Hajdúsámson-Martinka főbb adottságainak jellemzőivel, mint például a település történetével, természeti adottságaival, társadalmi jellemzőivel
- Dolgozatomban felvetődő gyakorlati problémákra vonatkozó megoldási lehetőségek javaslatok tétele, tapasztalati úton begyűjtött adatok, interjúk alapján szeretnék megoldási javaslatokkal élni
- Válaszokat próbálok keresni arra vonatkozóan is hogy a településfejlesztés infrastrukturális adottságok milyen módon befolyásolják a társadalmi élete, gondolván itt a munkavállalási lehetőségekre, fiatalok letelepülési szándékára is

ANYAG ÉS MÓDSZER

Forráskutatásomban mind elsődleges mind pedig másodlagos módszert alkalmazok. Elsődleges módszerként interjúkészítés illetve célirányos kérdőíves felmérés szerepel a terveim között. Másodlagos kutatásként a szakirodalom tanulmányozása illetve a településsel kapcsolatos statisztikák és írásos dokumentumok felkutatása szerepel. Az eddig elvégzett munka jellemzően másodlagos kutatási módszer a szakirodalomra vonatkozik,

melyet a településtörténet és a részben elkészült helyzetismertető fejezetben található részeknél alkalmaztam.

EREDMÉNYEK

A választott témával kapcsolatban felvetődik a kérdés. Mit is értünk a vidék, a vidékfejlesztés fogalmak alatt, miért szükséges a vidék fejlesztése, valamint milyen kapcsolat áll fent a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között? Az említetteket már nagyon sokan megfogalmazták, mindenki a saját értelmezése szerint. A vidékfejlesztésről elmondható, hogy ma már Magyarországon is igen jelentős szerepet kap, ami főként az Európai Unióhoz való csatlakozásnak köszönhető. A régiók közötti fejlettségbeli különbségek kialakulását a természeti adottságok mellett jelentős mértékben befolyásolják az adott térség gazdasági karaktere, a humán erőforrások állapota, a régió megközelíthetősége és a helyi életminőséget meghatározó tényezők. Magyarországon nagyok a jövedelmi, a munkanélküliségi és a szegénységbeli különbségek. A szakképzetlen emberek kiszorulása a munkaerőpiacról és számos háztartás elszegényedése súlyos társadalmi problémát okoz.

Magyarországon nagyok a jövedelmi, a munkanélküliségi és a szegénységbeli különbségek. A szakképzetlen emberek kiszorulása a munkaerőpiacról és számos háztartás elszegényedése súlyos társadalmi problémát okoz. A változatos gazdasági szerkezet, a külföldi tőkebefektetések koncentrált elhelyezkedése, a rendkívül egyenlőtlenül elosztó K+F-kapacitások hozzájárulnak a kohézió hiányához és tovább erősítik a meglévő területi tagolódást: kelet és nyugat, központ és periféria, valamint város és vidék között. Bódi és Böhm véleményei szerint Észak-Magyarország, valamint az Észak-Alföldi Régió az ország válságos területei. Ezekkel ellentétben viszont figyelmet érdemel az Észak-Dunántúl sikeres alkalmazkodása. Az előbbieken említett fejlettségbeli különbségek, valamint területi egyenlőtlenségek mérséklése érdekében szükséges a vidék fejlesztése. Első és legfontosabb felmerülő kérdés, hogy mi is a vidék, kik hogyan értelmezik a vidék fogalmát, illetve az Európai Unióban, azon belül az OECD országaiban, illetve Magyarországon, milyen kritériumok szolgálnak alapul a vidéki területek lehatárolására?

A fogalmak szakmai-tudományos értelmezése szerint, „korábban a „vidéki fogalomkör” (vidék, vidékiség, vidékfejlesztés) lényegét a „három multi” kifejezéssel láttuk meghatározhatónak, nevezetesen ma már multifunkcionális a vidéki területek küldetése, a területi fejlődés szempontjából felemelendő vidéki területek problémáinak feltárása multidiszciplináris megközelítést igényel és a hátrányos helyzetű, elmaradott vidék felemelkedése csak multiszektorális programokon keresztül lehetséges. A vidék nem egyértelműen és időtállóan meghatározható fogalom. Az Európai Unió kiadványaiban hangsúlyozzák, hogy a vidék definíciója nagyon nehéz feladat, lehatárolására szinte lehetetlen a megfelelő mutatókat megtalálni. A vidék fogalmának meghatározása, területének lehatárolása Magyarországon még nehezebb és bonyolultabb feladat, mint az Európai Unió más országaiban. Hazánkban a köznyelvben a vidék fogalmát illetően többféle megközelítéssel találkozunk. A magyar emberek többsége a saját településén kívüli összes többi települést vidéknek tekinti. Különösen igaz ez a budapestiek körében, akik a fővároson kívül az ország egész területét vidéknek tartják, a városi emberek többsége pedig a falvakat érti e fogalom alatt. A szaktudományok a vidéket, helyesebben azok szemszögéből kifejezve a falut, a saját, azaz a másokétól igen eltérő nézőpontból definiálják. A statisztika és a közigazgatás-tudományok, ha a falura gondolnak, akkor rendszerint a község elnevezést használják. Más megfogalmazásban a vidék „fogalma egy

centrum-periféria viszonyt is kifejező értelmezés. A vidék a gazdasági fejlődés centrumaitól távolabb eső, a nagy városokba szerveződött növekedési centrumoktól különböző perifériát jelent.

Sarudi Csaba a hazai viszonyokat és a nemzetközi ajánlásokat figyelembe véve, kétféle közelítéssel, a következőképpen határozta meg a vidék fogalmát. „A vidék egy rendkívül összetett gazdasági és társadalmi fogalom, mely magában foglalja a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó gazdaságokat és gazdálkodókat, a kis üzleteket és vállalkozásokat, valamint a kis-és közepes méretű ipari vállalatokat és szolgáltatásokat egyaránt. Otthont ad a természeti kincseknek, kulturális hagyományoknak és egyre növekvő szerepe van a szabadidő hasznos eltöltésében. Más megközelítésben vidékinek tekinthető az a terület, ahol a tanyák, falvak és kisebb városok szociális, kulturális és gazdasági szempontból egységes egészet alkotnak a környező tájjal és ahol a népesség megélhetése jellegzetesen a mezőgazdasághoz és a természeti környezethez kötődik.

Madarász megemlíti, hogy a „Vidék lehet sivatag, vagy erdő, hegyvidéki, vagy alföldi terület, természetes nyitott látkép, megművelt táblák sora; a vidék kifejezés hallatán falvakra, kisvárosokra, kis ipari cégekre és regionális centrumokra gondolhatunk.

Az előbbieken említett, személyek szerinti definíciókat követően érdekes az, hogy a törvény mit tekint vidéknek. Az 1996. évi XXI. törvény a vidék fogalmát nem határozza meg, de a vidék kifejezést használja. A törvény szerint ugyanis a területfejlesztés egyik célja „a főváros és a vidék, a városok és a községek, illetve a fejlett és az elmaradott térségek, települések közötti – életkörülményekben, a gazdasági, a kulturális, és az infrastrukturális feltételekben megnyilvánuló – jelentős különbségek mérséklése és a további válságterületek kialakulásának megakadályozása, a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében.”

A Földművelésügyi Minisztérium 1997-ben vidéknek tekintette „azt a területet, ahol a mezőgazdasági tevékenység, a zöldfelület (erdő, természetes táj) dominál és aprófalvas településszerkezet, alacsony beépítettség, illetve népsűrűség jellemző.”

Tehát elmondható, hogy a fogalom meghatározásából, a vidék jellemzőiből következik, hogy a vidéknek, a vidéki életmódnak, sokan a hátrányait veszik figyelembe, pedig hasonlóan, mint bármi másnak, előnyei is vannak, továbbá rendelkezik egy igen fontos jellemzővel, ez pedig a sokféleség.

OECD tanulmányban a vidéki térségek több mutató-típussal történő jellemzésére az 1. táblázatban összefoglalt ajánlást tették.

Magyarországon a vidéki területek lehatárolás a centrum- és periféria viszonyrendszer mentén érthető.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció megállapítja, hogy „Magyarország területének 83%-a vidéki, rurális terület, ahol a lakosság 30%-a él. Erre a vidéki területre a vidékfejlesztés Európában elfogadott alapelvei és módszerei alkalmazandók. Az egész vidéki terület kiemelt támogatására és beavatkozási térségként való kezelésére azonban nincs mód, ezért azok a kistérségek tekinthetők mezőgazdasági vidékfejlesztési térségnek, ahol magas az agrárfoglalkoztatottak aránya, alacsony a népsűrűség, gyenge a földminőség és eltartó képesség, valamint tartós az elvándorlás.” Magyarország SAPARD Tervében a vidék kiterjedéséről a következő olvasható. „Az Európai Unióban használt kritériumok szerint az összes terület döntő hányada (96,1%) vidéki térségnek minősül, ahol a népesség közel háromnegyede (73,6%) él. Magyarországon az alapvetően vidéki térségek területi aránya (61,5%), ami lényegesen meghaladja az unió hasonló jellemzőjét (47%) (Sarudi, 2003). Az alapvetően és a jellemzően vidéki térségekben élő népesség aránya magasabb

hazánkban, mint az unió más országaiban, ami hazánk sajátos településszerkezetéből adódik. A SAPARD program az EU által is átvett OECD tipizálást fogadja el, de a 120 fő/km² népsűrűségű területeket tekinti vidéki térségeknek függetlenül az ott élő lakosság számától, vagy a település közigazgatási besorolásától. Sarudi mellett Kovács is hasonlóan vélekedett. Neki is az volt a véleménye, hogy ha Magyarországon alkalmazzuk az OECD és az EU által ajánlott népsűrűségi mutatót, akkor megállapítható, hogy az alapvetően rurális térségek és népesség aránya az EU-hoz viszonyítva jóval nagyobb. Alapvetően rurális térségben él a népesség 33,5%-a, és az ország területének 61,5%-a sorolható ide. Országgyűlési határozat is megállapítja, hogy csak az ilyen „alapvetően rurális” típusú térségeket tekintik a vidékfejlesztés célpontjainak” (KOVÁCS, 2003).

1. táblázat

A vidéki térségek feltételeit és a változásuk irányait leíró alapmutatók

Népesség, népmozgás	Társadalmi jólét, jogegyenlőség
Népsűrűség	Jövedelmek
Népesség változása	Lakáskörülmények
Népesség összetétel	Oktatás
Háztartások	Egészségügy
Közösségek	Létebiztonság

A gazdaság szerkezete és teljesítménye	Környezetgazdálkodás, fenntarthatóság
Munkaerő	Domborzat és éghajlat
Foglalkoztatás	Földhasználati változások
Nemzetgazdasági ágazatok megoszlása	Termőhely és élővilág
Termelékenység	Talaj-és vízviszonyok
Beruházások	Levegőminőség

Forrás: FEHÉR, 1998.

Az EU legújabb iránymutatásai szerint azonban Magyarország területének 96%-a számít vidéki térségnek, amelyhez a népesség 3/4-e kötődik. Az összes település több mint felén a lakosság száma nem éri el az ezer főt, s ezekben a falvakban él az összlakosság 1/5-e”

A vidék fogalmához hasonlóan a vidékfejlesztésnek sincs széles körben elfogadott meghatározása. Kiindulási alapként elfogadható a magyar Nemzeti Agrárprogram (1997) definíciója, ami szerint a „vidékfejlesztés mindazon tevékenységek fejlesztése, amelyek:

- a vidéki településeken élő lakosság megélhetési körülményeinek, jövedelemszerzési lehetőségeinek –az életminőség-javítására irányulnak, továbbá
- a természeti erőforrások, a környezet, a táj megőrzését szolgálják,
- és a vidék társadalomban betöltött funkciói ellátását tartósan erősítik.”

Bővebb hazai megfogalmazása az FVM szerint a következő: „A vidékfejlesztés összetett feladat, nem lehet csupán szektorális szempontokra korlátozni, illetve minden szektornak vannak összehangolást igénylő, sajátosan „vidékiséget” szem előtt tartandó feladatai. A gazdasági, ökológiai és szociális funkciókat a vidéki térségek végső soron társadalmi érdekből látják el. A gazdasági fejlődéssel a vidék minden tekintetben egyre

sérülékenyebbé válik a fokozódó környezetterhelés, továbbá az iparosítás és az urbanizáció térigénye következtében.

Sarudi a következőket állapítja meg: „A vidékfejlesztés egyfajta válasz azokra a problémákra, melyeket a kisméretű, alacsony jövedelmű gazdaságok, a mezőgazdaság melletti alternatív foglalkoztatási lehetőségek hiánya és a vidékről való elvándorlás jelentenek.

A vidékfejlesztés olyan komplex tevékenység, melynek végső célja az, hogy az egész társadalom érdekében a vidéki térségek tartósan képesek legyenek gazdasági, ökológiai és kulturális funkcióik ellátására. Ennek érdekében átfogja azokat a tevékenységeket, melyek a vidéki térségekben élő lakosság életminőségét javítják, a természeti, valamint a kultúrtáj megőrzését szolgálják, és biztosítják a vidéki térségek fenntartható fejlődését a vidék adottságainak, sajátosságainak megfelelően.

Lukács szerint a vidékfejlesztés a vidéki térségekben végbemenő változások tudatos, tervezett befolyásolása. Más megközelítésből a vidéki települések népesség megtartó képességének növelésére, új foglalkoztatási lehetőség létrehozására és a vidék környezeti, kulturális örökségének védelmére irányuló tevékenység.

Fehér, más megközelítésben a következők szerint vélekedik: „A vidékfejlesztés komplex fogalomként a különböző gazdaság-és társadalompolitikai szegmenseknek a vidéki területekre vonatkozó integrált rendszereként értelmezhető. Így a vidékfejlesztés kapcsolódik ugyan a területfejlesztéshez, mégsem tekinthető azzal egyenlőnek, s kapcsolatukat sem lenne célszerű a „rész-egész” relációval jellemezni.

A vizsgált fogalomkörhöz kapcsolódó vidékfejlesztés a már említetten túl még számos megfogalmazást nyert. PETŐ ÉS NAGY (1999) a többcélú (gazdasági, társadalmi, szociális és környezeti) fejlesztésre, a külső forrásokkal kiegészített helyi erőforrásokra, valamint a résztvevők partneri együttműködésére helyezik a hangsúlyt. Így a vidékfejlesztés nem más, mint „gazdasági-társadalmi haladás a helyi erőforrások racionális hasznosításával.” Hozzáteszik, hogy hazánkban a helyi erőforrások között kiemelkedő helyet foglal el vidéken az agrárgazdasági potenciál. Az integrált vidékfejlesztésben célként jelölik meg a helyi erőforrások hasznosítási feltételeinek megteremtését, és az életfeltételek, jövedelemviszonyok javítását. Ebben a komplex rendszerben a legfontosabb összetevő az emberi tényező, melynek fejlesztésében fontos a képzés és a szaktanácsadás.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény
 Az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény
 Bódi F. - Böhm A.:2000. A sikeres és sikertelen településekről. In.: Sikeres helyi társadalmak Magyarországon. Budapest. Agroinform Kiadóház
 Fehér A.: 1998. A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról. Budapest. Gazdálkodás. XLII. évf. 5. szám, 54-59. p
 Kovács T.: 2003. Vidékfejlesztési politika. Budapest-Pécs. Dialóg Campus Kiadó, 20-28. p.,78. p.
 Lukács G.: 2004. A vidékfejlesztés kézikönyve. Budapest. Szaktudás Kiadó Ház
 Pető K. - Nagy G.: 1999. Vidékfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon. II. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok. Mezőtúr. In: Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere. 2007. Budapest. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, 18.p.

Oláh Krisztina

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem és marketing BSc szak
II. évfolyam

Oláh Krisztina, a kereskedelem és marketing szak II. éves tanulója. Középfokú nyelvvizsgával rendelkezik angol nyelvből. 2010 tavaszán részt vett a „Gyere egy körre” elnevezésű környezettudatossági vetélkedőn, amelynek 5 fordulója után az elődöntőn a csapatával 2. helyezést ért el. Tanulmányi eredményem alapján a 2010/2011-es tanév I. félévében kiemelt ösztöndíjat nyert el. 2010 óta tagja a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának (DETEP).

ÉLELMISZER-GAZDASÁGI VÁLLALATOK ONLINE FENNTARTHATÓSÁGI MARKETINGJE

Oláh Krisztina

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem és marketing BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Odor Kinga, egyetemi tanársegéd

BEVEZETÉS

Napjainkban egyre inkább előtérbe kerül a környezetvédelem, egyéni és szervezeti szinten egyaránt. A környezetvédelem része a fenntartható fejlődés három pillérének. Idáig a vállalatok csak a gazdasági pillért vették figyelembe működésük során, de az új globális kihívásoknak és a megváltozott fogyasztó értékrendnek köszönhetően egyre inkább előtérbe kerülnek a gazdasági érdekek mellett a társadalmi és környezeti érdekek is. A környezetterhelést főleg a termelés és ennek negatív hatása okozza, ezért a vállalati magatartás pozitív alakulása meghatározó lenne a környezetvédelem szempontjából. A XXI. században a környezetvédelmi szempontok figyelembevétele meghatározó lesz a vállalatok fennmaradásában és piaci sikereiben.

A jelen tanulmányban a legfontosabb külföldi és hazai szakirodalmak felhasználásával a téma elméleti hátterét ismertetem. Munkám során az egyének és a vállalatok környezettudatos magatartását szeretném bemutatni. A környezettudat, és környezettudatos magatartás fogalmának lehatárolása egyénre vonatkozó és szervezeti szintű vizsgálatok szempontjából egyaránt lényeges feladat, ezért munkámban fontosnak találtam az egyéni és szervezeti szinten történő környezettudatosság dimenzionálását. Ezek a dimenziók igen sok komponensből állnak, mégis igyekszem olyan szakirodalmakon és publikációkon alapuló szekunderkutatást végezni, amely az aktuális problémákat dokumentálja, elemzi, és rendszerező jelleggel ismerteti.

A KUTATÓMUNKA SZAKMAI HÁTTERE

1. Környezettudat fogalmi meghatározása

Az egyének viselkedését vizsgáló elméletek általában nem foglalkoznak a fogalom meghatározásával, hiszen mindenki a saját világnézetének, értékrendszerének megfelelően mást érthet alatta. Így muszáj számba vennünk a kutatók álláspontját a témával kapcsolatban. A fogalmi meghatározás elsődlegesen a tudatosság, mint emberi képesség vizsgálatával foglalkozik. Ez magába foglalja a tudatosság megjelenését, komponenseit és a tudatosságra ható tényezőket egyaránt.

A szervezetek magatartását vizsgáló elméletek ugyanabba a problémába ütköznek, mint az egyéni szintet vizsgálók, mivel a vállalatok eltérő módon értelmezik a környezeti tudatosságot működésük szempontjából. A környezettudat fogalmának lehatárolása az egyéni és szervezeti szintű vizsgálatok szempontjából egyaránt szükséges.

A környezettudatot különböző hitek és értékrendszerek határozzák meg, amelyek az ember és környezet kapcsolatára, a környezet és környezeti problémák fontosságára, valamint az

életvitel és az alkalmazott gazdasági rendszerek átalakításának környezeti hatására vonatkoznak. (BANERJEE - MCKAGE, 1994)

Ehhez hasonlóan a környezettudatot értékek, hiedelmek és attitűdök komplex rendszereként értelmezik. (DEMBOWSKI et al, 1994)

A környezettudatosság fogalmát a szakemberek sokáig a környezeti nevelés szinonimájaként használták. DUDÁS (2006) összegzi és újradefiniálja a környezettudat fogalmát. Úgy gondolja, hogy a környezettudat nemcsak speciális világnézet, érték- és hitrendszer, hanem a környezethez kapcsolódó pozitív attitűdök összessége is. Ez a pozitív attitűd a kialakult értékekből táplálkozik. A környezettudatosság sajátos viselkedésmód is, amelynek célja a környezetkárosítás csökkentése.

Összegezve, a környezettudat nem más, mint az egyének és a társadalom környezetről kialakított értékrendje, amelyet a környezetünkről szerzett tudás és meggyőződés alakít ki. A környezettudat lehetővé teszi az egyének és a társadalom számára, hogy felismerje a környezetkárosító hatásokat, fogékony legyen a problémák iránt. A megszerzett ismeretekkel és értékekkel tudatos lépéseket tesz a környezetet érintő problémák elhárításában.

A környezettudatosság túlmutat a környezettudaton. Magába foglalja azokat az értékeket és attitűdöket, amelyek a környezettudatot alakítják. Emellett a környezet iránti tudatos és felelős gondolkodást is magába foglalja, amely a környezeti károk megelőzését szolgálja. A legfőbb cél az ember és a környezet harmonikus együttélése. A környezettudat kialakítása döntő fontosságú mind az egyének, mind a szervezet számára, hiszen a megszerzett tudás környezettudatos magatartássá, majd konkrét cselekvéssé alakul át. A továbbiakban a környezettudat gyakorlati megvalósulását jelentő, környezettudatos magatartást dimenzionálom.

2. Környezettudatos magatartás lehatárolása

Fogalmilag a környezettudatosságot és a környezettudatos viselkedést el kell határolnunk egymástól, hiszen míg a környezettudatosság az maga az ismereteken alapuló eszme, addig a környezettudatos magatartás annak az eszmének a megnyilvánulása, amely ökológiai, a társadalmi és a gazdasági fenntarthatóságot egyidejű harmóniaként feltételezi.

ZSÓKA (2005) dolgozatában MALONEY és WARD (1973) munkájára hivatkozva azt állítja, hogy a környezeti tudatosság kognitív összetevői társadalmi szinten az alábbiak lehetnek:

- az ökológiai tudás (az ökológiai ismeretek összessége),
- a környezeti problémák által kiváltott érzelmi érintettség,
- a kinyilvánított hajlandóság az ökológiailag aktív cselekvés,
- az ökológiailag aktív jelenbeli cselekvés.

WINTER (1987) munkájában az ismeretek és a cselekvési hajlandóság mellett az egyéni értékek/attitűdök, valamint kollektív értékek/társadalmi normák is megjelennek a környezeti tudatosság komponenseiként.

ZSÓKA (2005) szerint az egyének környezettudatos magatartásának vizsgálatára született modellek a tudatossági összetevőket és a mögöttük álló befolyásoló tényezőket gyakran együtt kezelik.

A szakirodalmak felhasználásával (KORMOSNÉ – ODOR, 2010; WINTER 1987; ZSÓKA 2005) hat komponenst azonosítottam, amelyek segítségével vizsgálni tudjuk mind az egyéni, mind a szervezeti környezettudatos magatartást:

- demográfiai változók

- ökológiai tudás,
- környezeti értékek,
- környezeti attitűdök
- cselekvési hajlandóság,
- tényleges cselekvés.

A következőkben feltárjuk az egyes komponensek általános megközelítéseit a mögöttük álló befolyásoló tényezőkkel együtt.

A (1) **demográfiai tényezők** vizsgálatok a kutatások ellentmondó eredményre jutottak. KORMOSNÉ – ODOR (2010) munkájukban számba veszik azokat a demográfiai jellemzőket, amelyek befolyással vannak az egyén ökológiai tudásának kialakulásában. Egyes vizsgálatok szerint a *kor* negatív korrelációban áll a környezettudatos magatartással, vagyis a fiatal korosztály nagyobb aktivitást mutat a környezettudatos magatartásra. Egyes vizsgálatok pedig semmilyen összefüggést nem mutattak ki az életkor és a környezettudatos magatartás között. A témával foglalkozó tanulmányok eredményei alapján úgy tűnik, a vizsgált tevékenység jellege meghatározó abban a tekintetben, hogy az egyén életkora befolyásolja-e az adott magatartás környezettudatos jellegét vagy sem. A szakirodalmi források szerint a „nem” egyértelműen összefüggésbe hozható a környezettudatos magatartással, például a környezetbarát vásárlással. A nők sokkal fogékonyabbak a környezeti problémákkal való azonosulásra, így hamar magukévá tesznek értékeket és attitűdöket, amelyek környezettudatos magatartás leírására szolgálnak. Az *iskolai végzettség* szempontjából a magasabb végzettséggel rendelkezők magasabb tudással rendelkeznek, így jobban azonosulni tudnak a környezeti értékekkel. A demográfiai változók között az *egy főre jutó jövedelem és az életszínvonal* tűnhet a legjelentősebb befolyásoló tényezőnek, azonban a kutatások egyértelműen nem igazolják.

A demográfiai jellemzők és a környezettudatos magatartás összefüggéseinek vizsgálata után KORMOSNÉ – ODOR (2010) munkájával egyetértésben megállapíthatom, hogy a demográfiai tényezők nem bizonyulnak meghatározó jellemzőnek a környezettudatos magatartásra vonatkozóan.

ZSÓKA (2005) az (2) **ökológiai tudás** alatt azokat a környezeti ismereteket érti, amelyek hatással vannak a gondolkodásmódunkra, befolyásolják az értékeink és attitűdjeink kialakulását és ezen keresztül a cselekvési hajlandóságot és magát a cselekvést. A környezeti tudás négy típusát különbözteti meg: a deklaratív, a procedurális, a hatékonysági és a társadalmi tudást. KORMOSNÉ – ODOR (2010) munkájukban kifejtik, hogy a **deklaratív** tudás az ökológiai rendszerek működésének ismeretét, míg a **procedurális** tudás a kívánt környezeti állapot elérési lehetőségeit jelenti. A **hatékonysági tudás** arra vonatkozik, hogy a környezetbarát megoldások eredményét az egyén képes értékelni és összehasonlítani, azok „költség-haszon” elemzése alapján. STANLEY-LASONDE (1996) szerint a fogyasztók költség-haszon elemzés alapján választanak a környezetbarát tevékenységek közül. Ezzel szemben MCCARTY-SHRUM (1994) szerint a hagyományos költség-haszon elemzés a környezetbarát tevékenységek dimenziójában nehezen értelmezhető, mert eltérő időskálán jelentkeznek a költségek és az előnyök. A negyedik tudás, a **társadalmi tudás**, amely mások szándékainak és motivációinak ismeretét jelenti.

A (3) **környezeti értékek** értékrendszert képeznek, amelyek meghatározzák az egyéni magatartást. Az értékekre jellemző, hogy „olyan tartós koncepciók, vagy meggyőződések, amelyek a kívánt viselkedésmódra vonatkoznak, különböző szituációkban érvényesülnek, irányítanak az események értékelésében, és amelyek relatív fontosság szerint rendezettek” ZSÓKA (2005). Az értékek azok a vallott meggyőződések, amelyek irányadóként szolgálnak mindennapi cselekedeteinkben. Az értékek hozzájárulnak az egyén

világnézetének kialakításában. Így a környezeti értékek a környezetről vallott világnézet, amely meghatározza a cselekvés tudatosságát. A környezettudatos magatartás következő lépcsője a környezeti attitűdök. A (4) **környezeti attitűdnek** a személyes tapasztalatok útján szerzett értékeket és meggyőződéseket jelenti. A környezeti attitűdjeink befolyásolják cselekedeteinket, így meghatározza a környezet iránti elkötelezettségünket. Az attitűdökre jellemző, hogy van tárgyuk, akire az attitűd vonatkozik, irányuk (pozitív vagy negatív irány), fokuk (hol helyezkedik el a negatív és pozitív pólus között), intenzitásuk (stabilitás, tartósság), relevanciájuk, valamint tanulhatóak.

Az attitűdök kialakulásának okai a következőkből állnak össze:

- személyes tapasztalat,
- szükségletek,
- szelektív észlelés,
- személyiség,
- csoportkapcsolatok,
- egyéb befolyásoló tényezők (szakértők, véleményezők, bálványok).

A környezettudatos magatartást kialakító attitűdök kialakulásának okait soha nem vizsgálhatjuk külön-külön, hiszen ezek a tényezők folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással.

A (5) **cselekvési hajlandóság** ZSÓKA (2005) szerint egy kinyilvánított elkötelezettség a környezettudatos cselekvés irányába, de még nem mutatkozik meg tettekből.

A környezettudatos magatartás első négy komponense a (6) **tényleges cselekvésben** nyilvánul meg.

3. A szervezeti szintű környezettudatos magatartás

A környezetvédelem nem csupán a fogyasztók aktivitását igényli, de feltételezi és megköveteli a termelő szférában tevékenykedők környezettudatos magatartását. Mivel a szervezetet egyének csoportjai alkotják, ezért ha a szervezet környezettudatos magatartását akarjuk vizsgálni, a fogyasztói oldalról kell azt megközelítenünk.

Így, a szervezet környezettudatos magatartásának vizsgálatakor összekapcsolódik az egyéni és szervezeti szint. A környezettudatos szervezeti magatartás egyrészt a szervezeti tagok egyéni magatartásán keresztül nyilvánul meg, másrészt az egyéni szintet meghaladó módon, a szervezetet alkotó csoportok, valamint az egész szervezet szintjén is értelmezhető (ZSÓKA, 2005).

Ezt támasztják alá ZILAHY (2010) kutatási eredményei. A szervezeten belül az egyes csoportok környezeti tudatosságának szintje eltérő lehet, aszerint, hogy a szervezet környezetvédelmi céljainak, illetve környezeti stratégiájának megvalósítása milyen jellegű részvételt és mekkora tudatosságot igényel az adott csoporttól, ezért nehéz vizsgálni szervezeti szinten a környezettudatos magatartást. Így, ha a szervezetet vizsgáljuk környezettudatosság szempontjából, azt vizsgáljuk, hogy az egyes csoportok viselkedése a szervezeten belül mennyire felel meg az elvárt magatartásnak.

A szervezet környezettudatos magatartásának vizsgálatához, hasonlóan az egyéni magatartást meghatározó tényezőkhez, meg kell ismernünk a szervezeti tagokra, csoportokra és a szervezet egészére a szervezeten keresztülható tényezőket.

Az első tényező csoport a **szervezet külső környezete**, amely az alábbi elemekből tevődik össze:

- politikai,
- gazdasági,

- társadalmi,
- természeti és
- szabályozási környezet.

A második tényezőcsoport a **belső szervezeti tényezők** csoportja:

- vállalati küldetés,
- szervezeti tanulás,
- szervezeti kultúra,
- szervezeti motiváció,
- a vállalat környezeti stratégiája.

KORMOSNÉ – ODOR (2010) szerint a vállalat környezettudatos magatartásán azt értjük, hogy a környezetorientált gondolkodásmód konkrét intézkedésekké, változásokká fejlődik. A vezetés ezek alapján működtet egy szervezetet, függetlenül attól, hogy ezt a változást piaci mechanizmus vagy adminisztratív előírás hívta életre.

Egy vállalat, már csak működése szempontjából is heterogén, hiszen szervezeti egységei, és azokon belül az egyének eltérő feladatokkal, döntései jogkörrel rendelkeznek. Ezért a környezeti tudatosság is eltérően értelmezhető az egyes szervezeti egységekre, attól függően, hogy az adott csoport tevékenységének környezeti vonatkozásai a tudatosságnak mekkora mértékét és milyen formában való megjelenését igénylik. Eltérő ökológiai tudás, attitűdök, cselekvési lehetőségek jellemzik a termelési részleget, a felső vezetést, a marketing osztályt, a pénzügyi osztályt, a környezetvédelmi osztályt stb. ZSÓKA (2005) véleményével egyetemben úgy gondolom, hogy a közös halmazt az értékrendszer jelentheti, amely iránymutató háttérként tud szolgálni az egész szervezet számára abban, hogy a speciális feladatok elvégzése során a környezetvédelem mekkora fontosságot kapjon.

A szervezeti kultúra, átfogó és a viselkedést irányító erejénél fogva kétségtelenül alapvető jelentőségű a szervezeti magatartás és hatékonyság szempontjából. A szervezeti történések kulturális befolyásoltsága nem csak a szervezeti tagok többé-kevésbé hasonló értékfelfogásain alapul, az összefüggés ennél sokkal összetettebb, vizsgálatánál különböző hatásmechanizmusok sokrétű hálójával kell számolni.

A környezettudatos vállalatirányításnak számtalan előnye van (MORROW – RONDINELLI, 2002; EUKÖR, 2004; GUNINGHAM, 2007):

- *Gazdasági okok:* az anyagfelhasználás, energia-és vízfogyasztás technológiájának átalakításával, újrahasznosítással csökkenthetjük költségeinket, illetve más megtakarítás lehetőségeket tárhatunk fel.
- *Hatósági kapcsolatok:* a fent említett eszközök bármelyikének alkalmazása, vagy alkalmazásának célként való megfogalmazása javítja a támogatásokhoz, kedvezményes forrásokhoz való hozzájutás esélyeit, megkönnyíti a jövő gazdasági és adminisztratív változásaihoz való alkalmazkodást, az egyre szigorodó eljárásoknak való megfelelést.
- *Új piaci szeletek:* a környezettudatos, felelős fogyasztók és vállalkozók egyre nagyobb mértékben keresik a megbízhatóan és bizonyítottan környezetkímélő termékeket, szolgáltatásokat, mert ezekre egyre nagyobb a kereslet. A piaci torta „zöld” szelete egyre nagyobb.
- *A vállalat piaci értéke:* a környezettudatos vállalatirányítás növeli a cég piaci értékét, amelybe beleértjük mind a számviteli, mind az eszmei értékét, ha egyesülésre, akvizícióra vagy eladásra kerülne sor. Ezek mellett a vállalat értéke függ a környezet jó hírétől, imázsától is.

- *A termékek és szolgáltatások minősége:* a környezet figyelembevétele és megóvása a minőségbiztosítás természetes továbbfejlesztése.

A környezettudatosság elméleti tisztázása után fontos a szerzett ismeretek, kialakított célok átültetése gyakorlatba. A fogyasztói szemléletben és a vállalati gyakorlatban, a környezetvédelem meghonosítására alkalmas az elmúlt három évtizedben megjelenő ökomarketing és újonnan megjelenő formái, melyekkel későbbi kutatásaim során részletesen foglalkozom.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

Kutatómunka során a témához kapcsolódó legfontosabb hazai és külföldi szakirodalmak kerülnek feldolgozásra a fenntartható fejlődéssel, környezettudatossággal, ökológiai marketinggel és az online marketinggel kapcsolatban.

Céлом *egyrészt*, a marketing új vonulatának, az egyre többek által alkalmazott online marketingnek a bemutatása, különös tekintettel a fenntartható fejlődésre. *Másrészt*, hogy adott vállalatok honlapját tanulmányozva, az online marketing népszerű eszközei, gyakorlati megvalósulása ismertetésre kerüljön. *Harmadrészt*, egyetemisták körében, egy kérdőíves felmérést kívánok végezni a témával kapcsolatban. Mivel ők egyre többet hallanak, tanulnak erről a témáról, az ő elhivatottságuk, reakciójuk érdekes lehet a jövőre vonatkozóan.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az elmúlt évtizedben a környezettudatosság felértékelődésével még nagyobb hangsúlyt kap természeti környezetünk védelme, mely alapjául szolgálhat az egészséges környezet fenntartásához.

Egyéni és vállalati szinten is vannak, akik már ezt felismerték, és igyekeznek önkéntes tevékenységük révén jó példát mutatni felelős magatartásukkal.

Láthatjuk, hogy az elmúlt évtizedben a környezetvédelem, környezettudat fontossága felértékelődött a kutatók körében is, számos fogalomi meghatározás született a környezettudat, környezettudatos magatartás esetében. A szakirodalom nem egységes e tekintetben, de abban megegyeznek, hogy a környezetért tett cselekedeteink a környezettudatból és a környezettudatos magatartás elsajátításából erednek, egyéni és szervezeti szinten egyaránt. Ezért fontos vizsgálni azt, hogy a környezettudatos magatartás mennyire valósul meg a gyakorlatban szervezeti szinten.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Banerjee, B. – McKeage, K. (1994): How Green is My Value: Exploring the Relationship between Environmentalism and Materialism. In: *Advances in Consumer Research*, Vol. 21. No. 1. 147-152. p.
- Dembkowski, S. – Hanmer-Lloyd, S. (1994): The Environmental Value-Attitude-System Model: a Framework to Guide the Understanding of Environmentally Conscious Consumer Behavior. In: *Journal of Marketing Management* 10, 594-603. p.
- Dudás K. (2006): A környezettudatos vásárlói magatartás elemzése. *Marketing & Menedzsment*, 2006/5-6. 106-113. o.

- EUKÖR (2004): Környezettudatosság és pályázatírás az Európai Unióban. Ipari Műszaki Fejlesztésért Alapítvány – Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, Budapest, 133-157. o.
- Gunningham, N. (2007): Incentives to improve farm management: EMS, supply-chains and civil society. In: *Journal of Environmental Management* 82, 302-310. p.
- Kormosné, K. K. – Odor, K. (2010): Környezet, tudat, gazdálkodás.
- Maloney, M. P. – Ward, M. P. (1973): Ecology: Let's Hear from the People. An Objective Scale for the Measurement of Ecological Attitudes and Knowledge, in: *The American Psychologist*.
- McCarty, J. A. – Shrum, L. J. (1994): The Recycling of Solid Wastes: Personal Values, Values Orientations and Attitudes about Recycling as Antecedents of Recycling Behavior. In: *Journal of Business Research*, Vol. 30., p. 53-62.
- Morrow, D. – Rondinelli, D. (2002): Adopting Corporate Environmental Management System: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification. In: *European Management Journal* Vol. 20, Nr. 2, Great Britain, 159-171 p.
- Nemcsicsné, Zs. Á. (2005): Következetesség és rések a környezettudatos szervezeti magatartásban, Ph.D. Értekezés, Budapest.
- Stanley, L. R. – Lasonde, K. M. (1996): The Relationship Between Environmental Issue Involvement and Environmentally-Conscious Behavior: An Exploratory Study. In: *Advances in Consumer Research*, Vol. 23., No. 1., 183-188. p.
- Winter, G. (1997): Zölden és nyereségesen – Útmutató a környezettudatos vállalatirányításhoz.
- Zilahy, Gy. (2000): A szervezeti tagok motivációjának szerepe az “energiahatékonysági rés” kialakulásában, Ph.D. értekezés, BKÁE, Budapest.

Pál Enikő

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem és marketing BSc szak
III. évfolyam

Pál Enikő a Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Gazdasági és Vidékfejlesztési Kar III. éves kereskedelem és marketing BA szakos hallgatója. Tanulmányai során a Statisztika I. és Statisztika II. tárgyakat és a Marketingkutató című tárgyat hallgatta le a Gazdaságelemzési és Statisztikai Tanszéken. Az órákra mindig felkészült, a gyakorlatokon aktívan részt vett. Pál Enikő lelkiismeretes, szorgalmas és tehetséges hallgató. 2010 nyaratól vesz részt a tanszéki kutatásokban. A tanszék által oktatott tárgyakból jó minősítést szerzett és nagy affinitást mutatott a módszertani kutatásokban való részvételre. Kérdőívek kitöltésével és alapstatisztikai kimutatások készítésével segítette a tanszék kutatómunkáját. Eltökélt szándéka, hogy a tudományos diákköri munkában részt vegyen. Ezért a 2010/2011-es tanév II. félévében elkezdte a diákköri dolgozatának összeállítását. A kutatási téma: egy új terméknek, nevezetesen a konyhakész töltött káposztának piaci lehetősége. Kereskedelem és marketing szakos hallgató lévén felkeltette érdeklődését az új termék marketingje, mert ennek során az eddig elsajátított elméletet alkalmazhatja a gyakorlatban.

A NÁDUDVARI TÖLTÖTT KÁPOSZTA PIACI BEVEZETÉSÉNEK MARKETING VIZSGÁLATA

Pál Enikő

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem és marketing BA szak, III. évfolyam
Konzulens: Dr. Balogh Péter, egyetemi docens

BEVEZETÉS

A diplomadolgozatom témája egy új termék piaci bevezetése. Ez az új termék a nádudvari töltött káposzta, amely olyan értelemben „új”, hogy készétel formában lenne kapható az üzletekben. Egy új termék bevezetése kockázatos, ezért kell marketingkutatót végezni. A dolgozatomban igyekszem választ találni arra, hogy van-e igény a konyhakész töltött káposztára vagy megmarad tradicionális ételnek, melyet leginkább otthon és esküvőn esznek az emberek. Továbbá célom még, hogy megvizsgáljam, hogy kiket érdemes megcélozni, hol érdemes értékesíteni, hirdetni a terméket és mennyit hajlandóak fizetni érte a válaszadók.

A dolgozat első részében az új termékkel kapcsolatos szakirodalmak találhatók. Először a piac fogalmával szeretném kezdeni, melynek számos megközelítése létezik. A hétköznapi életben, ha azt halljuk, hogy piac, akkor mindig adott áruk cseréjének a színhelye jut eszünkbe, ahol eladók és vevők vannak. Hasonlít ez a mikroökonómiai megközelítéshez, amely szerint a piac a tényleges és potenciális eladók és vevők, illetve azok cserekapcsolatainak rendszere, amelynek legfőbb elemei a kereslet, a kínálat, az ár és a jövedelem. (KOPÁNYI et al., 2002) Vagyis a kereslet és kínálat találkozásának színhelye, ahol az áruk adás-vételét bonyolítják. Makroökonómiában a piac a gazdasági folyamatok színtere, ott adják, illetve veszik a különböző termékeket. (GACSÁLYI et al., 2002) Marketing szempontból a vállalat számára a piac folyamatosan változó értékesítési lehetőségeket jelent, magába foglalja a piaci szereplőket, a közöttük fennálló kapcsolatokat, működési elveket. (BAUER - BERÁCS, 2006) Mások szerint valóságos eladási és fizetőképes vételi szándékok megnyilvánulásainak színtere. (I1) Láthatjuk, hogy a piac lényege a kereslet és kínálat találkozása. Ma már a piac nem egy helyhez kötött „piacert” jelent, hanem egy tágabb adás-vételi rendszert (például: online kereskedelem).

Valamint egy új termék bevezetéséhez elengedhetetlen a marketing alkalmazása, így ismertetem annak fogalmát, a marketing-mixet érintve pedig rátérek a „marketing szívére”, a termékre. Bemutatom a termék és az újtermék definícióit. Egy új termék bevezetéséhez elengedhetetlen a marketing alkalmazása, amely szűkebb értelemben olyan vállalati tevékenységek összessége, amely elemzi a piacot, meghatározza az eladni kívánt termékeket és szolgáltatásokat, kialakítja az árakat, megszervezi az értékesítést és a fogyasztókat vásárlásra ösztönzi. Tágabb értelemben a marketing a vállalat egészére kiterjedő filozófia, szemléletmód, amelynek megvalósítása a vállalat (felsővezetőtől a portásig) feladata, oly módon, hogy a vállalati résztevékenységek integrációjában a marketing szempontok domináljanak. Kiterjesztett értelemben a marketing olyan értékkel rendelkező jószág (termék, szolgáltatás, ötlet, eszme stb.), amely az üzleti szférán túl kiterjed a nem nyereségorientált területekre is, mint például az oktatás, a kultúra, a vallás stb. (BAUER - BERÁCS, 2006)

A marketing-mix a marketing eszközök kombinatív alkalmazása a legoptimálisabb eredmény (nyereség) elérése érdekében. Melyek ezek a marketing eszközök? Az 5P szerint a termék (product), az ár (price), a hely (place), az ösztönzés, reklám (promotion) és a személyes eladás (personal selling), melyet már 5C-nek is neveznek, ahol a C= customer, a fogyasztó angol megfelelője. Ebből emelném ki a terméket, hisz az én szemszögemből ez a legjelentősebb, amely az amerikai felfogás szerint a marketing szíve. Végül is a termék a marketing-mix eszközzrendszerének az első és minden bizonnyal legfontosabb eleme, hiszen a többi eszköz gyakorlatilag hozzá kapcsolódik, annak sikerét hivatott elősegíteni. (JÓZSA, 2003)

Mi a termék? A terméknek számos definíciója létezik, hiszen mást jelent egy tervezőmérnöknek, egy marketingszakembernek, és mást egy fogyasztónak. A legismertebb és egyben legtagabb értelmezése, melyet Philip Kotler is vall, hogy a termék mindaz, ami a piacon figyelemfelkeltés, megszerzés, felhasználás vagy fogyasztás céljából kínálható, ami szükségletet vagy igényt elégíthet ki. Egy szűkebb termékdefiníció kifejezi, hogy a vállalat számára a termék a legfontosabb marketingeszköz, mert erre irányulnak a vásárló igényei, vagyis Tomcsányi szerint a termék nyereség céljából előállított eladható áru vagy Hoffmann Istvánné szerint a termék olyan fizikai, használati, esztétikai és szimbolikus tulajdonságok megtestesítője, amely a fogyasztók igényeit hivatott kielégíteni. Végül Glen L. Urban és John R. Hauser úgy gondolja, hogy a fogyasztót a termék kiválasztásánál számos tényező befolyásolja, vagyis a termék fizikai termékjellemzők együttese és pszichológiai pozicionálás. En a legjobban Hoffmannéval értek egyet, aki azt mondja, hogy a termék mindenféle tulajdonságok ötvöze, és valamilyen szükségletet hivatott kielégíteni. Tomcsányinak is igaza van, sajnos vagy nem sajnos, mert egy terméket általában nyereség elérése érdekében dobnak a piacra.

Az újtermék-marketing a menedzsment elméletében és a vállalati tevékenységben az innovációmenedzsment és a termékmarketing kereszteződésének egy újabb keletű szakterületét alkotja. Fogalmának három megközelítése létezik, mert még nem tekinthető kiforrott diszciplínának, pedig számos tudományos publikáció és szakkönyv foglalkozik kérdéseivel.

Tárgyának meghatározásai a következők:

1. definíció

Az új termék tervezésével, tesztelésével és piaci bevezetésével összefüggő vállalati marketingtevékenységek, - módszerek és - stratégiák képezik.

2. definíció

Az újtermék-marketing olyan döntéseket és résztvékenységeket foglal magába, ami például az üzleti elemzéssel, a piaci teszteléssel, az új termékek piaci életének követésével kapcsolatosak.

3. definíció

Az újtermék-marketing a termékinnováció kockázatmenedzselő stratégiai és marketingtevékenységeinek, eljárásainak és módszereinek összessége, amelyek célja, hogy hatékony módon elősegítsék az új termékek piaci sikerét.

1. Az új termék marketingkonceptiója

Az új termék piaci sikerében döntő szerepet játszik a termékkonceptió. A termékkonceptió alapvetően marketing szempontú termékfelfogást testesít meg. Jelentőségét az a követelmény is alátámasztja, hogy a műszaki fejlesztést csak akkor célszerű elkezdeni, ha az új termék marketingkonceptióját már kimunkálták.

A termékkonceptió alapján ismert lesz, hogy

- ki fogja a terméket megvásárolni (meghatározták a célpiacot);
- miért fogják megvásárolni (megfogalmazták a főbb termékelőnyöket);
- miért ezt a terméket részesítik előnyben a vevők a piacon jelen lévő többi hasonló célú termék ellenében, ha vannak ilyenek (pozícionálták a terméket vagy a szolgáltatást);
- milyen konkrét terméket kínál a vállalat a fogyasztónak (definiálták a főbb fizikai termékjellemzőket);
- hogyan kommunikálják a termékelőnyöket, a terméket hogyan juttatják el a vevőkhöz és hogyan ösztönzik őket a vásárlásra (meghatározták a marketingprogram tartalmát: a reklámozás, az ár, az elosztási csatornák és az értékesítési módszerek tekintetében).

A termékkonceptió a fejlesztési folyamatban alapfeltételt képez a műszaki fejlesztés indításához szükséges követelményjegyzék – protokoll – kialakításához csakúgy, mint a részletesebb marketingstratégia kimunkálásához.

2. Az új termékek vásárlási folyamatának sajátosságai

A vásárlási döntés ismerete olyan információkat szolgáltat, amelyeket mind a termékkonceptió, mind a bevezetési terv marketing-mixének a kialakításában felhasználnak. A vásárlási döntési folyamatnak rendszerint öt fő szakaszát különbözteti meg a marketing. Ezt mutatja az alábbi ábra. Ennek alapján elemezzük a következőkben az új termék vásárlási folyamatát.

Probléma felismerés

A probléma felismerés általában egy jelenleg érzékelt és egy jövőbeni kívánt állapot közötti eltérés felismerését jelenti. Az eltérés feszültséget okoz, aminek a megszüntetésére vásárlási döntést kell hozni. Egy új termék iránti igényt kiválthatja az új termék reklámja, a társadalmi befolyás: a szomszédnak már van, tanácsadók hívják fel rá a figyelmet stb. Az új termékek piaci bevezetése során a reklámozásnak és más vásárlóösztönző eszközöknek a feladata, hogy a potenciális vevőkben kiváltsák olyan probléma felismerését, amely az új termék révén megoldható, illetve rámutassanak, hogy egy létező probléma általa jobban megoldható.

Információgyűjtés

A probléma- vagy igényfelismerés szakaszát az információgyűjtés követi. Új termékek piaci bevezetése során a fogyasztó tájékoztatására számos eszköz alkalmazható: kipróbálás, információs anyagok, reklámozás, reklámkampány, direktmarketing-lehetőségek stb. A vevők rendszerint információk gyűjtenek nemcsak a termékre, hanem a márkára, a gyártó vagy szolgáltató hírnevére, megbízhatóságára, a fizetési feltételekre, a termék elérhetőségére vonatkozóan is. A tervezők a bevezetési kommunikációs program kialakítása során külön figyelmet fordítanak a véleményvezetőkre, a referenciacsoportokra.

Információk értékelése (Alternatívák értékelése)

Az információk értékelése az új termékek esetében jórészt a termék előzetes értékelését jelenti. Az új termékek értékelési és vásárlási folyamata tekintetében szerepet játszik úgy a termék újdonságának az intenzitása, mint a vevők innovációs magatartása.

Amikor a vevő egy radikálisan új termékkel szembesül, problémát okoz, ha nem tudja, milyen szükségletet elégít ki, milyen problémát old meg konkrétan. Nem tudja az emlékezetét, tapasztalatait használni.

Vásárlás

Abban, hogy a vásárlási szándék létrejön és a vásárlás megtörténjen, alapvető szerepe van a termék elérhetőségének, a vásárlás helyén nyújtott szolgáltatásoknak. Az új termékek elérhetőségéhez szükséges, hogy a bevezetők gondoskodjanak az elegendő termékmennyiség legyártásáról, s hogy a kereskedők a terméket beszerezzék és kínálják. A vevőszolgálati szolgáltatások terén a felvilágosítás, a tanácsadás, a termékhasználat bemutatása, a kipróbálás, a fizetési kedvezmények azok a tényezők, amelyek a vásárlást a leghatásosabban elősegítik.

Vásárlás értékelése

A vevő elégedettsége vagy elégedetlensége a vásárlás után, a termék használata során derül ki: teljesülnek-e az elvárások, sikerült-e elkerülni a kockázatot. Ez határozza meg további magatartását. Ha elégedetlen, vagy hibás a termék, visszavéteti, kicserélteti, megjavíttatja stb. Ha elégedett, ez javítja a márka hírnevét, s a vevő a későbbiekben is ezt a márkát keresi. Radikálisan új vagy bonyolult termékek esetében az elégedettséghez feltétel, hogy a vevő jól használja a terméket, minden funkcióját tudja használni. Szabatosan megfogalmazott használati útmutatóra, a vevőszolgálat elérhetőségére, tanácsadásra van szükség. (VÁGÁSI, 2001)

3. A termék piaci életgörbéje

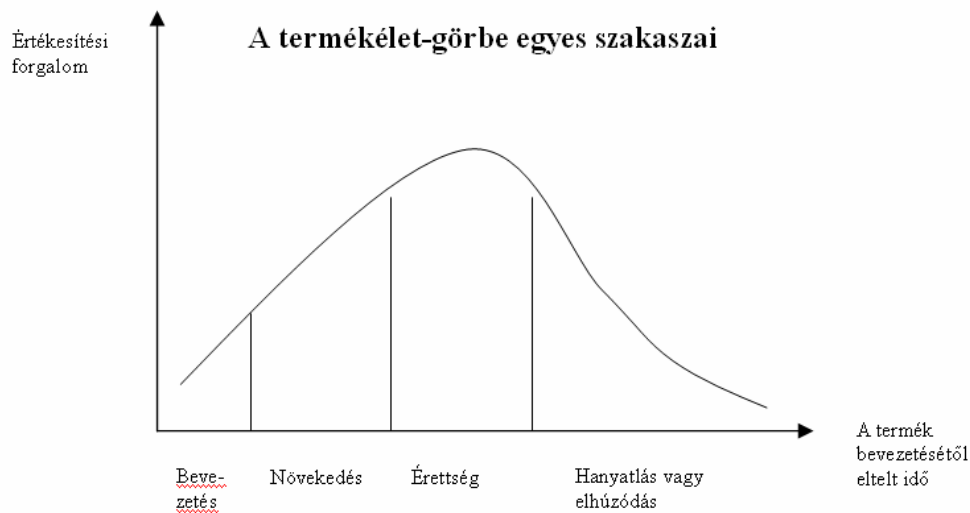
A termék értékesítését az idő függvényében leíró görbét termékéletgörbének, a hozzá kapcsolódó magyarázatrendszer termékelételem-elméletnek nevezzük. A termék életének négy szakaszát: a bevezetés, a növekedés, az érettség és hanyatlás szakaszát különböztetjük meg (1. ábra).

A bevezetési terv elkészítése és a termék tesztelése után következik a termék piaci bevezetése. A bevezetés szakaszában a terméknek le kell küzdenie az ismeretlenséget, és fogyasztókat kell megnyernie ahhoz, hogy esetleg más, már piacon lévő, vagy helyettesítő termék rovására kipróbálják. Ebben az időszakban sokat fordítanak hirdetésre, vagyis a marketing költségek magasak. Ilyenkor még az innovátorok a fogyasztók, akik érdeklődnek az új iránt, nyitottak egy új termékre. A versenytársak száma még kevés. A termék általában differenciált, azaz csak egy alapmodell létezik.

A termék életciklusának második szakaszában, a növekedés szakaszában bővül a fogyasztók száma, a korai elfogadók vásárolják a terméket. Ha a termék találkozik a piac igényeivel, akkor az más vállalatoknak is szemet szúr, így a versenytársak száma nő. Még ebben a szakaszban is intenzív hirdetést kell folytatni, így a marketingköltségek is magasak. A harmadik az érettség vagy telítettség szakasza, amikor a termék bevált. A piac mérete jelentősen bővül. Itt lehet a legnagyobb profitra szert tenni, így a cél az, hogy a terméket minél tovább ebben a szakaszban kell tartani. Már az eladás és a nagyobb piaci részesedés válik fő céllá. A marketingköltségek pedig mérséklődnek. A korábbi időszakok viszonylag magas költségeit ellensúlyozza, hogy a nyereség nő.

Ha a termék megújítása, felfrissítése nem lehetséges és a vásárlói igények visszaesnek, akkor az adott termék a hanyatlás szakaszába jut. Ebben a helyzetben bizonytalanra válik a kereslet jövőbeli alakulása, alacsonnyá vagy negatívvá válik a profit és egyre többen hagyják el a piacot. A vállalat felismerve a helyzetet már nem költ reklámra. Választás elé

kerül, hogy vagy megjelenik egy új termékkel vagy kivonul a piacról. (BAUER - BERÁCS, 2006)

1. ábra: **Termékélet-görbe**
Forrás: I2

Ezt követően bemutatom a Nádudvari Élelmiszer Kft-t, amely 2007. szeptember 1-én alakult a nádudvari Nagisz Zrt. többségi tulajdonában lévő Mark-Nagisz Kft-ből és a Nagisz Zrt. Húsüzeméből. A kizárólag magyar tulajdonú cég tevékenységét két telephelyen, a Hortobágyi Nemzeti Park közelében lévő Nádudvaron végzi. Azért van két telephely, mert egyik a Tejüzem, a másik a Húsüzem.

Aztán ismertetem a kutatást, melynek célja, hogy megtudjuk, hogy milyen a termék fogyasztói fogadtatása, a kérdőíves felmérés során eltérő-e a preferenciák. Azért érdemi kérdés ez, mert érdemes megtudni, hogy mennyire van igény a termékre, keresett lesz-e? Lényeges, hogy ilyen termék még nincs a cég kínálatában. Végül levonom az eddigi következtetéseket, és javaslatokat teszek.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás Hajdú-Bihar megyére terjed ki és egy 544 kérdőívből álló adatbázis segíti a munkát. A kutatás során standardizált kérdőíveket alkalmaztunk, melyek alkalmasak arra, hogy a kapott információkból számszerű adatok szülessenek. A kérdőív standarditása teszi lehetővé, hogy a legkülönbözőbb típusú válaszok összehasonlíthatók legyenek. (TAMUSNÉ, 2009) A kérdőívek kitöltése személyes és online megkérdezéssel történt. A személyes megkérdezés során kérdező(biztos) volt jelen és személyesen, szóban tette fel a kérdéseket a válaszadónak. A válaszadó szóbeli válaszait a kérdező rögzítette a kérdőívben. Manapság viszont az internet elterjedésével már online módon is megválaszolhatóak a kérdések. Ennek segítségével gyors piackutatás végezhető.

Hipotézisvizsgálat

A sokaságra vonatkozó különféle feltevéseket, hipotéziseknek, az azok helyességének mintavételi eredményekre alapozott vizsgálatát pedig hipotézisvizsgálatnak nevezzük. Minden hipotézisvizsgálat legelső lépése a vizsgálni kívánt hipotézis megfogalmazása kell hogy legyen. Pontosabban, minden hipotézisvizsgálat céljaira egyszerre két hipotézis: egy úgynevezett nullhipotézis és egy azzal szembenálló másik állítás, egy úgynevezett alternatív hipotézis fogalmazandó meg. E két hipotézist „versenyeztetni” fogjuk egymással, s a kettő közül azt fogjuk igaznak tekinteni, elfogadni, amelyik a mintavétel eredménye alapján hihetőbbnek tűnik a másiknál.

Az a hipotézis, amelynek helyességéről közvetlenül döntünk, mindig a nullhipotézis.

Két független mintás t-próba: két csoport átlagát hasonlítja össze. A szignifikancia azon múlik, hogy a szórás hogyan alakul a csoportokban.

Varianciaanalízis

Eltérő módon lerögzített varianciák segítségével viszonyítja egymáshoz a sokaság különböző középértékeit. Adott vizsgálat során előálló teljes adatmennyiség, mint alaphalmaz össz-szórását, konkrétan, összvarianciáját analizálja abból a nézőpontból, hogy ingadozás okára keresi a választ. Annak a tisztázását segíti, hogy a fentebb említett szórásbeli eltérések mögött a véletlen vagy egy másik magyarázó tényező hatása bújjik-e meg.

A varianciák közötti különbséget is vizsgáltam. Az ANOVA-táblázat csak azt mutatja meg, hogy van-e szignifikáns különbség, de azt nem, hogy pontosan melyik csoportok között. Ennek megállapítására több utóteszt is van, ez a post-hoc Test. A post-hoc tesztek elsősorban aszerint vannak csoportosítva, hogy a szórás egyezés feltétele teljesül-e. A próba kiválasztásánál két fontos szempontot kell figyelembe vennünk: mennyire könnyen lehet vele különbséget kimutatni (mennyire engedékeny), illetve mennyire megbízható. A két szempont között negatív összefüggés van, az engedékenyebb próbák kevésbé megbízhatók, és fordítva, a megbízhatók szigorúbbak. Az LSD (Least Significant Difference), amellyel a legkorábban lehet különbséget kimutatni, ugyanakkor a megbízhatósága alacsony, továbbhaladva pedig nő a próbák megbízhatósága és szigorúsága. Ha megbízhatóbb próbát akartam, akkor a Tamhane-t alkalmaztam. (13)

A kapcsolat vizsgálat során korrelációs együtthatót számítottam, ami két magas szintű változó közötti kapcsolatot mutat.

EREDMÉNYEK

Az eredményeket az Microsoft Excel és az SPSS 13.0 szoftver segítségével számoltam ki. 543 fő töltötte ki a kérdőíveket, ebből 274 (50,46%) nő és 269 (49,54%) férfi volt. Négy változó szerint vizsgáltam a kérdéseket: nem, végzettség, lakóhely és életkor szerint.

Az alábbi táblázatban (1. táblázat) láthatóak Hajdú-Bihar megye és a minta arányai. Elmondható, hogy az adatok hasonlóak, az eredmény megállja a helyét a megyére nézve.

Likert-skálával (1-5) vizsgáltam a 8. kérdést (Ha vásárol félkész vagy késztermékeket, azt milyen gyakran teszi? 1=naponta; 2=hetente többször; 3=havonta; 4=ritkábban; 5=soha), a 12. kérdést (Mennyire szívesen vásárolná meg a konyhakész töltött káposztát? 1=egyáltalán nem; 2=nem; 3=megveszem; 4=szívesen; 5=nagyon szívesen) és a 13. kérdést (Mennyit hajlandó fizetni 1 kg (kb. 8 db) konyhakész töltött káposztáért?).

Először a végzettség szerint elemeztem, hogy milyen gyakran vásárolnak a válaszadók félkész- és késztermékeket (2. táblázat). A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a

közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők gyakrabban vásárolnak félkész- vagy késztermékeket, míg az alapfokúakra ez kevésbé jellemző ($p < 0,005$).

Már a 8. kérdésnél is észlelhető volt, hogy a magasabb végzettséggel rendelkezők szívesen vásárolnak félkész-, készterméket, és a 12. kérdés is megerősíti az előbb megfogalmazott állítást. Itt is látható, hogy az alapfokúak vásárlási gyakorisága szignifikánsan különbözik a felsőfokúak értékétől ($p < 0,001$).

Az árat nézve, a végzettségek közt is található szignifikáns különbség ($p < 0,001$). Láthatjuk, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 411 Ft-tal többet hajlandók fizetni a töltött káposztáért, mint az alapfokkal rendelkezők.

1. táblázat

Arányok táblázat

<i>Kontrolljellemzők</i>	<i>Hajdú-Bihar Megye aránya</i>	<i>Mintabeli arány</i>
	%	%
Lakóhely		
Városok	79,5	79,4
Községek	20,5	20,6
Ország összesen	100,0	100,0
Életkor		
Fiatalabb felnőttkorú (15–39 éves)	44,4	42,4
Idősebb felnőttkorú (40–59 éves)	32,4	35,2
Időskorú (60 éves vagy idősebb)	23,2	22,5
Összesen	100,0	100,0
Végzettség		
alapfokú	54,6	56,9
középfokú	31,9	30,9
felsőfokú	13,5	12,2
Összesen	100,0	100,0

Forrás: saját számítás

2. táblázat

A kérdések vizsgálata végzettség szerint

Végzettség	8. kérdés	12. kérdés	13. kérdés
	Átlag	Átlag	Átlag
alap	3,7443	1,9709	849.-
közép	3,1369	3,2679	1125.-
felső	3,2121	3,4848	1261.-

Forrás: saját számítás

A végzettség szerinti vizsgálat után a nemek szerinti elemzést végeztem el, mely a 3. táblázatban látható. Azt néztem meg, hogy milyen gyakran vásárolnak a nők és a férfiak félkész- és késztermékeket és azt tapasztaltam, hogy a különbség szignifikáns volt ($p=0,005$), a nők rendszeresebben vásárolnak.

Annak az eredménye, hogy vásárolnának-e egyáltalán konyhakész formában ilyen termékeket, az lett, hogy a férfiak inkább fogyasztanak, mint a nők. Nincs nagy különbség az átlagok között, mégis szignifikáns a különbség ($p < 0,001$).

3. táblázat

A kérdések vizsgálata nem szerint

Nem	8. kérdés	12. kérdés	13. kérdés
	Átlag	Átlag	Átlag
férfi	3,3866	2,5613	981.-
nő	3,5949	2,5511	988.-

Forrás: saját számítás

Az árat nézve nincs szignifikáns eltérés ($p=0,745$), a nők és a férfiak is közel azonos árat hajlandóak megfizetni egy konyhakész töltött káposztáért.

Lakóhely szerint is elvégeztem a vizsgálatot, melynek adatai a 4. táblázatban láthatóak. Itt a kisebb értéket kell figyelembe venni, ugyanis a kisebb szám jelenti azt, hogy gyakrabban vásárolják. Így azt látjuk, hogy a városiak gyakrabban vásárolnak félkész- és késztermékeket, mivel a különbség szignifikáns volt ($p < 0,001$) a városi és községi emberek vásárlási gyakorisága között.

4. táblázat

A kérdések vizsgálata lakóhely szerint

Lakóhely	8. kérdés	12. kérdés	13. kérdés
	Átlag	Átlag	Átlag
város	3,4594	2,5986	1007.-
község	3,6161	2,3929	896.-

Forrás: saját számítás

A 12. kérdésnél volt szignifikáns különbség ($p < 0,005$). A városiak szívesebben vásárolnának konyhakész töltött káposztát.

Az ár terén is észlelhetjük a szignifikáns eltérést ($p < 0,005$), ugyanis a községben élők kevesebbet hajlandóak fizetni a konyhakész töltött káposztáért, mint a városban élők.

Negyedik változó, amely szerint vizsgáltam ezeket a kérdéseket, az életkor (5. táblázat). Láthatjuk, hogy a p mindenhol kisebb, mint 0,001, így mindegyik kérdésnél megfigyelhető a szignifikáns különbség. Az értékek közepes korrelációt mutat.

Megfigyelhető, hogy az életkor előrehaladtával egyre kevesebben vásárolnak félkész- és késztermékeket. A 12. Kérdésnél láthatjuk, hogy negatív irányú a kapcsolat az életkor és a vásárlás között, vagyis inkább a fiatalok vásárolnának konyhakész töltött káposztát.

A kérdések vizsgálata életkor szerint

Életkor szerint	8. kérdés	12. kérdés	13. kérdés
Korreláció	,467(**)	-,489(**)	-,497(**)

** p=0,001

Forrás: saját számítás

A 13. kérdésnél is negatív a kapcsolat az életkor és a fizetési hajlandóság között, ugyanis az életkor növekedésével kevesebb összeget lennének hajlandóak áldozni a konyhakész töltött káposztáért.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az eredmények alapján azt javaslom, hogy a terméket a cég inkább városokban vezesse be, inkább a szuper- és hipermarketekbe, így a reklámot is ezekben a kereskedelmi egységekben érdemes végezni. A fiatalabbak hajlamosabbak konyhakész termékeket vásárolni, így őket ajánlott célcsoportnak tekinteni. Valamint a magasabb jövedelemmel rendelkezők fogyasztanak szívesen ezt a terméket, így az ár is elérhetne egy magasabb kategóriát, amely egyfajta bizalmat is teremthet a termék minősége iránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bauer A. - Berács J. (2006): Marketing. Aula Kiadó, Budapest. 11-15.p, 45.p., 197.p.
 Gacsályi I. – Meyer D. – Misz J. – Simonits Zs. (2002): Közgazdaságtan II. Makroökonómia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 32.p.
 Józsa L. (2003): Marketing – Reklám – Piackutatás I. Göttinger Kiadó, Veszprém, 9-16.p.
 Kopányi M. – Petró K.– Vági M. (2002): Közgazdaságtan I. Mikroökonómia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 38.p.
 Tamus A. (2009): A marketingkutatás gyakorlata 71-300.p.
 Vágási M. (2001): Újtermék marketing. Károly Róbert Kutató-Oktató Közhasznú Nonprofit Kft., Gyöngyös. 11-126.p.
 I1: <http://epeszgepesz.atw.hu/Tantargyak/Vallalkozasi/A%20piac%20fogalma.%20doc> (letöltve: 2011.03.13.)
 I2: <http://wiki.volker.hu/images/f/fe/Termekelotgorbe.png> (letöltve: 2011.03.13.)
 I3: http://kogni.pszich.u-szeged.hu/statisztika/index.php/Egyszempontos_varianciaanal%C3%ADzis (letöltve: 2011.05.11.)

Papp Orsolya

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Emberi erőforrás tanácsadó MA szak
I. évfolyam

Papp Orsolya a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Emberi erőforrás tanácsadó MA szak hallgatója. Korábbi tanulmányait a gyöngyösi Károly Róbert Főiskolán végezte, emberi erőforrások szakon, ahol átfogó ismereteket szerzett gazdasági vonalon. Számára nélkülözhetetlen az emberekkel való folyamatos kapcsolattartás, és a humán erőforrás gazdálkodás mindig is érdekelte, így fontosnak tartotta, hogy tovább képezze magát ezen a területen. A jelenlegi mesterképzés megfelelő keretet biztosít ahhoz, hogy jobban belelásson a személyzeti tanácsadási folyamatok működésébe, valamint az egyéb humán erőforrás funkciók tervezésébe. A jövőben mindenképp ezen a területen szeretne elhelyezkedni, így célja, hogy a mesterképzés elvégzése által olyan humán szakember váljon belőle, aki munkáját teljes hozzáértéssel és odaadással tudja végezni.

TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉSI RENDSZER AZ ARRK HUNGARY KFT.- NÉL

Papp Orsolya

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Emberi erőforrás tanácsadó MA szak I. évfolyam
Konzulens: Dr. Dajnoki Krisztina, adjunktus

BEVEZETÉS

A visszacsatolás és az értékelés nagyon fontos szerepet tölt be az ember életében. Mindennapi életünk során valamennyien gyakran értékelünk. Tudatosan vagy öntudatlanul, objektíven vagy szubjektíven. Amikor értékelünk valamit, minősítjük annak értékét, hasznosságát, illetve megítéljük minőségi tulajdonságait. A dolgokon kívül értékeljük még magunkat, másokat, értékeljük a magatartást, a személyiségjegyeket és a rendszereket. Az értékelés ezért valami több, más, mint maga a szervezeti folyamat. Egy szervezet értékelési rendszere megkísérli formalizálni ezeket a tevékenységeket, hogy megítélje, milyen sikeres az egyén szervezeti céljai teljesítésekor. (FARKAS et al. 2008)

Témaválasztásomat az indokolja, hogy már négy éve az emberi erőforrás menedzsment területén végzem tanulmányaimat, és a teljesítményértékelést – ami az emberi erőforrások menedzselésében stratégiai szerepet tölt be – olyan központi folyamatnak tekinthetjük, amely segítségével a szervezet visszajelzést szerez és ad alkalmazottai teljesítményéről, ami pedig nélkülözhetetlen egy vállalat hatékony működéséhez.

A kutatás vizsgálati helyszínéül a tiszaujvárosi ARRK Hungary Kft.-t választottam, ami egy műszaki műanyag termékek gyártásával foglalkozó, dinamikusan fejlődő cég. Célom a szervezetnél néhány éve kialakított teljesítményértékelési rendszer kialakításának, működésének bemutatása, esetleges hiányosságainak feltárása volt.

A teljesítmény nem más, mint a megszerzett és felhalmozott tudás, az emberi képesség és készség motivációkon keresztül megvalósulása a munkafolyamatokban. A fenti meghatározásból is kitűnik, hogy mivel emberi kompetenciákról van szó, a teljesítmény értékelése szükségképpen sokféle megközelítést igényel, ráadásul az sem elhanyagolható szempont, hogy ideális esetben a vállalat minden érintettjét ajánlatos bevonni ebbe a folyamatba.

Napjainkban, mikor a vállalatok sikerességét illetően a versenyképesség megtartása és a rendkívüli eredményesség kulcsfontosságúvá vált, elengedhetetlen, hogy meghatározott időközönként egy átfogó célkitűzési rendszer keretében visszajelzést kapjunk és adjunk a cég dolgozóinak teljesítményéről – mindenkor szem előtt tartva azt, hogy ennek segítségével a kollegák képzése, javadalmazása és ösztönzése is jól megalapozottá válik. A legjobb megoldásnak az bizonyulhat, ha a rendszer elfogadtatását követően az értékelést széles körben végezzük, mindezt a vállalat stratégiai céljaihoz és igényeihez igazítva.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

Egy szervezet teljesítőképességét az alkalmazottak teljesítményének összessége adja, így a hatékony működés biztosításához elengedhetetlen az egyes munkatársak teljesítményének mérése. A szervezeti élet természetes velejárója tehát, hogy tagjai kölcsönösen értékítéletet

alkotnak egymás teljesítményéről, hiszen közös céljaik elérése szempontjából fontos, hogy lehetőleg mindenki értse a vele szemben támasztott követelményeket és igyekezzen maximális teljesítményt nyújtani. (11) A teljesítmény a szervezet által kijelölt feladatok elvégzésével kapcsolatos minőségi és mennyiségi elemekből álló változó. A képességet minden ember teljesítménye alapjának kell tekintenünk. Az emberek általában képességeik alapján érnek el bizonyos teljesítményt. A teljesítményértékelést olyan folyamatnak tekinthetjük, amelynek segítségével a szervezet visszajelzést szerez és ad alkalmazottainak teljesítményéről. Az emberi erőforrással való gazdálkodáson belül kiemelt fontosságot tulajdonítunk a dolgozók motiválásának. Az egyéni érdekelttség helyes érvényesítése aligha képzelhető el teljesítményértékelés nélkül. A teljesítményértékelés a szervezetben dolgozó valamennyi munkatárs adott időszakra vonatkozó teljesítményének felmérése és megítélése (DAJNOKI, 2007).

A teljesítményértékelés a szervezetben dolgozó valamennyi munkatárs adott időszakra vonatkozó teljesítményének felmérése és megítélése, azaz egy értékelés a dolgozó munkájáról, teljesítményéről (GULYÁS, 2006). Általában kétféle értékelési mód él egymás mellett: a formális és az informális értékelés. Az informális értékelés spontán módon történik, a vezetők állandóan figyelemmel kísérik beosztottjaik munkáját, és arról ítéletet alkotnak. Az informális értékelés gyakran szubjektív, a személyes kapcsolatok minősége jelentősen befolyásolja. A formális teljesítményértékelés a szervezet által tudatosan kifejlesztett rendszer, melynek segítségével rendszeresen, és szisztematikusan értékeli az alkalmazottak teljesítményét. Bár a formális teljesítményértékelő rendszerben is megvan az esélye a szubjektivitásnak, de ez az értékelő rendszer az értékelt által is áttekinthető, valamint egyértelmű visszajelzést biztosít. (ROÓZ, 2006, 12)

Természetesen a szervezetek a formális teljesítményértékelés rendszerének kidolgozása mellett döntenek. Ennek előkészítéséhez a legtöbbször jelentős energia-befektetésre van szükség, hiszen az eddig csak megbecsült, nem túlságosan kommunikált és néha erősen kérdéses teljesítményindikátorokat meg kell határozni, tudatosítani kell és el kell fogadtatni a munkatársakkal, ami nem pusztán HR feladat, hanem sokkal inkább erős vezetői kvalitásokat kíván. LÁ CZAY – JUHÁ SZ (2008) alapján a jelenlegi minősítési gyakorlat a korábbi formalizált módszerek jó részét megtartja, elsősorban a mérhető teljesítmények osztályozása, súlyozása körében, alapvetően a rövidebb értékelési ciklusok eredményeit áttekinthetően. A munkatársak besorolásait, teljesítményeik rangsorát lehet ilyen módon értékelni. Célszerű változtatni ebben a bevált értékelési körben is, pl. olyan módon, hogy a vezető csak keretként fogadja el a kapott űrlapokat, a minősítést a lehető legkövetlenebb formában végzi. Ezután tehát nem az írásos kérdésekre adott válasz, hanem a személyes megbeszélés a döntő értékelési alap. Nem az a fő cél, hogy előírt időközönként formálisan teljesüljenek a minősítés papírmunkái, hanem az, hogy a beszélgetésben résztvevők számára kölcsönösen hasznosítható eredményeket érjenek el.

A teljesítményértékelés során a szervezet folyamatos visszajelzést kap, illetve ad a dolgozók munkájáról, hogy a vállalat minden eleme tisztában legyen tevékenységének eredményességével, s ha szükséges, még kellő időben és kellő módon javíthatson rajta. Ebből kifolyólag a teljesítmény-értékelés szoros kapcsolatban áll a különböző HR-rendszerekkel, érintve a javadalmazás, a képzés vagy éppen az utódlás kérdéskörét és meghatározva ezen területek követendő irányát. (13)

A szervezet számára az ideális értékelési rendszer szervesen bekapcsolódik az üzleti tervezés és stratégiaalkotás folyamatába, illeszkedik az informatikai és controlling rendszerhez, valamint a többi emberi erőforrás menedzsment rendszerekhez. A harmonikus illeszkedés érdekében el kell dönteni, hogy az értékelés kimeneteit mire fogjuk

felhasználni: előléptetési döntések vagy egyéni szintű fejlesztések. Majd ennek megfelelően kell kialakítani a kapcsolódásokat más szervezeti rendszerekkel, továbbá meg kell határozni a többi emberi erőforrás rendszerrel fennálló input-output kapcsolatokat, Így a kiválasztást, karriermenedzsmentet, munkaköri kategóriarendszert, képzés és fejlesztéseket. (BAKACSI et al., 2006) A teljesítményértékelési rendszer inputként használja fel a már elkészített egyéni munkaköri leírásokat vagy kompetencialistákat, de ezek aktualizálásához is hozzájárul. Továbbá a rendszer eredményei segítik a belső kiválasztást és hozzájárulnak a bevásárlóvizsgálatához, valamint felhasználhatók a kiválasztási folyamatban alkalmazott tesztek érvényességének vizsgálatához. Elengedhetetlen követelmény a kiválasztási folyamatokban, illetve a teljesítményértékelés során használt kompetenciák összhangjának kialakítása. A teljesítménykategóriák és a fejlesztési célok meghatározása egyaránt információs célokat biztosít az utánpótlási és a karriertervezési rendszer számára. Az értékelés által meghatározott célok jelölik ki a képzési szükségleteket, tartalmilag megalapozva a képzési rendszert. A teljesítményértékelés outputja szükség esetén segítheti a leépítendő munkavállalók körének meghatározását is.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Az elemzés anyaga az ARRK Hungary Kft., melynek fő profilja a fröccsöntéssel és extrúziós fúvással előállított autóalkatrészek gyártása. A fő tevékenység szűkebb értelemben véve műszaki műanyag termékek gyártása, tágabb értelemben a műszaki műanyag terméket vásárló vevők igényeinek kielégítése. A cég az elmúlt évek tudatos fejlesztésének eredményeként ma az autóiipari és más műszaki terméket igénylő ipari gyártók elismert szállítója. A munkatársak évtizedes tapasztalatai, az ARRK csoport támogatása, a folyamatos fejlesztés, mind olyan eleme a cég képességeinek, amelyekkel támogatni szeretnék partnereiket üzleti céljaik elérésében.

Közel 20.000 m² üzemcsarnok és raktár, négy éves átlagéletkorú géppark, modern technológiák, 300 főt meghaladó létszám képviselik azokat az erőforrásokat, amelyek lehetővé teszik a több, mint 3 Mrd Ft árbevétel elérését.

A cég büszke arra, hogy több évtizedes, műanyagfeldolgozásban szerzett tapasztalatával elősegítették partnereik üzleti sikereit. Az autóiipartól a háztartási elektronikai eszközökig, a vevők összes alkatrésze ugyanolyan prioritással bír. Partnereik között az alábbi szervezetek találhatók meg például: Suzuki, Bentley, Volkswagen, Opel, Fiat, Volvo, BMW, Land-Rover, Aston Martin, Porsche. (14)

A cég minőség- és környezetirányítási rendszerének működtetése része azoknak a szervezési és irányító folyamatnak, amellyel a vállalkozás fő tevékenységét támogatják. A vevői igényeket vállalati célokká alakítják, a célok elérését lehetőleg mérőszámokkal mérhető módon értékelik és eltérés esetén beavatkoznak. Az ARRK Hungary Kft. minden tevékenységében szem előtt tartja a környezet védelmét, a körülöttük lévő világ környezeti hatásoktól való megóvását. Cél a legmagasabb szintű vevői megelégedettség elérése, úgy hogy mindeközben szem előtt tartják a környezetvédelmi elvárásokat.

Az eddigi kutatásom elemzési módszere az esettanulmány, ami a társadalomtudományok egyik kutatási módszere. Esettanulmányok folytatása során már valamilyen lezajlott történést, jelenséget tanulmányozunk, valamint megpróbálunk magyarázatot találni a jelenség által felvetett kérdésekre. (15)

A vizsgálat a jövőben kérdőíves felméréssel, valamint a kiértékelt interjúk eredményeivel lesz kiegészítve.

EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A teljesítményértékelés szervezeti élet természetes velejárója, hogy tagjai kölcsönösen értékítéletet alkotnak egymás teljesítményéről, hiszen közös céljaik elérése szempontjából fontos, hogy lehetőleg mindenki értse a vele szemben támasztott követelményeket és igyekezzen maximális teljesítményt nyújtani.

A teljesítményértékelés a szervezetben dolgozó valamennyi munkatárs adott időszakra vonatkozó teljesítményének felmérése és megítélése. Az ARRK Hungary Kft. –nél ezzel a tevékenységgel az alábbi célok elérését fogalmazták meg:

- szolgálja a teljesítmények fokozását,
- visszacsatolást nyújt az alkalmazottaknak munkájuk minősítéséről,
- növeli a motivációt,
- elősegíti a képzési igények megfogalmazását,
- lehetővé teszi az emberekben rejlő potenciális képességek felismerését,
- megmutatja, hogy a szervezet mit vár el az egyénektől,
- a karriertervezés eszköze lehet,
- a bér, jövedelem megállapítás alapjául szolgálhat és
- információkat nyújt a munkakörrel kapcsolatos problémákról és azok megoldásáról.

Az ARRK Hungary Kft. esetében a teljesítményértékelés bevezetéséhez jelentős előkészítésre volt szükség, bár a technológia erős kötöttsége és a következetes adminisztráció és adatgyűjtés megfelelő alapot szolgáltatott a teljesítménytudatosság felépítéséhez. A teljesítményértékelési rendszer kialakítása a következő előkészítő folyamatlépéseken keresztül valósult meg:

1. A munkaposztok értékelése összetettségi és nehézségi fok szerint (termelés)
2. A munkaposztok normázása (termelés)
3. Teljesítménycélok meghatározása (minden munkaterület)
4. Teljesítményértékelési rendszer felállítása

Mint minden vállalatnál, az általam vizsgált Kft. esetében is érvényesült az az előkészítő lépés, miszerint a teljesítményértékelést mindenképp meg kell, hogy előzze a mindenki számára egyértelmű munkaköri leírás elkészítése. Mivel ez képezi alapját annak, hogy az egyes feladatokhoz hozzárendelhesük az elvárásokat, amelyek az adott munkakört betöltő személy, és így a cég sikerességét is megalapozzák. Fontos, hogy a beosztottak tudják, melyek azok a feladatok, amelyek hozzájuk tartoznak, és ismerjék az ezzel kapcsolatos követelményeket, valamint hogy bármilyen probléma esetén legyen kihez fordulniuk a cégen belül. Ha egy munkavállaló lelkiismeretesen végzi munkáját, valószínűleg folyamatosan értékeli saját teljesítményét, amelyet a kollegák és a menedzsment átlátható módon történő bírálata kell, hogy kövessen.

Az ARRK Hungary Kft. esetében hét munkaköri csoport alakult ki, a hetedik kategóriába a próbaidejét töltő fizikai munkakört ellátó dolgozó kerül (*1. táblázat*).

Szakmai szempontból törekedni kell a rendszer egyszerűségére és átláthatóságára, egyébként a munkatársak nem értik, amely a folyamatos konfliktusok forrásává válhat. Az ARRK Kft. 300 főn felüli létszáma és feladatainak szerkezete alapján nem is igényelt bonyolultabb rendszert. A munkakörök értékelésének alapelveként a munkaköri felelősségek, a tudás és a munkakör relatív fontossága került értékelésre.

A teljesítményértékelési rendszer megalkotása a fentiekben felsorolt lépések összegzését jelenti tulajdonképpen. Az ARRK Kft. számára egy komplex, integrált megoldás kivitelezése történt meg, amely az egyes egységekre más-és más célokat, valamint értékelési lehetőségeket kínált, viszont egy egységes rendszerbe épült be, annak integrált részeként.

1. táblázat

Munkaköri kategóriák az ARRK Kft.-nél

<i>Létszám</i>	<i>%</i>	<i>Munkaköri kategória</i>	<i>Kategória jelölés</i>	<i>Létszám</i>	<i>%</i>
215	66%	Fizikai munkakör 6	F 6	215	66%
35	11%	Fizikai munkakör 5	F 5	51	16%
16	5%	Alap adminisztratív munkakör 5	A 5		
11	3%	Kiemelt fizikai munkakör 4	F 4	23	7%
12	4%	Adminisztratív munkakör 4	A 4		
9	3%	Szakértő 3	SZ 3	19	6%
10	3%	Közvetlen vezető 3	V 3		
4	1%	Szakértő 2	SZ 2	14	4%
10	3%	Középvezető 2	V 2		
5	2%	Felső vezető 1	V 1	5	2%
327	100%	Összesen		327	100%

Forrás: ARRK Hungary Kft. adatai alapján saját szerkesztés

A teljesítmény értékelését minden esetben a közvetlen felettesek végzik. A jelenlegi szervezeti struktúrában kialakult értékelői kört a 2. táblázat mutatja.

A társaság minden munkakörében teljesítménycélok kerültek kitűzésre, amelyek a munkakörök jellemző teljesítményfaktorait célozták meg. A teljesítménycélok lehetnek egyéni és csoportosak, legalább kettő, legfeljebb négy célt kell megadni az értékeléshez. A teljesítménycélokat a tárgyév január 31-ig kell meghatározni és dokumentálni minden munkakörre, melyeket egyéni célok esetén a munkakör betöltőjével át kell vetetni. A teljesítménycélok határozzák meg, hogy az egyén, vagy csoport az adott teljesítményalapkeretből mennyit kaphat meg az adott időszakra vonatkozó teljesítménye alapján. A teljesítménycélokra és azok egymáshoz viszonyított arányára az értékelők tesznek javaslatot, és azokat a felső vezetés hagyja jóvá.

A teljesítményértékelés célja, hogy a munkatársak szembesüljenek saját és a cég eredményeivel, teljesítményével, ezért mindenképpen személyesen is kell a teljesítést értékelni. A teljesítmények szóbeli értékelése nem egy „szabad beszélgetés”, célja, értelme és koreográfiája van, amely minden esetben az értékelt munkatárs vagy (csoportos értékelés esetén) csoport fejlődését, a célok elérésére való motivációt kell, hogy szolgálja. Ezek az értékelések egyben színterei a főnök-beosztott beszélgetéseknek is, amelyben mindkét fél

visszajelzést adhat és kaphat a munkájáról, és eredményeiről, valamint sor kerülhet a következő év teljesítménycéljainak közös megbeszélésére is.

Csoportos értékelés esetén a csoportra kitűzött mutatókat havonta egyszer az értékelő értékeli és szóban ismerteti a csoporttal. A teljesítménymutatókat a szóbeli értékelés után jól látható helyre kifüggeszti. Minden esetben teret kell engedni az esetleges egyet nem értések kifejtésének.

2. táblázat

Értékelők és értékelték az ARRK Kft.–nél (részlet)

<i>Értékelő</i>	<i>Értékelt</i>
Ügyvezető igazgató	HR munkatársak
	Menedzser asszisztens
Gazdasági igazgató	Controlling vezető
	Kontroller
	Számviteli vezető
	Könyvelő
	Költség és eszköz kontroller
	Pénzügyi vezető
Műszaki igazgató	Technológiai vezető
	Karbantartási vezető
	Termelésvezető gyártás
	Termelésvezető kiszerelés
Raktárvezető	Félkész csoportvezető
	Késztermék kiszállító
	Anyagátadók
	Targoncások

Forrás: ARRK Hungary Kft. adatai alapján saját szerkesztés

Egyéni értékelés esetén a kitűzött mutatókat havonta vagy évente egyszer az értékelő értékeli és szóban ismerteti az egyénnel. Havi értékelés esetén elegendő kizárólag az elért teljesítménycélokat és eredményeket ismertetni és felhívni a munkatárs figyelmét azok alakulására. Éves értékelés esetén legalább egy órát kell szánni a beszélgetésre és a nominális célok értékelése mellett sort kell keríteni az teljesítménycélok elérésének hogyanjára, a munkatárs munkaminőségének értékelésére és fejlődési lehetőségeire. Az értékelő beszélgetések megkönnyítése és az eredmények dokumentálása érdekében értékelő lapokat használ a cég az értékelési rendszer alkalmazásakor.

A teljesítményértékelő lapok kitöltéséért az értékelő vezetők felelősek. Az éves teljesítménycélok meghatározására az éves tervezés után kerül sor november és december hónapban, amelyet az értékelő vezetők tesznek meg és a felső vezetői team hagy jóvá. A teljesítményértékelő lapokra rá kell vezetni a teljesítménycélokat és meg kell ismertetni azokat az értékelttel. Ez egyéni értékelés esetén az értékelőlap átadásával és az átadás dokumentálásával, csoportos célok esetén a célok ismertetésével és kifüggesztésével történik, amelyet az érintett vezető ír alá. Amikor az értékelésre kerül a sor, az értékeket

meg kell adni, és a kitöltött lapot, az értékelést az érintettel meg kell ismertetni, amelyet mindkét fél az aláírásával hitelesít. Egyet nem értés esetén, ezt a megjegyzés rovatban dokumentálni kell, és a problémát egy szinttel feljebb kell irányítani. A teljesítményértékelő lapok adminisztrációjáért és megőrzéséért az értékelő vezetők felelősek, rájuk hárul a későbbi visszakereshetőség is.

Az ARRK Hungary Kft. esetében is igaz a megállapítás, hogy egy jól működő teljesítményértékelési rendszer kialakításához hosszú időnek kell eltelnie, miközben a rendszer folyamatosan idomul hozzá, a szervezet kultúrájához és azt fokozatosan alakítva együtt fejlődik vele. Sokszor már azt is komoly eredménynek tekintik, ha a kialakított teljesítményértékelési rendszer egyáltalán működik. A másik megállapítás, hogy mind értékelőként, mind értékeltként tudatosítani kell azokat a célokat és motivációkat, amelyek befolyásolhatják az értékelés során követett magatartásokat. Az értékelésnek haszonnal kell járnia a munkaadó, valamint a munkavállaló számára is, mert csak így lehet kielégíteni a sokrétű igényeket. Mindezek együtt segítik a szervezetet céljai elérésében, úgy, hogy közben produktív alkalmazottakat fejleszt.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Kutatásom elkészítése közben az a cél vezérelt, hogy megpróbáljam bemutatni a teljesítményértékelési rendszer fontosságát az ARRK Hungary Kft. szervezetében. A teljesítményértékelési rendszer meghatározó helyet foglalhat el egy vállalat életében, mivel szorosan összefügg és befolyással van az egyéb HR funkciók működésére. A teljesítményértékelés nem más, mint a teljesítmény mérése, folyamatos nyomon követése és visszajelzése a munkatársak és a szervezet (valamint annak irányítása) felé. Eredményei felhasználhatók a következő időszak feladatainak meghatározására, a kiválasztási folyamat hatékonyságának felmérésére, a humán erőforrás tervezésére és az utánpótlási tervek kialakítására; valamint ami a legfontosabb: a szervezet céljainak pontosítására.

Mivel a jó teljesítmény alapja a munkamotiváció, így a teljesítmény fokozásának érdekében egyéb motivációs eszközök kialakítása javasolt. Az igen egyszerű, betanított munkakörökben sajnos nem mindig lehet kiváló munkamotivációról beszélni a munka egyhangúsága, egyszerűsége miatt. Éppen ezért a lehető legtöbb fronton és minden eszközzel meg kell próbálni a munkamotivációt növelni, amelyet nem feltétlenül kiugró anyagi eszközökkel, inkább sok odafigyeléssel lehet elérni. Ilyenek például a hónap dolgozója díj, vagy egy sok energiabefektetést kívánó projekt sikeres befejezése után járó apróbb ajándék és a munka nyilvános elismerése. Ezek a díjak lehetnek például családi vacsorameghívás, mozikupon, színházjegy, könyvutalvány. Nagyon fontos a kiemelkedő teljesítmények nyilvánosságra hozása, közösségi értékkelé váló emelése, amelyhez a belső PR-t kell kiépíteni.

A cégnél, leginkább a termelésben tapasztalható fluktuáció nemcsak a teljesítményt alapvetően visszavetítő probléma, de jelentős többletköltséget jelent a társaságnak a legkülönbözőbb területeken (munkaruhaköltség, a betanulás és kieső idő költségei). Célszerű lenne egy hatékony és egyszerű alkalmasság vizsgálaton alapuló felvételi rendszer kidolgozása, amellyel a jelöltek munkakörhöz szükséges képességeiről lehet megbizonyosodni. A többi munkakörhöz is kidolgozhatók egyszerű módszertanok, amelyeket később a kiválasztást végzőknek meg lehet tanítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakacsi Gy. – Bokor A. – Császár Cs. – Gelei A. – Kovács K. – Takács S. (2006): Stratégiai emberi erőforrás menedzsment. Akadémiai Kiadó, Budapest, 212-234. p.
- Dajnoki K.: A teljesítményértékelés folyamata. In: Humán erőforrás gazdálkodás és vezetés (Szerk.: Dajnoki K. – Berde Cs.), Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2007. 124-125. p.
- Farkas F. – Karoliny M.-né – László Gy. – Poór J. (2008): Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest. 251- 255. p.
- Gulyás L.: A humán erőforrás menedzsment alapjai, JATE Press – Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2006.
- Láczay M. – Juhász Cs.: Motiváció és teljesítményértékelés In: Emberi erőforrás gazdálkodás (Szerk.: Hajós L. – Berde Cs.) Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2008. 113. p.
- Roóz J. (2006): Az emberierőforrás- menedzsment alapjai. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó, Budapest. 210-215. p.
- I1: <http://www.munkakonyv.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=16> (letöltve: 2011.04.08.)
- I2: <http://www.hrportal.hu/hr/atgondolt-teljesitmeny-ertekelessel-tisztazhatok-a-munkafolyamatok-20071207.html> (letöltve: 2011.04.12.)
- I3: <http://www.hrportal.hu/index.phtml?page=feature&id=34262> (letöltve: 2011.05.10.)
- I4: www.arrkhungary.hu
- I5: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Esettanulm%C3%A1ny> (letöltve: 2011.04.15)

Rácz Tünde

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak
II. évfolyam

A Debreceni Egyetem Agrár és Gazdálkodástudományok Centruma Gazdálkodástudományi és Funkcionális Intézetében, Vállalkozásfejlesztés mesterképzés II. évfolyamos hallgatója.

A Debreceni Egyetem Agrár és Gazdálkodástudományok Centruma Gazdálkodástudományi és Funkcionális Intézetében, Gazdasági és Vidékfejlesztési Agrármérnöki Bsc szakán végzett 2009 decemberében, így elsajátíthatta a jelenlegi tanulmányához, a Vállalkozásfejlesztési mesterszakhhoz szükséges alapokat.

2009 őszén részt vett a Debreceni Egyetem által megrendezett Tudományos Diákköri Konferencián. Kutatási témája keretében a friss fogyasztású almafajták fogyasztói értékelésének kérdéseivel foglalkozott. Ez a terület szolgált szakdolgozata témájául is, amelyet a vállalat gazdaságtani tanszéken írt. A dolgozatához megfogalmazott átfogó célja az volt, hogy az alma friss fogyasztás növeléséhez szükséges ismereteket bővítse, primer vizsgálatból származó eredményekkel és következtetésekkel.

Ezeknek az eredményeknek és következtetéseknek az eléréséhez végzett egyrészt az almafajták termésének fogyasztói értékítélete nemek (férfi-nő) szerinti vizsgálatát, másrészt az almafajták termésének szakemberek szerinti és a jelenlegi fiatal, de nagy valószínűséggel hosszútávon is fogyasztóként viselkedők szerinti értékítélet szerinti vizsgálatát. Magyarországon klímája kiváló gyümölcsstermesztés szempontjából, mégis a termelés és fogyasztás közepes színvonalúnak mondható. Épp ezért a hallgató célja az is volt, hogy, felhívja a figyelmet a friss és feldolgozott formában való alma fogyasztásunk illetve termelésünk növelésére. Ahhoz, hogy célját megvalósíthassa első lépésben meg kellett ismerkednie azzal, hogy a magyar fogyasztók milyen elvárásokat támasztanak ezzel a gyümölcsfajtával szemben, milyen szempontok befolyásolják őket, amikor az adott alma megvásárlása mellett döntenek.

A hazai gyümölcs fogyasztásának kutatásával és egyben ösztönzésével kapcsolatos területen a jövőben is bővítené tudását, illetve külföldi tapasztalatok alapján szívesen együttműködne gyümölcsfajták termesztésével és fogyasztói értékítéletének vizsgálatával foglalkozó területen.

GYÜMÖLCS FOGYASZTÓI SZOKÁSOK VIZSGÁLATA

Rácz Tünde

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vállalkozásfejlesztés MSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Felföldi János, egyetemi Docens

BEVEZETÉS

A növényi termékek, közöttük a gyümölcsök mindig nagy szerepet játszottak a táplálkozásban. Ezt a gyakorlati tapasztalat mellett a tudomány is alátámasztja, a táplálkozástudomány egybehangzóan rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít e termékek fogyasztásának. Magyarország klímájának köszönhetően széles gyümölcskínálattal rendelkezik, ami az egészséges táplálkozáshoz nagymértékben hozzásegíti a lakosságot. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szerint az egészséges étrendben legalább napi 400 g gyümölcs és zöldség fogyasztása szükséges. Az Európai Unióban ezt a küszöböt jelenleg csak Görögország és Finnország éri el, a többi tagállam jelentősen e szint alatt található. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás fontosságát nem az energiatartalom adja, hanem egyéb élettanilag fontos tulajdonságok (ásványi anyagok, vitaminok, rostok stb.). Az évente elfogyasztott élelmiszereknek súly alapján mintegy 30%-a zöldség és gyümölcs, az energia-bevitelnek azonban ez a mennyiség csak 7%-át teszi ki. (STATISZTIKAI TÜKÖR, 2009)

Magyarországon a termelés és fogyasztás közepes színvonalúnak mondható, amely 50-100 kg/év/fő gyümölcs, és ebből átlagosan 15-20 kg almafogyasztást jelent. Épp ezért hazánkban is a friss és feldolgozott formában való gyümölcsfogyasztásunk növelése alapvető cél. Jelentős tartalékokat jelent az egy főre eső almafogyasztás növelése. Ha csak egy kg-mal is növelni tudnánk a gyümölcsfogyasztást az a Földön - változatlan népességgel számolva – évi 6 millió tonnás termelésbővítést tenne lehetővé. Ez azonban nem az elmaradott, gyümölcsöt egyáltalán nem fogyasztó térségek feladata, hanem a gyümölcsfogyasztást eddig is felkaroló fejlett országok, másodsorban a fejlődő országok lakosaitól várható. (FELFÖLDI et al, 2007)

A gyümölcsfogyasztás Magyarországon csökken, jelenleg kb. 20%-kal marad el az Unió egy főre jutó átlagától. A hazai gyümölcsfogyasztás az 1990-es évek eleje óta jelentősen átalakult, a fogyasztott fajok aránya nagymértékben megváltozott. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás alapvetően függ a zöldség- és gyümölcsstermesztéstől (időjárástól), az import alakulásától és a rendelkezésre álló jövedelemtől. A fogyasztást általában nagymértékben befolyásolja az adott termék ár- és jövedelemrugalmassága is. Az élelmiszerek jelentős része – mivel alapvető szükségleteket elégít ki és nem helyettesíthető – rugalmatlan kereslettel rendelkezik, azaz az árak vagy a jövedelem változása csak kismértékben vagy nem módosítja a keresletét, de egyes élelmiszerféleségek rugalmasak mind az árra, mind a jövedelemre vonatkozóan. Az élelmiszereken belül a zöldségek és gyümölcsök egy része az alapvető élelmiszerek közé sorolható, más részük luxuscikknek számít, illetve helyettesíthető más, aktuálisan olcsóbb zöldségekkel vagy gyümölcsökkel. Európában a természeti feltételek az északi országokban nem kedveznek a zöldség- és gyümölcsstermesztésnek, a déli országokban viszont elősegítik azt. A zöldség- és gyümölcsfogyasztási szokások hagyományosan ehhez idomultak, amit idővel a technikai fejlődés és kereskedelem módosított ugyan, de az alapvető mintázat megmaradt.

Magyarország a zöldség- és gyümölcsstermesztés szempontjából átmeneti zónában helyezkedik el, ami meghatározza, hogy a hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás az európai átlagos érték közelében van.

A munkámhoz megfogalmazott átfogó cél: A friss gyümölcsökhöz és legfőképp az almához kapcsolódó fogyasztói szokások vizsgálatával iránymutatás a termelők felé a termékkála és a fajtaszerkezet esetleges megújítására valamint bővítésére. Ezáltal a gyümölcsfélék friss formában való fogyasztásának növelése, és az ehhez szükséges ismeretek bővítése elsősorban primer vizsgálatból származó eredményekkel és következtetésekkel.

Ezeknek az eredményeknek és következtetéseknek az eléréséhez célul tűztem ki:

1. A gyümölcsfajták, különös tekintettel az alma fogyasztói szokásainak vizsgálata
2. A kedveltség okainak megállapítása, és fogyasztással kapcsolatos kérdések vizsgálata

ANYAG ÉS MÓDSZER

A felmérésre kérdőívek alkalmazása mellett kerül sor. A dolgozat szerzőjeként ennek a munkának vagyok aktív résztvevője, ún. "kérdőbiztos". A vizsgálat primer adatgyűjtésen alapul. A felmérés elsődlegesen a fogyasztói értékítélet feltárását szolgálta. Emellett szekunder adatokat is felhasználok dolgozatom készítése során, amellyel a témához kapcsolódó marketing munka bemutatása a célom. Ezen kívül korábbi évek eredményeit felhasználó adatgyűjtés is történt.

A kérdőíves felmérésre különböző alkalommal, eltérő helyszíneken került sor eddig, és e munka jelenleg is folytatódik. Jelenleg a felmérés 3 alkalommal történt meg, 2-4 órás részvétellel. A kérdőív 24 kérdésből áll, amit tartalmilag három részre lehet osztani. Az első részben a gyümölcsök, külön hangsúlyt fektetve az almára- fogyasztási kedvére illetve ennek hiányára, gyakoriságára, az egyes gyümölcsjellemzők fontosságára irányulnak a kérdések. A második résszel leginkább azt szeretném megtudni a fogyasztótól, hogy honnan szerzi be a gyümölcsöt, milyen csomagolási formákat preferál, és számít e hogy magyar termesztésű gyümölcsöt fogyaszt. A kérdőív harmadik része a megkérdezett személyről általános információkat tartalmaz, mint például a vásárlásért felelős személy megnevezése, a háztartás nagyságának behatárolása, illetve a kor, nem, iskolázottság többek között. A kérdőív a mellékletben látható.

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy milyen elvárásokat támasztanak a fogyasztók a termékkel szemben, mit tartanak számukra megfelelőnek, mennyire fontosak számukra az egyes termékjellemzők (gyümölcstulajdonságok, csomagolás, származási hely, beszerzési hely, ár). A kérdőívezés szakasza jelenleg is folyamatban van. A munka szakaszok a következőképpen állnak össze (1. táblázat):

1. A téma megalapozása, az alkalmazandó kérdőív alapverziójának elkészítése.
2. A fogyasztói szokások rövid jellemzése, kérdőívek véglegesítése.
3. A kérdőívezés folyamata.
4. Az elkészült adatbázis és értékelési adattáblák, ábrák elkészítése, tanulmány elkészítése.
5. Kutatási munka összegzése.

Megvalósítás ütemezése

Időszak (2011)	Feladatok
2-4 hó	Adatgyűjtés előkészítés (kérdőívek elkészítése, tesztelése, konzultációk)
4-5 hó	- Kérdőívek véglegesítése, - Adatgyűjtés, adatbázis létrehozása - Értékelési modell kidolgozása
5-6 hó	- Az adatok értékelése - Tanulmány elkészítése
	Az eredmények bemutatása

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A kérdőív a társadalom- és természettudományok, a technika elért eredményeit, a művészet értékeit, vagy bármely más, közérdeklődésre számot tartó kérdés megválaszolására szolgáló lap.

A levélben küldött kérdőíveknél elsődleges szempont az érthető megfogalmazás. A szóbeli megkérdezésnél vagy előre gyártott kérdőív kitöltése történik, vagy a beszélgetés alapja egy előre elkészített kérdéslista, amiről e dolgozat kapcsán is szó van.

A kérdőíves megkérdezés mintavétellel kezdődik. Célja a kutatásban is az, hogy egy reprezentatív egységet válasszunk ki a sokaságból (népességből). A mintavétel módjának megválasztásánál messzemenően figyelembe kell venni azt, hogy melyik a vizsgálat céljához legjobban illeszkedő elemzési egység. A mintavétellel gondoskodunk arról, hogy a mintába való felvételek ne legyen részrehajlás egyik vagy másik elemzési egység javára. Ha a kutató személy megfelelően választja ki a sokaságból a korlátozott számú egyedeket, akkor a minta eredményeit kiterjesztheti az adott piaci szegmentumra.

A dolgozat eredményeit elsődlegesen a kérdőívből nyert primer adatok teszik ki, amelyek általában megfigyelések eredményei, vagy közvetlenül a válaszadótól gyűjtötték be őket. Az elsődleges információkat a kutatónak, gazdálkodónak magának kell megszereznie és feldolgoznia. (HOFFMANN,1990)

A kérdőív tervezésének fő lépései:

Első lépésként tisztáznunk kell a kérdőív alkalmazásának célját. Pontosan meg kell fogalmaznunk, mire vagyunk kíváncsiak, miről szeretnénk meggyőződni. Soha ne kezdjünk addig hozzá a kérdőív megszerkesztéséhez, amíg pontosan meg nem határoztuk a kutatás céljait (a kutatás tárgyát), a hipotéziseket, nem határoztuk meg a kutatás alanyait. Második lépésként a kérdezés módjának megválasztása. Ez lehet a kérdező által kitöltött, illetve a megkérdezettek által önállóan kitöltött kérdőív. A kérdőívet a megkérdezettek kitölthetik csoportosan – például egy rendezvény alkalmával – vagy egyénileg. Mindegyik esetben szükséges az anonimitást garantálni. Ez történhet válaszböríték használatával, amit a megkérdezettek a kérdőívvel együtt megkapnak, de történhet telefonon, e-mail-ben, Interneten, vagy személyesen helyben a szállodában, étteremben.

Harmadik lépésként a kérdőív szerkezetét kell meghatározni. Nagyon fontos a megszólítás, a felmérés céljának közlése. Ezen túlhat az együttműködési készség, az őszinte, felelős válaszadás kiváltása. Itt kell tájékoztatni a megkérdezetteket az anonimitás garantálásáról, a részvétel önkéntességéről. A bevezető részben kell informálni az érintetteket a kitöltés

módjáról, – célszerű illusztrálni is – a kitöltött kérdőívvel kapcsolatos teendőkről, a határidőről, a kitöltés várható időigényéről, az esetleges visszajelzés várható idejéről, formájáról, hogy ki kinek a megbízásából végzi a megkérdezést, és mi lesz az összegyűjtött adatok sorsa.

A következő részbe kerülnek a kérdések, állítások. Itt először a bevezető kérdéseket vegyük sorra, amelyek fontos szerepet játszanak az érdeklődés felkeltésében. Alkalmazhatunk, pl. ábrát, grafikont stb., pl. a szolgáltatások minőségének időbeli változását – javulás, romlás, stagnálás – mutathatjuk be, és kérhetjük erről a megkérdezettek véleményét az ábrázolt változásokról. Ezt követhetik a számunkra legfontosabb információk megkérdezése. Ilyen lehet a szolgáltató stratégiájának, programjainak ismerete, elégedettség a különböző szolgáltatásokkal stb. Végezetül jönnek a levezető kérdések.

A kitöltő személyére vonatkozó adatokat (nem, életkor, szak, egyéb információ, ami mentén a későbbiekben elemzést akarunk végezni) a kérdőív elejére és végére egyaránt elhelyezhetjük.

A kérdőívben szereplő kérdések, állítások megfogalmazásánál törekedni kell arra, hogy a megszövegezés (szóhasználat) azonosan legyen értelmezhető a kérdező és a kérdezettek. Használjunk egyértelmű kifejezéseket, kerüljük a szakzsargont, ne alkalmazzunk kettős állításokat. Sok esetben fontos lehet, hogy a kérdezett választhassa a „nem tudom” vagy „nem értelmezhető” választ is.

A kérdőívben nyitott vagy zárt kérdéseket alkalmazhatunk. A dolgozatban alkalmazott kérdőív zárt kérdéseket alkalmaz, amelyek esetében megadjuk a válaszlehetőségeket, és a kérdezett ezek közül jelölhet meg egyet vagy többet. A zárt kérdéseknek három típusát ismerjük:

- alternatív: 2 közül lehet választani (I-H)
- szelektív: több válasz is lehetséges
- skála: minősítési sorrend (1-5)

A dolgozatban használt kérdőív szelektív és skála kérdések kombinációját alkalmazza.

A zárt kérdéseket érdemes alkalmazni akkor, ha a válaszlehetőségek jól behatárolhatók, illetve ezek segíthetik egy hipotézis ellenőrzését. A zárt kérdések feldolgozása egyszerűbb.

A nyitott kérdéseket akkor érdemes használni, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy a kérdezettnek mi jut eszébe a kérdés alapján, és nem akarjuk előre adott válaszokkal korlátozni a gondolkodását. A két kérdéstípust együttesen is alkalmazhatjuk.

A kérdések megfogalmazásával kapcsolatban alapvető elvárás, hogy legyenek rövidek és egyszerűek, könnyen érthetők.

A skálakérdéssel érzelmek, attitűdök, mérését, pozitív vagy negatív voltát számszerűsíthetjük. Sokféle típusa létezik (ordinális skála, intervallum skála, arány skála, nominális skála). A leggyakoribb, hogy az iskolai osztályozás mintájára 1-es és 5-ös között osztályoztatjuk le a megkérdezettekkel a vizsgált jelenséget. Ügyelni kell a skála szimmetriájára, tehát arra, hogy a semleges attitűdöt kifejező középső válaszhoz képest ugyanannyi pozitív és negatív hozzáállást kifejező választ legyen. A skálafokokozatok száma ezért általában páratlan. Ha nincs közepe a skálának, akkor a válaszadónak dönteni kell, hogy pozitív vagy negatív hozzáállást kifejező választ adjon. Ez nehezíti a válaszadást.

A választás annál nehezebb, minél nagyobb a skálafokokozatok száma, ezért a gyakorlatban 7-8 fokozatnál többet ritkán használnak.

A kérdőív formáját tekintve törekedjünk a rövid, áttekinthető, esztétikus forma kialakításra. Zárt kérdések esetén legyen könnyen kezelhető a válaszadás (karikázás, ikszelés stb.).

Legyen könnyen áttekinthető a válaszadás. Az egyértelműsége túl fontos a nyelvi igényes, a célcsoporthoz igazodó nyelv- és szóhasználat.

Utolsó lépésként következik a kismintás, kipróbálás. Érdemes 15-30 fővel kitöltetni a kérdőívet, és utána megbeszélni az érintettekkel az állításokat. Ez segítheti, hogy az „éles” alkalmazás során valóban azonosan értelmezzék a megkérdőzettek a kérdéseket, állításokat. (HOLLÓNÉ – UDVARINÉ, 1995)

Munkámban szekunder adatokat is felhasználtam, amelyek korábban készültek és ugyancsak a fogyasztók gyümölcsfogyasztási szokásait célozták meg. A kutatás eredményére támaszkodva megállapítható, hogy a tavaszi-nyári időszakban a szezonnak megfelelő gyümölcsök elsőbbséget élveznek, mint például az eper, a cseresznye vagy a barack. Ekkor az alma fogyasztása nem olyan gyakori a szélesebb választék miatt. A téli időszakban azonban az alma lesz az első számú fogyasztott gyümölcsök közül, megelőzve a banánt és a narancsot is. Így fogyasztásának ideje legfőképpen az őszi és téli időszakot foglalja magába. Ezekből az adatokból kiderült továbbá, hogy például az alma fogyasztási formáját tekintve, frissen valamint sütéshez felhasználva szeretik fogyasztani, lekvárként való hasznosítás kevésbé ismert. Az almáról kialakított képet leginkább az íz és az állag befolyásolja, legkevésbé pedig a méret-alak számít a fogyasztóknak. Az általános vélemény, hogy a piros alma az igazi, itt is helytálló. A fogyasztás gyakoriságát tekintve a javasolt napi három helyett inkább két-háromnaponta a leggyakoribb álláspontra. Kiemelendő még a beszerzési hely, amiként legtöbbször a piacot és a zöldségest neveztek meg, legkevésbé az ABC-ben és szupermarketekben vásárolnak gyümölcsöt, emellett a közvetlenül a termelőktől vásárlók száma is alacsony. A fogyasztók ismerete az almafajtákról hiányosnak mondható, ismert fajták felsorolása is nehézséget jelent. Sokszor a termék mellett az is számít, milyen környezetből vásárolják azt. Tehát milyen az üzlet tisztasága, kasszák száma, ill. gyorsasága, az áttekinthetőség, a választék nagysága is közre játszik a döntésben. A területi eloszlás alapján, regionális szempontból nézve a zöldség- és gyümölcsfogyasztást, az egy főre jutó érték a közép-magyarországi régióban, Közép- és Dél-Dunántúlon, valamint Dél-Alföldön volt átlag feletti. A kiadásokban mért egy főre jutó fogyasztás regionális eloszlásától a mennyiségben mért fogyasztás, egyrészt a saját termelésű fogyasztás egyenlőtlen eloszlása, másrészt az eltérő fogyasztói árak miatt jelentősen eltérő képet mutat. A gyümölcs fogyasztásban a dél-alföldi régió magasán vezet, amit Dél-Dunántúl követ.

Egy 2002-től 2006-ig történő felmérésben kiderült, hogy a vásárlók számára az adott termék árának fontossága évről évre nőtt, viszont emellé társult az elvárt minőség illetve frissesség igényének növekedése is. Az akcióban árusított zöldség-gyümölcs fajtákat évről évre többen vásárolták. A magyar fogyasztói attitűdöt a következőképpen definiálható:

– Gyors alkalmazkodás az új körülményekhez

- Igényes
- Kritikus
- Tudatos (fogyasztóvédelem, egészségtudatosság)

– A minőségi és ár központú fogyasztók aránya 53 – 47 %, amely körülbelül megfelel a nyugat-európai értékeknek.

Egy az Agrárkamara által végzett felmérés szerint Magyarországon az életszínvonal odáig süllyedt, hogy 5-5,5 millió embernek elérhetlenné vált a rendszeres, napi szintű gyümölcsfogyasztás. Makroszintű adatok alapján az Európa déli területeit és hazánkat is

sújtó kedvezőtlen időjárás következtében 2007 a gyümölcsstermesztésben szokatlanul gyenge évnak számított Magyarországon, a termelés az előző évi 42%-ára esett vissza. A fontosabb gyümölcsök közül különösen az alma (68%-kal) és a körte (64%-kal) termelése esett vissza. Ehhez képest az elfogyasztott gyümölcsök mennyisége nem csökkent olyan jelentősen, amiben a friss gyümölcsök importjának 29%-os növekedése is szerepet játszott (míg a gyümölcsexport az előző évi 86%-ára esett vissza). Ennek eredményeként az elfogyasztott gyümölcsök 40%-a importból származott, és a déligyümölcsök fogyasztásának aránya a 2006. évhez képest közel 5 százalékponttal nőtt, 23% lett.

2. táblázat

Gyümölcsök és zöldségek fogyasztói árindexe

Év	Gyümölcs	Zöldség
2000	103,0	111,3
2001	105,1	102,5
2002	114,8	112,2
2003	95,2	124,3
2004	104,5	94,2
2005	106,4	100,5
2006	109,9	1428
2007	115,1	117,9
2008	106,9	94,4

Forrás: Agrárkamara, 2009

Az élelmiszerek kiadásokban mért fogyasztása szempontjából meghatározó, hogy a lakosság egy része saját fogyasztásra termel többek között zöldségeket és gyümölcsöket. Jelen évtizedben a saját termelésű élelmiszerek

arányának erőteljes csökkenése figyelhető meg a fogyasztásban, míg 2000-ben 20,8% volt, addig már 2007-ben 11,7%-ra csökkent. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás ingadozó, és különösen a gyümölcsfogyasztás – a termelői és fogyasztói árak alakulásán keresztül – függ az aktuális gyümölcsstermesztés eredményeitől. A 2007-ben mért egy főre jutó zöldség - gyümölcsfogyasztás 194,1 kg volt, ami az eddig mért legalacsonyabb szint az évtizedben. Ez az előző évi magas bázistól közel 8%-kal, az előző öt év átlagától 5%-kal maradt el.

3. táblázat

Egy főre jutó gyümölcsfogyasztás

	1980	1990	2000	2004	2007
Zöldség	79,7	83,3	109,2	117,7	117,6
Gyümölcs	74,9	72,3	108,5	93,7	76,5
Ebből					
Hazai	65,9	61,6	89,0	74,5	58,8
déligyümölcs	9,0	10,7	19,5	19,2	17,7

Forrás: KSH, 2009

Magánháztartások fogyasztása kapcsán elmondható, hogy az élelmiszerkiadáson belül a termékszerkezet változása az egészségesebb táplálkozás felé történő elmozdulást mutatja: alacsonyabb a zsír- és cukorfogyasztás, azonban a zöldség- és gyümölcsfogyasztás továbbra sem magas. A háztartásstatisztika adatai szerint 2007-ben zöldségekre és gyümölcsökre az

élelmiszerekre szánt kiadások mintegy 14%-át fordítottuk, ezen belül zöldségfélékre 7,8%-át, gyümölcsökre 6,4%-át. Bár az utóbbi évtizedekben a lakosság vitaminigényeinek megfelelően – elsősorban a külkereskedelem jelentős bővülésének és a hűtőtárolás fejlődésének köszönhetően – az idényszerűség a fogyasztásban mérséklődött, ma is elmondható, hogy a friss zöldségek és gyümölcsök fogyasztása az év során nem egyenletesen oszlik el. Mind a friss zöldségek, mind a friss gyümölcsök fogyasztásában kiemelkedő a harmadik negyedév, de a zöldségek esetében a második negyedév fogyasztása is számottevő. A háztartásstatisztika alapján tudjuk vizsgálni a zöldség- és gyümölcsfogyasztást jövedelmi tizedek, gyermekszám szerint és regionális bontásban. A legfelső és legalsó jövedelmi tized zöldség- és különösen gyümölcsfogyasztásában jelentős különbség található. Míg 2007-ben a legfelső és a legalsó jövedelmi tized élelmiszerekre és alkoholmentes italokra fordított egy főre jutó kiadásai közötti különbség 2,1-szeres volt, addig zöldségekre átlagosan 2,6-szer, gyümölcsökre pedig négyszer annyit költöttek a legfelső decilisbe, mint a legalsó decilisbe tartozók. 2007-ben a gyümölcsök közül a földieper-, málna- és ribizli-, a sárgabarack-, valamint a körtefogyasztásban volt a legnagyobb a különbség a két szélső jövedelmi csoportban (8–9-szeres). Bár átlagosan mind a zöldségek, mind a gyümölcsök fogyasztásában meglévő különbségek kismértékben növekedtek 2005-höz képest, az egyes gyümölcsök és zöldségek esetében – nyilvánvalóan az adott évi termésmennyiségtől, fogyasztói ártól és a termésfajta keresletrugalmasságától függően – a változás iránya és mértéke nagy különbségeket mutatott. A gyermektelenek egy főre jutó zöldség- és gyümölcskiadása átlagosan 1,7-szer magasabb, mint a gyermekes háztartásoké.

EDDIGI KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A kérdőív összeállításánál számos dologra kell figyelni, ami nem csak a tartalmi elemeket foglalja magába, hanem a formai elemeket is, hiszen ez is befolyásolhatja a válaszadót. Fontos a használt nyelvezet, a közérthetőség, és átláthatóság. Emellett az sem lényegtelen, hogy maga a kérdező milyen stílusban szólítja meg a potenciális válaszadókat. Magyarország klímájának köszönhetően széles gyümölcskínálattal rendelkezik, ami az egészséges táplálkozáshoz nagymértékben hozzásegíti a lakosságot. A friss és feldolgozott formában való gyümölcs fogyasztás növelése alapvető cél. Ahhoz, hogy célunkat megvalósíthassuk első lépésben meg kell ismerkednünk azzal, hogy a magyar fogyasztók milyen elvárásokat támasztanak a gyümölcsökkel szemben, milyen szempontok befolyásolják őket, amikor az adott alma megvásárlása mellett döntenek. Felmérés szerint Magyarországon az életszínvonal odáig süllyedt, hogy 5-5,5 millió embernek elérhetlenné vált a rendszeres, napi szintű gyümölcsfogyasztás. Ezért lehet, hogy az ár, mint minden terméknel a gyümölcsvásárlásnál is jelentősen befolyásolhatja a fogyasztókat, de ez nem jelenti azt, hogy az alacsonyabb árnál nem számít a termék minősége. Szekunder kutatásból kiderült, hogy a sokszor a termék mellett az is számít, honnan vásárolják azt. Tehát milyen az üzlet tisztasága, kasszák száma, ill. gyorsasága, az áttekinthetőség, a választék nagysága is közre játszik a döntésben. Megtudhattuk, hogy a tavaszi-nyári időszakban a szezonnak megfelelő gyümölcsök elsőbbséget élveznek, téli időszakban az alma fogyasztása döntő mértékű. Az élelmiszerek kiadásokban mért fogyasztása szempontjából meghatározó, hogy a lakosság egy része saját fogyasztásra termel többek között zöldségeket és gyümölcsöket. Jelen évtizedben a saját termelésű élelmiszerek arányának erőteljes csökkenése figyelhető meg. A gyümölcsfogyasztásban a dél-alföldi régió magasan vezet, amit Dél-Dunántúl követ. A fogyasztás gyakoriságát tekintve a javasolt napi három helyett inkább két-

háromnaponta a leggyakoribb álláspont Az almáról kialakított képet leginkább az íz és az állag befolyásolja, legkevésbé pedig a méret-alak számít a fogyasztóknak. Az általános vélemény, hogy a piros alma az igazi, itt is helytálló.

Sok fogyasztó nem ismeri kellőképpen az egyes almafajtákat, még az ősi magyar fajtákat sem, az újabb divatosnak mondhatókat egyáltalán nem. Ha ezeket szélesebb körben megismertetnék, és kínálatuk lehetőségét megteremtenék, az is segíthetne a friss gyümölcsfogyasztásunk növelésében. Magánháztartások fogyasztása kapcsán elmondható, hogy az ételmiszerkiadáson belül a termékszerkezet változása az egészségesebb táplálkozás felé történő elmozdulást mutatja: alacsonyabb a zsír- és cukorfogyasztás, azonban a zöldség- és gyümölcsfogyasztás továbbra sem magas.

Javaslatként egyelőre az mondható, hogy az ismeretlen fajták szélesebb körű megismertetésére irányuló programok szervezése–fesztiválok, rendezvények, kóstoltatások– és kínálatuk lehetőségének megteremtése is segíthetne a friss almafogyasztásunk megkedveltetésében és mindenki számára közelebb hozná Magyarország első számú gyümölcsfajtáját.

A gyermekek kiegyensúlyozott táplálása érdekében is egy lehetőség lehetne, ha a közétkeztetésben nagyobb arányú mennyiségben kínálhatnának gyümölcsöt - ezzel kapcsolatban az önkormányzatok által kiírt pályázatban kiköthetnék a gyümölcsök heti minimum előfordulását.

A menza mellett általában nagy sikerrel működő iskolai büfék és automaták kínálatát korszerűsíteni lehetne különböző gyümölcsök felhasználásával készült termékekkel, például aszalt gyümölcsökkel, vagy gyümölcscsel-, almával töltött péksüteményekkel.

Komplexebb lenne a program, hogyha lehetőség nyílna arra, hogy mindezt oktatással vagy játékos programokkal-, versenyekkel lehetne megszervezni, akár már az óvodákban, hogy már a legfiatalabb generáció számára is a gyümölcsök fogyasztását megkedveltesék illetve, hogy ez a táplálkozási forma természetessé váljon számukra a későbbiekben. A nagyobbak számára pedig a friss zöldségek és gyümölcsök ingyenes vagy kedvezményes áron történő biztosítása, emellett plakátokkal és szórólapokkal való figyelemfelkeltés lehetne egy közelítő lépés az egészséges életmód kialakítása felé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Agárdi I.: 2010. Kereskedelmi marketing és menedzsment. Akadémiai Kiadó
- Felföldi J.: 2007. Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása az alma ágazatban, Debreceni Egyetem, 30.p. ISSN 1588-8665
- Felföldi J.: 2007. Marketingprogram kidolgozása a hazai frissalma fogyasztás növelése érdekében, Kutatási jelentés-adatbázis
- G. Tóth M.: 2001. Gyümölcsészet. PRIMOM Sz-Sz-B. Magyar Vállalkozásélénkítő Alapítvány Vállalkozói Központ, Nyíregyháza 50.p.-90.p.
- Gonda I.–Dremák P.–Vaszily B.–Rakonczás N.: 2007. Marketingprogram kidolgozása a hazai frissalma fogyasztás növelése érdekében, Kutatási jelentés
- Hoffmann I.: 1990. Modern marketing. Universitas Kiadó, Budapest 70.p.-71.p. 76.p. 79.p.
- Hoffmann M. – Veres Z. – Kozák Á.: 2001. Piackutatás. Műszaki Kiadó, Budapest 27.p. 41.p.-44.p. 204.p.-209.p.
- Hollóné K. E.- Udvariné Cs. E: 1995. Marketing alapismeret. Ifjúsági Szakképzés Világbanki Programja Kereskedelmi/Marketing Szakmacsoport; Meritum BT, Dunaújváros. 40.p.-110.p.
- Horváth Gy.: 2004. A kérdőíves módszer. Műszaki könyvkiadó

- Kenesei Zs. - Kolos K.: 2007 Szolgáltatásmarketing és –menedzsment- Alinea Kiadó
- Kotler P. – Keller L. K.: 2006. Marketing-menedzsment Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest 849.p.
- Lehota J. – Horváth Á. – Komáromi N. – Papp J.: 1995. Az élelmiszer fogyasztói magatartásminták elemzése. 1574 OTKA Kutatási zárójelentés. Gödöllő
- Papp J.: 2004. A gyümölcsök termesztése 2.
- TNS.: 2009. Vásárlói tudatosság. Progresszív Magazin. Crier Media Csoport. XVII. évf. 4. szám, 50p.
- Vanczák E. – Takácsné – György K. – Komáromi N.: 2002. A gyümölcs- és almafogyasztás helyzete, egy kérdőíves felmérés eredményei. Kertgazdaság. 34. évf. 2. sz. 55-60 pp. ISSN 1419-2713
- Internet 1.: AMC: www.amc.hu/hu/node/237
- Internet 2.: <http://www.gazdakorok.hu/documents/alma%20hatasai.pdf>
- Internet 3.: Gazdasági Versenyhivatal: www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/1004382E3BC3DBCCD.
- Internet 4.: www.tankonyvtar.hu/marketing/marketingkutatas-08090556
- Internet 5.: Nielsen: <http://hu.nielsen.com/issues/newbrand.shtml>
- Internet 6.: Nielsen: <http://hu.nielsen.com/issues/newproduct.shtml>
- Internet 7.: www.eneten.hu/szolg/teszt.html
- Internet 8.: www.tankonyvtar.hu/marketing/marketingkutatas-080905-86
- Internet 9.: Kempelen Farkas Tankönyvtár Élelmiszer az FMCG kereskedelmi szaklapja: www.elelmiszer.hu
- Internet 10.: <http://hu.nielsen.com/issues/consumer.shtml>
- Internet 11.: Balogh Zoltán faiskolája: www.gyumolcsfa.hu/fajtaism_alma
- Internet 12.: <http://www.webbeteg.hu/cikkek/fogyokura/4152/etkezesi-szokasok-magyarorszagon---felmeres>
- Internet 13.: http://www.netaktiv.hu/magyarfogyaszto/prezentaciok/feiner_peter_prezi.pdf
- Internet 14.: Sedi-Fruits: www.sedi-fruits.at
- Internet 14.: <http://www.agrarkamara.hu/LinkClick.aspx?fileticket=Ug-O4DhSXNc%3D&tabid=77>

Reszegi Krisztina

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Középszintű tanulmányait a hajdúnánási Körösi Csoma Sándor Gimnázium és Szakközépiskola, Kollégium intézményében végezte angol nyelvi speciális tagozaton, ahol 2009-ben kitűnő érettségit szerzett.

Jelenleg a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar II. éves hallgatója Turizmus-vendéglátás szakon. Az eddig itt elért tanulmányi eredményei nagyon jók. Tanulmányait később az intézmény mesterképzésén szeretné folytatni.

Angol nyelvből eredményes államilag elismert középfokú C típusú nyelvvizsgával rendelkezik. Valamint az utóbbi években a német nyelvvel is intenzíven foglalkozik, amiből a következő félévben szakmai nyelvvizsgát szeretne tenni. Tervei között szerepel még egy felsőfokú nyelvvizsga angol nyelvből, valamint egy szemeszter valamelyik külföldi egyetemen.

Választott témája az anyagáram-elemzés, ezen belül is a vidéki térségek anyagáram-elemzése. Az anyagáram-elemzés a környezetgazdaságtan egyik új módszertani családja. Ez egy olyan, a társadalmi-gazdasági folyamatok nyomon követését és elemzését elősegítő módszer, mely a technoszféra illetve a bioszféra, litoszféra, hidroszféra és atmoszféra között fellépő különböző áramlásokat egy rendszerben, tömegében mérve vizsgálja. A módszer segítségével olyan, a fenntartható fejlődés szempontjából létfontosságú információkhoz juthatunk, amelyek szolgáltatására az eddig ismert gazdasági, jóléti vagy környezeti mutatók egyike sem képes.

A környezetgazdaságtan témaköre már régebben felkeltette az érdeklődését mivel a turizmus szakmán belül szignifikánsan jelenik meg a környezeti károk hatása. Így a magas turisztikai potenciállal rendelkező országok, mint Görögország, ökológiai lábnyoma mérhetően magasabb, egyes anyagáram mutatói jelentősebbek, mint az olyan országoké, ahol kisebb a turisztikai forgalom. Arra szeretne a későbbiekben megoldást találni, miként lehetne hasznosítani a környezeti károk elhárítását.

ANYAGÁRAMLÁSOK MAGYARORSZÁG VIDÉKI TÉRSÉGEIBEN

Reszegi Krisztina

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Kuti István, egyetemi docens

BEVEZETÉS

Az elmúlt csaknem 20 évben fokozatosan elterjedt egy új kutatási irányzat, amely rámutat az emberi tevékenység természetére gyakorolt káros hatásaira. Az új vizsgálati módszertan az anyagáram-elemzés (Material Flow Analysis – MFA) nevet kapta. Ezt a kutatási módszert számos kutatóintézet (pl. Wuppertal Institute, World Resource Institute – Washington, Sustainable Europe Research Institute – Bécs, Charles University Environment Centre – Prága) neves tudósai dolgozták ki. Nem meglepő tehát, hogy ez idő alatt számos nemzeti szintű anyagáram-elemzés készült. A 34 OECD ország közül eddig elemzésre került az USA, Japán és számos európai ország is, köztük Ausztria, az Egyesült Királyság, Finnország valamint Magyarország anyagáramlása is. Regionális szinten viszont aligha találkozhatunk efféle elemzésekkel.

Jelen tanulmányban, ahogyan azt a cím is mutatja, a vidéki térségek anyagáram-elemzésével fogok foglalkozni és kísérlem meg azt a rendelkezésemre álló források és statisztikai adatok teljes körű felhasználásával szemléltetni. A hazai adatok szűkösége miatt, igen nehéz dolgom volt a térségek bemutatásával, mivel regionális, vagy lokális szintű elemzések a mai napig igen kis számban készültek. Ennek oka két fő különbségben rejlik. Az egyik az adatforrások hiánya. Nemzetközi szinten a legtöbb országra vonatkozóan találhatunk adatokat statisztikai kiadványokban, valamint publikációkban. Viszont regionális szinten sajnos meglehetősen korlátozott az adatok elérhetősége, sőt többnyire nem is állnak rendelkezésre, összegyűjtésük pedig rendkívül időigényes lenne. A másik ok a módszertanban rejlik. Míg országos szinten csak országos statisztikákat kell vizsgálni, addig regionális szinten a kereskedelmi áramlásokat szét kell választani régióon belüli, országon belüli és nemzetközi áramlásokra (POMÁZI – SZABÓ, 2006).

Elengedhetetlen kifejtünk a téma fontosságát. Ezzel az elemzési módszerrel betekintést nyerhettünk az input oldalon környezetből a gazdaságba, az output oldalon pedig a gazdaságból a környezetbe kerülő anyagáramokba. Az előbbi a gazdaság anyagfelhasználását, utóbbi pedig a gazdasági tevékenység által okozott környezeti hatásokat mutatja. Megfelelő adatok segítségével ezt az elemzést a vidéki térségekre kitűnően lehet alkalmazni.

A tanulmány célja egy úgynevezett hiánypótló kutatás. Ugyan voltak már próbálkozások a vidék anyag-áramlásának bemutatására – bár a nemzetközi irodalom is rendkívül kevés –, ám Magyarország vidéki térségeire még nem született ilyesfajta anyagáram-elemzés. Az összegyűjtött hazai adatok segítségével külföldi példákra támaszkodva szeretném bemutatni a vidéki térségek anyagi folyamatait. Ezen túl fontos célkitűzésnek tartom, hogy kutatásommal olyan új következtetéseket állapítsak meg és vonjak le, amivel a továbbiakban nagymértékben tudom segíteni a hasonló jellegű kutatásokat.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

Ebben a fejezetben azok a publikációk kerülnek elemzésre, amelyek kutatómunkám során eddig segítséget nyújtottak, illetve amelyekre a továbbiakban is támaszkodni szeretnék.

POMÁZI és SZABÓ (2006) történeti áttekintéséből kiderül, hogy társadalmi metabolizmus alapkonceptiója már az 1860-as években megszületett Moleschott, holland filozófus írásai révén. Később nemcsak a biológiában-biokémiában (Purves) és ökológiában (Clements, Lotka, Odum), de a társadalomtudományokban (pl. Marx, Engels, Spencer, Morgan) is egyre fontosabb helyet kapott a társadalom és a természet kölcsönhatásának vizsgálata (HERCEG, 2008).

Az anyagáram-elemzéssel kapcsolatos kutatásokat leíró publikációk az 1960-as években jelentek meg először. Ekkor vált ugyanis lehetővé a gazdasági növekedés és az azzal együtt járó környezeti mellékhatások kritikája. A környezeti problémák felismerése során elsősorban egy-egy környezeti elem túlzszennyezése került a figyelem középpontjába. Sorra születtek a nemzetközi egyezmények, és nemzeti szabályozások, melyek a különböző környezetvédelmi célokat határozták meg pl. egyes légszennyező anyagok kibocsátásának korlátozása révén (HERCEG, 2008). Az 1960-as évek közepe felé új megközelítések születtek, amelyben a társadalom (benne a gazdaság) és a természeti környezet közötti anyag- és energiaáramlások nagyon fontos szerepet kaptak. Itt elengedhetetlen megemlítenünk azok nevét, akik az úttörői voltak ennek a mozgalomnak. Abel Wolman amerikai mérnök 1965-ben a nagyvárosok metabolizmusáról írt cikkére a mai napig sokan hivatkoznak. Ez a cikk nagymértékben megalapozta az ipari társadalom metabolizmusának elméleti és működési vonatkozásait (POMÁZI – SZABÓ, 2006).

Az ezt követő hullámban, az 1990-es években nagymértékben megnőtt a társadalmi anyagcserével és magával az anyagáramlással foglalkozó publikációk és kutatások száma. Robert Ayres és Alen Kneese közgazdász voltak azok, akik először elkészítették az Amerikai Egyesült Államok anyagáram-elemzését. Szintén az 1990-es évek elején készült el egy nemzeti szintű anyagáram-elemzés Ausztriára, valamint Japánra vonatkozóan. Az azóta eltelt több mint egy évtizedben a tudományos érdeklődés központi területévé vált ez a kutatási módszer. Fontos megemlítenünk, hogy komoly erőfeszítést igényelt a különböző kutatócsoportok eltérő megközelítésének összehangolása. A World Resources Institute által végzett kutatás fontos mérföldkőnek tekinthető az együttműködésben. 1997-ben négy országra végeztek anyagáram-elemzést: Egyesül Államok, Japán, Hollandia és Németország (ADRIAANSE et al., 1997).

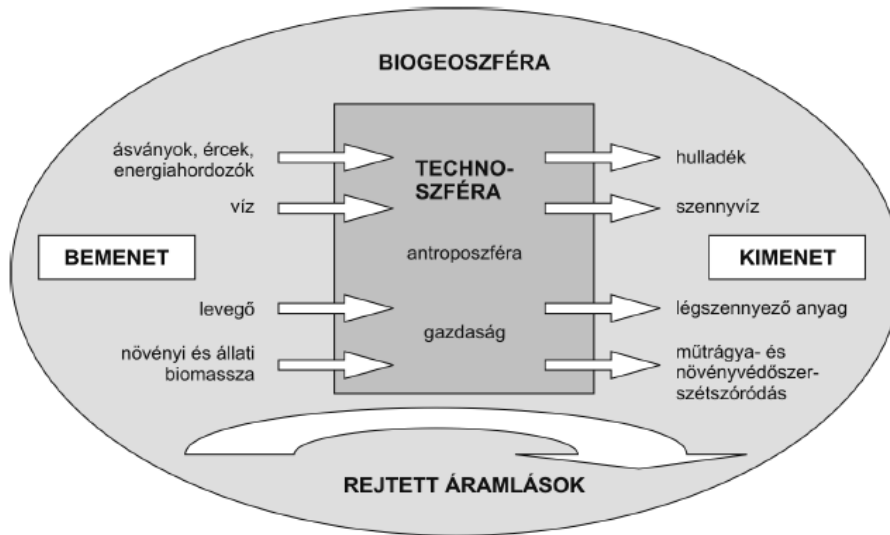
Fontos tudnunk viszont azt, hogy nem csak országra vonatkozóan lehet megfigyelni a metabolizmus folyamatát. A nemzeti szintű megfigyeléseken kívül (belül) két másik területi egység is van, amire a módszert alkalmazni lehet. Az egyik a település. Kutatóintézetek sora kísérletezett már a városi szintű elemzésekkel, néhol több, máshol kevesebb sikerrel. Elemzésre került már Brüsszel (1977), Bécs (1998), Sidney (1999), York (2002), Hamburg (2003, 2007), Párizs (2007), valamint fővárosunk Budapest (2008) anyagáramlása is. (KARCZAGI-KOVÁTS, 2009)

A másik egység, amire alkalmazni lehet, a régió, ezen belül is a vidéki térség. A vidék szónál azonban meg kell állnunk, hogy értelmezessük mit is jelent valójában. A vidék meghatározásához több irányból vezet az út. Az első probléma mindjárt a vidék, valamint a vidékiség szó sokféle értelmezéséből, illetve a szó idegen nyelvekről magyarra történő fordításából adódik. A vidék legegyszerűbben – Erdei Ferenc klasszikus könyvének címeire is tekintettel – a „város vidéke”-ként definiálható. A vidék alatt tehát legáltalánosabban egy

ritka települési szövetű, nem városi tér értendő. A vidéket magát azonban leginkább a benne lejátszódó sajátos földrajzi folyamatok határozzák meg. (CSATÁRI, 2001).

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A társadalom-gazdaság-környezet rendszer leírásának legelterjedtebb módszere az úgynevezett anyagáramlás-elemzés módszertani családjába tartozó eszközök, amely az anyag különböző formáinak a gazdaság-társadalom és a természet elemei közötti áramlásainak modellezésére szolgál. Az 1. ábra a természet és a technoszféra valamely eleme (ország, régió, település, vállalat) közötti anyagcseréjének egyszerű modelljét mutatja be.

1. ábra: A társadalmi-gazdasági-környezeti rendszer egyszerűsített anyagáramlási modellje

Forrás: POMÁZI és SZABÓ, 2006

Az anyagáram-elemzés (Material Flow Analysis – MFA) egyre fontosabb eszközzé válik a társadalom erőforrás-használatának megértésében. Az MFA az ipari ökológia fogalmát alkalmazza az anyag gazdasági és környezeti rendszereken történő áramlásának vizsgálatokor (POMÁZI– SZABÓ, 2006).

Itt be kell vezetnünk egy fogalmat, ami nem más, mint a metabolizmus. A metabolizmus latin eredetű szó, valamely szerv vagy szervezet anyagcsere-folyamatainak összességét jelenti. Ennek értelmében a biológiai szervezet energiában gazdag alacsony entrópiájú anyagokat vesz fel és energiában szegény magas entrópiájú anyagokat bocsát ki. A biológiai metabolizmushoz hasonlóak az ipari gazdasági folyamatok is. Így ezek is energiában gazdag anyagokat vesznek fel és energiában szegényebb anyagokat bocsátanak ki termékként, illetve hulladékként (KOHLHÉB, 2006).

A módszertanon alapuló eszközök körébe olyan fizikai elszámolások és mutatószámrendszerek tartoznak, amelyekkel leírható a társadalom-gazdaság és benne az ipari rendszerek által megmozgatott, tehát a rendszerbe bevitt és kibocsátott anyag mennyisége és részben annak útja is. Ezeknek az elemzéseknek az a célja, hogy a természeti erőforrások használatát, igénybevételét és az anyagoknak (és energiának) gazdaság-társadalom szféráján való átáramlását elemezze. Az anyagáramok elemzése általában kiterjed a nyersanyagok kinyerésére, feldolgozására, a termelési folyamatokra, a termékek előállítására, fogyasztásra, újrahasznosításra és az anyagok lerakására.

Ezen természettudományi módszertan társadalomtudományos alkalmazásának a fenntarthatóság szempontjából rendkívül fontos hozadéka van. Jelesül, hogy a társadalmi egységek ugyanazon mértékegységgel méretnek meg, mit az ökoszisztémák, vagyis az egyes természettudományi és társadalmi folyamatok az anyagcsere módszertanának alkalmazása során a gazdasági mutatókkal szemben (pl. GDP) a gazdasági tevékenységek nem monetáris, hanem fizikai (tömegegységekben, kg) szinten válnak összehasonlíthatóvá. Ez többek között azért fontos, mert a pénzben nem, vagy bizonytalanul mérhető anyagáramok számbavételét is lehetővé teszi. Így viszonylag könnyen kiszámolható, hogy mennyire van szüksége a természetes ökoszisztémáknak és mennyire az emberi struktúráknak, valamint mennyit használt fel az egyik, illetve a másik (KOHLHÉB, 2006).

1. Az anyagáramlások osztályozása

Fontos kitérnünk arra, hogy az anyagáramlásoknak nem csak egy fajtája van. Az egyes anyagáramlásokat az EUROSTAT (2001) módszertani útmutatója alapján lehet megkülönböztetni. Így aztán beszélhetünk közvetett és közvetlen, felhasznált és fel nem használt, hazai és külföldi anyagáramlásokról, valamint anyagállományról. Nézzük meg most ezeket a kategóriákat részletesebben.

A *közvetlen anyagáramlások* a termék valódi tömegére vonatkoznak. Megmutatják a feldolgozáshoz szükséges összes anyagmennyiséget, valamint magukba foglalják a felhasznált és a fel nem használt anyagokat.

A *felhasznált* anyagok csoportját azon erőforrások mennyisége határozza meg, amelyek a gazdasági rendszerbe lépnek további feldolgozásra vagy közvetlen fogyasztás céljára.

A *fel nem használt* kitermelt anyag az az anyagmennyiség, amely sohasem kerül be a gazdasági rendszerbe. Ilyen például a bányászati tevékenységből származó takaróréteg, a biomassza kitermelésből és fakitermelésből származó veszteségek. A nem szándékolt halászati fogásokat, valamint az építőipari tevékenységből származó földkiemelést és kotort anyagot is ebbe a kategóriába sorolhatjuk. A fel nem használt és közvetett anyagáramlásokra gyakran használják az ökológiai hátizsák, vagy rejtett áramlás kifejezést.

Hazai és külföldi anyagáramlások az áramlás eredetére és/vagy végállomására vonatkoznak.

Az *anyagállomány* főleg az emberi eredetű állományt jelenti. Az infrastruktúra, az épületek, a tartós fogyasztási cikkek és a beruházási javak alkotják ezt a csoportot. Az erdők és mezőgazdasági haszonnövények nem kerülnek bele a fizikai állományba, mivel ezek a környezeti rendszer részét képezik.

2. Az anyagáramlásokból származtatott mutatók

A környezeti mutatók nemzetközi szinten összehangolt osztályozási rendszerében az anyagáramlásokon alapuló mutatók a terhelésmutatók közé tartoznak (POMÁZI – SZABÓ,

2006-a). Ezek a mutatók azonosítják és írják le azokat a társadalmi-gazdasági tevékenységeket, amelyek különféle módon terhelik a környezet állapotát. Ezeknek a mutatóknak az előállítása az esetek többségében igen nehéz, valamint költséges, ezért a terhelésre vonatkozó mutatókat gyakran használják az állapotmutatók közvetett mérésére. Ezek alapján három csoportba sorolhatjuk ezeket a mutatókat: bemeneti, azaz input, kimenő oldali, azaz output és felhasználás-, vagy fogyasztásmutatók.

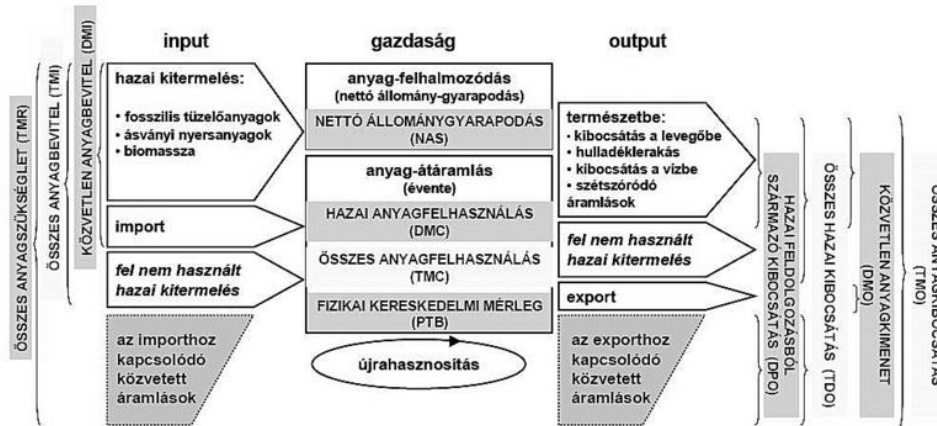
1. táblázat

Az anyagáramlásból származtatott mutatók

Inputok	Outputok	Felhasználás-mutatók
Hazai kitermelés <ul style="list-style-type: none"> • Fosszilis fűtőanyagok • Ásványok • Biomassza Behozatal	Kibocsátott hulladékok <ul style="list-style-type: none"> • Kibocsátások a levegőbe • Lerakott hulladékok • Kibocsátások a vízbe Szétszóródó áramlások, veszteségek	
<i>DMI - direct material inputs</i> Közvetlen anyagbevétel DMI = hazai kitermelés + behozatal	<i>DPO - domestic processed output to nature</i> Hazai feldolgozásból származó kibocsátás DPO = kibocsátás + lerakás + szétszóródó áramlás	<i>DMC - domestic material consumption</i> Hazai anyagfelhasználás DMC = közvetlen anyagbevétel - kivitel
<i>TMI - total material inputs</i> Összes hazai bevétel TMI = közvetlen anyagbevétel + fel nem használt hazai kitermelés	<i>TDO - total domestic output to nature</i> Összes hazai kibocsátás a természetbe TDO = hazai feldolgozásból származó kibocsátás + fel nem használt hazai kitermelés	<i>TMC - total material consumption</i> Összes anyagfelhasználás TMC = összes hazai anyagszükséglet + behozatal - kivitel +/- külföldi rejtett áramlás
<i>TMR Domestic - total domestic material requirement</i> Összes hazai anyagszükséglet TMR D = összes hazai bevétel - behozatal	<i>TMO - total material output</i> Összes hazai kibocsátás TMO = összes hazai kibocsátás a természetbe + kivitel	<i>PTB - physical trade balance</i> Fizikai kereskedelmi mérleg PTB = behozatal - kivitel
<i>TMR - total material requirement</i> Összes anyagszükséglet TMR = közvetlen anyagbevétel + hazai rejtett áramlás + külföldi rejtett áramlás	<i>DMO - direct material output</i> Közvetlen anyagkibocsátás DMO = hazai feldolgozásból származó kibocsátás + kivitel	<i>NAS - net addition to stock</i> Nettó állománygyarapodás NAS = hazai anyagfelhasználás - haza feldolgozásból származó kibocsátás

Forrás: EUROSTAT, 2001 nyomán

Az egyik legfontosabb mutatónak a hazai anyagfelhasználás (DMC – domestic material consumption) tekinthető, amelyet úgy kapunk, hogy a közvetlen anyaginput indikátorból levonjuk az exportált nyersanyagok és termékek összes mennyiségét. A kutatók véleménye megoszlik abban, hogy mely mutatók kidolgozottsági foka teszi lehetővé már ma alkalmazásukat. Leggyakrabban az indikátorok kiszámításához szükséges adatok megbízhatatlansága, ill. hiányos volta/hiánya okoz gondot (KARCZAGI – KUTI, 2008). Ezeket a mutatókat az 1. táblázatban szemléltetem.

2. ábra: Az Eurostat által a nemzetgazdasági szintű anyagáram-elemzésekhez definiált mutatószámok rendszere

Forrás: (HERCEG, 2008)

A származtatott mutatószámoknak kiemelten fontos szerepük lehet az ökológiai és a társadalmi gazdasági rendszer közötti kapcsolat pontosabb, számszerűsített leírásában. Ezen mutatószámok segítségével az ipari metabolizmus folyamatai teljes mértékben leírhatók. Ám ezeket a mutatókat könnyebb megérteni a teljes gazdasági anyagáramlási számlákon szemléltetve (2. ábra)

3. Vidéki térségek anyagáramlása

A kistérségi metabolizmus problémáit már az 1960-as években tárgyalták, különös hangsúlyt fektetve a vízfelhasználás, víz- és légszennyezésre. Rees és Wackernagel valamint Luck *et al.* egyrészt arról írtak, hogy az ökológiai lábnyomok heterogén módon oszlanak meg a városok és az azokat körülvevő térségek között, valamint állították, hogy a városok sosem fenntarthatóak saját vonzáskörzetükben. Másrészt leírják, hogy a lakosság növekvő mérete hogyan teremti meg a természeti problémák megoldásához szükséges feltételeket (pl.: szennyvíztisztítás).

Bár az utóbbi időben jelentősen megnövekedett az olyan empirikus MFA tanulmányok száma, melyek (kis)térségi szinten járják körbe a kérdést, ám ezek mennyisége még mindig elhanyagolható az MFA-t nemzeti- vagy globális szinten vizsgáló kutatásokhoz képest. (SERI, 2003)

A vidéki térségek anyagáramlását két kiváló külföldi tanulmány szemlélteti. Az egyik kutatás Ausztrália vidéki térségeiről szól, ezen belül is inkább a természetes vizek

fenntarthatóságáról. A másik pedig Párizst és annak vidéki térségeit elemzi (MFA of Paris and its Regions). Ez ugyan nem a hagyományos értelemben vett – mint ahogyan mi magyarok értelmezzük a szót – vidéki térségekről szól, de azok elemzése szempontjából is nagyon tanulságos. A tanulmány négy lépésben mutatja be a megcélzott kutatómunka menetét. Első lépésben megvizsgálja egy esetleges regionális szintű anyagáram-elemzés lehetőségét. Ezután kiválasztásra kerül a legmegfelelőbb módszer, majd megkeresik és azonosítják az ehhez szükséges adatokat. Végül pedig a megfelelő adatok segítségével megvizsgálják Párizs és külső területeinek anyag-mérlegeit. Az Eurostat (2001) módszere alapján a tanulmány három szintet vizsgál: magát a várost, Párizst, Párizs agglomerációs körzetét (külvárosát), valamint az egész régiót. Az adatgyűjtésnél felmerült az információhiány a szilárd hulladékra és az energiafogyasztásra vonatkozóan. De szerencsére ennek ellenére is elég adat állt rendelkezésre ahhoz, hogy el tudják készíteni a 2003-mas évre vonatkozó anyag-mérlegeket. Ebben természetesen nem szerepeltek a rejtett áramlások. A kapott eredmények kitűnően mutatják, hogy Párizs fogyasztása nagymértékben függ a város vidéki térségétől. Ezen kívül a csekély mértékű újrahasznosítás, valamint az óriási mennyiségű természetbe bocsátott anyagok (környezetszennyezés) is jól kitűnnek a kutatásból.

Az Eurostat féle eljárás egy igen széleskörű módszer, így lehetővé teszi az összehasonlítást az eltérő területi szintek között. A módszer a nyilvános nemzeti adatokat veszi alapul és feltételezi, hogy ezek regionális szinten is ugyanúgy léteznek (legalábbis egy részük). Ez egy jól felépített rendszer inputjainak és outputjainak meghatározásán alapszik és nincs szükség a rendszeren belüli anyagkörforgás bemutatására, így meglehetősen könnyű végrehajtani a vizsgálatot (BARLES, 2007).

Hazai viszonylatban több kísérleti MFA vizsgálatot is végeztek már regionális szinten, azonban ezek száma sajnos még mindig meglehetősen csekély az országos szinten elvégzett nagyszámú MFA-vizsgálatokhoz képest. Ráadásul az országos szintre egységesített módszerhez hasonló regionális és helyi szinten egyelőre nem létezik (EUROSTAT, 2001). Ennek pedig egyetlen oka van, ami nem más, mint az adatok korlátolt hozzáférhetősége, vagy inkább hiánya. A probléma forrása abban rejlik, hogy a magyarországi kistérségekre vonatkozóan nincsenek olyan jellegű adatok, mint például egy-egy eddig vizsgált országra vagy városra. Nincsenek nyilvános adatok vidéki térségeink felhasználásairól, lakosságuk fogyasztásáról, valamint a természetbe kibocsátott anyagmennyiségekről. Az adatok bizalmas jellege onnan eredhet, hogy egy-egy régióban a termelés valamelyik ágának szerkezetét néhány vállalkozás uralja. Ebben az esetben ugyanis az egész régióra vonatkozó adatokból az egyes vállalkozások termelésének nagyságára vagy technológiájára lehetne következtetni, amelyet a statisztikai jogszabályok kizárnak (statisztikai célú adatgyűjtésből egyedi adatokra való következtetések nem megengedettek) (POMÁZI – SZABÓ, 2006). E módszertani nehézségek ellenére, a probléma jelentőségére való tekintettel, a feladatot mindenképpen meg kell oldani. Az anyagáram-elemzések módszertana csak akkor lesz teljes, ha minden területi szintre megfelelő módon kidolgozásra kerül, s ezek összekapcsolása is megtörténik.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Összességében elmondhatjuk, hogy az anyagáramlás-elemzési módszerek területén születtek olyan eredmények, amelyek az alkalmazásokat indokolják. Több kutatóintézet neves tudósaival az élen készítették anyagáram-elemzéseket országokra, városokra és régiókra. Olyan országokra végeztek kutatásokat, mint az USA, Németország, Japán,

Csehország, Magyarország és még sorolhatnánk. Egyértelműen kijelenthetjük, hogy a nemzeti szintű MFA-k túlnyomó többségben vannak. A városi szintű elemzések már csekélyebb számban sorakoznak fel, de még mindig számottevőek az MFA-kutatások körében. Az utolsó csoport, a regionális szintű elemzések állnak a legkisebb számban a rendelkezésünkre. Ennek több oka is van. Egyrészt az adatok hiánya, mivel az erre vonatkozó statisztikák igen korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésünkre, összegyűjtésük pedig nagyon sok időt enne igénybe. Másrészt egy régió áramlását vizsgálni jóval összetettebb feladat, mint például egy városét, mivel az előbbi sokkal komplexebb rendszer. Az ezen a szinten folyó áramlásokat szét kell választanunk régióon belüli, országon belüli és nemzetközi áramlásokra. Szükségszerű, hogy a következő évtizedben a regionális szintű tanulmányok száma növekedjen. Úgy gondolom, hogy fontos tisztában lennünk a vidéken lezajló folyamatokkal mind gazdasági, mind társadalmi, mind pedig természeti-környezeti téren. A vidéki térségek is ugyanúgy egy ország részei, mint a városok. Fontos itt megjegyeznünk, hogy egy-egy régiót olyan kisebb-nagyobb városok alkotnak, amelyekre valószínűleg kevésbé lenne érdemes MFA kutatásokat végezni, mivel felhasználásuk és kibocsátásuk nem számottevő. Viszont a regionális kutatások során egy csoportba, egy „csokorba” fogva őket, együtt lehetne vizsgálni azok anyagáramlásait. Ehhez természetesen az szükséges, hogy több nyilvános adat álljon rendelkezésünkre erre vonatkozóan. Értve ez alatt a régiók nyersanyag,- erőforrás,- energiafelhasználását, a háztartások fogyasztását, az ipari és mezőgazdasági tevékenységek főbb folyamatait, valamint a feldolgozás után a természetbe kibocsátott hulladék és szennyező anyagok összetételét és mennyiségét. Az adatok módszeres felkutatása esetén számtalan mennyiségű anyagáram-elemzést lehetne végezni. Ez két félé okból tartható fontosnak. Az egyik ok gazdasági eredetű, mivel ezek segítségével bepillantást nyerhetnénk egy-egy régió anyagmérlegeibe. Megmutatná az anyagfelhasználást-inputot, vagyis azt, hogy a természetből milyen anyagmennyiség áramlik a gazdaságba, majd az anyag útját is. A másik ok inkább természeti eredetű. Nem elhanyagolható tény, hogy a gazdaság hatalmas mennyiségű káros anyagot bocsát a levegőbe, a vízbe és a földkéregbe. Az elvégzett kutatások eredményei talán vidéki szinten is jobban felhívják a figyelmet a környezetszennyezésre és arra, hogy erőforrásaink végesek. Látván az óriási mértékű energia, nyersanyag és erőforrás felhasználást, talán a társadalom szélesebb köre döbbenne rá arra, hogy célszerűbb lenne takarékoskodnunk a rendelkezésre álló megújuló, de főleg a nem megújuló erőforrásokkal.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adriaanse, A. et al. (1997): Resource Flows: The Material Basis of Industrial Economies, World Resources Institute, Washington, D.C., 66 p.
- Barles S. (2007): Material Flow Analysis of Paris and its Regions, Renewables in a Changing Climate-Innovation in the Built Environment, Proceedings of the International Conference CISBAT 2007, Lausanne, École Polytechnique Fédérale de Lausanne, 4-5 September 2007, 579-584. p.
- Csatári B. (2001): A vidék földrajzi kérdései. Földrajzi konferencia, Szeged, 2001, 9 p.
- Daniels, Peter L. (2010): Material Flow Analysis (MFA) and Embodied Resource Analysis for Sustainable Water Management – A Regional Application in Australia, Paper to be presented to the International Society for Ecological Economics (ISEE) 11th Biennial Conference. Advancing Sustainability in a Time of Crisis. 22 - 25 August 2010. Oldenburg. Germany, 14 p.

- Drahos E. – Herczeg M. – Szilágyi G. (2007): Nemzetgazdasági szintű anyagáramlás-számlák Magyarországon, Statisztikai Szemle, 85. évf. 9. szám 821-843. p.
- Eurostat (2001): Economy-wide material flow accounts and derived indicators – A methodological guide, European Communities, Luxembourg, 92 p.
- Herczeg M. (2008): Anyagáramok elemzése a társadalmi és ipari metabolizmus különböző szintjein, Doktori (PhD) értekezés (Kézirat), Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 135 p.
- Karcagi-Kováts A. (2009): Az MFA mutatók alkalmazásának lehetőségei a települési fenntarthatóság jellemzésében, Agrártudományi közlemények, 2009/34, 107-116. p.
- Karcagi-Kováts A. – Kuti I. (2008): Az anyagáram elemzés indikátorai és alkalmazásuk lehetőségei az agrár- és fenntarthatósági stratégiákban, 50. JUBILEUMI GEORGIKON NAPOK Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, 2008. szeptember 25-26., CD-kiadvány, 7 p.
- Kohlhéb, N. – Krausmann, F. – Weisz, H. (2006): Magyarország társadalmi metabolizmusa, Kovász, 10. évf. 1-4. szám, 2006 Tavasz – Tél, 21-41. p.
- KSH (2009): Anyagfelhasználás Magyarországon, 2000-2007, Statisztikai tükör, 3. évf. 120. szám, 2009. szeptember, 7 p.
- Meininger, F. – Otterpohl, R. – Pritosiwi, G. (2007): Resource-oriented wastewater management scenarios for urban areas: Material Flow Analysis for the city of Hamburg, 2 p.
- OECD (2008e): Measuring Material Flows and Resource Productivity Synthesis Report, OECD, Paris, 57 p.
- OECD WGEIO (2000): Special session on Material Flow Accounting – Papers and presentations, 24. October 2000 115 p.
- Pomázi I. – Szabó E. (2006a): A társadalmi metabolizmus, A fejlett gazdaságok anyagáramlása. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 18-58. p.
- Pomázi I. – Szabó E. (2006b): Anyagáramlások a világ legfejlettebb országaiban az Egyesült Államok és Japán példáján, Magyar Tudomány, 2006. október, 1225-1235.
- SERI (2003): Material Flow Analysis on the Regional Level 56 p.
- Sheerin, C. (2002): UK Material Flow Accounting, Economic Trends, No 583, June 2002, 53-61. p.
- Szabó E. – Pomázi I. (2006b-c): Az anyagáram-elemzés (statisztikai) módszertani kérdései I-II, Statisztikai Szemle, 84. évf. 3-4. szám, 2006. március és április, 271-283. és 401-416. p.

Szabó Anett

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Pénzügy és számvitel BSc szak
III. évfolyam

Szabó Anett egyetemi tanulmányait 2008 szeptemberében kezdte el a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar pénzügy és számvitel nappali alapszakán. Jelenleg III. éves hallgatóként már 2 éve részesül kiemelkedő tanulmányi eredménye miatt Kari Kiemelt ösztöndíjban, melyet a kar legjobb tanulmányi eredménnyel rendelkező hallgatói nyerhetnek el minden félévben. Különösen érdeklődik a francia nyelv és a gazdasági tárgyak iránt. A gazdasági tárgyakat illetően a pénzügyi számvitel, vezetői számvitel, controlling valamint a gazdasági elemzés azok a tárgyak, amelyekkel a jövőben is szeretne foglalkozni, illetve amelyek a tudományos munkája elkészítéséhez alapul szolgálnak. Jövőbeni tervei között szerepel a Kerpely Kálmán Szakkollégiumba való jelentkezés, a 2011 őszén megrendezésre kerülő Kari Tudományos Diákköri Konferencián való részvétel, valamint a tanulmányai folytatása számvitel illetve közgazdászstanári mesterszakon.

A KONTROLLING, MINT AZ ÚJ VEZETÉSI FILOZÓFIA

Szabó Anett

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Pénzügy és számvitel BSc szak III. évfolyam
Konzulens: Dr. Fenyves Veronika, egyetemi adjunktus

BEVEZETÉS

Napjaink gazdasági környezete számos kihívást támaszt a vállalatokkal szemben: gyors piaci változások, megnövekedett információigény, erőteljesebb vevőorientáció, globális világkép, stb. A versengés az üzleti vállalkozások természetes létformájának része. A piacgazdaságokban a verseny elkerülhetetlen a vállalatok számára, a versenyben való helytállás a létezésük alapfeltétele. A devizahitelek árfolyamváltozásából eredő kockázatok, illetve a 2008-as pénzügyi válság csak néhány, az utóbbi években felmerült vállalatokat is érintő problémák közül. Azok a vállalkozások, melyek nem voltak felkészülve, illetve nem rendelkeztek megfelelő controlling rendszerrel, nem, vagy nagyon nehezen tudták ezeket átvészelni.

VECSEI (2009) szerint a vállalkozás magyarországi hőskorában, az 1980-as években sokkal inkább a siker, mint a bukás volt a jellemző. A nemzetközi kutatások tapasztalatai szerint a vállalkozások közel 75-80%-a nem éri meg az ötödik évet. Megszűnik, csődbe megy, vagy szerencsés esetben eladják. Ez a tendencia kezd itthon is érvényesülni. A 2008-ban indult hitelpiaci- majd gazdasági válság új helyzet elé állította a magyar vállalkozókat is. A válság felnagyítja a korábbi hibákat, a szakszerűtlen megoldásokat és a válság után nem lehet ugyanazzal, ugyanúgy folytatni, mint a válság előtt. A legfontosabb, hogy a jelzéseket komolyan kell venni és határozottan kell dönteni a változtatásokról.

Érezhető tehát, hogy egyre jelentősebbé válik a vállalkozásoknál egy vezetésorientált, döntéstámogató, ellenőrző és előregondolkodó irányítási rendszer kiépítése, amelynek célja nem a múltbeli adatok rögzítése, hanem a jövőbetekintés a külső és belső érintettek tájékoztatása mellett.

NYIRY (2003) szerint a controlling nem helyettesíthető a pénzügyi számvittel, melynek elsődleges feladata a vállalattól kifelé irányuló információ adása, valamint a múlt adatainak, eseményeinek precíz, szervezett feldolgozása, archiválása. Ennek megfelelően a pénzügyi számvitel a vállalat számára kötelezően előírt adatszolgáltatási kötelezettséget támogatja, így a számviteli információgyűjtés is a külső adatszolgáltatási kötelezettségnek van alárendelve. A jól szervezett számvitel azonban ugyanakkor a controlling adatbázisául is szolgál - segítségével működtethető a vezetésorientált vagy vezetői számvitel, amely a controlling rendszer eredményes működtetésének elengedhetetlen feltétele - ugyanis a vállalatoknál keletkezett információk a számviteli információs rendszerben összegződnek, tehát a legszélesebb körű adatok innen vehetők.

A kialakított controlling rendszer függ a vállalkozás méretétől. Egy kisebb vállalkozásnál a kontrolleri, a számviteli, a pénzügyi és a tervezési feladatokat sokszor egyetlen ember (maga az ügyvezető, vagy a pénzügyi-számviteli felelős) látja el, adott esetben néhány adminisztrátor segítségével. További megoldás lehet az, hogy a controlling feladatokat a vezetők felosztják egymás között. Bár igaz az, hogy kisebb cégeknél az önálló kontrolleri pozíció kialakítása nem gazdaságos, hiánya mégis érzékelhető. A középállományi controlling

erősen ellenőrzésorientált, a vezetés számára igen fontos az eredményes működés fenntartása, a likviditás biztosítása. A kontrolleri feladatokat ezeknél a cégeknél gyakran még egy másik funkcióhoz kapcsolva látják el (számviteli, pénzügyi vezető látja el). Nagyvállalatok, konszernek esetében a legtöbbször már megjelenik az önálló kontrolling-szervezet. Ennek első lépése a kontrollinggal szemben támasztott elvárások, az általa elvégzendő feladatok rögzítése. Ezután a szakmailag és a szervezet hatalmi rendszere szempontjából fontos emberek bevonásával megtörténhet a kontrolling szervezet külső és belső megtervezése, a kontrollerek döntési hatáskörének és függelmi rendszerének kialakítása, illetve a kontrolling egységek betagozása a hierarchiába. (II)

A kutatásom alapjául szolgáló debreceni vállalkozás is nemrégiben alakította ki a kontrolling rendszerét, a hatékonyabb működés reményében. Munkám során célom a szakirodalmi áttekintés után ezen vállalkozás kontrolling rendszerének bevezetésénél figyelembe veendő szempontok vizsgálata. Fontosnak tartom továbbá azt elemezni, hogy milyen hatással lesz a rendszer bevezetése a vállalkozás vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetére.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. A kontrolling Magyarországon

A kontrolling megjelenésének igénye a nagy gazdasági erejű és innovációs készségű vállalatoknál fogalmazódott meg, azonban ma már olyan vezetési funkcióvá vált, amelyről egy vállalat, ami a piacon tartósan jelen kíván lenni, nem mondhat le. Elterjedését az a felismerés segítette elő, hogy a vállalatok külső és belső környezetéről gyűjtött és folyamatosan kiértékelt információk döntő befolyással bírnak a vállalat jövőjére nézve. (NYIRY, 2003)

Kialakításának célja, hogy hozzájáruljon a vállalkozás hatékonyabb működéséhez, a működési kiadások mérsékléséhez, a versenyképességének fokozásához, illetve a piaci feltételekhez és a környezethez való alkalmazkodáshoz. Az elmúlt időszakban a kontrolling erőteljes differenciálódása figyelhető meg. Kialakultak a különböző szakterületekre irányuló speciális alrendszerei, mint a pénzügyi, kutatás és fejlesztési, beszerzési, termelési, marketing, humán kontrolling.

A magyarországi kontrolling elterjedése a rendszerváltás idejére, azaz az 1990-es évekre tehető. Megjelenését a piacgazdaság kialakulása elengedhetlenné tette. A privatizáció során az állami vállalatok magánbefektetők tulajdonába kerültek, amely hozzájárult ahhoz, hogy a tulajdonos is érdekeltté váljon a termelésben, vagyis nagyobb figyelmet fordítson a vállalat irányítására. A rendszerváltás időszakában a vállalatok működésének környezetét a társadalmi, makrogazdasági és jogi-szabályozási feltételrendszer radikális, nehezen előre jelezhető átalakulása jellemezte. A piacgazdasági feltételek közötti sikeres működés egészen másfajta szervezeti megoldásokat, irányítási rendszereket, és nem utolsósorban vezetői szemléletmódot tett szükségessé. A vállalati irányítási rendszerek átalakulásának egyik természetes lépése volt az erőforrások célirányos elosztását és felhasználását elősegítő, a szervezeti teljesítmény folyamatos nyomon követését lehetővé tevő kontrolling rendszerek bevezetése. A jelenleg is működő vállalati kontrolling-rendszerek többféle módon jöhettek létre. A szocialista nagyvállalatok átalakításakor a meglévő apparátusra támaszkodtak, amikor sajnos sokszor csak "átnevezéssel" létrehozták a kontrolling egységeket. A kontrollingot megismerő, s azt alkalmazó magyar vezetők mellett döntő jelentőségű volt mind a külföldi vállalatok, mind pedig a nemzetközi tanácsadócégek révén

érkező tudástranszfer. A külföldi cégek nyugaton már kipróbált controlling rendszereiket magukkal hozták Magyarországra is. A magyar controlling alapvetően a német irányzathoz áll közelebb; ebben nagy szerepe volt a magyar származású, Németországban élő Horváth Péter professzor szemléletformáló munkásságának. Nálunk tehát a controllingot elsődlegesen a tervezés, beszámolás, koordináció, információnyújtás eszközrendszereként határozzák meg, s ennek megfelelően a controller "navigátori" szerepben jelenik meg, aki munkájával támogatja a döntéseket meghozó vállalati vezetést. A magyar szervezetek controlling-megoldásainak kialakításánál és fejlesztésénél igyekeznek lépést tartani a szakma legújabb nemzetközi eredményeivel, alkalmazni az új irányzatok ajánlásait és a modern információtechnológia nyújtotta lehetőségeket. (12)

2. A controlling szerepe

Napjainkban is a vállalatok környezete rendkívül dinamikusan változik. A controllingnak a szerepe az, hogy a vezetés által teremtsen meg a szervezet és a környezete közti összhangot. DINYA (2000) szerint a környezeti változás a vállalati menedzsmenttől függetlenül (nem annak kezdeményezésére) bekövetkezett változás, amely lehet determinisztikus, azaz teljes bizonyossággal kiszámítható, váratlanul fellépő vagy a kettő közötti, azaz utólag belátható. Abban az esetben mondhatjuk, hogy utólag belátható a változás, ha minden lehetőség adott az előre látáshoz, mégis váratlanul éri a vállalatot. Nagyon fontos, hogy ezen változásokra reagáljon a vállalat, azaz alkalmazkodjon. Az alkalmazkodás az alábbi tényezőktől függ: a vállalati "hardwer-től" (termék, technológia, stb.), a vállalati "software-től" (szervezeti kultúra, értékrend) és a "people ware-től" (emberi tényezők). Fontos megjegyezni, hogy bármely tényező önmagában megakadályozhatja a kívánatos alkalmazkodást. Az alkalmazkodás történhet aktív és proaktív módon. Az aktív esetben a változás bekövetkezése után reagálunk, míg ezzel szemben a proaktív szerint elébe megyünk a várható változásnak. Ezen alkalmazkodás vezeti el a szervezetet a célok megvalósításához.

1. táblázat

Vállalati krízis okai

Tapasztalati ok	Előfordulási arány (%)
Gyenge vezetés	75
Nem megfelelő pénzügyi kontroll	73
Piaci verseny	40
Versenyképtelen költséggazdálkodás	35
Változó piaci igények	33
Fogyasztói árak emelkedése	30
Piaci erőfeszítések hiánya	22
Nagy fejlesztési projektek	20
Vállalatok felvásárlása	17
Rossz pénzügypolitika	15
Túlzott értékesítés	1

Forrás: Saját szerkesztés DINYA L. (2000) Sikeres vállalkozások című könyv alapján

Az 1. táblázat a vállalati krízisek okait mutatja be, egy végzett felmérés szerint. Leggyakoribb válságot előidéző okok között szerepel e felmérés szerint a gyenge vezetés és a nem megfelelő pénzügyi kontroll. Látható, hogy a vizsgált esetek mintegy 3/4-ed részében fordultak elő, más tényezőkkel kombinálva.

Ezek azok a belső tényezők, amelyeken a menedzsment is képes lenne változtatni egy hatékony kontrolling rendszer segítségével, a nélkül, pedig jelentős részük csődhelyzetbe kerülhet. (DINYA, 2000)

3. A kontrolling, mint a modern menedzsment technika

Mielőtt fogalmilag meghatároznánk a kontrollingot, meg kell említenünk azokat az eszközöket, amelyek elengedhetetlenek a kontrolling rendszer funkcionálásához. Ezek az alábbiak: vezetői számvitel, az informatikai támogatottság, a megfelelő kontrolling szervezet, illetve a kontrollingot támogató szervezési módszerek. (HÁGEN és KONDOROSI 2003)

A kontrolling az angol "to controll" szóból ered, melynek egyik jelentése az "ellenőriz", másik pedig az "irányít". Máig nem alakult ki egységesen elfogadott megfogalmazás a kontrolling definiálására.

LINDNER és DIHEN (2006) szerint a jövőre irányuló vállalatirányítási eszköz, amely a tervezés, az ellenőrzés és az információgazdálkodás különféle eszközeinek és módszereinek integrációját jelenti.

HÁGEN és KONDOROSI (2003) az alábbi definíciókat adta a kontrollingnak: Szűk keresztmetszetre, célra, hasznosságra és jövőre orientált vezetési koncepció, egy olyan szabályozórendszer, amely segíti a vállalati célok elérését, a meglepetések elkerülését és a "piros jelzőlámpa" időben történő kigyulladását, ha veszélyek lépnek fel és ellenintézkedésekre van szükség. Másik megközelítésben a vezetés alrendszere, mely a tervezési, elszámolási, ellenőrzési és információszolgáltatási rendszer, amely felelősségi elveken épül fel és az érdekeltséggel összekapcsoltan funkcionál a vállalkozási célok elérése érdekében.

A kontrolling egy korszerű vállalatirányítási eszköz, mely a vezetés alrendszere, valójában egy felelősségi elvekre épített tervezési, elszámolási, információszolgáltatási, ellenőrzési és érdekeltségi rendszer, a nyereség növelése, illetve a vagyon gyarapítása érdekében. (BALOGH, 2005)

Összességében valamennyi fogalmi meghatározás közös jellemzője, hogy mindegyik kiemeli a tervezést, fontosnak tartja az előrelátó gondolkodást, valamint a döntések megalapozásához szükséges információkat. Ugyanakkor fontos még megjegyezni, hogy egyik definíció sem azonosítja a kontrollingot az ellenőrzéssel, hiszen a kontrolling jóval szélesebb tartalommal bír. Az ellenőrzés csak a vállalkozás tényleges működési eredményeit veti egybe a kitűzött célokkal, azaz a "van" és a "kell" helyzet közti különbséget értékeli, valamint számos külső ellenőrzés során független jelentést készítenek az ellenőrök a tapasztaltakról és semmiféle utasítási joguk nincs az általuk ellenőrzött szerv felé.

4. A kontrolling alapelvei

A kontrolling profitorientált vállalatoknál fejlődött ki, ezért hagyományosan alapelvei is ennek megfelelően alakultak: a menedzsment olyan támogatást igényel, mely lehetővé teszi az eredményes cégirányítást, a transzparensműködést és a hatékony koordinációt a

rendelkezésre álló erőforrások és az egyre gyorsabban változó környezeti adottságok mellett, vagyis a rövid és hosszú távú célok sikeres elérését. Mindezen alapelvek alkalmazásával konzisztens, rugalmas, valamint a költségek és hasznok tekintetében is értékes kontrolling-rendszer alakítható ki. A kontrolling alapelveinek figyelembe vételével kialakított kontrolling-rendszer biztos alapot jelent a fenti elvárások teljesítéséhez. A szakirodalomban a következő klasszikus alapelveket emelik ki a leggyakrabban:

- számszerűsített és mérhető teljesítmények alapján történő irányítás: "Amit nem tudunk mérni, azt irányítani sem tudjuk." (A Balanced Scorecard egyik alapgondolata.)
- megszemélyesített felelősség
- felelősség és hatáskör egysége: "Csak az kérhető számon, amire befolyással van."
- terv-megállapodások: érthető és elfogadott közös célok megfogalmazása
- reagálás a tervtől való eltérésekre: ezek nem "terhelő bizonyítékok", hanem a fejlődés motorjai, mivel figyelmeztetnek a szükséges döntések meghozatalára
- a hatáskörrel rendelkezők intézkedési, előrejelzési kötelezettsége
- a részterületek koordinációjára épülő célorientált vezetéstámogatás
- vevőorientáció, piaciorientáció: "A kontrolling a vevőknél kezdődik és nem ér véget a gyárkapuban"
- a kontrollerek feladata a kontrolling-koncepció tudatosítása, valamint a kontrolling-szellem, az önkontrolling terjesztése a munkatársak szintjén
- folyamatszemplélet: elsődleges cél a szervezeti folyamatok átgondolása, optimalizációja
- stratégiai gondolkodásmód: a kontrolling a hosszú távú vállalati stratégia szolgálatában áll, részt vesz annak kialakításában, lefordításában és követésében
- a kitűzött célok, az elérésük érdekében elvárt teljesítmények és az eredményesség szintje az egész szervezetben ismertek, átláthatóak és kellően egyszerűek
- pénzügyi és nem-pénzügyi szempontok szerinti teljesítménytervezés és értékelés
- a kontrolling felhasználja az információtechnológia adta támogatási lehetőségeket
- igyekszik a tervezési ciklusokat lerövidíteni, rugalmasabbá tenni. (13)

5. A kontrolling koncepció elemei

A meghatározó tényezők között szerepel a célorientáltság, szűk keresztmetszet-orientáltság, jövőorientáltság, a költségtudatosság, az eltéréselemzés, valamint a tanulás és döntésorientáltság. A folyamatos célképzés a vállalkozás teljesítmény mérésének és az értékelésének az alapja. A szervezetek defenzív állapotát reális, elérhető célok meghatározásával tudjuk megelőzni. Sosem szabad a célt elérve azt gondolni, hogy megállhatunk. A szűk keresztmetszet a vállalkozások azon gyenge pontjait értjük, amelyek konkrét terhelési viszonyok között elsőként okoznak problémát, s ezek feloldása nélkül nem lehetséges a további növekedés. Ilyen szűk keresztmetszet lehet például az emberi munkaerő, normaóra, gépóra, stb. A jövőorientáltság azaz a feed-forward gondolkodásmód a kontrolling definícióinak is egyik kulcsszava, hiszen alapvetően a jövőre összpontosít. A kontrolling számára a múlt csak a jövőre vonatkozó tanulságok miatt érdekes, tekintettel arra, hogy a múlt eseményei lényeges következtetések levonására adnak majd lehetőséget. A terv-tény analízis, a teljesítményre vonatkozó intézkedések alapja. Az eltéréselemzéssel a terv és tényadatok közti eltéréseket számszerűsíthetjük, azok okait részletesen feltárhatjuk, melyek intézkedésre indukálnak. A költségtudatosság szerint

költség csak elvárható hozam, teljesítmény, eredmény esetében, jól definiálható helyzetben merülhet csak fel. A szervezetben átláthatatlan, tervezhetetlen költségek nem lehetnek jelen megfelelő költséggazdálkodás esetén. A kontrolleri gondolkodásmód figyelme pedig kiemelten a költségekre irányul a piacgazdaság körülményeiből adódóan. A tanulásorientáltság alatt azt értjük, hogy a folyamatos informálás, a hibákból, a pozitívumokból történő tanulás a vezetőknél olyan tudássá szintetizálódik, amely segítségével helyes, megalapozott döntéseket hozhatnak. (HÁGEN és KONDOROSI 2003)

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A kutatásomhoz különböző leíró statisztikai módszereket alkalmazok, ezen kívül a kutatómunkám során alkalmazott egyik kiemelkedő mutatószám a BSC, azaz a kiegyensúlyozott mutatószám-rendszer elmélet, amely négy különböző nézőpontot mutat be, melyek a következők: pénzügyi folyamatok, működési folyamatok, vevői és tanulás és fejlődési nézőpontok. Alaptétele, hogy az egyes üzleti területek eredményessége hatással van a többi terület teljesítményére is. A BSC-rendszer a vállalati menedzsment hatékony eszköze, melynek segítségével világosan, egyértelműen meg lehet fogalmazni a szervezet jövőképét és stratégiáját, illetve le lehet fordítani kézzel fogható és mérhető célokká. A rendszer nagy előnye, hogy lehetővé teszi a folyamatos kontrollingot és segíti a tervezést, a prioritások felállítását.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A kontrolling átláthatóbbá teszi a szervezetet, segítve a vezetők döntéshozatalát, ezáltal hozzájárul a vállalat eredményes működéséhez. A menedzsment sikere tehát nagymértékben függ attól, hogy rendelkezésre állnak-e vezetési eszközök a döntések támogatásához. Az előtérbe kerülésének okai között szerepel az informatika fejlődése, a vállalaton belüli felelősségi szervezetek kialakulása, valamint a piaci verseny erősödése. A kontrolling elmélete és gyakorlata ma egymással párhuzamosan, egymást támogatva fejlődik. A jövőben várható a kontrolling terjedése az üzleti szférán túl a közszolgálat, a non-profit szektor szervezetei irányába, másrészt egyre hatékonyabbá válik majd az egyes speciális területek kontrollingja is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh Z. (2005): Controlling. Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Debrecen. 10 p.
- Dinya L. (2000): Sikeres vállalkozások. Száz Magyar Falu Könyvesháza KHT, Budapest. 19-28. p.
- Hágen I. - Kondorosi F. (2003): Controlling kezdőknek és haladóknak. Controll 2003 Kft., Debrecen. 13-63.p.
- Lindner, S.- Dihen, L. (2006): A személyügyi kontrolling gyakorlata. Zsigmond Király Főiskola és a L'Harmattan Kiadó, Budapest. 20 p.
- Nyíry A. (2003): A vállalat és gazdálkodási rendszere. Bíbor Kiadó, Miskolc. 34-127. p.
- Vecsei J. (2009): Kisvállalkozások indítása és működtetése. Perfekt, Budapest. 360-361. p.
- I1: <http://www.controllingportal.hu/?doc=szervezet&p=1> (letöltve: 2011.05. 10.)
- I2: <http://www.controllingportal.hu/?doc=tortenet&p=5> (letöltve: 2011. 05. 10.)
- I3: <http://www.controllingportal.hu/?doc=alapelv> (letöltve: 2011. 05. 10.)

Tarsoly Petra

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vidékfejlesztési agrármérnök MSc szak
II. évfolyam

A tehetséggondozási programban részt vevő hallgató Tarsoly Petra, Magyarhomorógról származó diák. Már a középiskolában is tehetséggondozó program tagja volt, az Arany János Tehetséggondozó Program keretében érettségizett a debreceni Tóth Árpád Gimnáziumban 4,6-es eredménnyel.

Középiskolai tanulmányai után a Debreceni Egyetemen folytatta tanulmányait és 2009-ben sikeres államvizsgát tett Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök Bsc szakon. Itt két félévig DETEP tag volt.

Az alapszakon megszerzett tudást szélesítése és a vidékfejlesztés problémáinak személyes érintettsége miatt folytatta felsőfokú tanulmányait, jelenleg I. éves Vidékfejlesztési agrármérnök Msc szakos hallgató. Egyetemi tanulmányain kívül aktívan részt vesz családi vállalkozásuk tevékenységében. Kutatási témája az egyetemen a bio-energetika, érdeklődik a PhD-képzés iránt.

A BIOGÁZ-ELŐÁLLÍTÁS GAZDASÁGI ÉRTÉKELÉSE EGY KISTELEPÜLÉSEN

Tarsoly Petra

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vidékfejlesztési agrármérnök MSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. habil Bai Attila, egyetemi docens

BEVEZETÉS

A növekvő népességgel és az életszínvonal növekedésével jár az egyre nagyobb energiaigény. Mindamellettt hogy a mezőgazdaság szerepe átalakulóban van, energiatermelő jellege is egyre nagyobb szerepet kap, a megújuló energiák nagyobb szerephez jutnak. A biogáz szerves anyagok anaerob erjedése során képződött, a földgázhoz hasonló, rendkívül sokoldalúan felhasználható légnemű anyag. A hatályos jogszabályok kötelezővé teszik a gazdasági szereplők számára a területükön képződő szerves hulladék ártalmatlanítását. Az EU-előírások betartásának szükségszerűsége és az ezzel összefüggő támogatási rendszer erőteljesen preferálja a megújuló energiák alkalmazását (BAI,2007).

Az előzőekből adódóan hazánkban is jelentős fejlődés előtt áll a biogáz-eljárás (KOVÁCS - FUCHSZ, 2009), mely mindkét előző elvárásnak megfelel, ám más-más megoldandó feladatok és problémák jelentkeznek a vállalkozási és az önkormányzati projektek esetében. Egyértelmű a téma aktualitása és fontossága az egyre előtérbe kerülő fenntartható fejlődés tudatában. A tudományos munka tárgya, olyan működő, megvalósulóban lévő vagy tervezett biogáztelep gazdasági értékelése, melyek egyike egy állattartó telepen, másika egy önkormányzat részvételével valósul meg. A megvalósulás helyszínei és méretei kiterjednének egy családi házra, kistelepülésre és nagytelepülésre. Elemezzük minden esetben a szereplők jelenlegi hátterét, a megvalósítás egymástól eltérő indokait, a beruházás és működtetés valószínűsíthető gazdasági hatásait, valamint jövőbeni fejlesztési lehetőségeit valós esettanulmányok alapján. A kutatómunka célkitűzése hogy a gazdaságilag is megalapozott biogáz-előállítás lehetőségeinek és korlátainak feltárása, valamint komplex gazdasági értékelése.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatási célul tűztem ki a biogáz üzemek megvalósíthatóságának kutatását és gazdaságossági számításokkal történő megtérülésének elemzését. A vizsgált területek méretben és beruházásban is eltérnek egymástól, a vizsgálat tárgyát képezi egy családi ház, egy kistelepülés és egy nagytelepülés. Kistelepülésként a szülőfalumat, Magyarhomorogot választottam mivel a településen nagyarányú a mezőgazdaság, ennek a melléktermékeire is lehet alapozni, a másik ok pedig hogy működik a faluban egy sertéstelep, ahol környezetvédelmi előírás keretében kezelni szükséges a keletkezett veszélyes hulladékot. Nagytelepülési adatgyűjtésre és vizsgálatra pedig egy tanulmányút keretében többek közt Zalaegerszegen kerül sor, ahol a biogáznak egy újszerű, hajtóanyagkénti felhasználásával is megismerkedek majd. Emellett kiterjed az önkormányzati és vállalkozási beruházások

közötti különbségekre, valamint az újszerű alapanyagokra, illetve felhasználási módokra, mint például hajtóanyagként való felhasználására vagy algatelep üzemeltetésére.

A kutatás első pontjaként jelen cikkben a magyarhomorogi sertéstelep mellé létesítendő biogáz üzem legvalószínűbb beruházási mutatóit számoltam ki és értékeltem. Munkám szakirodalmi feldolgozással kezdődött a biogáz felhasználhatóságáról és jellemző gazdasági-technikai mutatóiról. Ezt követően adatgyűjtés következett a sertéstelep kibocsátási értékeiről, melyet telefonon és személyes látogatás során valósítottam meg.

EREDMÉNYEK

Biogázüzemet mindenképpen a biogázhoz szükséges nyersanyagtermelés közelébe kell létesíteni, hiszen a jellemzően alacsony értékű mellékterméket nem gazdaságos nagy távolságokra szállítani. Mivel a faluban csak néhány nagyobb méretű vállalat működik, így ezek közül a sertéstenyésztő teleppel kapcsolatos beruházás megvalósítása merült fel bennem lehetőségként. A közműdíjak mellett a keletkezett szennyvizet és hígtrágyát tárolni vagy elszállítani kell és ez nem kis költséget jelent a telepnek. Többek között ezt a költséget tudná kiváltani egy biogázüzem, ami emellett még számos más felhasználási lehetőséget biztosíthat. Ezek az alábbiak:

- biogáz, ami fűtésre, hűtésre és gázmotorok meghajtására szolgál, vagy tisztítva értékesíthető
- biotrágya, saját felhasználásra vagy értékesítésre
- szén – dioxid, trágyázásra
- elektromos áram, értékesítésre (SZUNYOGH, 2009)

A beruházás elkezdése előtt, alaposan és körültekintően kellene kijelölni az üzem helyét, úgy, hogy elég közel legyen a sertéstelephez, de a falu lakosságát ne zavarja se a szag se az átmenő forgalom. Az építésnél a falu rendelkezésére áll számos munkanélküli, akik viszonylag olcsó munkaerőt jelentenek.

A beruházás nagyságát alapvetően a jelenlegi alapanyag-bázis határozza meg, de a későbbi bővítés lehetőségét is érdemes figyelembe venni. A teleptől kapott adatok alapján végeztem a megtakarítási és gazdaságossági kalkulációkat. A telep napi 60 m³ hígtrágyát termel, ez éves szinten 21 900 tonna. Ehhez jön még a szomszéd településen működő csirketelep, ahonnan 2000 tonna/év trágya érkezik. Emellett számításba kell még venni, hogy a faluban nincs szennyvízcsatorna kiépülve, az emberek szippantó kocsival oldják meg a szennyvíz szállítását. Ez jelenleg Komádiba, az ott működő szennyvíztisztító telepre kerül. Ennek a biogáz üzembe történő szállítása, vagy a későbbiekben kiépülő szennyvízcsatorna rákötése mindenképpen indokoltá teszi, hogy az üzem hosszabb távon ne csupán az állattartó telepen keletkező állati trágyát tudja fogadni. Ezeknek az értékeknek a segítségével meg tudjuk határozni hogy mekkora legyen az üzem, ennek a beruházási költsége és megtérülési ideje.

Mivel a sertés hígtrágya ezzel az öblítéses technológiával kevés szerves anyagot tartalmaz így ennek arányát javítani kell. Erre lenne megoldás az ide érkező baromfitrágya és a településen szelektíven gyűjtött háztartási hulladékok szerves része, valamint a lakosságtól elszállított szennyvíz. Az önkormányzatnak mindenképpen megtakarítást jelent ez, mivel sokkal kisebb távolságra kell szállítani, így az üzemanyag költség felére csökken, mindemellett a szennyvíztisztító telepnek sem kell a kezelésért fizetni.

A kalkulációnál figyelembe kell venni a hosszadalmas engedélyeztetési eljárást is. Pozitívum még hogy szakképzett munkanélkülieket foglalkoztat, minimálbérnél magasabb fizetésért.

A gáz és az áram ára is általában infláció feletti növekedést mutat, de mivel az üzem értékesít, így ezt pesszimistán, csak az inflációval korrigáltam.

A modellben azt feltételeztük, hogy a termelt biotrágyát nem tudjuk értékesíteni, nincs fizetőképes kereslet rá. A telepnek anyagköltsége sem jelentkezik mert az alapanyag, a trágya itt helyben áll rendelkezésre.

Mivel ebben az esetben egy önkormányzati beruházást vizsgáltam, így a támogatásnál szeretne az önkormányzat magas támogatottsági arányú pályázatra igényt benyújtani. Az Új Széchenyi Tervben, a KEOP-ban és a KMOP-ban az önkormányzatok kiemelt (85-100 %) vissza nem térítendő támogatásra pályázhatnak 2011-ben biomassza-alapú fűtőművek és erőművek vonatkozásában. A konkrét pályázati lehetőségek a következők:

- KEOP 4.2.0-A, KEOP 4.2.0-B, KEOP 4.4.0, KEOP 4.9.0
- KMOP 3.3.3-11
- NFÜ: Megújuló energia alapú térségfejlesztés, Megújuló energia alapú villamosenergia-, kapcsolt hő és villamosenergia-, valamint biometán termelés (I2)
- karbonkvóta-piac (EU-ETS)

Az erőművek és a fűtőművek jövőbeni árbevételét legnagyobb mértékben a zöld áram garantált átvételi rendszere (KÁT) biztosítja. A 2002-től élő rendszer átalakulóban van, 2011. július 1-től megszűnik a zöld áram ártámogatása, melynek helyét a tervek szerint a távhő árának támogatása veszi át.

A kiírások igyekeznek csökkenteni a korábbi kiírások elbírálásának bonyolultságát, a kiírástól eltelt rövid idő miatt konkrét gyakorlati tapasztalatok nehezen fogalmazhatók meg, a legnagyobb problémát valószínűleg az állami költségvetés forráshiánya és ezzel összefüggésben az elbírálásnál és a kifizetésnél jelentkező csúszások jelenthetik. A beruházás SWOT analízise az 1. táblázatban látható.

1. táblázat

A setéstelep mellé telepítendő biogázüzem beruházásának SWOT analízise

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • környezetterhelés megszűnése • energia megtakarítás • garantált zöldáram felvásárlás • árbevétel többlet (energia, biotrágya) • folyamatos pénzforgalom 	<ul style="list-style-type: none"> • magas beruházási költség • kevés jól működő mezőgazdasági referencia
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Rendelkezésre álló technológiák • függetlenség a változó energia áráktól • Európai Unió előírások 	<ul style="list-style-type: none"> • az állattenyésztéstől függ • földgáz - iparági ellenérdekeltség

Forrás: saját analízis

A beruházás alakulását négy esetben vizsgáltam meg, tekintettel a jelenlegi előrejelzésekre. Első esetben azt a támogatási szerkezetet vizsgáltam meg, ahol rendelkezésre áll a beruházási támogatás és a zöldáram átvételi ártámogatása is. A második és harmadik esetben csak zöldáram támogatás és csak beruházási támogatás érhető el. A negyedik eset pedig azt a helyzetet vizsgálja, ahol semmilyen támogatás nem érhető el. Mindezek mellett azt is fontos lehet tudni, hogy mennyi lenne az a minimális támogatási intenzitás ahol

megtérül a beruházás, vagyis legalább mennyi támogatás mellett lenne gazdaságos megvalósítani a beruházást. A gazdaságos működés azonban még ekkor sem jelenti azt, hogy az önkormányzat képes lenne a hiányzó saját erő előteremtésére.

A beruházás tervezett értékét összesen 85 MFt-ra becsültem, ezt előzetesen a rendelkezésre álló alapanyagokból és azok várható biogáz termeléséből kalkuláltam. Az összes beruházás értéke tartalmazza a nem épület és gép jellegű beruházásokat is, ez általában 10 % körüli, ilyen például az előzetes beruházás elemzési kalkuláció. Így az amortizálandó rész 77 MFt lenne. Feltételeztem, hogy a beruházás hasznos élettartama 15 év, egy 30%-os gépfelújítással a 7. évben és egy 25%-os gépfelújítással a 11. évben, az épületeket 20 évre amortizáltam.

A 85 %-os támogatási intenzitás mellett nettó beruházási költségünk ebben az esetben a vissza nem térítendő támogatással csökkentett beruházási érték, ugyanis ez után nincs elvart kamat, hiszen nem a saját vagyonunkat kockáztatjuk. A beruházás egy közös vállalat lenne, aminek egyik tagja az önkormányzat a másik pedig a sertéstartó telep üzemeltetője, a finanszírozást közösen oldják meg, a trágját a vállalkozás szolgáltatja. A beruházásnak csak abban az esetben van létjogosultsága, ha a sertéstelep jól működő, esetleg garanciát vállal a hosszú távú működésre, ezzel folyamatos alapanyagot biztosítva a biogázüzem számára. Az önkormányzat 3 MFt önrészt tud átvállalni, a vállalat szintén 3 MFt-ot, a többit hitelből biztosítják. A kiadások és bevételek értéke évről évre korrigálva vannak az infláció előre jelzett értékével, melyet kiadás- és bevétel-tételenként eltérő és szakmailag indokolható értékekkel módosítottam. A zöldáram támogatással együtt jelenleg esedékes átvételi ára 28 Ft/kWh, a támogatás megszűnése után az jelenlegi piaci árak 20 Ft/kWh körül ingadoznak (II). Ezekkel az értékekkel kalkuláltam, megvizsgáltam mindkét esetet. A 2. táblázat szemlélteti a beruházás megtérülési mutatóinak alakulását:

2. táblázat

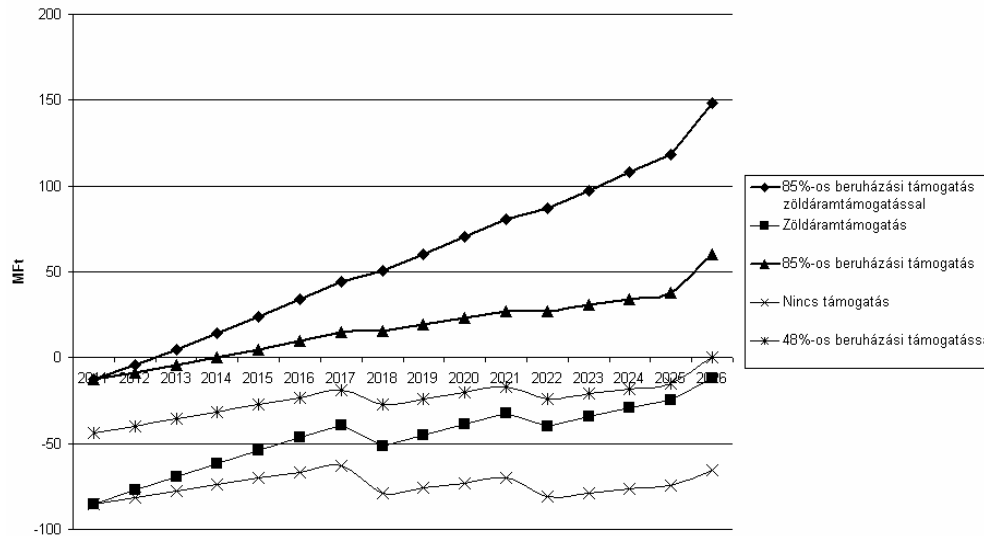
A beruházás mutatóinak alakulása a támogatás függvényében

	Beruházás támogatás				
		Van		Nincs	
		Zöldáram támogatás	Van	NPV: 148 MFt	DPP: 2 év
PI: 10,78	IRR: 70 %			PI: 1,69	IRR:-2 %
Zöldáram támogatás	Nincs	NPV:60 MFt	DPP: 3 év	NPV: -65 MFt	DPP:<15 év
		PI:4,84	IRR: 33 %	PI:0,8	IRR: 0 %

Forrás: saját számítás

A táblázatból láthatjuk, hogy csak akkor térül meg a beruházás, ha rendelkezésre áll beruházási támogatás. A legkisebb beruházási támogatási intenzitás - a piaci áron (támogatás nélkül) eladott zöldáram esetén - 48 % lenne, ahol megtérülne még a beruházás, vagyis a nettó jelenérték éppen 0 lenne.

A jelenértékek az 1. ábra szerint alakulnak a vizsgált esetekben. A grafikonok jól mutatják, hogy támogatás nélkül, vagy kizárólag a zöldáram-támogatással a vizsgált gazdasági adatokkal a biogáz-üzem várhatóan nem térülne meg 15 év alatt. A jelenleg pályázati úton elérhető 85 %-os VNT viszont rendkívül gyors megtérülést eredményez. A kumulált jelenértékek időnkénti visszaesése a számításba vett nagyjavításoknak, az utolsó év meredek emelkedése a maradványértéknek tulajdonítható.

1. ábra: A beruházás kumulált jelenértékeinek alakulása a vizsgált esetekben
Forrás: saját számítás

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A környezetvédelem és környezettudatosság előtérbe kerülésével a zöldenergia jelentőse felértékelődik, és a jövőben ez egyre jelentősebb lesz. Egy biogázüzem létrehozása a bioenergia előállításban nagy szerepet játszhat. Erre érhetők el különféle beruházási támogatások, emellett jelenleg még működik a zöldáram átvételi támogatás is. Ez átalakítás alatt áll, előrejelzések szerint meg fog szűnni, így mindkét esetben megvizsgáltam a megtérülést. A kalkulációból kiderül, hogy a zöldáram átvételi támogatás kisebb mértékben határozza meg a beruházás megtérülését, a beruházási támogatás elérhetőségének nagyobb a szerepe. A zöldáram támogatás mellett vizsgáltam 85%-os támogatási arányú és tisztán önerőből megvalósuló beruházásokat, emellett kiszámítottam, hogy zöldáram támogatás nélkül a megtérülés feltétele a 48%-os támogatási intenzitás. A számítások mutatják hogy beruházási támogatás nélkül nem éri meg létrehozni az üzem, viszont a támogatás sem jelent garanciát, ha nincs meg a szükséges önerő vagy nem hitelképes az önkormányzat nem jöhet létre az üzem. Különösen fontos kérdés ez egy hátrányos helyzetű kistéleplési önkormányzatnál. Kalkulációm során a hulladékhőt felhasználják a fermentor fűtésére, és télen istállófűtésre és a szociális épületek fűtésére.

Az üzem létrehozásával az önkormányzat részére keletkező előnyök, hogy megoldja a szennyvízkezelést a jelenlegi elszállításnál és a csatornázás után is. Ezen kívül a keletkező szerves szilárd hulladék is ide szállítható. Lehetővé teszi egy ipari park létrehozását, ezzel idevonzza a vállalkozásokat, különösképpen azokat amelyeknél nagy és folyamatosan jelentkező energiaigény figyelhető meg. Számukra kedvező árú energiát szolgáltatna, emellett az ide települő cégek munkahelyeket teremtenének, ami egy ilyen kis településen

nagyon fontos lenne. Az üzem létrehozása jó alapot biztosítana a falunak, hogy megindulhasson fejlődése útján.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bai A. (2007): A biogáz. (szerkesztőként és társszerzőként) Szakkönyv. Társszerzők: Bagi Z., Dr. v. Bartha I., Dr. Fenyvesi L., Hódi J., Dr. Kovács K., Mátyás L., Mogyorósi P. Dr. Petis M. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht . ISBN 978 963 7024 30 6. Budapest, pp. 1-284

Kovács A. - Fuchsz M. (2009): A biogázipar helyzete és perspektívái Magyarországon. Biogáz-előállítás és –felhasználás. Műszaki Kiadványok, 183. szám. Info-Prod Kft. Budapest

Szunyog I. (2009): A biogázok földgáz közszolgáltatásban történő alkalmazásának minőségi feltételrendszere Magyarországon. Doktori (Ph.D.) értekezés kézírata. Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola. Miskolc,

I1: www.eh.gov.hu

I2: www.ujszecsenyiterv.gov.hu

Tordai Georgina

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem- marketing és Turizmus-vendéglátás
BSc szak
II. évfolyam

Tordai Georgina a Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karán II. évfolyamos hallgató kereskedelem- marketing és turizmus-vendéglátás BSc szak szakon. Spanyol nyelvből 2006-ban szerzett felsőfokú, államilag elismert „C” típusú nyelvvizsgát, majd, angol nyelvből 2008-ban középfokú államilag elismert „C” típusú nyelvvizsgát tett. 2010 tavaszán megrendezett országos szintű „Egyetemisták és főiskolások környezettudatossági vetélkedője” című versenyen csapatban az elődöntőben 2. helyezést ért el, a versenyben lévő 300 csapat közül. Georgina megbízható, céltudatos, szorgalmas, hallgatója a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának (DETEP).

ÉLELMISZER-GAZDASÁGI VÁLLALATOK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA

Tordai Georgina

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Kereskedelem- marketing és Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Odor Kinga, egyetemi tanársegéd

BEVEZETÉS

Az elmúlt 30-40 évben világossá vált, hogy a gazdasági és ökológiai rendszer mozgatórugói között súlyos konfliktus alakult ki, hiszen a gazdasági folyamatok növelték, és sokrétűbbé tették a diszharmoniót az ember és természet viszonyában, ezért tudatos, felelős cselekvésre, társadalmi felelősségvállalásra van szükség.

Az emberiség történelmének népei felismerték, hogy cselekedeteik, viselkedésük és tevékenységük hat az őket körülvevő környezetre, majd harmonikus kapcsolatot megteremtve sokáig fennmaradtak a történelem során, míg számtalan példát láthatunk arra is, ahogy egy társadalom saját maga összeomlását idézte elő kizsákmányoló magatartásának köszönhetően.

A környezetünk eltartó képessége, bármennyire is fenyegetően és szomorúan hangzik, határokkal bír, amely határokhöz alkalmazkodnunk kell.

A kutatómunka során célom egyrészt, hogy bemutatásra kerüljön a vállalatok egyre inkább előtérbe kerülő társadalmi felelősségvállalása, esettanulmányokkal, gyakorlati példákkal alátámasztva. Másrészt a fogyasztók oldaláról fontosnak gondolom megvizsgálni, döntésükben hogyan befolyásolja őket egy vállalat ilyen jellegű tevékenysége.

Jelen tanulmányomban a téma elméleti hátterét, külföldi és hazai szakirodalmak valamint szociálpszichológiai elméletek felhasználásával ismertetem.

KUTATÓMUNKA SZAKMAI HÁTTERE

Számos szakirodalom azt állítja, hogy a társadalmi felelősségvállalás megvalósulása paradigmaváltást igényel, mert igényli szükségleteink bizonyos fokú korlátozását, és arra biztat, hogy igyekezzünk azokat kevesebb anyag és energia felhasználásával kielégíteni és minimalizálni a termelőtevékenység szennyező hatásait. A szükséglet a Filozófiai kislexikon (1980) meghatározása alapján így szól: *„valamely organizmusnak, emberi személyiségnek, szociális csoportnak, a társadalom egészének az az állapota, amely kifejezi függésüket lét- és fejlődésfeltételeik objektív tartalmától és úgy jelenik meg, mint aktivitásuk különféle formáinak forrása. Az emberi szükségletek specifikumát az ember tevékenységének szociális természete, elsősorban a munka határozza meg. A szükségletek elemzésének kiindulópontja a társadalom, mint konkrét történelmi rendszer, amely különféle szükségletek kialakulását és fejlődését, kielégítésük tartalmát, módját és formáit determinálja. A különböző szociális csoportok szükségletrendszerének és szükségleteik színvonalának, kielégítettségük fokának, változásuk tendenciáik feltárása fontos a társadalom megismerése és fejlődésének tudományos tervezése szempontjából.”* Összegezvén a szükséglet egy hiányérzet, amely önmaga megszüntetésére irányuló cselekvésre kész, és maga a munka megteremtője.

Vajon meddig vagyunk képesek – vagy bizonyos esetekben hajlandók – elmenni az igényeink minél nagyobb mértékű kielégítéséért? Fontosnak vélem ezt a kérdést a mindennapok példáival röviden megválaszolni.

A szükségleteink és igényeink kielégítésére irányuló vágy és a kiadásaink költségvetési korlátai között a mindennapi konfliktus még inkább kiéleződik, amikor ezt a vágyat szükséglet kielégítést kísérő öröm még fokozza is. A fogyasztói igények napról-napra változnak, nőnek. Minden vállalat alapvető célja ezen igények minél nagyobb fokú kielégítése. Viszont a kínálat növelése és az igényeknek való megfelelés eredményezheti a fogyasztói igények exponenciális növekedését, és így máris ördögi körrrel találjuk szemben magunkat. FARAGÓ (2003) munkájában DITTMAR (1992) meglátására hivatkozik, mely alapján a javaknak van instrumentális, szubjektív és szimbolikus értékük is. A társadalomban élő egyének az anyagi javak birtoklását olyan jelentéssel ruházzák fel, ami túlmutat a javak közvetlen instrumentális értékén. Ez fontos szerepet játszik a birtokló személy identitásában. Az anyagi javak kifejezik és megerősítik a társadalmi hierarchiát. A mai (nyugati) individuális és fogyasztói társadalomnak, amelyek a fogyasztást mind szélesebb rétegeknek lehetővé tették, tovább erősítették azt a hiedelmet, hogy az identitásnak egyenesen alapját képezik a birtokolt javak (to have is to be). Az identitás meghatározásában szerepet játszó társadalmi összehasonlítás tovább erősíti a fogyasztás és a birtoklás vágyát.

Szükségleteink kielégítése megvalósulhat eme formában, piaci módon beszerezhető javakkal, azonban ne feledkezzünk meg a nem piaci javak útján történő szükséglet kielégítéséről, amit maga a környezet, vagy éppen önkéntességen alapuló társadalmi tevékenység nyújthat számunkra.

A nem pénzbeli formában történő értékelés nem egyszerű feladat, hiszen nincs piac, ami mérhetné az árát az olyan környezeti javaknak, mint például a táj, a víz, a flóra, vagy épp a fauna stb. Ezen túlmenően a környezet pénzbeli értékelése tudományterületek képviselőit is megosztja, azonban a kutatók többsége azzal egyetért, hogy az emberiség értékrendje egyetlen időintervallumra korlátozóik, amit a jelen képvisel.

Fontosnak gondolok pár szót említeni az önkéntes társadalmi tevékenységről, más néven az altruizmusról. Régi nemzetgazdaságtani szemlélettel szemben, mely szerint az embert gazdálkodási tevékenységében az egoizmus vezérli, az újabb szemlélet azt hangsúlyozza, hogy az ember az anyagi javak terén sincs mindig az egoizmus vak ösztönének alávetve, hanem igen gyakran a közérdek, a közszellem követelményének hódol.

Ha a felelős magatartás kifejezést halljuk, hajlamosak vagyunk elsődlegesen a vállalatokra asszociálni. Mégis fontosnak tartom azt a felismerést, miszerint a vállalatok bázisát az egyének jelentik, így a vállalat magatartása is az egyének magatartásán alapul.

Egyéni szinten a felelős magatartás meghatározásaképp elmondhatjuk, hogy az nem más, mint olyan minőségi jellemzőkkel leírható tevékenység, amelyben a környezeti értékeket az egyén előtérbe helyezi, arra elsődlegesen és tudatosan figyelemmel van.

ODOR (2008) felismerése szerint a szervezeteknek, vállalatoknak vitathatatlan és átruházhatatlan felelősségük van környezetükkel és a társadalommal szemben. Ennek felismerése megfigyelhető egy kialakulóban lévő és egyre szélesebb körben terjedő, az ökológiai korlátokat és a természet önértékét valamint társadalmi normákat is magába foglaló új vállalati filozófiában és az ezt tükröző vállalatelméletben.

1. Hagyományos vállalatelméletek

A következőkben vizsgálom az uralkodó közgazdasági irányzatokra épülő „hagyományos” vállalatelméletekre, illetve a környezeti és társadalmi értékeket szem előtt tartó, érték-alapú vállalatelméletekre korlátozódik.

A vállalatelméletek már az 1920-as évektől kezdődően, de a modern vállalatelméletek majd csak a 70-es években jelentek meg. KAPÁS (2008) munkájában HOMSTRÖM és TIROLE (1989) meglátására hivatkozik, mely szerint egy elmélet akkor tekinthető vállalatelméletnek, ha az alábbi kérdés mindegyikére kielégítő választ tud adni:

1. Mi a vállalatok létének oka?
2. Mi determinálja a vállalat határait?
3. Mi határozza meg a belső szerkezetét?

A szervezetelméletekkel foglalkozó szakirodalomban a korábbi években kevesebb olyan tanulmánnyal találkozhattunk, mely foglalkozott azzal, hogy a vállalat társadalmi és természeti környezetben működik. Ennek egyik fontos oka, hogy a szervezetelméletek az uralkodó közgazdasági irányzatok elképzelésein alapulnak, melyek a vállalat legfőbb céljának a hosszú távú nyereség maximalizálását tekintették. (KOPPÁNYI, 1993; HOFFMAN, 2000; CROSSAN, 2004; CHIKÁN, 2005)

A szakirodalom által nyolc elismert és fontosnak vélt vállalatelméletet tudunk megkülönböztetni:

- neoklasszikus vállalatelmélet,
- szerződéses vállalatelmélet,
- evolúciós vállalatelmélet,
- tranzakciós költségek elmélete,
- játékelméleti vállalatelmélet,
- vállalkozói vállalatelmélet,
- szervezetelmélet,
- egyéb elméletek (menedzserelmélet, ügynökelmélet).

Ezen hagyományos elméletek szerint egy vállalat célja többek között a minél nagyobb profit elérése, új piacok szerzése és a hatékony működés.

A fent leírtakon túl a vállalat mindennapi működését azonban nagyban meghatározzák a társadalmi környezetből adódó normák és értékek, továbbá a cégnél dolgozó emberek vágyai és késztetései is (a szakmai büszkeségtől, illetve hiúságtól kezdve az irigységen keresztül egészen a csoportba illeszkedés, elfogadtatás vágyáig). Ezek gyakran ellentmondanak a profitmaximalizálásnak.

2. CSR (Corporate Social Responsibility), a vállalatok társadalmi felelősségvállalása

ODOR (2008) ezen értékalapon működő vállalatok megjelenését visszavezethetőnek tartja arra a felismerésre, miszerint az üzlet, a profit és a munka világa nem egy hermetikusan zárt terület, hanem kölcsönhatásban áll szűkebb és tágabb környezetével, így a társadalommal és a természeti környezettel.

A vállalatok szociális, emberi jogi, környezetvédelmi szempontokat is beépítenek a cég céljai, értékei közé, a profitmaximalizáláson túl. Ezen vállalatok céljaikat erkölccsel, környezeti tényezők legkisebb fokú kihasználásával szándékoznak elérni. PERRINI (2005) meghatározása alapján: *„a vállalatok felelős magatartása olyan koncepció, amelynek keretében a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat, megfontolásokat integrálnak üzleti működésükbe és ezek figyelembevételével alakítják kapcsolataikat*

partnereikkel”. A fenntarthatóság szolgálatába állított filozófiát a vállalatok saját elhatározásukból követik.

TÓTH (2007) WATTS és HOLME (1998) megfogalmazásával egyetértve azt állítja, hogy a vállalatok társadalmi felelősségén azt értjük, ha egy üzleti vállalkozás folyamatosan elköteleződik az etikus viselkedés és a gazdasági fejlődéshez való hozzájárulás iránt, miközben javítja munkavállalóinak és családjaiknak életminőségét, csakúgy, mint a helyi közösségét és általában a társadalomét.

A profitmotívum a vállalatok alaptulajdonsága. TÓTH (2007) munkájában továbbá azt a kérdést járja körül, hogy vajon ilyené válhat-e a fenntartható fejlődésért vállalt felelősség is. Alap gondolata, hogy a természetet és társadalmat mozgató törvényszerűségek miatt a jelenlegi rendszer nem tartható fenn, csakis a jelenleginél alapjaikban felelősebb vállalatokkal képzelhető el a jövő. Ez újfajta közgazdaságtan és piacgazdaság, nyertesei az újfajta vállalatok lesznek. Optimista meglátásai szerint 100 év múlva a vállalatok alapcélja a felelősség lesz, a profit pedig létfeltétele. Más szóval a cégek profit- és méretoptimalizálásra, s nem maximalizálásra törekednek majd.

ODOR (2008) munkájában olvashatjuk a BUSINESS COUNCIL FOR SOCIAL RESPONSIBILITY (2004) szervezet vállalati felelős magatartásról szóló meghatározását, amely a következőket írja: olyan üzleti gyakorlatról van szó, amely felülmúlja a közvélemény által megfogalmazott etikai, jogi, kereskedelmi, elvárásokat, amelyeket a társadalom állít a vállalkozások elé. A szervezet a fogalom meghatározásánál arra helyezi a hangsúlyt, hogy a vállalat felelős tevékenysége túlmutat azon, hogy kizárólag a közvélemény elvárásának akarnak megfelelni. Az értékeknek – egyensúly a társadalmi és a pénzügyi küldetés között – a cég céljai között az első helyen kell állniuk.

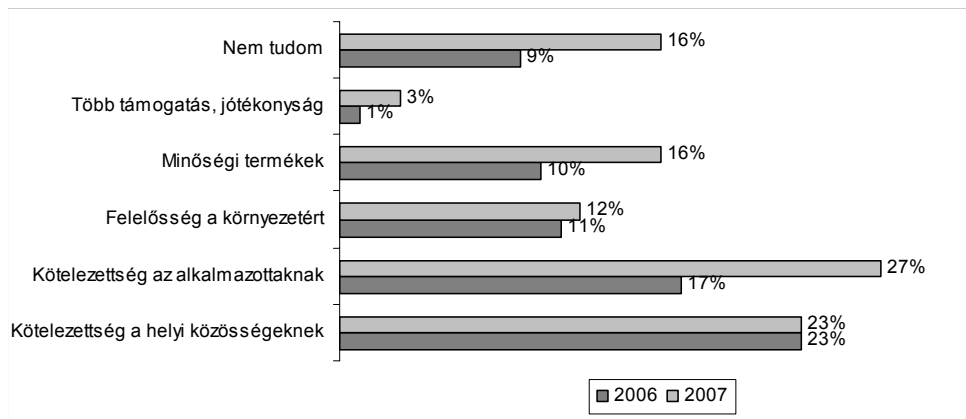
TÓTH (2007) szerint a felelős vállalat:

- magát a rendszer részének, tisztán saját haszon-maximalizáló egyednek tartja,
- felismeri, hogy a fenntarthatatlanság (a környezet pusztulása és a fokozódó társadalmi igazságtalanság) korunk legsürgetőbb és legfontosabb kihívása,
- elismeri, hogy a vállalatoknak (és a kormányoknak) gazdasági súlyukhoz mérten munkálkodniuk kell a megoldásokon,
- ösztönösen felméri saját súlyát és hozzájárulását a problémákhoz (a legjobb, ha hozzájárulásának két-három fő területére koncentrálna),
- tervszerűen, koncentráltan és fokozatosan lényegi lépéseket tesz a fenntarthatóbb világot.

Az utca emberének egy felelős vállalatról alkotott képe még mindig a városi futbalcsapat vagy a gyerekekéztetést segítő alapítvány támogatására korlátozódik.

TÓTH (2007) az alábbi kutatásokat ismerteti munkájában, hivatkozva az ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT (2005) és a FLEISHMAN-HILLARD, NCL (2007) kutatásaira.

Egy, az Egyesült Államokban végzett felmérés részeként azt kérték a megkérdezettektől, hogy mondják el saját szavaikkal, mi a vállalatok társadalmi felelősségvállalása. Összehasonlítva két év eredményeit, arra az érdekes eredményre jutottak, hogy egyre kisebb azok száma, akik nem tudnak válaszolni a kérdésre, és egyre többen vélik úgy, hogy a vállalat felelőssége az, hogy a helyi közösség iránt elkötelezett legyen.

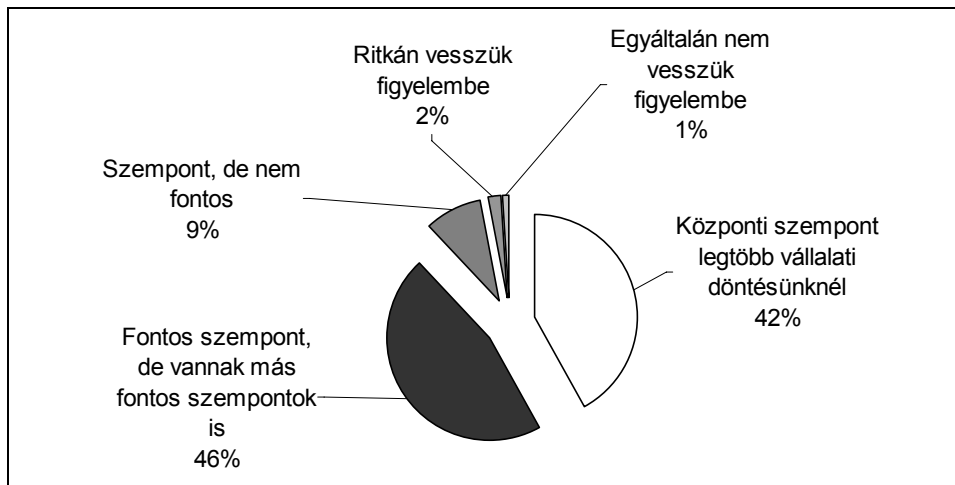
1. ábra: „Mi jut eszünkbe a társadalmi felelősségvállalásról?”

Megjegyzés: Nem teljes lista, a grafikon csak az adott válaszok egy részét tartalmazza.

Forrás: Saját összeállítás, TÓTH (2007) munkája alapján: FLEISHMAN-HILLARD, NCL (2007): *Rethinking Corporate Social Responsibility*

Figyelemreméltó az a tendencia, hogy a környezet iránti felelősséget és az egyszerű jótékonykodást egyre kevésbé tartják a vállalati felelősség legfontosabb elemének. Ennek hátterében valószínűleg az állhat, hogy ma már a legjelentősebb környezeti problémák a fejlett országokban nem lokális szinten jelennek meg, hanem globálisan.

Egy másik felmérés szerint a megkérdezett vállalati vezetők (136 globális nagyvállalat) 42 százaléka állította, hogy a vállalati felelősségvállalás központi kérdés az üzleti döntések során. További 46 százaléka vélte úgy, hogy ez is egy fontos szempont, bár csak egy a sok tényező közül, melyek meghatározzák a döntést.

2. ábra: „Mennyire fontos cégünk számára a vállalati felelősség?”

Forrás: Saját összeállítás, TÓTH (2007) munkája alapján: ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT (2005): *The importance of corporate responsibility*.

Miben különbözik a hagyományos és az érték-alapú vállalatmodell?

ODOR (2008) által vizsgált szakirodalmak alapján öt pontban foglalható össze a különbség (PATAKI – RADÁCSI, 2000; ZSOLNAI, 2001; O'TOOLE, 1991; CHOEN – GREENFIELD, 1998; MIRVIS, 1994; CRAMER, 2008):

1. Erkölcsi magatartás. A környezeti-társadalmi problémák elsődlegesen azért vannak jelen a vállalat mindennapjaiban, mert azt erkölcsi kötelességének tartja, nem pedig profit szerzés reményében. Példaértékű helyes magatartás a hasznosság felett.
2. Elfogadva a szabadpiac eszményét gyarapítja a közjót. A felelős vállalatok egyéni hasznuk nem vezet automatikusan a közösség jólétéhez, ezért prosperitásáért felelősséggel tartoznak.
3. A fogyasztók és a közösség szeretetének kivívása a környezet és a társadalom problémáinak figyelembe vételével. Elismeri az ökoszisztémákat és az embereket mint önértékű létezőket. Kutatások azt bizonyítják, hogy értékalapú vállalatok termékhűsége kapnak fogyasztóitól, mert vonzerejük továbbterjed a terméknél. A legtöbb kereskedelmi tranzakcióval ellentétben, ha olyan vállalat termékét vesszük meg, amelyben mélyen hiszünk, az több mint egyszerű vásárlás.
4. Arculatban és identitásban megfigyelhető az eltérés. A hagyományos vállalatok mint arculatjavító tevékenységre tekint a környezetvállalás cselekményére, míg az értékalapú vállalat elkötelezettségének tekinti.
5. A társadalom, a természeti környezet és az ökoszisztémák haszon nélküli értékeinek hangsúlyozása. A vállalat úgy szervezi termelési feladatait, hogy azok figyelemmel legyenek az ökológiai diverzitásra, társadalmi jólétre és a gazdaság prosperitásának egyensúlyára.

A vállalatelméletben – a közgazdaságtan egészéhez hasonlóan – a hagyományos elméleti irányzatok mellett, azokkal párhuzamosan – és nem azokat továbbfejlesztve – van kialakulóban egy új, a természeti környezetet és annak hosszú távú egyensúlyi problémáit is figyelembe vevő vállalatelmélet. (KAPÁS, 2008)

Szükség van egy új interdiszciplináris vállalatelméleti közelítésre, hiszen az ökológiai és társadalmi szempontból fenntartható gazdaság kialakításának elengedhetetlen feltétele, hogy a pénzügyi szempontok mellett egyéb megfontolások is szerepet játszanak a gazdasági döntésekben.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A kutatómunka során a témához kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalmak kerülnek feldolgozásra a társadalmi felelősségvállalással, fenntartható fejlődéssel kapcsolatban.

Az élelmiszer-gazdasági vállalatok tanulmányozása során a társadalmi szerepvállalás gyakorlati megvalósulása kerül elemzésre. Mivel a vállalatok úgy gondolják, a fogyasztók nagymértékben elvárják tőlük ezen viselkedési mintákat, és ez alapján hozzák meg döntéseiket, érdekes megvizsgálni ennek létjogosultságát. Kérdőíves felmérést fiatal fogyasztókkal kívánok kitölteni, hiszen az ő véleményük, tájékozottságuk mérvadó lehet a jövőben.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Számos szakirodalom foglalkozik a „társadalmi felelősségvállalás”, „érték-alapú magatartás” fogalmak lehatárolásával, azonban ezek pontos és egyértelmű meghatározása, a

szakirodalmak sokasága ellenére sem ismertek. A megközelítések és a meghatározások változatosak és különbözőek. A hagyományos vállalatelméletek körében a vizsgálódás folyamatosan háttérbe szorult és megfigyelhető lett egy kialakulóban lévő, az ökológiai korlátokat, a természet önértékét és társadalmi normákat is magába foglaló, és egyre szélesebb körben terjedő új vállalati célrendszer és filozófia, a CSR.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Faragó K. Etikai kérdések a gazdaságpszichológiában, Hunyadi D.-Székely M. (szerk.) *Gazdaságpszichológia*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest, 716-765.p.
- Kapás J. (2008): A forrongó vállalatelmélet, LV évf. február, *Közgazdasági Szemle*, Budapest, 183-187. o.
- Kapás J. (2000): A vállalatelméletek általánosítása: Többdimenziós vállalatelmélet, doktori dolgozat, Miskolci Egyetem, 10-19.p
- Kormosné K. - Odor K. (2011): *Környezet, tudat, gazdálkodás*, Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest, 8-27 p.
- Nemcsicsné Á. (2005): Következetesség és rések a környezettudatos szervezeti magatartásban. Ph.D. BCE, Budapest, 38.p., 322-329.p.
- Odor K. (2008): *Élelmiszer-gazdasági vállalatok környezettudatos magatartásának vizsgálata*. Doktori Ph.D. értekezés, DE AMTC AVK, Debrecen, 17-30.p.
- Perrini, F. (2005): Building an European Portrait of Corporate Social Responsibility Reporting. *European Management Journal* Vol. 23, No. 6, 611-627.p.
- Szigeti Gy.- Vári Gy.- Volczer Á. (szerk.) 1980, *Filozófiai kislexikon*, Budapest, Kossuth Kiadó, 356. p.
- Tóth G. (2007): A valóban felelős vállalat, *Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület*, Budapest, 14-55.p.

Vajta Anett Gyöngyi

Debreceni Egyetem
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak
II. évfolyam

Vajta Anett Gyöngyi a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centrum Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar turizmus-vendéglátás szakának II. évfolyamos hallgatója.

Anett a 2010/2011-es tanévben kiemelt tanulmányi ösztöndíjban részesült.

Részt vesz a kar által indított gazdasági szaknyelvi kommunikáció szakirány angol nyelvű képzésén, ahol eddigi eredményei is kiválóak.

A Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) által meghirdetett Mentorprogram keretében vállalta 4 hátrányos helyzetű, első évfolyamos turizmus-vendéglátás szakos hallgató segítségét, koordinálását tanulmányi, egyetemi ügyekben.

Rendelkezik két középfokú C típusú nyelvvizsgával angol és német nyelvből.

A Debreceni Egyetem Tehetség gondozó Programjába felvételt nyert a 2010/2011-es tanév I. félévében, ahol kutatási témája az Észak-alföldi Régió egészségturizmusa. A kutatási eredmények publikációjára a 2011 őszi megrendezett kari Tudományos Diákköri Konferencián kerül sor.

A BSc szak befejezése után Anett itt kívánja megszerezni MSc diplomáját, valamint doktori fokozatát is.

Anett lelkiismeretes, megbízható, céltudatos hallgatója a Debreceni Egyetemnek.

AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ EGÉSZSÉGTURISZTIKAI SZEMPONTÚ ELEMZÉSE

Vajta Anett Gyöngyi

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Turizmus-vendéglátás BSc szak II. évfolyam
Konzulens: Dr. Odor Kinga, egyetemi tanársegéd

BEVEZETÉS

Az egészségturizmus napjainkban egyre inkább fejlődésnek indult ága a turizmusnak, mely az emberek egyre fokozódó egészségtudatos magatartásának tudható be. Körülbelül az 1990-es évek eleje óta hazánkban is nagyobb figyelmet fordítanak ennek az ágnak a fejlesztésére, támogatására, melynek jele az is, hogy sok gyógyszolgáltatás az OEP által is támogatott.

Kutatómunkám során céloom egyrészt a turizmus helyének bemutatása a magyar nemzetgazdaságban és az Észak--alföldi Régióban. A legfontosabb mutatókkal kívánom alátámasztani azt a tényt, hogy ez a gazdasági ág jelentősen hozzájárul hazánk gazdasági fejlődéséhez, és a jövőbeli fejlesztések egyik kulcspontra lehet. A cél másrészt a fenntartható turizmusfejlesztés és az egészségturizmus fogalmi lehatárolása, fajtáinak, fejlődésének és elterjedésének kifejtése Magyarországon. Harmadrészt egy mélyinterjú felmérés segítségével az Észak-alföldi Régióban működő négycsillagos wellness-szállodák bemutatása és elemzése a vizsgált téma vonatkozásában.

A KUTATÓMUNKA SZAKIRODALMI HÁTTERE

1. A fenntartható turizmusfejlesztés fogalmi tisztázása

A fenntarthatóság, valamint a fenntartható fejlődés ténye, fontossága az 1960-as években jelent meg. Ebben az időszakban mind nagyobb figyelemmel fordultak az egyes társadalmakat érintő környezeti és fejlesztési problémák közötti összefüggések feltárása felé világszerte. A különféle elemzéseket kidolgozó és elméleti munkákat készítő tudósok, politikusok csoportjai közül a legjelentősebb a Római Klub volt, melynek tagjai érdeklődésük középpontjába a globális problémákat és az azokra való megoldáskeresést helyezték. „A növekedés határai” címmel megjelent a Klub első jelentése a hetvenes évek elején, melynek legfőbb mondanivalója az volt, hogyha elfogadjuk az emberiség elkerülhetetlenül gyors növekedését, és a fogyasztás, illetve a termelés ugyanebben az ütemben halad, akkor szembe kell néznünk a 21. század első felében egy globális gazdasági és környezeti katasztrófával.

A nyolcvanas évek elején jelent meg elsőként a „fenntarthatóság” és a „fenntartható fejlődés” mint kifejezés Lester R. Brown művében. (KORMOSNÉ és ODOR, 2010)

Az 1980-as években a Brundtland Bizottságnak volt köszönhető, hogy további, hosszú távú gazdaságpolitikai, társadalompolitikai és környezetpolitikai intézkedések mozgatórugójává tette a fenntartható fejlődés koncepcióját. A következőkben ismertetem a fenntartható fejlődés néhány meghatározását:

A Brundtland Bizottság úgy fogalmaz, hogy a fenntarthatóság olyan formája a fejlődésnek, amely nem fosztja meg a jövő generációit a saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől amellet, hogy kielégíti a jelen igényeit is. (KORMOSNÉ és ODOR, 2010)

Fenntartható fejlődés alatt RIGALL-I-TORRENT (2007) a Brundtland jelentésre támaszkodva a következőt érti: a fenntartható fejlődés olyan folyamat, amely kielégíti a jelen igényeit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak szükségleteit kielégítő lehetőségeket.

RÁTHONYI és mtsai (2011) kijelentésével egyetértve fenntarthatóság alatt azt értem, hogy a tervezett fejlesztések együttesen járulnak hozzá egy adott terület (például a turizmus) társadalmi, gazdasági és környezeti fejlődéséhez. Így a fenntartható fejlődés három alappillértét (társadalmi, gazdasági, környezeti) együttesen kezeljük.

Ahogy az előzőekben láthattuk, a fenntartható fejlődés fogalma a '80-es években terjedt el, de azóta a megállapítást folyamatosan átültették azokra a területekre, ahol a fenntarthatóság megjelent.

A turizmus az elmúlt 30 évben a világ egyik legnagyobb iparágává nőtte ki magát, jelentős részt birtokolva az országok bruttó hazai termékéből. Ez a hirtelen fejlődés együtt járt az ágazat negatív hozadékaival is azokon a területeken, ahol a turizmus virágzásnak indult. Tehát a turizmus nem mindig produkál gazdasági növekedést a helyi lakosok számára, ezért ezek az emberek a negatív hatásokért ellensúlyozást kértek. Emellett a turizmus rejtett hatással van az öt támogató szektorokra (pl.: infrastruktúra). Ezen okok, valamint az, hogy a „fenntartható vagy zöld vonatkozások” rendkívül fontossá váltak a kereskedelem fejlődésében is, elvezettek odáig, hogy az iparág szintén az 1990-es évektől próbálja meghatározni a fenntartható turizmusfejlesztés (FTF) fogalmát. (FORTUNY et al, 2007)

A fentiek alapján néhány példát kívánok felhozni a fogalom meghatározásával összefüggésben.

A Turizmus Világszervezete (World Tourism Organization – továbbiakban WTO) a fenntartható turizmust így definiálta a Brundtland jelentésre alapozva: „A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Az elképzelések szerint lehetővé teszi az erőforrások olyan módon történő menedzselését, hogy miközben az emberiség kielégítheti gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeit, ugyanakkor megőrizheti az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és az életet fenntartó rendszereket, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását is.” (WTO, 1998)

A fogalom még pontosabbá tétele fontos volt a WTO számára. Így 2004-ben publikálta a fenntartható turizmusfejlesztés legutóbbi meghatározását, mely részletesebb, kevésbé absztrakt, mint a korábbi definíciók. A meghatározásban leszögezik, hogy a turizmusfejlesztési javaslatok és elvek nemcsak a turizmus bizonyos fajtáinak esetében, hanem a turizmus minden típusára, minden desztinációban alkalmazhatók. A WTO pontosított FTF meghatározásának lényege, hogy a turizmusnak hosszú távú, életképes gazdasági működést kell biztosítania, ezen belül igazságosan kell gazdasági és társadalmi előnyöket nyújtania minden érintett számára, beleértve a stabil jövedelemszerzési és foglalkoztatási lehetőségeket. (II)

A WTO definícióján túl a '90-es évek óta sok meghatározás született alapvetően a Brundtland Bizottság jelentésére támaszkodva. Néhány példát közlök a teljesség igénye nélkül ezek közül.

VARGÁNÉ (2010) RÁTZ (1998) munkájára hivatkozva a fenntartható turizmusfejlesztést a turisztikai fejlesztés, menedzsment és tevékenység minden olyan formájaként határozza

meg, amely a végletekig fenntartja a környezeti, gazdasági és társadalmi integritást, valamint az épített, természeti és kulturális erőforrások állapotát.

„A turizmus hatásai” című könyvében PUCZKÓ és RÁTZ (2005) a TOURISM CONCERN (1992) kiadványa alapján az alábbi meghatározást említi a fogalommal kapcsolatban:

Az FTF lehetővé teszi a természeti erőforrások megújulását az adott desztináció természeti környezetének teherbíró képességét szem előtt tartva; felismeri, hogy a helyi közösségek, életmód, szokások a turisztikai termékek rendkívül fontos összetevőjét jelentik, ennek következtében elfogadja, hogy a turizmus pozitív gazdasági hatásaiból a helyi lakosság arányosan részesedjen; és a fogadó területek lakosságának érdekeit és kívánságait a turizmus fejlődésére vonatkozóan tiszteletben tartja.

Egyetértve a NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁBAN (2005) foglaltakkal, az alábbi definíciót tartom a leginkább helyénvalónak: „A fenntarthatóságnak azt kell jelentenie, hogy a turizmus alapjául szolgáló erőforrások, valamint a turizmus által érintett személyek a hasznosításon keresztül ne szenvedjenek el olyan hatásokat, amelyek visszafordíthatatlan negatív folyamatokat indítanak el.”

2. Egészség és wellness

Ebben a részben az egészségturizmushoz kapcsolódó fogalmak minél pontosabb meghatározása a célom.

A mai társadalom tagjai mind jobban érdeklődnek azon egészségügyi módszerek iránt, melyekkel megtapasztalhatják a szellem, a test és a lélek egységét, egyensúlyát. Ebből adódóan az egészség és a wellness terminológiája folyamatosan változik, így ahhoz, hogy egészségében megismerhessük a modern fogyasztók igényeit, újabb és újabb definíciókat kell megfogalmaznunk. (PUCZKÓ és SMITH, 2010)

A hagyományos megközelítés szerint az egészség nem más, mint a betegség hiánya. Azonban a legszélesebb körben elterjedt egészségdefiníciót az Egészségügyi Világszervezet (WHO) fogalmazta meg 1948-ban, melynek lényege az, hogy „az egészség nem pusztán a betegség és a fogyatékoság hiánya, hanem a teljes mentális, szociális és fizikai jóllét állapota”. (I2)

A WHO valamelyest bővítette ezt a meghatározást 1948 óta, és ennek eredménye az volt, hogy a wellness és az életmódmenedzsment tágabb fogalmához, valamint a szellemi és testi egészséghez tartozó kérdések – ha kis mértékben is – közeledtek egymáshoz. A WHO (1984) állításával egyetértve, a kibővített egészségdefiníció alatt a következőt értem:

„Az egészség azt jelenti, hogy milyen mértékben képes az egyén vagy egy adott csoport felismerni vágyait és kielégíteni saját szükségleteiket; másrésztől hogyan képes a saját környezetét megváltoztatni vagy azzal megbirkózni. Az egészség az erőforrása mindennapi életünknek, nem pedig célja. Egy olyan pozitív fogalom, amely hangsúlyozza a társadalmi és személyes tényezők fontosságát is a fizikai állapot mellett.” (I3)

Napjainkban még mindig sokan keverik az egészség és a wellness definícióját. A következőkben a wellness fogalmi meghatározásait veszem sorra.

A wellness definícióját 1959-ben dolgozta ki HALBERT L. DUNN, aki úgy fogalmaz, hogy a wellness egy különleges állapota az egészségnek, ami magába foglalja a jóllét általános érzését. Jóllét alatt a test, az értelem és a szellem összességét érti, melyet a környezettől tesz függővé. (I4)

2000-ben MÜLLER és KAUFMANN igyekeztek egyesíteni a wellness európai és észak-amerikai jelentéseit. Azt állították, – továbbfejlesztve ARDELL (1986) értelmezését – hogy

a wellness egy olyan egészségi állapot, amely felöleli a lélek, a szellem és a test, az önmagunkért viselt felelősség, a fizikai értelemben vett egészség, a szépségápolás, az egészséges étkezés, a relaxáció, a meditáció, a szellemi aktivitás, az oktatás, a környezet iránti érzékenység és a társainkkal való kapcsolatok, mint alapelemek összhangját.

MYERS és mtsai (2000) szerint a wellness nem más, mint egy olyan életmód, amely az optimális egészség és jóllét (well-being) elérésére irányul, és amelynek segítségével az egyén összhangot teremt a test, a szellem és a lélek között azért, hogy minél teljesebb életet élhessen a természet és az emberiség tagjaként. Ideális esetben az egészség és a jóllét összhangban van egymással, és ezt minden egyén képes elérni. (15)

Véleményem szerint a két fogalom, az egészség és a wellness mégis összekapcsolható egymással. A medical wellness kifejezés egyértelműen összefoglalja az egészség és a wellness egymással való összefüggését, mégpedig úgy, hogy a páciensek olyan wellness-programokon vehetnek részt, amelyeket orvosi felügyelet alatt végeznek. Ahhoz, hogy elérjék az optimális jóllétet, életmódjukban célirányos változtatásokat eszközölnek, és ehhez megfelelő szakmai segítséget is kapnak.

3. Az egészségturizmus fogalma, rendszere

Az előző pontban részletesen kifejtettem, hogy mit jelent az egészség és a wellness. Ebben a részben az egészségturizmus fogalmi tisztázására kerül sor, valamint egy meghatározott vonal mentén kívánom csoportosítani az egészségturizmusba tartozó szakágakat.

Kutatómunkám során nehézségekbe ütköztem az egészségturizmus fogalmát illetően, mivel meghatározása régóta vitatott kérdés mind kutatói, mind szakmai körökben. Abban egyetértnek, hogy a fogalomrendszer sokrétű, többféle termék is tartozik ide, azonban a kapcsolódó termékekhez, például a sporthoz való viszony mértékéről nincs megegyezés. Ennek oka, hogy az egészségturizmus egyszerre minősülhet klasszikus turisztikai terméknek, azonban szoros kapcsolatban áll az egészségüggyel is, tehát mind saját akarattól, mind orvosi előírásra igénybe lehet venni ezen terület szolgáltatásait. A fogalmi nehézséget emellett az is okozza, hogy az egészségturisztikai szolgáltatások köre egyre szélesebb lesz, ezért a termékek pontos körét nehéz meghatározni. (BODNÁR, 2008)

Egzségturizmus alatt azt a – magyar sajátosságokkal teli – meghatározást értem, amelyet a II. Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítése során fogadott el 2005-ben az Egzségügyi Minisztérium és a Magyar Turisztikai Hivatal. Ez alapján: „Az egészségturizmus a gyógy- és wellness-turizmust átfogó fogalom, a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja az egészségi állapotának javítása és/vagy megőrzése, tehát a gyógyulás és/vagy megelőzés, és ennek megfelelően az egészségturisztikai területen való tartózkodása alatt igénybe vesz egészségturisztikai szolgáltatásokat.” (ORSZÁGOS EGÉSZEGTURIZMUS FEJLESZTÉSI STRATÉGIA, 2005)

A meghatározás alapján követem végig az egészségturizmus fogalmkörébe tartozó turizmustípusokat. Ezen fogalmak nagy részének meghatározásait a 2007-ben elkészült Országos Egzségturizmus Fejlesztési Stratégia alapján ismertetem.

A gyógyturizmus az állandó lakóhelyen kívül, gyógyászati létesítményben vagy gyógyüdülőhelyen való meghatározott minimális idejű ideiglenes tartózkodás. Az utazás célja valamilyen meglévő betegség gyógyítása, kezelése orvosi gyógymódok alkalmazásával. A gyógyturizmus létesítményei pontosan ezt a célt szolgálják, ezeken a helyeken egyaránt van egészségügyi, orvosi és nem utolsó sorban turisztikai szolgáltatás is. A gyógyturizmus szolgáltatásait általában orvosi utasításra veszik igénybe mind Magyarországon, mind külföldön támogatásos formában, de egyre gyakrabban előfordul,

hogy a páciensek maguk finanszírozzák ezeket a szolgáltatásokat. A gyógyturizmus további két ágra bontható: természeti gyógytényezőkön alapuló gyógyhelyek szolgáltatásaira és a medical turizmusra.

A prevenciós vagy rekreációs turizmus alatt „a helyi társadalom aktív, testmozgással együtt járó szabadidős tevékenységére gondolunk, melynek legfőbb célja, hogy az egyén önmaga egészségét és munkabíró-képességét megőrizze”. A rekreáció fogalmába olyan tevékenységek tartoznak, melyek elősegítik az emberi szervezet felfrissülését, részét képezik a mindennapos szabadidő eltöltésének, és nagytöbbségben térítésmentesen vagy nagyon minimális összeg ellenében végezhetőek. (HUTIRAY és VÁRKONYI, 1995, idézi MICHALKÓ, 2007) Elsősorban a lakosság kiszolgálását hivatott létesítmények kis száma miatt a rekreáció hazai értelmezésének földrajzi megközelítése folyamán a hétvégi házas és az üdülőterületeken végzett szabadidő eltöltésre fókuszálnak. (MARTONNÉ, 1992, idézi MICHALKÓ, 2007) Az egészségturizmus ezen területének szintén két altípusa van: a wellness- és a medical wellness-turizmus.

A végső tanulmányban az egészségturizmus két szakágának altípusai is részletesebb bemutatásra kerülnek.

ALKALMAZNI KÍVÁNT MÓDSZEREK

A téma elméleti háttere hazai és külföldi szakirodalmak segítségével kerül feldolgozásra. A későbbi tanulmányban a szakirodalmi áttekintés a turizmus gazdasági jelentőségével, a fenntartható turizmusfejlesztéssel, valamint az egészségturizmussal kapcsolatban készül. Emellett az Észak-alföldi Régió Turizmusfejlesztési Stratégiája, valamint az Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia képezi alapját a szakirodalmi elemzésnek.

A kutatás gyakorlati részére nagyobb hangsúlyt kívánok fektetni a jövőben. Az Észak-alföldi Régióban található, vezető piaci pozícióban lévő négyesillagos wellness-szállodák vezetőivel, magas beosztású személyeivel mélyinterjúkat készítek, mely keretében kifejtik véleményüket a hazai egészségturizmus helyzetével kapcsolatban. Az ő interjújukkal célozom elkészíteni egyrészt az egészségturizmus SWOT-analízisét az Észak-alföldi Régióra vonatkozóan, másrészt összehasonlítást végzek korábbi felmérések, kutatások eredményeivel. Az általam kiértékelt következtetéseket visszacsatolásként eljuttatom a szállodákhoz. Maga a mélyinterjú négy kérdéskört tartalmaz, melyek kitérnek a szállodák általános adataira, tevékenységi körükre, beruházásaikra és a hazai egészségturizmus helyzetéről, fejlődéséről alkotott véleményükre, az ezekkel kapcsolatos továbblépési lehetőségekre.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A szakirodalmi feldolgozás alapján a téma jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az egészségturizmus és a hozzá kapcsolódó területek meghatározásai kontinensenként, országonként is eltérnek. Nincsen egyetértés egyik definíció kizárólagos „helyessége” mellett, illetve ellen sem. A szakirodalom tanúsága mellett a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai is alátámasztják a turizmus, ezen belül is az egészségturizmus hazai és nemzetközi jelentőségét. Előrelépés figyelhető meg a beruházások, a foglalkoztatás és a GDP-ből való részesedés területén is. A KSH által közzétett adatok összegzését és értékelését a végső tanulmányban ismertetem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bodnár L. (2008): Barangolás a kárpát-medencében. Bodnár és Társa Geográfus Bt., 26. p.
- Fortuny, M. – Soler, R. – Cánovas, C. – Sánchez, A.: Technical approach for a sustainable tourism development. Case study in the Balearic Islands. In: *Journal of Cleaner Production* 16. (2008) 860-869. p.
- Kormosné Koch K. – Odor K. (2010): *Környezet, tudat, gazdálkodás. Szaktudás Kiadóház, Budapest, 9-11. p.*
- Magyar Turisztikai Hivatal (2005): *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013, 69. p.*
- Míchalkó G. (2007): *Turizmusföldrajz és humánökológia. Kiadja a Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest – Székesfehérvár, 76-77. p.*
- Müller, H. – Kaufmann, E. L.: Wellness Tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. In: *Journal of Vacation Marketing, Vol. 7 No. 1(2001), 5-17. p.*
- Országos Egészségturizmus Fejlesztési Stratégia (2007)
- Puczkó L. – Rátz T. (2005): *A turizmus hatásai. Aula Kiadó, Budapest, 326. p.*
- Puczkó L. – Smith, M. (2010): *Egészségturizmus: gyógyászat, wellness, holisztika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 59. p.*
- Ráthonyi G. – Odor K. – Popovics, P. (2011): Sustainable tourism development in the North-Plane region in Hungary (megjelenés alatt)
- Rigall-I-Torrent, R.: Sustainable development in tourism municipalities: The role of public goods. In: *Tourism Management* 29. (2008) 883-897. p.
- Vargáné Csobán K. (2010): *A fenntartható turizmus vidékfejlesztési összefüggései az Észak-alföldi Régió példáján. PhD értekezés, DE AGTC, Debrecen, 17. p.*
- World Tourism Organization (1998): *A fenntartható turizmus fejlesztése, Irányelvek a turizmus tervezésnek és szervezésnek; Geomédia Kiadó, Budapest, 21. p.*
- I1: <http://www.nric.net/tourism/handouts/Handout1-2.pdf>, World Tourism Organization: Sustainable development of tourism. Conceptual Definition (2004). (letöltve: 2011. 02. 26.)
- I2: http://www.pnf.org/Definitions_of_Health_C.pdf, Pacific Northwest Foundation, Definitions of health and wellness. (letöltve: 2011. 03. 19.)
- I3: http://www.who.int/healthpromotion/Milestones_Health_Promotion_05022010.pdf, Milestones in Health Promotion. Statements from Global Conferences. (letöltve: 2011. 03. 19.)
- I4: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1372807/pdf/amjphnation00322-0058.pdf>, Halbert L. Dunn: High-level wellness for man and society. In: *American Journal of Public Health, Vol. 49. No. 6. 786-792. p.* (letöltve: 2011. 03. 19.)
- I5: http://www.nationalwellness.org/pdf_files/WMSpring2001.pdf#page=19, Myers, J. E., – Sweeney, T. J., – Witmer, J. M. (2000). The Wheel of Wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. In: *Journal of Counseling and Development, 78 (3), 251-266.* (letöltve: 2011. 03. 19)